

VALLOMÁSOK

*Egy geológus - geográfus életéről
Kiegészítések II.*

Dr. Dojcsák Győző

2015

Lecture salutem

Vége... nem reszket a kezem, ahogy leírom e szót...” idézhettem volna Babitsot, amikor pontot tettem a Kiegészítések I. végére, mert úgy éreztem, hogy megtettem, amit magamtól elvártam. Őszintén írtam, vallottam, sok helyen talán túl őszintén is, de a diplomáciai érzésem mindig is fejletlen volt. Így, a befejezéskor valami olyasmit mondhattam volna, mint Luther a worms-i gyűlés előtt... „Itt állok, másként nem tehetek, Isten engem úgy segéljen...”

Vége, gondoltam akkor, de a lelkem mélyén azért sejtettem, hogy az nem egészen igaz. Most már örülök, hogy nem írtam le a „szót”, mert már biztosan tudom, hogy a vallomásaimnak még közel sincsen vége, és azt folytatnom kell. Mint látod, meg is teszem, részben azért, mert érzem, hogy még sok mondanivalóm van, meg azért is, mert örömem telik benne. Örömöm, mert élvezem a kielégítettség azon magasztos érzését, amely akkor ömlik át a lelken, amikor minden indulattól mentesen az átélt élmények emlékein mélázik az ember. Örömet érzek, mert emlékeimben ismétlődően olyasmiket találok, melyeken elgondolkodom és elmosolyodom. Mint például azon, hogy az eddigi Vallomásokban elég sok képet közöltem magamról, és most látva őket, találónak érzem Jókai Mór azon bölcs mondását, miszerint „ostoba piktor az idő, mert mentől tovább dagozik az arcképünkön, annál jobban elrontja azt”.

Tehát, mint látod, folytatom, és „lecture salutem”... azaz szeretettel üdvözöllek kedves Olvasóm, és köszönöm, hogy továbbra is megtisztelsz az érdeklődésseddel.

Hát igen, az idő... bizony megöregszik az ember, és sajnos fokozatosan nem csak butul, de csúnyul is. Ám, bármilyen igaz is ez, ezen nem szabad bosszankodni. Gondoljunk csak arra, amit G. B. Shaw mondott: „ne dühöngj, hogy megöregedtél, van, akiknek ez nem sikerül”.

Bizony... és milyen sokan vannak! Elhullik a család, fogynak a régi barátok, egyre jobban egyedül marad az ember, és életében elkerülhetetlenül egyre nagyobb szerepet kapnak a régi emlékek. Az olyanok, amelyek a múlt tengeréből viszonylag könnyen előbukkannak, meg olyanok is, amelyek nehezen, mert mélyre merültek tudatunkban, mint az elsüllyeszthetetlennek vélt Titanic az óceánban, aminek a roncsait oly nehéz volt megtalálni. Emlékek, mint amilyet például ez a szüleim esküvőjén készült kép idéz fel.

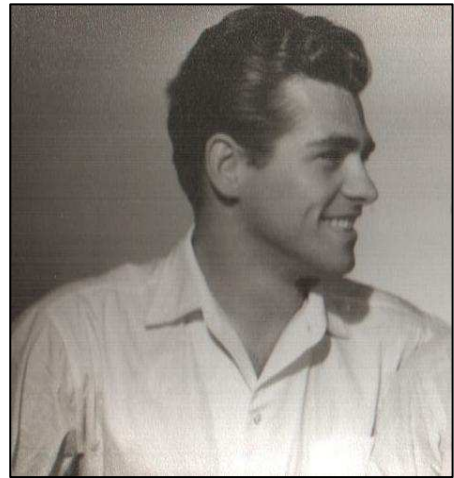

1. A szüleim esküvői képe (1929-ben) a ház előtt, melyben születtem, anyai nagyszüleim otthonában (akik baloldalom ülnek). Az anyukám melletti menyasszony az ő testvére (kettős esküvő volt). A képen láthatók közül már senki nem él

Vagy például ez a 22 évvel később készült kép a családomról.

2. Anyu, apu, Róbert öcsém

3. Én 1951-ben, amikor a képet készítettem róluk

A tudatunk mély tengerében búvárkodva, egyre több mindenre talál rá az ember. Köztük sok szép emlékre, mint elveszett ékszerekre. Néha pedig váratlan, érdekes dolgokra, amikor meglepődve kérdi az ember, hogy ez valóban velem történt, és tényleg én voltam ez egykor? Én voltam az a kisgyerek, aki a falucskájából megérkezik a nagyvárosnak tűnő Losoncra, a gimnáziumba, ahol az új otthonát az internátus jelenti? Ahol kijelölték számára a harminczemélyes hálósobában az ágyat, amibe a szalmazsákot az udvaron felhalmozott

szalmával kellett megtömni? (Az ágyhoz az ágyneműt is vinni kellett. Az a pehelypaplan, amit az anyukám e célból készített, még mindig megvan.)

Vagy én voltam az, aki pár évvel később, a háborús frontvonal még látható nyomai között, a szaléziánusok balassagyarmati internátusába lovas kocsin úgy érkezett meg, hogy vitte magával az előírt zsír, lekvár, liszt, krumpli stb. adagot?

Ezekben az internátusokban mindenkinek volt egy száma, amit a közös mosásba kerülő ruhadarabokra kellett varrni. Az én számom a 33 volt, és hiába telt el azóta egy hosszú háromnegyed évszázad háborúval, forradalommal, 22 éves, világot járó emigrációval, még ma is előkerülnek ilyen darabok. Például egy kopott zsebkendő, egy vászontörülköző vagy a szalmazsák.

Nagyon mélyre süllyedt emlékek ezek, de előbukkannak, mint sok minden más, egy régen letűnt világból. Ezek gyakran még számomra is majdhogynem érthetetlenek, hihetetlenek, hát még a mai fiataloknak, akik az ilyesfajta dolgokat talán még elképzelni sem tudják. Mint például a véletlenül említett szalmazsákot, ami azokban az időkben a matrac szerepét töltötte be.

Hogy az miként maradt meg az eltelt hányatott idő folyamán, azt legfeljebb csak a drága jó Édesanyám tudná elmesélni, de sajnos ő már régóta nem mesél. Csak azt tudom, hogy megvan, és azért maradhatott meg, mert elnyűhetetlen anyagból készült, kenderből, háziszőttesként. Kisgyerekként láttam azt a szövőszéket, melyen készült. És emlékszem arra is, hogy ahhoz, hogy a fonal elkészüljön, előzőleg a kendert egy jó ideig egy áztatógödörben tartották. Abban a gödörben, amelynek pocsolyaszerű vizében gyakran fürödtünk, ráadásul boldogan.

Bizony „rég volt, szép volt, talán igaz sem volt” idézhetem a dalokban is gyakran hallható szöveget. Ám ez esetben ez csak részben igaz, mert, hogy „szép volt” – mai szemmel nézve – bizony enyhén szólva túlzás. Régen volt... igen, és valójában csúnya sem, de főleg csak azért, mert fiatal voltam. Hiszen ez is része volt annak az életnek, amit élni kellett, tele kalandokkal, jó és rossz élményekkel, egy olyan úton, amiről nem lehetett tudni hová vezet.

Az ember élete úgy halad előre, mint a folyó vize a forrástól a tengerig, miközben útja során sokszor változik. Módosul az összetétele, színe, íze, sebessége, mélysége, közben mégis ugyanaz a folyó marad. Most már tudom, hova vezetett ez az út, és ahogy elmerengve nézegetem, vizsgálgom a kanyargóit, stációit, néha előbukkannak a múlt homályából olyan eleven emlékek, hogy például szinte érzem a kenderáztató gödör poshadt vizének még a

szagát is. Ilyenkor jó érzéssel elmosolyodom, mert ma már a világ egyik legszebb fürdőjébe, a Széchenyibe járok, ahová éves bérletem van.

A falusi kenderáztató-gödör és a fővárosi Széchenyi fürdő között bizony nagyon hosszú és kanyargós volt az út. De az fölfelé vezetett, és jó érzés ezt tudni. Nagyon felületesen nézve a dolgot, talán azt kellene mondanom, hogy szerencsém volt ezen az úton, de nem mondom. Nem mondom, mert az azért kissé túlzottan felületes általánosítás lenne, hiszen a szerencse valójában nem egy véletlen valami. Ezt a valamit valaki úgy fogalmazta meg, hogy a szerencse nem más, mint a felkészültség és alkalom találkozása. Így aztán különösen nem alkalmazható a Zrínyi Miklós jelmondataként ismert „sors bona nihil aliud”. Az ezen értelmezés szerinti szerencse igen, az kellett, és az meg is volt, de hogy semmi más, az már nagyon nem igaz. Mert a felfelé jutáshoz igenis nagyon sokat kellett nekem is tennem.

És közben bizony nagyon is történtek dolgok, amelyek ma már csak emlékek. Ezek tünedeznek elő mostanában, melyeket igyekszem továbbra is a lehető legtárgyilagosabban vizsgálni. Nem úgy, mint ahogy azt a mondás tarja, miszerint: „minél öregebb a nagypapa, annál jobb tanuló volt az iskolában”. Vallomásaimban eddig sem volt semmilyen öntömjénezés, szépítgetés, hamisítás, és ezután sem lesz.

Valahol, valamikor azt olvastam, vagy talán hallottam, hogy az öregség olyasmi, mint a bankszámla. Azt veheti le róla az ember, amit összegyűjtött. Szerintem ebben sok igazság van, függetlenül attól, hogy ez a gyűjtés szándékosan vagy ösztönösen történt. Ezért is megfontolandó, és talán ajánlatos a fiatalok számára figyelembe venni, hogy érdemes sok boldogságot, szépet az „emlékbankszámlára” félretenni, hogy legyen mit később onnan levenni. Amihez azért hozzáteszem, hogy ajánlatos közben félretenni kellő anyagi fedezetet is, mert anélkül, bizony nem nagy élvezet lehet a boldogságot és a sok szépet felidézni.

Ebből a szempontból szerencsére (közel sem tudatosan), elég jól gazdálkodtam. Az eddigi vallomásaimból nem tudom, ez mennyire tűnik ki, hiszen különösen az eddigi „Kiegészítések”-ben elég sok olyasmiről írtam, melyek következményei az életnek nem a boldog és szép részeire vonatkoznak. Melyek nem örömök, hanem csalódások voltak. De hát vallomásokat írok, és gondolom: természetes, hogy azokról a dolgokról vallok, amelyek foglalkoztatnak, és amikről úgy éreztem, hogy szólnom kell. Azonban igyekeztem azt úgy tenni, hogy az ne panasznak tűnjön, hanem inkább tanulságként szolgáljon. Akár, mint kortünet, akár, mint emberi megnyilatkozás.

A csalódásokról szólva természetes, hogy az azt okozókat vádolnom kellett. Mivel mint geológus-geográfus vallok, nyilvánvalóan ezek leginkább szakmai jellegűek, de a szakmán belüli vádoló számonkérés bizony nem hálás tevékenység. Kedves segítőtársam ezeket olvasva meg is jegyezte, hogy „Győző, eddig már elég sok embert megbántottál, vigyáznod kellene, mert még inkább magad ellen fordítod őket”.

Tudom, hogy igaza van. De az írásomat annak idején azzal kezdtem, hogy mindig csak igazat írok, úgy, ahogy azt érzem. Mint már mondtam, eddig sem volt és továbbra sem lesz szándékom semmilyen szépítgetés és törekvés a népszerűségem növelésére. Most sem mentegetőzőm, de azért bocsánatot kérek minden olyan embertől, akit eddig megbántottam. Hozzá kell tennem, hogy soha nem állt szándékomban senkit megbántani, csak éppen néha éltem a jogommal, hogy esetenként másként lássam a dolgokat. Helyenként csupán csak reagáltam arra, amit velem szemben igazságtalannak éreztem, és tettem ezt érdektelenül, nevek említése nélkül, a dolgokat csupán csak esettanulmányként bemutatva.

Igen – mint azt már többször is mondtam – lényegében szerencsém volt az életben, mert a történelmi körülmények számos alkalommal olyan helyzetbe juttattak, hogy érvényesülni tudtam. Ha 1956-ban nem megyek el „világot látni”, soha nem írhattam volna meg az utazásaimról szóló tudósításaimat vagy a tanulmányaim tömegét. Nagyon valószínű, hogy ha itthon maradok, nem doktoráltam, vagy pláne nem kandidáltam volna. Nem sorolom tovább, hogy a sors jóvoltából mi mindenre nyílt lehetőségem, mert nagy részben azt már megtettem, és mert az itt most nem lényeges. A lényeg az, hogy az 1956-os elmenetelem után csak egy viszonylag rövid ideig voltam idehaza „persona non grata”, és azután sorozatban jöttek a sikerek, melyek – bevallom – engem is megleptek, és magam sem nagyon értettem, hogy miért.

Volt idő, amikor valahogy úgy nézett ki a helyzetem, mint a hajdani pun hadvezér, Hannibálé volt a hadjáratai idején, amikor a csapatai sorra megverték a római seregeket. Akkor valaki azt mondta neki, hogy: „... győzni tudsz, de a győzelmedet kihasználni nem tudod” (Plutarkhos 36/285). Én is sorozatos sikereket értem el, még a mozik részére filmet is forgattak az életemről, kutatásaimról. És aztán mi lett belőle? Egy nagy semmi! Minden nem csak, hogy elfelejtődött, de szinte semmissé lett nyilvánítva (mint mutatja azt például az akadémiai értekezésem esete, amiről korábban már szóltam).

Mondom ezt most ismételtelen, panaszkodási szándék nélkül, mert Isten engem úgy segítjen, soha nem ambicionáltam a sikereket. Nem mondom, élveztem őket, de mindig annak a mélyebb tudatában, hogy azt valójában meg sem érdemlem, mert azt minden esetben, az akkor éppen adódó kedvező körülmények tették lehetővé számomra. De azért mégis, ha már valamikor

valahogy gólhelyzetbe hozott az élet, Utólag azt nem lehet érvényteleníteni. Legalább is a sportban nem. Mert szakmailag annak idején elég sok gólt rúgtam... melyeket a szakma, ha esetleg nem is érvénytelenített, de azokat személytelenné tette, vagyis számomra nullifikálta.

Ahogy mostanában visszatekintek a megtett hosszú útra, meg kell állapítanom, hogy voltak olyan útelágazások is, melyeken hiába indultam el egy felé, valami megállított, visszahúzott, visszaterelt egy másik, a számomra kijelölt irányba. Szerencsére, mert az szinte mindig jobb irányba vezetett. „Segui il tuo corso e lascia dir le genti” írta Dante (kövesd az utadat, hadd beszéljen az emberek). Mást nem tehettem én sem, követtem a kijelölt utat, ami odavezetett, hogy most már, mint professzor emeritus emeritálásom hosszantartó időszakában elmerenghetek a történeteken. „Kérem a lábamtól: milyen a meredek? Fölfelé: fárasztóbb, lefelé nehezebb” írta Robert Browning, a Weimari naplóban. Én most már nem kérem a lábamat, mert a megtett úton az nagyon elbizonytalanodott, elfáradt. Itt az ideje pihentetni, és inkább csak elmélkedni.

Egyesek szerint három fő szabálya van az életnek, amelyek közül az első, hogy „Soha ne válaszolj, amikor mérges vagy...” Amikor az említett kiábrándulások értek, persze, hogy sokáig mérges voltam, hiszen azokat igazságtalannak éreztem és fájt. De akkoriban (szerencsére) módom sem volt válaszolni, főleg azért, mert szinte minden esetben csak sokkal később döbbsenem rá, hogy mi történt. Akkorra meg a mérge már nem hatott, csak a nyomában maradt egyre mélyebbre került seb emléke sajgott. És most a múlt emlékeiben kutatgatva az előkerült sebeket nyalogathattam egy kicsit azzal, hogy a vallomásaimban szoltam egyes esetekről.

Hogy mi a második szabály? Biztosan tudod: „Soha ne ígérj, amikor boldog vagy”. Szerencsére az ember nem mindig ígér valamit, amikor boldog. Szerencsére – mondom – mert az ígértet be kell tartani, és az már nehezebb. Én azt hiszem soha nem voltam olyan boldog, hogy szakmailag ígértem volna valamit. Illetve egyszer azért a közelmúltban majdnem történt egy ahhoz hasonló eset. Ez akkor volt, amikor a Földrajzi Társaság egy díj adományozásával kitüntette a figyelmével, és azt hittem, ezzel rendeződött az addig valójában csak formailag létező viszonyunk. Örömben akkor úgy gondoltam, hogy ezt, a szervezetén belül egy alapítvány létrehozásával talán még szorosabbá, jobbá tehetem. Szerencsére, mint azt korábban láthattad, erre vonatkozóan ígéretet nem tettem, mert rövidesen nyilvánvalóvá vált a számomra, hogy a díj lényegében csak egy gesztus volt, egy előzőleg tett jelentős összegű adományért cserébe. Milyen kár! Azt hiszem, ez kölcsönösen sajnálatos.

És a harmadik szabály? „Soha ne dönts, amikor szomorú vagy”. Gondolom, egyelőre elégedjünk meg erre vonatkozóan azzal, hogy ezt tudomásul vesszük, és alkalmazzuk ott, ahol és amikor lehet. Ám ez látszólag elég jelentős mértékben kapcsolható az előző szabályhoz, mert nyilvánvaló, hogy a fenti eset miatt szomorú vagyok, és így talán hibás az a döntésem, amelyet azzal kapcsolatosan hoztam. Azonban, mint hajdani sportembernek be kell látnom az igazságát annak a megállapításnak, hogy „ha az első próba nem sikerül, az ejtőernyőugrás nem neked való”. Ez az ugrás részemről az adomány volt, és az nyilvánvalóan nem sikerült. Azt azonban annak idején a szakmám iránti hálám kifejezésekként tettem. Mint geográfus végeztem, és azzal a diplomával indulva éltem le egy érdekes életet. Hogy annak eredményességét a szakma elismeri vagy nem, az valójában nem túl lényeges. Mert a szakma embereket jelent, az embereket pedig sokféle, különböző dolog motiválja. Mivel jelen esetben a szakmát képviselők úgy döntöttek, ahogy, az az ő dolguk.

Ez a döntés emlékeztet Gárdonyi Géza egyik írásában arra az esetre, amikor Göre Gábor és Durbincs sógor, akik zsiráfot azelőtt még sohasem láttak, az állatkertben azzal szembesülve kijelentették, hogy ilyen állat pedig nincs. Ez azonban egyáltalán nem zavarta a zsiráfot, az békésen eszegetett tovább a ketrecében. Talán ilyen valakit sem látott még a szakma, mint amilyen én vagyok, tehát szerintük ilyen ember nincs, és úgy kell tenni, mintha nem is lennék. De azért vagyok!

Lehet, hogy nem kellene, de nem tudom megállni, hogy ne említsem meg egy kínai bölcsnek (Csuang-cse) azt a megállapítását, hogy egy kútban élő békának hiába mesélsz az óceánról... ami lényegében azt jelenti, hogy egy szűkebb szférához tartozó teremtménnyel nem tudsz beszélgetni olyan témáról, amit ő nem ismer. Azt hiszem ez igaz, de erre én ösztönszerűen azt válaszolom, hogy beszélgetni nem, de a mondanivalót azért ajánlatos meghallgatni. Mert engem például mindig nagyon érdekelt az ismeretlen, és nagyon szerettem azon a vonalon hagyni szárnyalni a fantáziámat. De, mindannyian mások vagyunk!

Tehát a zsiráf volt, én meg még vagyok, sőt írogatok tovább. Annak dacára, hogy eredetileg azzal a szándékkal kezdtem el ezt az írogatást, hogy az elsődlegesen a geo-szakmának készül, és különösen a fiatalokhoz szól. Ezt gondoltam akkor helyesnek, de ebben most már nem vagyok olyan biztos. Elbizonytalanodtam, egyrészt azért, mert úgy látom, hogy az nem jut el a fiatalokhoz, másrészt azért, mert egyre kevésbé hiszem, hogy a mai fiatalok igényt tartanak egy letűnt világról szóló mondani azaz olvasnivalóra. Különösen nem egy olyan embertől, aki még a szalmazsákvilágból való, és már nem tud lépést tartani a gyorsan változó világgal, a mostanában zajló informatikai forradalommal. Akinek idegenül hangzik például az, hogy az olvasás az tartalomfogyasztás, a tévézés az médiafogyasztás, az idegenforgalom az

turistaipar, a labdarúgás az szórakoztatóipari futball... aki nem tudja érzékelni az ezekben szereplő egyenlőségjelet, és nem érti a helyettesítés lényegét.

Amikor fiatal voltam, nekem és korosztályomnak a szenzációt Aldous Huxley „Szép Újvilág” című könyve jelentette, és abban ámulva olvastunk például a drogból nyert örömekről. Még ma is idézni tudom egyes sorait, mint például: Szóma, ha mondom, segít a gondon, egy-két köbcenti helyre biccenti. Akkoriban nevettünk az ilyesfajta hihetetlennek tűnő újvilágon... míg ma már túl is léptünk rajta. Tehát én már analóg vagyok ebben a legújabb digitális világban, amelynek csupán csak tartozéka lettem. Olyan tartozék, aki a múlt emlékei között jobban érzi magát, mert a jelenben már sokszor bizonytalan, és majdhogynem fél is a jövőtől.

De múlt nélkül nincs jövő, szól a megállapítás, és ennek megfelelően tudni kell a múlttól. Tudni meg csak úgy lehet valamiről, ha annak nyoma maradt. Márpedig az elmúlt idő azt bizonyította, hogy az értelmi világból csak az marad meg, ami le van írva.

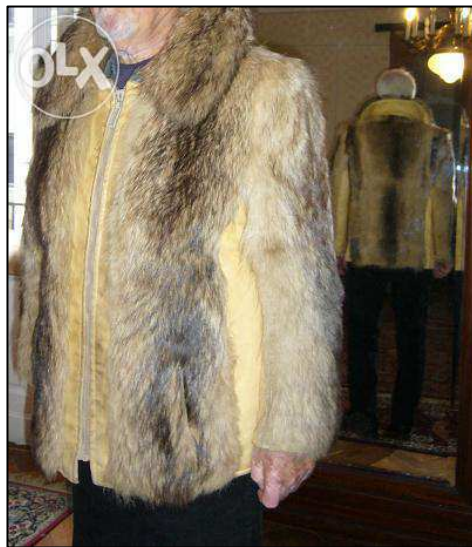
Vallomásaimmal ehhez szándékozom hozzájárulni én is, életemnek most már abban a befejező szakaszában, amikor egymás után sorozatban hagyom abba az élettevékenységeimet. Korábban már említettem ezeket, amikor a „búcsú a tenisztől” témakörben soroltam a lemondásokat: a muzsikálásról, táncról, cigarettáról, utazásokról, vadászatokról stb. Ami sajnós azt igazolja, hogy az ember apránként hal meg, mert amivel felhagy, azzal egy darabot odavet magából az enyészetnek. Sajnos, én már sok mindent odavetettem, és most már leginkább csak írogatok az emlékeimről, annak a tudatában, mint Márai Sándor írta: „az öregkor ajándéka a jelen”. Persze annak is a tudatában, hogy az emlékezés csak rokona az igazságnak, de nem édestestvére.

4. Szerény baráti vadászaton, Dénes József és Nagy Emil professzorok vendégeként

Apropó vadászat. Ahogy kicsit fentebb, az abbahagyott tevékenységeimnél leírtam ezt a szót, eszembe jutott, hogy erről a nagyon hosszú ideig tartó, sok-sok kedves emléket őrző szenvedélyemről viszonylag keveset írtam. Csak valamicskét itt-ott, mint például a rossz emlékű jegesmedve vadászatommal kapcsolatosan vagy a különösen kedvenc nyúlászataimról szólóan. Pedig Alaszkától Kenyáig sok minden történt. Nem írtam róluk, mert féltem, hogy dicsekvésnek tűnik, meg talán tartottam attól, hogy sokan elítélnek a „kegyetlen gyilkolásért”. De azt hiszem leginkább azért nem írtam, mert mindig csodáltam a kedvenc vadászíróm és példaképem Széchenyi Zsigmond stílusát, és tudtam, hogy az enyém nem olyan jó. Valahogy úgy éreztem, hogy ahogy írni szeretnék, a vadász kalandjaimról úgy nem tudok, és ahogy tudok, úgy meg nem akarok. Helyette inkább azt tettem, hogy írtam azokról az állatokról, amelyekre vadásztam.

Ennek jegyében most be is mutatok egy ilyen emlékrészletet, azzal a felvezetéssel, hogy pár héttel ezelőtt, amikor téliesre fordult az idő, elő kellett venni a meleg télikabátokat. Előkerültek olyanok is, amelyeket már évek óta nem használtam. Persze mindegyikhez emlékek fűződnek. Van olyan is, amely vadászemlékkel kapcsolatos. Ilyen például a legkedvesebb, sportos szőrmebundám története.

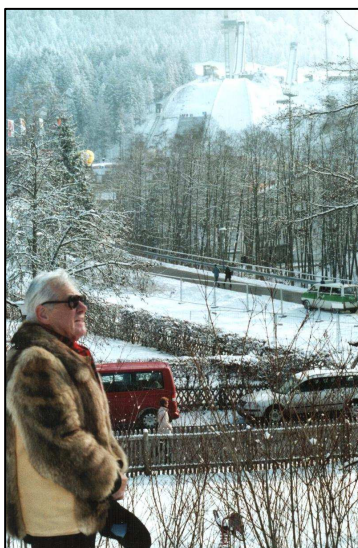
5. Tükör előtt az említett bundában

Hogy miért a legkedvesebb? Azért, mert farkas szőrme van rádolgozva szarvasbőrre. Ez pontosabban prérifarkast (Corot) és wapitit jelent (amit ott inkább elk néven ismernek.)

Persze ilyen szőrmét és bőrt bárki vásárolhat, ami csak pénz kérdése, de itt az a lényeg, hogy mind a két állatot én lőttem. Hogy hol, azt nem kell mondanom, hiszen prérifarkast nyilván csak a prérin lehet lőni. (Ha netán

érdekelne a téma, kérlek, olvasd el a „Farkasok a pusztulás útján” című írásomat, Élet és Tudomány, 1972. 7. szám). Azt sem mesélem el, hogyan lőttem őket, aminek okát már láttad egy pár sorral feljebb. Annyit azért talán mégis mondanom kell a laikusok számára, hogy mindkét állatot megfelelően hozzákészülve, általában golyós puskával lövi az ember (szarvast itthon leginkább magaslesről, de ott ilyesmi nem létezett), míg ezt a farkast 12-es sörétes puskával lőttem, de golyóstölténnyel, amiről kicsit később még említést teszek.

Tehát a két állatot annak idején meglőttem, megnyúztam, a bőroket kikészítettem, majd évekkel később hazahoztam. Itthon aztán bunda lett belőlük, mert 30–40 évvel ezelőtt az ilyen bundakabát még nagyon „menő” darab volt. Jól mutatott, sokaknak tetszett, és én büszkén adtam rávonatkozó imponáló információkat.

6. Bundában Obersdorfban, a híres síugrósáncnál

De az az idő elmúlt. A mai világban a szőrme már nem divatos. Szerencsére, mert én meg már kissé meggörnyedve elég nevetségesen nézek ki benne. Ez látható a fentebbi tükrös képen, ami nem azért készült, hogy idekerüljön, annak sokkal prózaiba oka van. És pedig az, hogy a télikabátokat előszedve, élettársam megállapította, hogy kicsit sok van belőlük. Be kellett látnom, hogy igaza van, mert van olyan hosszú bőrkabát meg irha és bőrdzseki, amelyeket még az ötvenes években, első külföldi utazásaimon vásároltam, főleg Bulgáriában. Akkor az volt a divat, mindenki azt tette. Nem csak azért, mert szépek voltak, de azért is, mert árban nagyon megérte. A nutriabundámról és a többi kabátomról meg csak annyit, hogy bevallom, kissé szégyellem magam miattuk. De hát ilyen a természetem, ragaszkodó típus vagyok, nehezen tudok megválni dolgoktól, ami a Bika csillagjegyben születetteknek általában eléggé jellemző.

Most azonban a társam úgy döntött, hogy igenis meg kell szabadulni többitől is. Ennek érdekében készült ez a kép is, hogy eladási céllal felkerüljön az internetre. Az eredmény? Az egyik büszkeségem, a saját lövésű farkas szőrmebundám (és társai) nem kell senkinek. Nyilván elajándékozás lesz a sorsuk... de az emlékük megmarad.

Ezzel a farkasbundával kapcsolatban mindezt azért mondtam el, mert ígértem, hogy annak lövésére röviden még visszatérek. És pedig azért, mert azt az állatot sörétes puskával lőttem, márpedig – ahogy már megállapítottuk – farkasra vadászni és löni golyós puskával szokás. Hát akkor? Nos, ez esetben akkor egy olyan, mindentől távol lévő terepen vadásztam, ahol bármi előfordulhatott, ugorhatott nyúl vagy róka, röppenhetett fácán, fogoly, préricksirke, de még őz, szarvas, sőt farkas felbukkanása sem volt kizárható. De akkor én inkább kisvadra számítottam, amihez sörétes puska kellett, tehát az vittem magammal. Ahhoz pedig különböző nagyságú sörétes (kis madárra apró, nyúlra nagyméretű) töltények kellenek. De ilyen esetben nem árt golyóstöltényt is betenni, és szerencsére akkor én azt is vittem a töltényövemben.

7. Vadászpihenő – a képen látható hosszú fűvű prérin – ahol fák csak az oszlopok mögött húzódó völgyben találhatók

Jól néz ki ilyen esetben a vadász a töltényövvvel a derekán, ami mellett ott lóg az aggatató szíj is, a hátán pedig ott a hátizsák. És ha jó napja van, ezek egyre jobban telnek a felaggatott madarakkal, a zsákban nyúllal. A kézben puska, miközben éberen figyel, várva a bármikor adódó újabb lövési lehetőséget. Ennek megfelelően tölti be fegyverét a várható lövési esélynek megfelelő tölténnyel. Nos, ez esetben a Winchester 12-esem tölténytárába harmadiknak becsúsztottam egy golyós töltényt is.

8. Vadászat közben

Szerencsém volt, rövidesen egy szépen fejlett farkas ugrott ki előttem, és a második ugrása már az utolsónak bizonyult. Ha értesz valamit a szörméhez, akkor a képen láthatod, hogy ez a sikeres lövés valamikor a tél elején történhetett, mert a szörme tökéletesre fejlett. Ekkorra a nyulak bundája is fehérre változik. De most sem akarok elmélyülni a vadászati emlékeimben, mert mint említettem, az eddig mondottakat csak felvezetésnek szántam egy hosszadalmasabb mondanivalóhoz.

Valószínű nem nagyon figyeltél fel arra, amikor említettem, hogy az említett cserkészésem során, akkor ott várható volt, hogy esetleg fogoly is felröppenhet. Fogoly, vagyis az a madár, amiből valamikor régen Magyarországon nagyon sok volt. Kanadában azonban egyáltalán nem létezett. Hogy aztán ott is rengeteg lett belőlük, az annak köszönhető, hogy Magyarországról ládákból vittek ki belőlük egy pár tucatot, amelyek ott szinte hihetetlen gyorsasággal elszaporodva úgy lettek ismertek, mint „Hungarian partridge”, vagyis magyar fogoly. Ez egy nagyon érdekes történet, melynek kutatását annak idején nagy örömmel végeztem, aminek eredményeként egy tanulmányom jelent meg a Természet Világa 1972. év 12. számában, és írtam róla a vadászújságban is (Nimród, 1987. november).

Arra gondolva, hogy ha esetleg nem olvastad egyik írásomat sem, vagy már elfelejtetted, vagy most esetleg érdekel ez a távolban, viszonylag nagyon gyorsan lezajló transzplantációs történet, itt is elmesélem. Ehhez kérlek, vedd figyelembe, hogy akkoriban két magyar vonatkozású érdekessége volt Nyugat-Kanadának, az egyik egy madár, a „magyar fogoly”, és a másik a „Hungarian

geologist” (így emlegettek engem, mert a vezetéknévemet nem tudták kimondani, no meg persze a keresztnévemet sem, amiből különben nagyon gyorsan Victor lett).

Tehát a fogoly (*Perdix perdix*) ami a tyúkfélék rendjének, ezen belül a fácánfélék családjának a tagja. Mindannyian jól ismerjük az ország különböző tájairól, különösen a füves, ligetes vidékekről, ahol ősszel gyors repülésükkel teszik próbára a vadászokat, és kitűnő hússal kielégítik az ínycsekedet is. Ez a Magyarországon oly gyakori madár, mint már említettem, évtizedek óta magyar fogoly néven az észak-amerikai préri legismertebb madara lett. Mikor, miért és hogyan került oda? – megpróbálok most egy kissé részletesebben válaszolni a kérdésekre.

9. Hungarian partridge

Amikor a kanadai préri lakója lettem, nem telt hosszú időbe annak belátása, hogy a földrajzi fekvés és a térszín hasonlósága ellenére sok a különbség a hazai Alföld és a préri élővilága között. A földrajzi helyzet hasonlóságáról könnyen meggyőződhetünk egy világtérképre pillantva, amelyen láthatjuk, hogy Kanada déli határa és Magyarország északi határa a 49. szélességi körre esik. Azt is mindenki tudja, hogy a puszták, a sztyeppe és a préri lényegében egymáshoz hasonló füves térségek, függetlenül attól, hogy Amerikában, Közép-Európában vagy Ázsiában helyezkednek-e el. A növénytakarón kívül a többi élőlény közötti hasonlóság is várható lenne, ez azonban a valóságban nem így van.

Az élőlények elterjedésében számos különböző körülmény játszott szerepet, amelyek részletezése nem könnyű, de számunkra most nem is lényeges, mert elég csak annyit tudnunk, hogy az élőlények elterjedésének természeti akadályok szabnak határt a különböző irányokban. Ennek megfelelően a föld különböző részein a földrajzi hasonlóság ellenére (terep, hőmérséklet, csapadék stb.) eltérő az élővilág. Ezért a sok hasonlóság ellenére is

hiába keresnénk a prérin az Alföld akácosait, a gólyákat, az eperfákat, a füstifecskét és sok egyebet. De hogyan kerül ide a fogoly, és miért hívják pont „magyar fogoly”-nak és miért van ilyen sok belőlük?

A válasz egyszerű. A földfelszínen az ember számára megszűntek az akadályok, és terjeszkedése során magával vitt más élőlényeket is. Ezek két csoportba oszthatók: azokra, amelyeket szándékosan vitt magával (pl. a kutya, tehén, ló stb.) és amelyek szándékától függetlenül mentek vele, mint például a bolha, a tetű vagy a betegségeit hordozó mikroorganizmusok.

Az ember körülményeinek fokozatos javulása során azután végül is odáig jutott, hogy nemcsak azokat az élőlényeket vitte magával vándorlásai során, amelyekre közvetlenül szüksége volt a mindennapi életében, hanem olyanokat is elszállított régi otthonából az újba, amelyek számára örömet, élvezetet vagy szentimentális kapcsolatot jelentettek. Így terjedtek az egyes virágok, fák, madarak, és így került a magyar fogoly is Kanadába, ill. annak arra a részére, amelyet az európai földműves telepések csak a XIX. század vége felé és a századfordulót követő években vettek birtokukba. Ez a terület a préri, amelynek kiváló földje az Európából kivándorolt parasztok verejtékével keveredve a gabonatermesztés hazája lett.

De mit ér a rengő búzatábla, ha nem bújik meg benne a fűrj, és a tarlóról ősszel nem röppen fel a fogolycsapat? Se pipacs, se búzavirág? Bizony ilyen az ember: az új környezetben még a gaz is hiányzik, és a hiányérzet odáig vezethet, hogy hiába nehéz a búzaszemektől a kalász feje, könnyű vegyül a belőle készült lisztbe. Ez a szentimentális hiányérzet az, ami megszüli a döntést: meg kell próbálni behozni azt, ami hiányzik! Persze a gazdaembernek csak a szépérzéke hiányolja a pipacsot, a pénztárcája nagyon jól megvan nélküle, ezért semlegesebb kielégülést keres. Így 1908-ban ládába pakolva 70 valahány foglyot hozattak Magyarországról a farmerek, és Kanada Alberta nevű tartományában, Calgarytól délre szabadon engedték őket. A kísérlet oly annyira sikeresnek bizonyult, hogy egy aránylag nagyon rövid idő alatt ezek a madarak annyira elszaporodtak, hogy a préri legismertebb madarai lettek.

Különben az ember ilyen irányú tevékenysége elég gyakori volt, és eredményeként a Föld egyes részeinek élővilága összetételében lényegesen megváltozott, mint például Hawaii szigetén vagy Új-Zélandon. Viszont gyorsan hozzá kell tennünk azt is, hogy a szándékos terjesztés nem minden esetben járt sikerrel, illetve számosabb azoknak a próbálkozásoknak a száma, amelyek sikertelennek bizonyultak. Példaképpen megemlíthetjük Új-Zéland esetét, ahol ez ideig 130 madárfaj meghonosításával próbálkoztak, de csak 24 járt sikerrel.

Azonban olyan esetekre is van példa, hogy a kísérlet túl jól sikerült, és az új környezetben annyira elszaporodtak a bevitt állatok, hogy tömeges irtsuk vált szükségessé. Különösen jól ismert példája ennek a nyulak esete Ausztráliában vagy a kecskéké egyes szigeteken. De ha már Új-Zélandot is említettük példának, említsük meg ott az őzek esetét, amelyek annyira elszaporodtak, hogy az utóbbi években irtásukra minden elképzelhető módot kipróbáltak.

A túlszaporodás oka minden esetben az, hogy az új és ideálisnak bizonyuló környezetből nemcsak a bevitt állat hiányzott, hanem annak az ellenségei is, tehát csaknem semmi sem pusztítja őket. Erre a legfurcsább példát Jamaicában hallottam, amely föld a fehér ember uralomra jutása után a más nyugat-indiai szigetekkel együtt a cukornádtermesztés hazája lett. Az európaiak hajóival azonban odakerültek a patkányok is, és azok annyira elszaporodtak, hogy súlyos károkat okoztak az ültetvényekben. A szükségessé vált irtásukra 1872-ben Calcuttából négy pár mongúzt hozattak, és szabadon engedték őket. Ez a négy pár mongúz olyan gyorsan szaporodott, hogy 10 évvel később az általuk hajtott hasznát már évi 100.000 angol fontra becsülték.

A nagyobb baj azonban csak később jelentkezett, amikor a túlszaporodott ragadozók elég patkányt már nem találva, más állatokra vetették magukat, beleértve a farmerek tyúkjait is. Így, a kártékony állatok pusztítására szándékosan bevitt állat maga vált kártékonyá, és ennek megakadályozása többbe került, mintha a patkányokat valami más módon irtották volna ki.

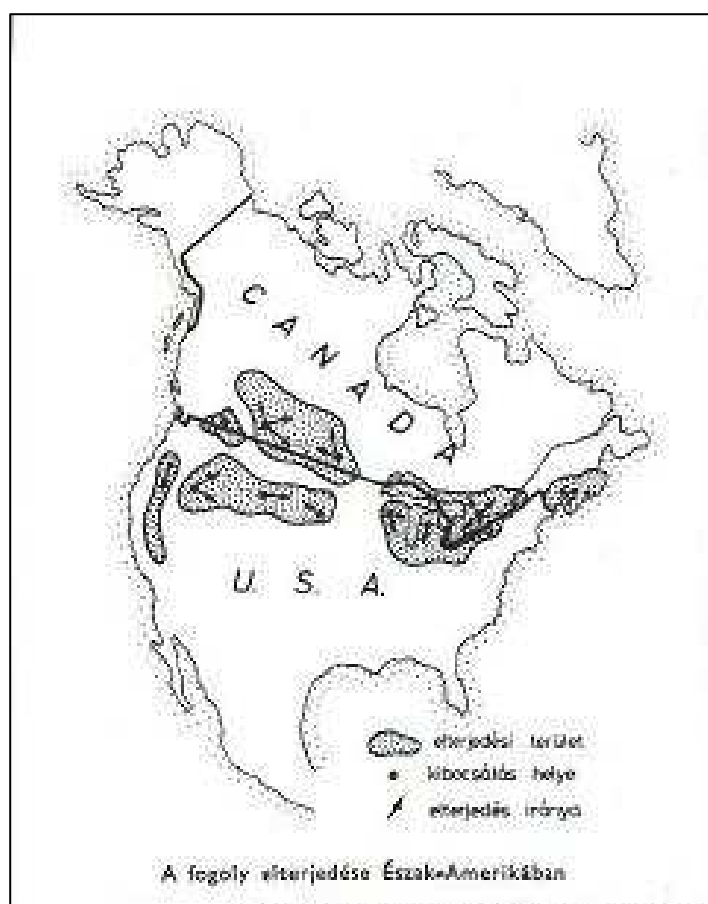
A magyar fogoly azonban Kanadában – annak ellenére, hogy gyorsan szaporodott és terjedt el – nem okozott károkat. Szaporodásuk, ha gyors is volt, azért nem volt határtalan, mivel az új környezetükben ott voltak a rókák, a coyotok, a ragadozó madarak és persze a vadászok, így a biológiai kontroll is biztosítva volt.

Valami okának azonban mégis lennie kellett annak, hogy csupán csak egy jó félévszázad alatt el tudtak foglalni egy több százezer négyzetkilométeres térséget. Azt a helyet, amelyet eredetileg évezredek át a fajdfélék foglalták el, melyek ugyancsak a fácánfélék családjába tartoznak. Ám ezek a madarak az európai földművelések környezet átalakító hatására a természetes tájjal együtt pusztultak, míg a fogoly Európában évszázadokon át alkalmazkodott a földművelő ember tevékenységéhez. Itt az a ritka eset állt elő, hogy a természetes láncból egy szemet egy másik váltott fel.

Ez érthető, ám az elterjesztés sebessége mégis nagyon meglepő volt. A farmerek szerint ugyanis egy-egy fogolycsoport csak kis területen mozog, és ők nagyjából előre meg tudják mondani nemcsak az év, de még egy nap folyamán is, hogy általában hol található meg. Ez ellentétben áll azzal a ténnyel, hogy

szabadon eresztésük után öt évvel már 250 km-rel távolabbra is látni lehetett őket, és tíz évvel később pedig a szabadon bocsátásuk helyétől több mint 500 km-re mutatkoztak, ami azt jelenti, hogy a terjedési sebességük átlagban évi ötven kilométer volt!

Kétségtelen, hogy leginkább a fátlan, füves térségeket szeretik, amelyek tengerszint feletti magassága 300–400 méter körül mozog, és meglehetősen csapadékszegények. A prériflora ugyan jóval magasabban van, de ez nem zavarta őket. Az 50 évvel ezelőtti elterjedésüket térképünk mutatja, amin jól látható, hogy a kanadai prérin, a Sziklás-hegység lábától keletre mindenhol megtalálhatók a vadászok örömeire. Kelet és észak felé az erdőségek jelentik terjeszkedésük határát, viszont dél felé még várható a további terjeszkedésük.

10. A fogoly elterjedése Észak-Amerikában

Étrendjük természetesen az új hazájukban sem változott: tavasszal főleg fűvet, nyáron pedig magvakat fogyasztanak. A táplálékuk zömét a magvak adják, mivel a gépesített földművelés nyomán bőséggel marad gabonaszem a mezőn, a sok egyéb mag mellett. Párzási időszakuk március eleje; amely szokásukat nyilván még otthonról hozták magukkal, mert a prérin ekkor még igen gyakori a – 20, 30 fokos hideg.

11. Egy kis ismertető a fogolyról

A megfigyelések alapján biztosnak mondhatjuk, hogy a fogoly Kanadában nem végez évszakos vándorlást, mint pl. az ukrán sztyeppéken élők, amelyek nagyjából hasonló földrajzi környezetben télen a Volga torkolatának térségei felé vándorolnak. Hogy miért nem? Hagyjuk meg ezt a kérdést egy biológus számára, aki összehasonlító vizsgálatokat végez majd a föld összes foglyai között. Ez azonban nem kis próbálkozás lenne, hiszen még Ausztráliába is bevitték őket.

Egyelőre azonban maradjunk a kanadai magyar fogolynál és befejezésül állapítsuk meg, hogy ezek a madarak a földgolyó másik oldalára kerülve ideális otthonra találtak. Az elmúlt évek alatt az elsők szabadon bocsátása után, ma már vadászatuk évi kb. 2 millió példányt eredményez. Így végül is megállapíthatjuk, hogy elterjedésük és szaporodásuk eredményeként ez a madár Észak-Amerika legsikeresebb állat „transzplantációját” jelenti.

Ennek a tanulmányomnak az eredményeként ismertem meg a gödöllői egyetem neves állattan professzorát, Nagy Emilt, a fácánfélék különösen nagy szakértőjét, aki miután gratulált az írásomhoz, meghívott számos vadászatra. Azok egyikén azután én is tanultam tőle valamit, amikor először találkoztam a fácánok világában is előforduló kannibalizmussal. Ennek, mint bizonyára tudod

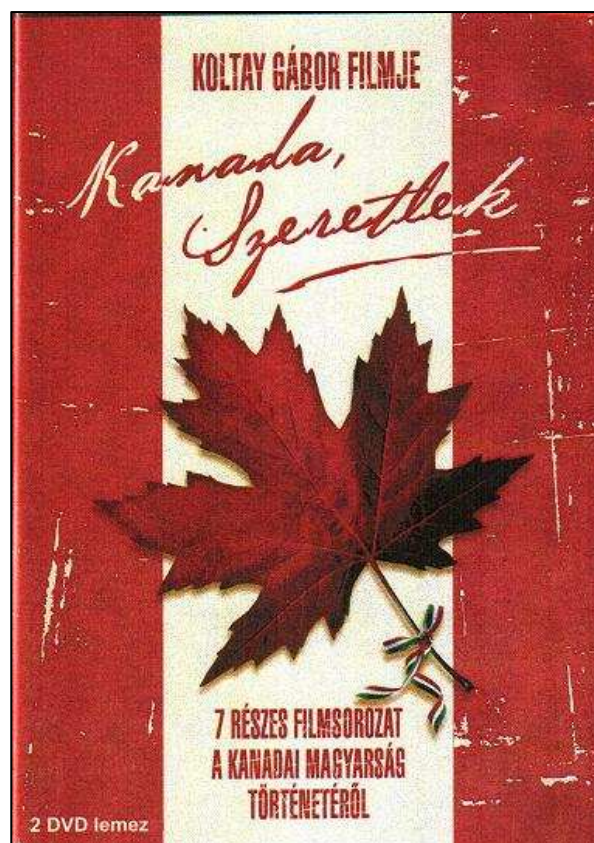
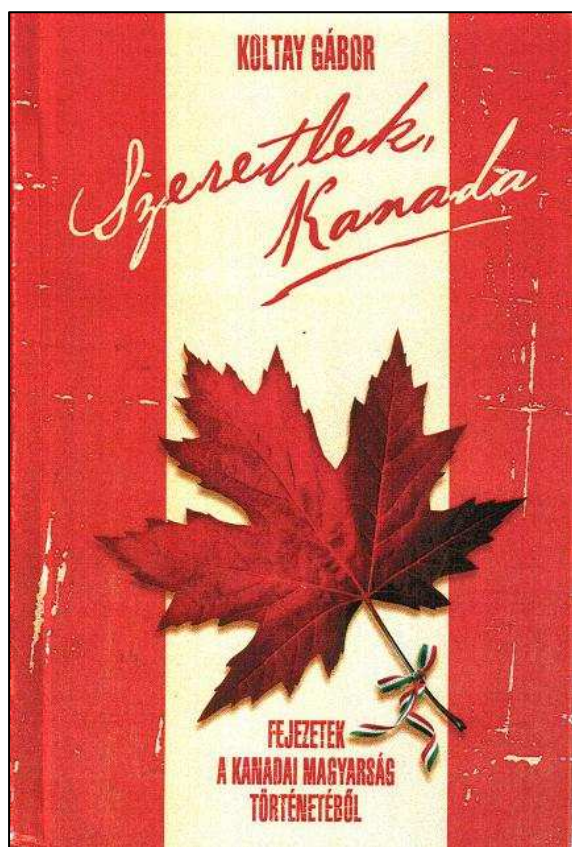
a látványos sajnálatos megnyilvánulása az egymás farok tollának a kitépése. Bizony elég siralmas látvány, ha ilyet lő az ember.

12. Egy vadászaton, mellettem balra Nagy Emil és mellette Dénes Jóska

Kanada legsikeresebb állat-transzplantációja után térjünk most vissza az ugyancsak sikeres ember-transzplantációra. Abban a vonatkozásban, hogy az elmúlt közel másfél évszázad alatt oda kivándorolt, körülbelül kétszázezer honfitársunk révén, napjainkban ott mintegy 300.000 ember vallja magát magyar származásúnak. Ezekről a Kanadában élő magyarokról, és a kanadai magyarság történetéről (akikről én már egy fél évszázada rendszeresen tudósítottam) készített a közelmúltban a jól ismert rendező, Koltay Gábor egy hétrészes filmsorozatot, és írt egy 500 oldalas könyvet. Erről az igen jelentős eseményről, különös tekintettel annak „up to date” jellege miatt is, itt, a vallomásaimban mindenképpen meg kell emlékeznem, még akkor is, ha nem lenne hozzá semmilyen személyes kötődésem. De van, ezért ezt elég részletesen teszem.

A film címe: „Kanada, Szeretlek”, a könyvé pedig „Szeretlek, Kanada”. Ezeket a címeket látva természetesen felmerül a kérdés, hogy ez mit jelent, és honnan ez a nagy Kanada-szeretet?

13-14. A könyv és a filmet tartalmazó DVD fotója

A válasz eléggé meglepő. Ugyanis a kitűnő rendezőnek a közelmúltig lényegében nem volt semmilyen különösebb köze, kötődése Kanadához. Számára ez a Kanada-affaire (affér) azzal kezdődött, hogy mint ismert filmrendezőt (Honfoglalás, Trianon, Számkivetve etc.) a Torontóban élő magyarok 2011-ben meghívták az augusztus 20-ai ünnepségükre, egy előadás megtartására. Annak sikere nyomán rögvest felkérték az október 23-ai ünnepség megszervezésére, ami ugyancsak nagyon jól sikerült.

Közben természetesen egyre bővülő kapcsolatok jöttek létre, melyek hosszas beszélgetéseket, eszmecseréket eredményeztek. Mindezek révén fokozatosan kialakult az a vélemény, hogy jó lenne az egész kanadai magyarság jelenének és történetének egy olyan átfogó, többoldalú felvázolását elkészíteni, amely úgy a közösségi, mint az egyéni sorsokat is bemutatja. Ez aztán már egy olyan bátor, merész távlati gondolatnak látszott, hogy annak megvalósítása szinte lehetetlennek tűnt.

Ugyanakkor idehaza is megérett a felismerése annak, hogy nagyobb figyelmet kell fordítanunk a diaszpórában élő honfitársainkra, és a velük való együttműködésre. Létrejött tehát az a kedvező helyzet, hogy a történelmi témák

íránt, már számos alkalommal fogékonyságot mutató rendező, a feltámadt közóhajnak eleget tegyen. Mivel őt is nem csak érdekelni kezdte, de már vonzotta is a téma, nem sokat hezitált, rögvest nekilátott a nehéz feladat megvalósításának.

A nehézséget természetesen főleg az jelentette, hogy időben közel másfél évszázadot, távolságilag meg több ezer kilométeres utat kellett bejárnia, hiszen az eltelt idő alatt honfitársaink az amerikai kontinensen, az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig terjedően szétszóródtak, és emlékeik, a már fűvel benőtt temetőktől a mai modern palotákig érnek. Ezek sikeres megoldása olyan rendkívüli tehetséget, szervezőkészséget, odaadást, szorgalmat igényelt, ami valószínűtlennek tűnt, hogy azt egy ember meg tudja valósítani. Koltaynak azonban ez sikerült!

Valójában a Kanadába került magyarokról az utóbbi évtizedek folyamán már több film is készült. Ezek jórésztben – a kutatásaim és tudósításaim alapján – a legkorábbi kivándorlók által, a prérin létrehozott magyar településsel, Esterhazyval (Kaposvárral) foglalkoztak, és különböző televíziós csatornák részére készültek. Csak egy volt kivétel, amelyet a MAFILM, játékfilm kategóriában, a filmszínházak részére készített, amiről korábban már szoltam. Ez „Magyarok a prérin” címen igen jelentős költséggel készült el, és bemutatásra került még 1979-ben, de nem lett sikeres. Nem is lehetett az, már a rendező alaphozzáállása miatt sem, amit jól kifejez, hogy a film azzal kezdődik, hogy az úton söpri a szél a szemetet. A különben jó nevű rendező ezzel rögtön kifejezte a kivándorlás, azaz az emigráció kérdéséhez való negatív hozzáállását, és az végig érződik is a filmen. (Erről részletesebben már írtam a Vallomások első részében.)

Koltay filmje ellenben annak a gondolatnak a jegyében készült, amit a korábbi kanadai magyarságkutató, Ruzsa Jenő, az 1940-ben megjelent könyvében a következőképpen foglalt össze. „Tiszteld, szeresd, segítsd fogadott új hazádat, de ne feledd, ne vesd meg, nagyon szeresd a régit, az édest, mert ha nem... becstelenné és értéktelenné válsz mindkettő előtt”.

Koltay, a soproni egyetem erdőmérnöki kara hallgatóinak és tanárainak az 1956-beli, Vancouverben egyetemre kerülők sikeres történetével indítja a filmjét. Ez a csoport, a 300 körüli létszáma révén, elismerten minden idők legnagyobb súlyú és jelentőségű magyar kivándorlása volt.

Ezzel kezdődik tehát ez a filmpoz (és könyv), ami Vancouvertól, tehát a Csendes-óceán partjától, a kontinensen át, az Atlanti-óceánig bemutat szinte minden magyar szempontból jelentősebb közösséget. És így született meg az a mindössze négy személyből álló, lelkes stáb által létrehozott rendkívül

eredményes és értékes szociografikus-dokumentarista alkotás, ami „on the spot” jellege miatt sajnos jelentősebb, általános közönségsikerre sem itthon, sem Kanadában nem nagyon számíthat. De, szerintem ez – bár nagyon sajnálatos – nem túl lényeges, mert hosszútávon a távolba szakadt honfitársaink életének és történetének a megismeréséhez, dokumentálásához rendkívüli jelentőségű.

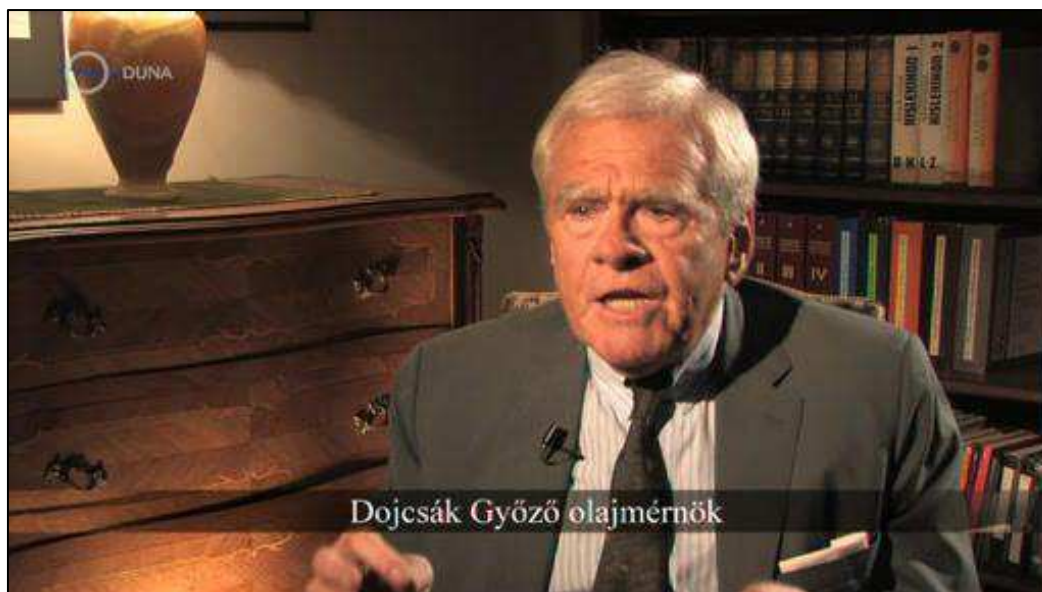
Ez a munka a bemutatott egyéni sorsok, ismétlődően elismerésre méltó közösségi erőfeszítések, és több más érdekes, értékes szempont bemutatásával remélhetőleg felkelti az érdeklődést és kutatói kedvet a diaszpórában élő honfitársaink iránt. Végül is remélhetőleg utat mutat egy szorosabb együttműködés kialakításához. És itt válik nyilvánvalóvá az iránta való érdeklődésem, elismerésem, hiszen én, szerény, egyedi módomon már évtizedek óta ugyanezt a célt próbáltam szolgálni.

Ennek a terjedelmes munkának a bemutatására egyszer már sor került, amikor egy kétrészes összefoglalását vetítette a Duna Televízió. Nem tudom sorra került-e már, vagy valaha is sorra fog-e kerülni a végleges, teljes hétrészes filmsorozat bemutatása. Őszintén remélem, hogy igen, már csak azért is, mert szereplői öregbítették Magyarország jó hírét, és életük példája ma is hitet, erőt és bátorságot ad az ott élőknek, abban az országban, ahol megállták a helyüket. Ahol hűek maradtak magyarságukhoz, miközben elismert, jó polgárai lettek az új hazájuknak.

Hogy viszonylag nagy figyelmet szentelek ennek a munkának, annak több okai is van. Kezdve azzal, hogy Koltay Gábor már a kezdet kezdetén felkeresett, és kérte segítő közreműködésemet, amire természetesen boldogan mondtam igent. Különösen azután, amikor közölte, hogy a Kanada iránti ismereteknek a kialakulásában jelentős szerepet játszott a kezébe került, a témával kapcsolatos kutatásaim néhány közleménye. Ezek közül elsősorban az Esterhazyról szóló könyvem és az annak nyomán készült „Magyarok a prérin” című film.

Amikor mesélt a hatalmas országban szétszóródott magyarság múltjának és jelenének a tervezett feldolgozásáról, és megkért, hogy személyesen is vegyek részt abban – különösen az én hajdani életterem, a préri régió bemutatásában –, megtisztelve éreztem magam. Örömmel álltam kamerája elé, és készített is velem egy több mint két órás felvételt, amiből persze csak egy töredék lett (egyelőre?) megtekinthető, de hát a filmezés már ilyen. Ezt azonban kiegészítette más, korábban velem kapcsolatban készült filmeknek az elképzelése szerinti, odaillő részleteivel, így nyugodtan mondhatom – annak dacára, hogy már jóval több, mint harminc évvel ezelőtt elhagytam Kanadát – az arról szóló történetnek én is részese lettem.

15. Koltay kamerája előtt, a stúdióban

Nem is akármilyen részese. Az én disztinkciónak talán az a fő érdekessége, hogy a filmben bemutatott és megszólaltatott honfitársak között, akik közül többen elérzékenyülve, könnyezve beszéltek az Óhazáról, lényegében én vagyok az egyedüli, aki a szeretetteljes ragaszkodását azzal fejezte ki, hogy visszatért oda. Ami persze nem különösebb érdem, hiszen számos más honfitársunk is döntött előttem, meg utánam is hasonlóképpen, ám ezt a tényt, ebben az esetben, a rendező velem kapcsolatban mutatta be. Részben talán, mint egy olyan esetet, amelyben az elmenetelnél kényszer játszotta a főszerepet (1956), és annak megszűnte eredményezte a visszajövetelt.

Hogy a Koltay-féle munka elkészítésének nagyon is megvolt az aktualitása, azt jól mutatja az is, hogy a könyv előszavát nem más, mint Magyarország miniszterelnök-helyettese, Semjén Zsolt írta. Ebben egyebek között a következő olvasható: „Mélyen átélhető tanulság mindannyiunk számára, hogy a 21. század elején közös feladatunk és felelősségünk, hogy a mai modern körülmények között megtaláljuk a magyarság világméretű együttműködésének lehetőségeit, méltó formáit... Ezt teszi lehetővé, hogy a 2010-ben megválasztott országgyűlés kimondta, hogy a külhonban élő honfitársaink az egyetemes magyar nemzet részei...”

Jó érzéssel tölt el az a tudat, hogy a hobbysszinten művelt irodalmi munkásságommal én már évtizedek óta ebben az irányban szorgoskodtam, és boldogság a számomra látni, hogy végre-valahára, ehhez olyan tehetséges profi is csatlakozott, mint Koltay Gábor. Milyen csodás lenne azt látni, hogy a Kanadára vonatkozó példát több, hasonló munkásság követné szerte a

nagyvilágban. Hogy a már Tompa Mihály által megénekelt „mint oldott kéve széthull nemzetünk” többé már ne legyen igaz!

Azonban a baráti beszélgetésünk során végtelen szomorúsággal hallottam, amit Koltay, mint rendező a nyilvánosság számára, a filmben igyekezett tompítva érzékelteni, hogy az itthon zajló rettenetes politikai megosztottság nyomai még ott, Kanadában is erőteljesen érződnek. Ő, a megtett bő 10.000 kilométeres útja során nagyon sok emberrel találkozott, sok mindent hallott és látott, amelyek között bizony nem minden volt öröndetes. Én ugyan már évek óta nem voltam ott látogatóban, de még az itthoni sajtóhírekből is tudom, hogy az ellenzék gondoskodik arról, hogy az általuk harsogottak Kanadában is hallhatók legyenek. Sőt, gondoskodnak még arról is, hogy neves személyek legyenek a szószólók, és hirdessék, hogy itthon nincsen sajtószabadság, üldözik a zsidókat, diktatúra van, nincs demokrácia etc. Vevők persze mindig mindenre találhatók, így természetesen ott is... és sajnos ez bomlasztja az ottani közösségeket, rossz hírért kelti az országnak.

Koltay munkássága a jó hírt keltőkre van alapozva, akik az eltelt idők során megbecsülést és tiszteletet érdemeltek ki a magyarságnak. Ő, viszonylag rövid idő alatt nagyon alapos ismeretekre tett szert, és foglalta össze azt a munkájában. Összehasonlíthatatlanul többet, mint a követendő, példaképnek említett Ruzsa Jenő 1940-ben, Torontóban megjelent kanadai magyarságról szóló munkája. Ez azonban érthető, hiszen Ruzsának mint Kanadában élő és munkálkodó református lelkésznek az információszerzése és gyűjtési lehetősége nagyon korlátozott volt. Amit végül is sikerült összeállítania, és saját költségén közreadni, sajnos nem túl sikeres sorsra jutott. Jórészt azért, mert akkor zajlott a világháború, amiben Magyarország és Kanada az egymással szembenálló oldalon állt.

Bevallom, hogy a mindössze pár száz példányszámban megjelent könyvéből sajnos én egyet sem találkoztam, ami nem csoda. Amikor a kanadai magyarsággal kapcsolatos kutatásaimat végeztem, vagyis főleg a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben, az ezzel kapcsolatos információkhoz idehaza nem lehetett hozzájutni. Különösen nem egy lelkész munkájához. Azon kívül magáról az emigrációról sem volt ajánlatos túlzottan érdeklődni, beszélni, mert akinek lett volna mondanivalója, az inkább letagadta, amit tud, és főleg letagadta, ha élt nyugaton valakije. Azután, ahogy fokozatosan enyhült a politikai helyzet, lassan el lehetett kezdeni szót ejteni az emigrációban élő magyarságról. Azért is lettek sikeresek az akkortájt megjelent e témájú közleményeim, mert nagy hiányt pótolnak.

Szerencsére Koltaynál már egészen más lett a helyzet. A mai internetes világban már minden információ könnyen beszerezhető. Míg Ruzsa a korlátozott

utazásai során jóformán csak a helyi lelkész hivatalokban meg a nagy távolságok miatt, korlátozott számú magyar egyesületben tájékozódott, addig Koltay transzkontinentális tanulmányútja, ha az ripsz-ropsz gyorsasággal is lett megszervezve, azért valamelyest még is csak elő lett készítve. A magyar közösségek több helyen várták, tiszteletére ünnepi rendezvényeket szerveztek, és tapasztalatai, eredményei, film-és könyv formában mindenki számára elérhetőek lettek. Tehát mindez a nemzet javára válik.

Amikor Koltay Gábor kitüntetett azzal, hogy elhozta nekem munkájának ezt a kettős dokumentumát, és azt köszönettel átvettem, emlékeztettem arra, hogy volt idő az elzártság éveiben, amikor a szerencsés utazó, ha egy pár napot töltött egy távoli idegen országban, akkor cikket írt róla, ha egy pár hetet, akkor könyvet írt, de ha több évet élt ott, akkor nem írt semmit. Ez után azt mondtam, hogy Gábor, te lényegében csak egy pár hónapot töltöttél Kanadában, és egy nagyon fontos könyvet és egy még fontosabb filmet alkottál. Gratulálok! Ezek révén, és a velük kapcsolatos kutatásaid során többet tudtál meg a kanadai magyarságról, mint amennyit én tudok... Örülök neki, és köszönöm, hogy ezt mindenki számára közreadtad. Milyen jó lenne, ha ez a munka vagy legalább is az ilyen irányú tevékenység folytatódna, ha nem is az egész világra, de legalább azon részeire kiterjedően, ahová nagyobb számú magyar kivándorlások történtek. Természetesen elsősorban az Egyesült Államokra, de például Argentínára, Ausztráliára vagy talán Európa számos országára is.

Hogy milyen sok helyen és milyen intenzív magyar életet éltek a különböző okokból és különböző időkben emigrációba kerültek, arra valamelyes példát láthatunk Saáry Éva esetében. Róla, mint arra érdemes emberről, korábban már írtam, (lásd első kötet 30. oldal) így tudod, hogy ő geológus volt, aki 1956-ban kényszerült emigrációba, ahol pár évig a szakmában dolgozott, majd utána Svájcban telepedett le, ahol, az egy évvel ezelőtti haláláig, a kint élő magyarság érdekében végzett többirányú munkásságával szerzett magának elismertséget.

Arra, hogy most vele kapcsolatosan szólok az emigrációban élőkről, az adja az aktualitást, hogy a Magyarhoni Földtani Társaság, ami a földtudományokkal foglalkozók anyaegyesülete, Éva emlékére egy emlékülést szervezett, amin természetesen részt vettem. Ebben az esetben most azt próbálom érzékeltetni, hogy az idehaza eltávozó kollégák temetésére mindenkinek módjában áll elmenni, elbúcsúzni, részvétet nyilvánítani, de az emigrációban elhunytak esetében erre nincsen lehetőség, sok esetben még a halálhírük is csak nagyon megkésve jut el hozzánk. Vagy egyáltalán el sem jut.

Éva, mint már mondtam, csak egy pár évet dolgozott a szakmában, és élete jelentősebb részét nem praktizáló geológusként élte le. Ő inkább olyasmikkel foglalkozott, mint például a Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Körben a nemzeti értékek tisztelete jegyében konferenciákat szervezett jeles magyar előadókkal, köztük olyan közéleti személyekkel, mint például Borbándi Gyula. Vagy elnöke volt a Ticinói Magyar Egyesületnek, és szervezte a lugánói tanulmányi napokat, könyveket írt, figyelemre méltóan festett, fotografált. Mindezek mellett családi életet élt és gyermekeket nevelt. Ő tehát valójában nem, mint geológus jeleskedett, mégis külön emléküléssel tisztelgett neki szülőföldjén a szakma. Azon a földön, ahol egy nem sokkal korábbi időben „persona non grata”-ként kezelték, és nem adtak neki vízumot, hogy hazalátogasson. Aztán telt-múlt az idő, és a megváltozott körülmények között a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével tüntették ki 1994-ben.

A magam részéről végtelen örömmel vettem és veszek részt az Éva emléke iránti tiszteletadásban, nem csak, mint régi barát, kolléga és sorstárs, de azért is, mert az emigrációban végzett tevékenységének az elismerésével példa teremtdött arra, hogy másokra is felfigyeljünk, akik külföldön éltek és haltak meg, és róluk is tudomást szerezzünk. Rögtön mondok is egy példát, ráadásul ugyanazon szakmán belül, tehát egy geológust.

Korábban már róla is szóltam, hiszen az egyetem elvégzése után ő volt az első főnököm, majd azután emigráns társam, barátom, bérma-keresztapám, házassági tanúm lett. Igen, Magas Istvánról beszélek, akivel kapcsolatban mindezeket korábban már említettem, de több mindent, amiket akkor úgy véltem, hogy nem oda való, még kihagytam. Ezeket most megpróbálom bepótolni Saáry Éva példája nyomán, annak érzékeltetésére, hogy több olyan ember is van szerte a nagyvilágban, akik méltók arra, hogy idehaza is tudjunk róluk és emlékezzünk rájuk.

Nos, Magas Pista úgy került a pesti egyetemre, hogy előtte elvégezte a Ludovika Akadémiát, a katonatiszti iskolát. Hogy aztán 1949-ben geológusként is végezhetett, az annak a bizonyítéka, hogy akkor még nem voltak elég éberek az elvtársak. Annyira nem, hogy végzés után nem sokkal ő lett a Magyar-Szovjet Kőolajkutató Vállalat alföldi részlegének a főgeológusa (1953-tól a főnököm). Őt 1956-ban megválasztották az üzemi Munkástanács elnökének, majd az Országos Munkástanács társelnökének.

1956-ban azonban ő is disszidált, és a következő évben már Kanadában találkoztunk. Ugyanabban az évben, az ott elkezdett szakmai munkája mellett már politikai szerepet is vállalt, az akkor létrejött Magyar Szabadságharcos Világszövetség elnökségének a tagja, majd 1982-től (élete végéig) az elnöke lett.

16. Magas Pista nevének megfelelően „magasan”, az esküvőm utáni házi ünnepségen. Anita és én előttük ülünk

Pista, az emigrációs magyar közösségben évtizedeken keresztül aktív tevékenységet fejtett ki, több szervezet működésében is közreműködött. Elnöke volt például a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének, meg a Magyar Szabadságharcosok Világszövetségének. Tiszteletére 2003. október 23-án, az Abonyban elhelyezett emléktábláját Rácz Aladár avatta fel (aki 1956-ban a Munkástanács elnöke volt), és azért Abonyban, mert 56-ban részben még ott volt az alföldi olajkutatás központja, ahol ő főgeológus volt. Befejezésül megállapítható, hogy ez a szakmailag is eredményes geológus egész életében a magyarságért dolgozó, bátor, igaz hazafi is volt. 2000-ben halt meg 76 évesen. Urnája egy budapesti templom sírboltjában van (közel a Fradi pályához, mert egész életében szenvedélyes szurkolója volt a futballcsapatnak).

17. Magas Pista második feleségével, édesanyámnál (1997.)

Mint korábban mondtam, őt most csak példaként említettem abból az apropóból, hogy Saáry Évához hasonlóan talán róla is illene a szakmának megemlékezést tartania. Annál is inkább, hogy ő egy félévszázadon át eredményesen dolgozott geológusként mindkét hazájában, és igazán büszkék lehetünk rá.

Azon az Éva emlékére tartott ünnepségen nem tudtam megállni, hogy Magas Pistán kívül, még más geológusok emlékére is felhívjam a figyelmet, akik Kanadába kerülve sikeresen képviselték nem csak a magyarságot, de az itthon megszerzett szaktudásukat is. Ők is „olajosok” voltak, kollégáim és barátaim, akikről szívem szerint külön-külön is részletesen szólnék, de itt most csak a neveiket említem kisebb kiegészítésekkel.

Az első legyen Dr. Sikabonyi László, mert ő a legkorábban, még 1953-ban disszidált a Földtani Intézetből, ahol addig mangánkutatással foglalkozott. Egyetemre ő a pestin kívül a Szovjetunióban is járt, így tudott oroszul, ami valószínű segítette az akkoriban hihetetlennek tűnő sikeres disszidálásban. Amikor én Calgaryba kerültem, ott ő már ismert ember volt, ezért az engem felvenni szándékozó vállalat tőle kért rólam referenciát. Ő azelőtt soha nem találkozott velem, csak a már előttem odaérkezettektől hallott valamicskét rólam, mégis a lehető legjobb ajánlást adta, így rögtön fel is vettek.

Laci rövidesen jó barátom lett, sok időt töltöttünk együtt. Mivel angolul nem tudtam (ő sem nagyon) segített például a kanadai autóvezetői jogosítványom megszerzésében (az első szóbeli vizsgán meg is buktunk). Azt azonban azóta sem értem, hogy a Szovjetunióban töltött előző évei dacára, hogyan került oly gyorsan Kanadába, és lett olyan sikeres, hogy három éves ottléte után már külön kis vállalata lett (amiben a vele együtt disszidált itthoni technikusa, Lábadi Félix is segített). Azután, hogy Calgaryból én Reginába kerültem, már csak egy párszor találkoztunk, míg szakmailag továbbra is igen jól érvényesült.

A korbeli rangsorban Dr. Vecsey György következik, aki, amikor 1957 májusában Calgaryba kerültem, már annál a vállalatnál dolgozott, ahová engem is felvettek. Ő a soproni erdőmérnöki kar hallgatóival és tanáraival került Kanadába, és elismert szakemberként a British American Oil Company-hoz kerülve ott dolgozott Calgaryban, haláláig. Bár egy vállalatnál dolgoztunk, személyes kapcsolatunk nem volt, tudtommal az emigráció ügyeitől mindig eléggé távol tartotta magát.

Czimboray Lajos előttem két évvel végzett, és a MASZOLAJ-nál, az Eger környéki (Demjén etc.) sekélyfúrásokat felügyelte. Akkoriban a központunk Mezőkeresztesen volt, és barátságunk 1953-ban ott kezdődött, majd azután

Kanadában folytatódott, de ő nem sok időt töltött Reginában, ahol én éltem. Hazatelepülésem után többször is meglátogatott (utoljára a nagyon szép francia feleségével), de hogy mikor halt meg (mint olajkutató valahol Afrikában) nem is tudom.

Dr. Füzesy Lászlóval az egyetemen egy évben végeztünk, és barátságunknak az volt az egyik alapja, hogy mindkettőnk apja falusi kántortanító volt. Mivel végzés után őt a szénbányászathoz helyezték, a szorosabb baráti kapcsolatunk csak három évvel később Kanadában alakult ki, ahol mind a ketten ugyanabba a városba kerültünk. Ő végig Reginában élte le emigrációs életét, a tartományi kormány geológiai osztályának olajkutatással foglalkozó részlegénél dolgozva.

Mivel korábban ő még egy fúrótoronyt sem látott, csak az általa felszínre hozott kőzetmintákat (magok) nézegette, párszor kivittem megmutatni a fúrási munkálatokat. Róla az első kötetemben már szóltam, és említettem, hogy a barátságunk jegyében például az egyik gyerekének a keresztapja lettem. Azt is említettem már, hogy az angliai Cambridgeben megszerzett doktorátusa után, a Saskatchewan Geological Society elnöke lett (aminek korábban én a főtitkára voltam). Azt viszont még nem említettem, hogy amikor számomra eljött az idő, hogy az itthoni doktorálásomhoz a geomorfológiai témájú disszertációmát megírjam, ahhoz nagy szükségem lett volna ilyen témájú magyar szakirodalomra. Amikor erről említést tettem neki, Laci elnevette magát, és nagy meglepetésemre átadta az én volt professzorom, Bulla Béla kétkötetes Geomorfológia című könyvét.

Hát, ez meg honnan van neked? Kérdésekre azt válaszolta, hogy az aktatáskámból, amit 56-ban magammal hoztam. Tehát egy geológus egy geográfus terjedelmes szakkönyvével az aktatáskájában disszidált, miközben szinte semmi más sem volt vele. No, ennyit a két szakma egymáshoz való viszonyáról, és a Vallomásaim címében szereplő „geológus-geográfus” egybecsengésről, most azzal kiegészítve, hogy Laci felesége egy Angliában végzett geológus volt, és a lánya, az általam alapított tanszéken lett geográfus. (A két szakma egybecsengése különben régi keletű, elég csak megemlíteni, hogy Lóczy Lajos, aki a magyar geográfiát a világ élvonalába emelte, eredetileg geológus volt. Vagy időben közelebbi példa Jakucs László, aki geológusként végzett, de geográfusként lett nemzetközileg ismert szakember.)

Lacival természetesen hazatelepülésem után itthon is rendszeresen találkoztunk. Mint annak idején Kanadában tette, itthon is kijárt velem a golfpályára, és ígérte, hogy nyugdíjazása után ő is megtanul játszani (a mellékelt kép egy ilyen játék utáni sörözésen készült.) Különben ő nem teniszezett, nem vadászott, viszont egészen jól curlingezett. De sajnos nem sokáig, mert korán

meghalt. Ott van eltemetve a prérin, ahol nincs sírhalom, nincs sírkő, vagy kereszt, csak a lapos földön egy kőlap jelzi az angolul ismert nevét. Amikor meglátogattam, arra tettem egy szál szegfűt, amit távozásom után rögtön elkezdett rágcsálni egy gopher (ürge), melyet látva meggyorsítottam a lépteimet. Az történt vele, amitől én éveken át rettegtem.

18. Füzesy Laci, amikor kijött velem a fúráshoz

19. Egy kis sörözgetés Lepencén, a strandon

Hőgye Ilona úgy volt ismert mint Magas Pista felesége. Ők egy évfolyamon végeztek, és rögtön össze is házasodtak. Vele is Mezőkeresztesen találkoztam, amikor egy osztályon dolgoztunk, majd persze Kanadában mélyült el a kapcsolatunk, ahová ők már egy gyerekkel érkeztek. Azután lett még két gyerekük, így Ilonka elég sokáig nem dolgozott, és azután sem az olajszakmában, hanem Calgaryban egy technikumban tanított. Említésre méltó érdekessége, hogy egy pár évvel utánam ő is idehaza doktorált, ami akkor nagy ritkaságnak (és érdekességnek) számított. Meg talán még az is, hogy a Kanadában született egyik lányának én lettem a keresztapja. Sajnos a három gyerek dacára, házasságuk válásba torkollott.

Ezekben a barátaimon kívül még több idehaza végzett geológus is dolgozott a kanadai olajkutatásnál, de ők valamivel fiatalabbak nálam, és remélem még élnek, így helytelen lenne őket is itt említenem. Azt azonban még meg kell jegyezmem, a fentebb említett nevek előtti doktori titulussal kapcsolatosan, hogy az valamikor régen a diplomával automatikusan együtt járt, valahogy úgy, mint például a jogi karon végzetteknek. Ezt valamikor 1949 körül szüntették meg, ezért aki korábban diplomázott (Sikabonyi vagy Vecsey) azoknak járt a doktori cím, de aki később végzett (Magas Pista, Czimboray Lajos) azoknak már nem.

Pista különben soha nem bocsátotta meg a kommunista rendszernek, hogy ő már nem lett doktor, és valójában nekem sem bocsátotta meg, hogy itthon doktoráltam. A Calgaryi Magyar Hírmondó 1982. januári számában olvasható a szerkesztői kemény kiállása, ahol azt írta, hogy „az elnyomókkal nem játszunk hídépítősdit”, és az én akkori Magyarországgal való kapcsolatomat ő annak tekintette. A korábbi barátságunk dacára engem nyilvánosan többször is elítélt, mint kommunista szimpatizánst, mert szerinte én „lepaktáltam az elnyomókkal”. De ebben azért gondolom volt egy kis irigység is, ami emberileg érthető, és persze megbocsátható. Különben a politikai pályára való alkalmasságát bizonyította azzal a hozzáállásával is, hogy engem azért mindig felkeresett, amikor hazajött látogatóba.

Mint látható csupán a már elhunyt Kanadába került olajkutató geológus barátaim közül egy féltucatnyit könnyedén fel tudok sorolni, akik méltók lennének az emlékezésre. Érdekes viszont, hogy a kutatásban velünk, geológusokkal szorosan együttműködő olajmérnökök közül csupán csak egyet tudok említeni, aki Kanadába került. Pedig a kutatás, azaz a fúrások során érthető módon (több irányú műszaki felelősség) ők mindig inkább többen, mint kevesebben voltak (és vannak). Valami miatt közülük mégis jóval kevesebben disszidáltak. Vajon miért? Lehet, hogy azért, mert ők általában jobban megbecsültek voltak (a fúrásokhoz járó autó elsődlegesen az ő rendelkezésükre állt, valamivel jobb fizetést kaptak).

Az egyetlen kivétel Zonda Pál volt, aki, amikor én kezdőként Mezőkeresztesre kerültem, ő volt az üzem főmérnöke. Később őt (az 56-os szerencsétlen sorsú) Buda Ernő váltotta fel, amikor Pali felkerült Pestre, a központba, majd családotul (két aprócska kislány) disszidált. Kanadában találkoztunk újra, amikor a volt főmérnök egyszerű fúrómérnökként arra a vidékre került, ahol én már hónapok óta dolgoztam a prérin, és (Virdenben) meg is látogattam őket. Aztán rövidesen Calgaryba helyezték, ahol sikeresen dolgozott haláláig (2008).

20. Zonda Palival Calgaryban, 1990-ben

21. Pali Gabival 2005-ben

22. Amikor még én is Kanadában éltem, az egyik közös hazalátogatásunk alkalmából baráti látogatáson vagyunk Czike Gábornál, aki a termelésnek volt a főmérnöke (szenvedélyes vadász, mint a társaság elnöke többször meghívott nyúlra, kacsára vadászni)

Palin kívül tudok még egy másik olajmérnökről, Abzinger Károlyról, de ő nem volt 56-os. Jóval előttünk, már 1948-ban került Calgaryba, de legalább annyit meg kell említenem róla, hogy akkor menekült el Magyarországról, amikor a hírhedt MAORT-per kezdődött, mindössze egy pár nappal korábban, mint a vállalat vezérigazgatóját, Papp Simont letartóztatták, ezzel megelőzve, hogy ő is sorra kerüljön. Vele sajnos csak futólag találkoztam, tehát nem volt közvetlen személyes kapcsolatom. Közvetetten azonban az én életemben is szerepet játszott, és pedig azért, mert szakmabeli elismertségével hozzájárult ahhoz, hogy engem (és többünket) szívesen alkalmaztak a vállalatok.

Szólnom kell viszont Zonda Pali feleségéről, Matsek Ilonáról, aki szintén geológus volt. Azért említem őt így utólag, mert Kanadában ő már nem dolgozott a szakmában, idehaza viszont igen, és pedig Mezőkeresztesen, Magas Pista osztályán. Ő Szegeden végzett, olyan, később nevéssé vált évfolyamtársakkal, mint Dank Viktor és Kriván Pál. Dr. Dank, mint szakmai körökben az jól tudott, az itthoni olajkutató egyik vezéregyéniségévé, és egyetemi tanárrá vált, Dr. Kriván pedig a pesti TTK geológiai tanszékének lett a docense (az irodájában ő készítette azt a képet, amely a Vallomások I. 73. oldalán látható, rajta Dank, Zondáné, szerénységem és egy ismerős). Ezt a csinos kolleginát csak úgy ismerte mindenki, mint Zonda Baba, mert Keresztesre kerülése után szinte azonnal feleségül vette Pali, akivel, nem sokkal később Pestre, majd mint disszidensek Kanadába kerültek.

Az élet aztán úgy hozta, hogy Kanadában rövidesen találkoztunk, mert Pali az egyik olyan olajmezőre került a prérin mérnöknek, ahol én geológusként

gyakran megfordultam. El lehet képzelni a prérin azt a helyzetet, amikor egy olajkutató fúrást egy magyar mérnök és egy magyar geológus irányít úgy, hogy lényegében egyikünk sem tud elég rendesen angolul. Angolul tehát nem nagyon tudtunk, de teniszezni már jobban, ráadásul Baba is, és ez a sport végigkísérte a barátságunkat és az egész életünket.

23. Tenisz-émlék Zonda Palival és Babával

Amikor aztán Calgaryba kerültek, ott Pali méltóbb pozícióban sikeres mérnökként dolgozott haláláig, míg felesége, Baba jó ideig inkább csak mint „jéganyuka” tevékenykedett, mert főfoglalkozásban addig hordta edzésre a kisebbik lányukat, míg az jégtáncban kanadai bajnok lett. Szoros barátságunk azután is tartott, hogy hazatelepültem, és hol ők látogattak meg engem, hol én őket. Ennek azonban már vége, Pali hat évvel ezelőtt elment, és sajnos 2014-ben Baba is követette.

24. Z. Baba és Magas Pista Reginában, a lakásomon

25. A Váci utcában Z. Babával és anyukámmal

Ezekről a Kanadába került olajkutató honfitársainkról idehaza nagyon kevesen és nagyon keveset tudnak. Így vetődött fel a gondolat, hogy az ő emléküik is megörökítést érdemel, aminek érdekében, mint túlélőnek, nekem kell tennem valamit.

Lehet, hogy bennem kissé túlzottan túlteng ez az érzés, hogy tennem kell valamit, hiszen az nem csak az említett barátaimra vonatkozik, de lényegében ennek az érzésnek a jegyében zajlott a kutató munkásságom legjelentősebb része. Mielőtt azonban ezt a más irányba vezető gondolatmenetet folytatnám, úgy érzem maradnom kell ennél az „olajos” témánál, egy kis kitérővel ott folytatva, hogy kicsit feljebb említettem Papp Simon nevét. Azt a nevet, amelynek hallatán minden olajkutatással kapcsolatban álló embernek meg kell emelnie a kalapját, amit én most egy nagyon rövidke megemlékezéssel teszek. Mert te, kedves Olvasóm, valószínű legfeljebb csak valamicskét hallottál róla, pedig története nem csak szakmailag, a kőolajkutatás szempontjából lényeges, de sajnos kis hazánk történetében politikailag is.

Számomra ő különösen érdekes, mert mint rendkívül sikeres és nemzetközileg elismert olajkutató geológusnak a tevékenysége jelentős részben külföldön zajlott, még abban a korai időszakban, amikor idehaza az olajkutatás lényegében arra várt, hogy jóval később majd ő beindítsa. Az iránta való érdeklődésem az is elősegítette, hogy az ő apja is egy vidéki kisfaluban volt tanító. Onnan indulva az egyetem elvégzése és alapos szakmai gyakorlat után pályája az 1920 és 1930-as évek között külföldön is töretlenül ívelt felfelé. Dolgozott Albániában, Németországban, Új-Guineában, Ausztráliában, Kanadában, az Egyesült Államokban. Ezeknek a szakmai jelentőségét nem részletezem, csak éppen megjegyzem, hogy 1927-ben Londonból Melbourne-be (Ausztrália) 37 napig utazott, vagy például 1947-ben New Yorkba (Amerikába ez volt a negyedik útja), ugyancsak az akkori idők leghíresebb hajóján, a Queen Mary első osztályán, ráadásul a feleségével. Gondolom, van fogalmad arról, hogy az ilyen utaknak már csak a finanszírozása is milyen szakmai elismerést jelképez.

Az egyik Amerikában tett utazásával kapcsolatban csak egy, a számomra különösen érdekes részletet említek a könyvéből. Azt, amikor Kanadában 1931-ben, a később jelentős olajközpontokká váló Calgary meg Edmontonban és környékén jártában, egy nem sokkal korábbi hatalmas földcsuszamlásnál (Crownst) egy szikla oldalán azt a feliratot olvasta, hogy „Itt jártam, 1931. Ortutai Pál”. Ez az illető csak nagyon rövid idővel előtte járhatott ott, de hogy ki volt, és mit keresett azon a vidéken, azt sem ő, sem én soha nem tudtuk meg.

Csak még egy érdekesség a naplójában feljegyzettekből „A trópusokon a geológus orvos is kell legyen, a bennszülötteket minden nap meg kellett

vizsgálni”. Nos, ez a fantasztikus karrier (amihez csak némiképp hasonlítható a kőolajföldtan másik világszerte ismert magyar geológusa, Dr. Böck Hugóé) töretlenül ívelt az után is, hogy 1933-ban úgy döntött, azt idehaza folytatja. Jó példa erre, hogy amikor 1942-ben előadást tartott a Magyar Földrajzi Társaságban, az ahhoz való hozzászólásában a társaság akkori elnöke, Cholnoky Jenő (nem túlzott szerénységgel) a következőket mondta: „Nem csoda, hogy a magyar olajat Papp Simon találta meg, mert Kolozsváron az én tanítványom volt”.

Ezt az embert a háború után a világ bármelyik nagyvállalata örömmel alkalmazta volna vezető pozícióba, de ő a hazai olajkutatás folytatását választotta. Közben azért 1947-ben szakmai úton még járt Svájcban, Franciaországban, Angliában és az USA-ban (nyilván meghívásokra, az ő pénzükön), ahonnan 1948 januárjában tért vissza. Sikeres életének sajnos ez bizonyult a legnagyobb tévedésének. Az akkorra kialakult kommunista rendszer ugyanis pontot tett a fényes karrier végére. Hazaérkezése után pár hónappal ugyanis letartóztatták, börtönbe vetették, ahol verték, kínozták és az általuk véghezvitt MAORT szabotázs-per végén halálra ítélték (amit később életfogytiglani börtönbüntetésre változtattak).

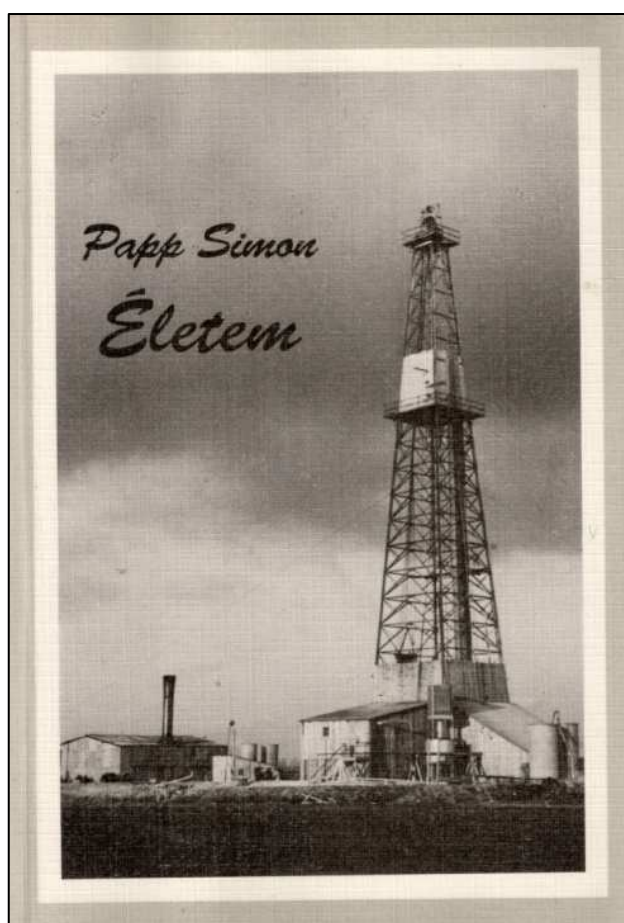
Dr. Papp Simon 1947 novemberében
a Standard Oil Co. of New Jersey központjában lévő irodájában

26. Papp Simon (1947.)

Erről a perről bizonyára tudod, hogy ugyanolyan alaptalan koncepció volt, mint az utána következő Mindszenty-per. Ebben az olajkutató vezetője, abban az egyház vezetője volt a fő áldozat, és mindkettőben többen voltak, akik a megfélemlítéstől öngyilkosságba vagy külföldre menekültek, vagy ha elfogták őket, börtönbe kerültek, ahol a borzalmakat végigszenvedték. Példaként megemlíthetem, hogy az egyik mérnök, Pokker Ernő tudva, hogy letartóztatása esetén mi várna rá, az egyik fúrótorony tetejéről leugorva lett öngyilkos, egy másik mérnök, Abzinger Gyula a letartóztatása előtti napon disszidált, Binder Béla főmérnök négy év börtönbüntetést kapott.

Papp Simon túlélte a börtönbeli borzalmakat és a pert. Hogy hogyan arról úgy érzem, legalább valamit idéznem kell, az „Életem” című könyvéből.

27. A könyv címlapja

„A főtárgyalás november 26-án kezdődött... A főtárgyalás előtti napon délelőtt és délután is felkerestek ávós tisztek az Andrássy út 60-ból, és örökösen arra figyelmeztettek, hogy meg ne kíséreljem megtagadni az ávó által írt jegyzőkönyvben foglaltakat, mert annak nagyon szomorú vége lenne. Tehát már előre gondoskodtak arról, hogy ne legyen bátorságom ezt megtenni. Ekkor határoztam el, hogy az ávó szájíze szerint fogok vallani. Azért jutottam erre az

elhatározásra, mert az amerikaiak mindent elismertek a nyilvánosság előtt, amit az ÁVÓ tőlük kívánt. Én ezt tudtam, mert a jegyzőkönyveiket nekem kellett lefordítani angolból magyarra. Az amerikaiak nem gondoltak arra, hogy elismerő vallomásaikkal engem romlásba döntöttek. Tudom ugyan, hogy amit vallottak, nem igaz lelkiismeretük szerint, hanem kényszerből vallották. Hiába kísérelték meg legalább eleinte az igazmondást, ha ki akartak abból a pokolból jutni, fel kellett, hogy engem áldozzanak.

A hazugságokat még tódítottam is, csak azért, hogy többé ne kínozzanak. Ezért mindazok, akik az én gondolkodásomat ismerték, megrökönyödéssel hallgatták a tárgyalóteremben és a rádióban, hogy én miket beszélek. De nem volt más utam, ha nem akartam magam testileg összetöretni. Így gondolkodtam, hogy a lelki tönkremenetelt jobban elviselem, különösen ez esetben, amikor sem az amerikaiaktól, sem a magyaroktól nem kapok védelmet, amikor a terror hatása alatt senki nem mer ügyvédemén kívül védeni.” (Itt meg kell jegyezmem, hogy a vállalat amerikai vezetőit is letartóztatták, vallatták, megfélemlítették, de végül is átengedték őket nyugatra.)

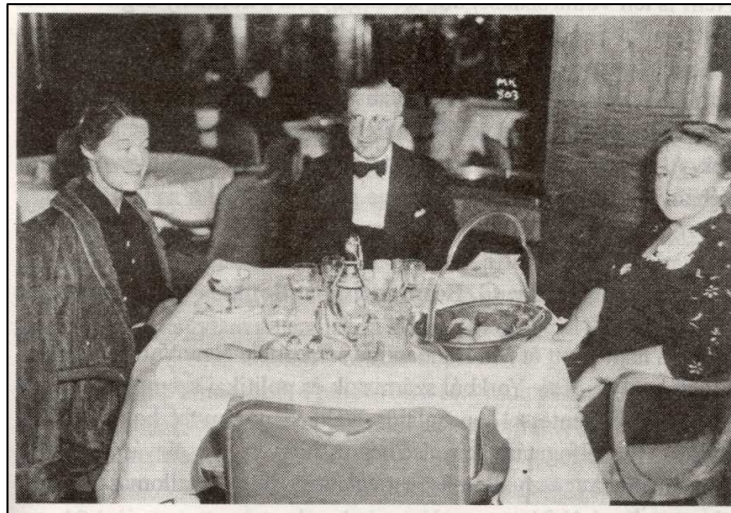
A bíróság által kihirdetett halálítéletet megdöbbenően hallotta a világ, de a terror ellen nem volt mit tenni. Aki – mint például az egyik mérnök beosztottja – a véleményét ki merte fejezni, azt azonnal négy évre börtönbe csukták. A külföldre menekültek megpróbáltak érdekében lépéseket tenni, de az semmi eredményt nem ért el.

Hét évig tartó rabságából való kiszabadulása után természetesen megpróbált visszakerülni a szakmájába, ahol az uralkodó proletárdiktatúrának megfelelően akkoriban már egy olyan ember töltötte be az ő volt vezérigazgatói székét, aki az ő letartóztatásáig semmit sem tudott az olajszakmáról. Aki korábban szabólegény, majd vájár volt, és a Vörös Akadémia elvégzése után lett az olajkutató fő tótumfaktuma, és mint olyan, semmiként kezelte azt az embert, akinek a cipőtálpáig sem ért fel. Aki pedig a közvetlen igazgatója, tehát főnöke lett, arról azt írta a könyvében, hogy korábban az egyik vidéki üzemben hordómosóként (tehát a lehető legalacsonyabb munkakörben) volt alkalmazásban.

De „jó elvtárs” volt mid a kettő, és akkoriban csak az számított. Nem csak az olaj, de minden más vonalon is, és hogy közben az ország tönkre megy, az nem volt lényeges. Papp Simonnak, a szakma óriásának még egy íróasztal is alig jutott. Privát vonalon azonban titokban, csendben jutott neki valamelyes elismerés, amit az egyik, idejében külföldre menekült volt beosztott kollégája (Kántor Károly geofizikus) egy neki írt levelében úgy fejezett ki, hogy csak Te mondhatod magadról „Exegi Momentum Aere Prennius”.

Az 1970-ben történt temetésén a szakma bátrabb képviselői megjelenésükkel némán tisztelegtek. Nyilvánosan beszélni még sokáig nem volt ajánlatos róla. De a méltánytalanság, amit vele szemben csupán politikai okokból elkövettek, elevenen élt a társadalomban. Olyannyira, hogy például az egyik (bátor) író, Galgóczy Erzsébet tollából 1984-ben „Vidravas” címen egy kitűnő regény is megjelent az életéről... persze nevének elferdítésével.

Hogy meghurcoltatása alatt a feleségének, Irminek mit kellett átélnie, azt ma már csak az én korosztályom még élő tagjai tudják elképzelni, így itt csak annyit, hogy férje letartóztatása után lehetetlenné tették az életét, kitelepítették, majd végül az őt befogadó kis falu egyik parasztházában, Nógrádverőcén halt meg. A szakma jóvoltából azonban hamvaik újra együtt vannak, a Magyar Olajipari Múzeum kertjében, a férjét ábrázoló szobor tövében.

28. Dr. Papp Simon és Irmik, a Queen Mary fedélzetén (1947.)

Érdekes ezt a képet egy kicsit jobban megnézni, és megpróbálni elképzelni azt, hogy ezt a szmokingos kiváló úriembert a kép készülte után pár hónappal, az ÁVÓ börtönében félanalfabéta pribékek verik, rugdossák, és nejevel (a képen baloldalt) azt csinálnak, amit csak akarnak.

Ahogy most a könyvében nézegetem a közölt fényképeket, gondolatban elidőztem az egyiknél, ahol az amerikai préri egyik felszíni érdekességénél áll az autójával. Egy erdélyi kis faluból indult magyar ember, olajkutatóként alkalmazva, a prérin (1938-ban!) a világ egyik legdrágább autójával utazik, közben „geológizál” (ott, ahol lényegében semmi köze az olajkutatáshoz, csak éppen szakmailag érdekes). Ennek az embernek már magában az is kifejezi az elismertségét, hogy meghívták Amerikába, ahol magas fizetéssel alkalmazták és finanszírozták az ilyen utazást is, míg itthon aztán... És itt megint eszembe jut az egyik kínai bölcsnek az a megállapítása, hogy „egy kútban élő békának hiába beszélsz az óceánról.” Az őt verő pribékek az ő tudását ugyanúgy nem tudták

elképzelné, mint a béka az óceánt... és itt bocsánatot kérek a békától, az összehasonlításért.

Hogy miért mondtam el ezeket? Remélem, hogy megérted kedves Olvasóm. Korábban a Kanadába került olajkutató kollegáimról írtam, és ez adott alkalmat, hogy mindannyiunk mentoráról, többünk példaképéről is megemlékezzem. Hogy annak végső kicsengése nagyon szomorú, az bizony sajnálatos. De szükségesnek vélem, mert a mai fiatalok talán már el sem hiszik, hogy egy ilyen emberrel mik történtek.

Ott tértem ki erre a történetre, amikor azt írtam, hogy az emigrációra vonatkozó munkásságomat mindig megpróbáltam közhasznúvá tenni, mind a kisebb közleményeimben, előadásaimban, mind a bővebb könyveimben. Amit pedig az ember közzétesz, az köztulajdonná válik, és az lényegében véve jó, hiszen azért csinálja az ember. Az azonban néminemű gondot okoz, amikor egy kikutatott, és köztulajdonná tett dolgot úgy használ fel valaki, mintha az az ő munkásságának eredménye lenne. Persze ügyesen úgy forgatva a szót, hogy az azért ne legyen könnyen felismerhető.

Amiket én szerény képességem és lehetőségeim birtokában Amerikában kutattam, annak jó része a magyar múlt egyes ismeretlen vagy legalábbis erősen homályban lévő kérdéseire vonatkozott. Ilyen volt például a kanadai prérin létrejött magyar település esete, amit számos kisebb írás, majd könyv formában „A kanadai Esterházy története” címen közöltem. Vagy számos más eset, mint látható az például az „Amerikai magyar történetek” címen kiadott könyvem fejezeteiben.

Kétségtelen, hogy az ilyen (és egyéb) jellegű munkáimnál a főszabály az igazság betartása volt, de mellett szándékomban állt, a magyar szempontból fontosnak tűnő helyzeteknél a kedvező, minél pozitívabb hozzáállás is. Személyek esetében természetesen semmilyen szándékos heroizálásra nem gondoltam, csak csupán a lehető legjobb indulatú bemutatásra. Jó példa erre Haraszthy Ágoston élettörténetének az esete, amit több éves kutatás eredményeként, számos kisebb volumenű írás után végül az „Arany Kaliforniában” című könyvemben publikáltam.

Ez az ember már nagyon fiatal koromban megragadta a fantáziámat. Akkor, amikor elolvastam a „Tizenöt hét az indiánok között”, majd a terjedelmesebb „Utazás Éjszakamerikában” című könyvét. Ezeket az első amerikai utazása után írta, még mielőtt az egész családját magával vitte (értsd: apját, anyját, feleségét, három gyermekét) és végleg kitelepedett Amerikába. Azután ott, egy olyan rendkívül érdekes, kalandos, eredményes életet élt, hogy

később biztonsággal lehetett őt a XIX. században Amerikába került magyarok között a legismertebb, legsikeresebbnek nevezni. Sikerét az amerikaiak is elismerték, és mi idehaza büszkéek is lettünk és vagyunk rá.

Vagyunk – mondom – így többes számban általánosítva, őszinte meggyőződéssel és büszkeséggel. Ennek alapján el lehet képzelni a megrökönyödésemet, amikor egy ismerősöm felhívta a figyelmemet a mellékelt plakátra.

FÖLDGÖMB KLUB

2015. március 9. (hétfő) 18.00 óra

BUENA VISTA

Egy magyar kalandor Amerikában - Haraszthy Ágoston

A nemesi származású Haraszthy Ágoston 1842-ben hagyta el végleg Magyarországot és minden vagyonát hátra hagyva vágott neki Amerikának.

Várost alapított Wisconsinban, a legelső seriff volt San Diego megyében és az egyik első képviselő Kalifornia törvényhozásában, aranyolvasztó és -finomító üzemet hozott létre San Franciscóban, és Buena Vista néven világhírű szőlőszeteket alapított Kaliforniában.

Ő volt az egyik első olyan magyar, aki markáns tevékenységével beírta nevét az Újvilág gazdasági történetébe.

Haraszthy Ágoston

Haraszthy egykori rezidenciája a Buena Vista birtokon

Haraszthy Ágoston sokan a kaliforniai borászat szülőatyjának tekintik. A kaliforniai szenátus 1961-ben ünnepélyes határozatban mondta ki itthon alig ismert hazánkfírót: „Ő a kaliforniai szőlőkultúra atyja, aki Kaliforniát az Egyesült Államok szőlőskertjévé varázsolta. (...) Haraszthynak köszönhető, hogy napjainkban az USA összes borkoraszatásának 85 százalékát Kaliforniában termelik.”

Érdemei vitathatatlanok, ám a mai napig sok legenda veszi körül nem mindennapi személyét.

Az estet vacsora zárja:

1 dl Gallo Family Vineyards Zinfandel 2009/2012

Vörösbortban párolt marha Orvvadász módra (erdei gyümölcs, barnamártás),
házi mandulás burgonya lepényen
Narancsos csokoládétorta, vanília fagyalattal

A vacsora ára: 2 900 Ft / fő

Sok szeretettel várja Önt a Makadám Mérnök Klub!

Regisztráció: Kérjük, rendezvényen való részvétel szándékát, valamint asztalfoglalását előre jelezni szíveskedjék a Makadám Mérnök Klub +36 1 336 0228-as telefonszáman, vagy a makadam@makadamklub.hu e-mail címen.
Köszönyt!
Cím: 1024 Budapest, Lövőház u. 37.

29. Meghívó

Mint látható, ez egy előadásra invitál, „Egy magyar kalandor Amerikában – Haraszthy Ágoston” címmel. Ezt látva először nem akartam hinni a szememnek. Arról, akiről a kaliforniai szenátus határozatban mondta ki, hogy „Ő a kaliforniai szőlőkultúra atyja, aki Kaliforniát az Egyesült Államok szőlőskertjévé varázsolta...”, aki az első magyar nevű települést létesítette Amerikában, aki az első kaliforniai kormány tagja volt, aki az aranyláz idején aranyolvasztót, finomítót meg pénzverdét létesített San Franciscóban, akinek egész életét azóta is legendák veszik körül... ezt az embert ezen a plakáton valaki kalandornak minősítette! (Mint látható az előadó nevét kitakartam, mert nem személyeskedés a célom!) Ráadásul ebben a mai időben, amikor a

megtépázott magyar becsületnek legalább a múltbeli képviselői hírnevére olyannyira vigyáznunk kellene.

Hogy miért reagálok erre érzékenyen? Azért, mert a kalandor szó számomra egy nagyon pejoratív (rosszalló, elítélő hangú) jelzőként hangzik, egy olyan emberre vonatkozóan, aki nekem már nagyon régóta annyira imponált, hogy nagyon sok időt, fáradságot és költséget áldoztam arra, hogy minél többet megtudjak róla.

Ezt aztán betetőzte, amikor láttam, hogy a meghirdetett előadás címében ki nevezi őt kalandornak. Az ő nevét nem írom ide, mert nem vagyok hajlandó elhinni, hogy azonos azzal az emberrel, akit eddig tiszteltem, intézményét különböző módokon segítettam, támogattam, és korábban a geo-szakma egyik legkiválóbbikának neveztem.

Jóval korábban ezelőtt (a 8. oldal táján) azt írtam, hogy egy bölcs tanács szerint „soha ne válaszolj az életben semmire, amikor mérges vagy”. Hát... (ez talán jellemző rám...) temperamentumomnak megfelelően ezt a tanácsot nem csak nem fogadtam meg, de azt félrerúgva (tudat alatt) hagytam érvényesülni azt az ugyancsak bölcs megállapítást, hogy „a düh kinyitja a száját, és bezárja az észét.” Értve ezalatt, hogy felháborodásomban azonnal reagáltam a plakáton látott szóra, és nyilván megbántottam (megint) egy olyan valakit, akit tiszteltem, és szinte barátomnak tekintettem. De képtelen vagyok elhinni, hogy egy (viszonylag magas áron elfogyasztható) vacsorával egybekötött előadás népszerűsítése érdekében, egy különben kiváló ember (reklámfogásként?) kalandornak minősítsen egy nemzetközileg is ismert, és elismert, tehát tiszteletben álló hazánkfiát.

A Haraszthy életéről szóló könyvem hátoldalán az a befejező mondat olvasható, hogy „Ilyen emberek vitték szét hírünket a nagyvilágban, és alapozták meg a magyarság tiszteletét”. Életútját – tőlem telhetően – végigkövetve, maximális tisztelettel adóztam az emlékének, mert egyszerű szóval élve, olyan remek ember volt, hogy az egyik példaképemnek tekintettem. Jó megjelenésű, művelt, bátor, erős, érzékeny, vagány, becsületes... Nem folytatom a jelzőket, mert fölösleges. Mert folytathatnám még például a családi és társadalmi életére vonatkozóan is. Az egész népes családját kivitte magával, akikkel együtt, egy ő általa vezetett szekér-karavánnal kelt át a „vadnyugaton”, és még a gyermekei is prominens emberei lettek Kaliforniának. Nem folytatom érdemei felsorolását, mert arról a könyvemben részletesen írtam... itt most még csak annyit, hogy olyan ember volt, akire felnézni lehetett, akit az arra hajlamosak igazán irigyelhettek. És nyilván tették, sőt teszik azt még ma is.

Én változatlanul csodálatot érzek iránta, aki a reformkorban annyira Kossuth oldalán állt, hogy ajánlatosnak tűnt az országot elhagynia..., aki az indiánokkal lóháton vadászott bölényekre, aki San Diego első seriffje, majd Kalifornia első kormányának tagja lett, aki sikeresen helytállt az aranylázban, híressé vált a borászatban. Aki olyan dolgokat hajtott végre sorozatban, amelyek közül sokan már egyért is dicsfényben részesültek.

És érdemeire még egy példa. Az első útjára magával vitt rokonával (Halász Károly) Amerikában ő hozta létre az első magyar nevű települést (Haraszthy falva). Ez a település a legelső között volt Wisconsin államban, ami fenn is maradt, és végül Sauk City néven 3400 körüli lakossal ma is virágzó kisvárosként létezik. Amikor kutatásaim révén ott jártam, ebben a Wisconsin állam elsőnek bejegyzett szép kis városkájában, és ott előadást tartottam Haraszthy életéről, akkor kaptam emlékebe azt a tálkát, amit szerencsére még nem ajándékoztam el a múzeumnak. Ennek a mellékelt képét érdemes egy kissé részletesebben megnézni, mert az mesél az általa ott létrehozott létesítményekről is.

30. A városnév eredetének 125. évfordulójára készült Sauk City tálka, közepén Haraszthy képével

Mint említettem, ez volt az első magyar nevű település Amerikában. A másodikat nem sokkal később, az 1848-as szabadságharc egyik menekültje, Újházi László hozta létre, Új-Buda néven (lásd: A kanadai Esterhazy története, 207–224. oldal). Újházi nem volt egy hozzá hasonlóan sokoldalú ember, Amerikában ő csak egy egyszerű farmer lett a prérin. Új hazája mégis annyira tisztelte és elismerte, hogy (amiben közvetett módon Haraszthy közreműködött) külföldi nagyköveti tisztségre emelte. Ha tudomásomra jutna, hogy valaki valaha őt is kalandornak nevezné, abban az esetben is, függetlenül attól, hogy az mivel jár, mibe kerül, hangosan tiltakoznék. Mert vádaskodni könnyű, és a

rosszindulat nem ismer határt. Hallottam már azt is, hogy valaki például a „zene fejedelmét”, Liszt Ferencet kalandornak nevezte, mert Weimarban, tehát Németországban élt hosszú ideig, noha nem volt német, francia nyelven beszélt a legjobban, pedig nem volt francia, magyarnak vallotta magát, bár nem tudott magyarul. Regényes életet élt... de nem folytatom.

A Haraszthy életéről szóló könyvem nyomdai megjelenése, kiadása sajnos nem volt elég méltó az emlékéhez. A saját költségemen jelentettem meg 1992-ben, mert az előző könyvem kiadója hosszú halogatás után számomra elfogadhatatlan módon szándékozott belenyúlni a történetébe. Mint tette azt, az előző könyvem (A kanadai Esterhazy története, Magvető, 1981.) esetében is. Ám, az akkor még a legelső könyvem volt idehaza, és nekem, mint volt disszidensnek, ajánlatos volt azt elfogadni. Haraszthy esetében egy pár éves várakozás után azonban már inkább a magánkiadás mellett dönthettem. De mivel a költségét figyelembe kellett vennem, ezért tartalmilag meg az illusztrációs anyag vonatkozásban is, csökkentenem kellett a könyv terjedelmét. Ennek az lett a következménye, hogy egy jelentős összegyűjtött anyagmennyiség felhasználatlan maradt. Mit csinál ilyen esetben egy munkájáért aggódó öregedő kutató? Biztonságba helyezi egy megbízhatónak vélt helyen. Így került az egész anyag a Magyar Földrajzi Múzeumba, ahol – akkori tudomásom szerint – Haraszthy emlékéért kellő tisztelet illette, és ígéretet kaptam arra, hogy az átadott anyag az engedélyem nélkül nem kerül felhasználásra.

Ez azonban már több mint húsz évvel ezelőtt volt. Azóta nagyon sok idő telt el, és sok minden történt. Az ismeretek ennek megfelelően bővültek, és a plakáton szereplő előadás címe szerint, az én tiszteletre méltó hősömből kalandor lett. Ebben az előadásban a rutinos előadó nyilván (futólagosan) említést tesz majd az én munkámról is, talán még a tőlem kapott képek felhasználásánál is megemlíti, így még ha akarnék, akkor sem találhatnék benne kifogásolni valót. De nem akarok. Egy múzeumban az idők folyamán sok információ gyűlik össze. Vonatkozik ez Haraszthy emlékére is, és ezt bárkinek jogában áll felhasználni. Azonban még a dzsungelben is vannak bizonyos szabályok. Az viszont igaz, hogy egyesek szerint a szabályok azért vannak, hogy legyen mit kijátszani.

A korábbi vallomásaimban sport vonatkozásban többször is szoltam egy olyan tünetről, amit én „magyar módi”-nak neveztem. Ez az eset most egy kissé arra emlékeztet, ám hogy ez egyáltalán nem korlátozódik szép hazánk területére, röviden elmondok egy másik példát, hogy lássuk, az nem csak hazai, hanem világjelenség.

Ez még Reginában történt, amikor az ottani egyetemen, mint tanszékvezetőt, a dékáni tanácsban megkértek, hogy mondjak véleményt egy felvételi kérelmezőről a történelem tanszékre, mivel az illető magyar. Mint azt korábban már ismertettem, akkoriban még új volt az egyetemünk, bővültek a tanszékek, és az aspiránsok szerte a nagyvilágból jelentkeztek. Ez a magyar aspiráns Ausztráliából pályázott a nemzetközileg meghirdetett állásra, és mint életrajzából láttam, ő is a forradalom után hagyta el az országot, ahol azelőtt középiskolában tanított. Mivel közel azonos korú volt velem, és a történelem szakos hallgatók akkortájt ugyanabba a Múzeum körüti épületbe jártak, mint mi, a „geosok”, gondoltam, lehet, hogy látásból talán még ismerem is. Így részemről minden úgy tűnt, hogy az illető honfitársat maximálisan segítenem kell. Meg is kapta az állást, feleségével együtt áthozatták Kanadába, és második magyarként bekerült az egyetemre.

Személyes találkozásunkkor azonban rögtön megéreztem, hogy ez a honfitárs nem olyan ember, mint akire én gondoltam. Ahogy telt-múlt az idő, az első személyes találkozásunkat nem sok követte. Az még valahogy csak rendben lett volna, hogy nem teniszezett, golfozott, vadászott, vagy, hogy a helyi kis magyar közösségünkbe nem kapcsolódott be, de amit kutatási témának választott, az már nagyon nem tetszőnek bizonyult. Egy olyan szűz területen, mint akkor a préri volt, hihetetlen mennyiségű témakörből lehetett válogatni. Mit gondolsz, ő mit választott? Azt, amin én már évek óta dolgoztam, sőt publikáltam is. Igen, a magyar nevű falut a prérin, Esterhazyt választotta.

Egy régi dakota indián mondás szerint skalpot szerezni a másik dakota övéről a legkönnyebb. Ő „mint történész” állt neki a munkának. Semmi újat nem talált, de amit én már kikutattam, azt ő „történész szemszögből láttatta”. Szerintem Kanadában ez a „dakota eset” lett a „magyar módra” egyik példája.

Visszatérve Haraszthyhoz, az rendben van, hogy valaki előadást tart róla, miért ne? A tőlem és máshonnan beszerzett információk birtokában hasznos és érdekes előadást lehet tartani. Ismerve az előadót, biztos vagyok benne, hogy az így is lesz. Annak a vállalása és megtartása azonban már ízlés dolga. Én soha nem tartottam előadást olyan témában, amelyben ismertem olyan valakit, aki abban már sokat fáradozott, és pláne, ha jóval korábban egy könyvet is írt. Legalább is a vele való egyeztetés nélkül biztosan nem. De mondom, ez ízlés dolga.

Sajnos, nem találom nyomát annak, hogy mikor írtam Haraszthyról először, csak annak akadtam a nyomára, hogy a Magyar Nemzetben, 1982-ben jelent meg egy róla szóló tudósításom „A kaliforniai bor atyja” címen, majd hasonló címen a MTESZ (Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége) 1987-es évkönyvében. Ezek után került ő be a köztudatba

olyannyira, hogy 2013 márciusában, ráadásul a nemzeti ünnepünkön, az M1-es TV csatornán egy dokumentumfilmet is vetítettek róla, „Az első magyar világsztár” címen. Ez annak a történésznek köszönhető, aki mint „szakértő” működött közre. Ez az ember egy pár hónappal korábban a valahogy hozzá került könyvemből értesült Haraszthyról, és abban fantáziát látva az engedélyemet kérte, hogy a múzeumnak adott gyűjteményembe beletekinthessen.

Az engedélyt természetesen megadtam, és az ambiciózus történész azután jól ügyeskedett. Egy filmes stábbal Kaliforniába utazott, és az általa „felfedezett” Haraszthyt a filmben, az „első magyar világsztár” címen mutatta be. Világsztár... milyen hatásos modern szó a címben. Persze, hogy sikeres lett a film, aminek bemutatása után röviddel érdemei elismeréseképpen gyorsan tovább emelkedett a ranglétrán. Azzal, hogy ezt az ügyet itt most szóvá tettem, csak egy újabb példával akartam szolgálni arra, amit most már többszörösen „magyar módra” aposztrofáltam, mert ő még a nevemet sem említette meg. Erre az én válaszom természetesen az, hogy én sem említem az övét (micsoda különbség!), és – gondolom – így minden rendben is van.

Szerintem ez a mostani „kalandor Haraszthy”-eset is kissé „magyar módra” van, de nem azért írok róla. Nem tetszően ugyan, de öregesen ülve a megfonnyadt babérjaimon, szótlantul tudomásul vettem volna ezt is, de ugye, ha az embernek rálépnek a lábára, ösztönösen felszisszen. Ez a kalandornak nevezés váltotta ki bennem ezt a felszisszenést, mert azt nagyon igazságtalannak véltem, és kötelességemnek éreztem legalább egy szösszenettel reagálni.

Az előbb idéztem egy dakota indián mondást, és most ide kívánczik egy másik, ami úgy szól, hogy „Szembeszélben, ne köpködj!” Hogy miért kívánczik ide? Azért, mert akivel (sőt akikkel) szemben én most ezt az ellenvéleményt szisszentettem, az szakmailag egy befolyásos ember. Az ilyennel szembeszállni egy olyannak, aki még csak egy valamilyen klikkhez sem tartozik, nagyon nem tanácsos. De hát mire számíthat egy olyan ember, aki még azt az ősi magyar mondást sem ismeri, hogy „Mondd ki az igazat, beverik a fejed!”

De vannak, akik megszokják a fejbeverést. Mint például én is, hiszen itt a vallomásaimban már eddig is hibát hibára halmoztam azzal, hogy a fenti tanács ellenére ismételten „széllel szemben” szóltam. De még ezen a dakota indián idézeten is érződik a prérin töltött hosszú időszakom hatása, hiszen a széllel szembeni idézetet valamikor régen eredetileg latinul tanultuk. Igaz, nem köpésre, hanem valami másra vonatkozóan, de többféle variációban is. Talán emlékezel a „contra ventum pisare non prudens” vagy a „vir prudens non contra

ventum”-ra. Ez esetben azonban az a lényeg, hogy ennek a tanácsnak nálam sem indián, sem latin formájában nem volt foganatja.

Egy politikus ismerősöm egyszer azt mondta, hogy „én csak akkor sértődöm meg, ha az érdekemben áll”. A legtöbb mai emberre fordítva ez úgy is mondható, hogy: én csak akkor szólalok meg, ha az érdekemben áll. Haraszthy védelmének a megkísérelése azonban senkinek nem áll az érdekében. Az Etyeken található reprezentatív kinézésű Haraszthy pincészet tulajdonosa például biztosan nem fog tiltakozni. Tapasztalatból tudom, hogy őt a patinás név csak cégéerként érdekelte. Más érdekeltről pedig nem tudok.

De különben hányan fogják hallani ezt az előadást arról, hogy Haraszthy egy kalandor volt? A fentebb mutatott hirdetést ugyan valószínűleg elég sokan látják, de akik elmennek a drága vacsorával tálalt előadást meghallgatni, azok már kevesen lesznek. Azon kívül szinte biztos vagyok benne, hogy az előadó (remélem nem csak az én reagálásomnak betudhatóan) már szordínóra fogja venni a kalandor megnevezést.

Mindenesetre örülök és megnyugtat, hogy amikor három évvel ezelőtt, vagyis 2012-ben a Magyar Parlament egyik képviselője kérte, hogy Haraszthy születésének a kétszázadik évfordulójára tervezett megemlékezéséhez a segítségére legyek, azt megtehettem. Ő akkor rám hivatkozva, és könyvem felmutatva, méltó módon, mint olyan magyarról beszélt az országházban (2012. szeptember 11-én), akire büszkék lehetünk.

Azért a korábban említett politikustól megtanulva, hogy csak mikor kell megsértődni (és kissé lehiggadva), végül is úgy gondoltam, hogy hiúság ide, vagy oda, talán mégis el kellene mennem, meghallgatni az előadást. Fel is hívtam a megadott telefonszámot, ám ott közölték, hogy a részvétel csak a Mérnök Klub tagjai számára lehetséges. Hát jó, sajnálom, ezt el kell fogadni, de akkor viszont nem értem, minek van az előadás meghirdetve a Magyar Földrajzi Társaság honlapján, meg a Földgömb Klub programjában is? No, de gondolom azért így is lesz olyan, aki tudósítani fog erről az eseményről, amire különben is ismerősök hívták fel a figyelmemet. A téma befejezéséhez csak még egy valami arról, hogy milyen naiv vagyok.

Amikor a kozmikus becsapódásokkal kapcsolatos akadémiai védésem sikeresen lezajlott, annak levezető elnöke, mint a földtudományok akkori vezéregyénisége, Pécsi Márton akadémikus azt mondta, hogy „Győző, innentől kezdve ez a téma a te asztalod lesz”. Hogy ebből (magyar módra) mi lett, arról korábban már szóltam. Némileg ehhez hasonlóan, a Haraszthyval kapcsolatos hosszantartó, alapos kutatásaim befejezése után is azt hittem, hogy ebben a témában is elég maradandó nyomot hagytam. A fent említett hirdetés nyomán

úgy látom, ez a nyom (legalább is ez esetben) a „futottak még” kategóriába vezetett (ugye, nem vetsz meg, ha azt mondom, hogy magyar módra?).

Hogy mégis ne legyen szomorkás kicsengése ennek az elég hosszúkasra sikeredett „szösszenésnek”, íme, egy aprócska történet. Amikor annak idején a Haraszthy által alapított Sauk Citybe érkeztem, ott egy olyan úr fogadott, aki a Haraszthyval odakerült Halász Károly leszármazottja volt, tehát így némileg ugyancsak alapítónak nevezhető. Mint korábban már mondtam, Halász Haraszthy távozása után ottmaradt, az általuk alapított faluban, és annak prominens polgára lett. Mivel azonban fiú utód nem, csak lány maradt utána, akinek férjhez menése után a Halász név már csupán emlékként maradt meg. Ez azonban még elég volt ahhoz, hogy az ő fia, az engem oly kedvesen vendégül látó módos ember három napig el sem engedett, és közben ne érdeklődött volna, hogy mi a helyzet a Budapesten lévő Halászbástyával? Arról egy korábbi német nyelvű újságban közölt képet is mutatott, amin nem volt nehéz felismerni, hogy félreérthetetlenül miről van szó. Szerencsére nem vette zokon, amikor elmagyaráztam, hogy az a „Fischer bastion” (Fischer=Halász) nem a Halász család bástyája.

Az emlékek írása közben egymás után így bukkannak elő régen elfeledett dolgok, események. Mint például még az ugyancsak Sauk Cityvel kapcsolatban a következő. Mivel ez a kis városka elég messze van az állam fővárosához (Milwaukee) tartozó repülőtértől, onnan oda egy zavaros, komplikálttá vált utazás után meglehetősen késve érkeztem, és az előadásom megtartása, meg az azt követő egyebek után nagyon későn, hullafáradtan kerültem ágyba. Másnap reggel aztán meglepődtem, amikor mosolyogva azt kérdezték tőlem a háziak, hogy ugye a város fölött éjjel tombolva átvonuló tornádó miatt rosszul aludtam? Mire én naivan visszakérdeztem, hogy milyen tornádó miatt? Tehát az történt, hogy a városon, és annak környékén átvonult, tetemes károkat okozó hatalmas szélvihart én észrevétlenül átaludtam. Vagyis, ha akkor rám dőlt volna a ház, soha nem tudtam volna meg, hogy ott milyen hatalmas vihar tombolt, és így, ez a mostani megemlékezés is elmaradt volna.

Én azonban a Haraszthy által, Wisconsin államban alapított Sauk Cityről most csak kitérőként emlékeztem, noha lényegében az ő fő tevékenységének a színteréről, Kaliforniáról kellene részletesebben szólnom. Tenném is azt, ám az meglehetősen ismétlés lenne, amit eddig már több esetben is igyekeztem kerülni, így most megint csak utalok, ez esetben két írásomra is. Az egyik az Élet és Tudomány 1984. évi egyik számában jelent meg „Kalifornia régi magyar emlékei” címen, míg a másik az Amerikai magyar történetek című könyvem, „San Francisco régi magyar emlékei” című fejezeteként. Azt azért hangsúlyoznom kell, hogy azok írása idején, a Haraszthy életére és

tevékenységére vonatkozó részletek idehaza még szinte teljesen ismeretlenek voltak.

Szívesen szólnék részletesen például arról az aranyfinomító üzemről, amit San Franciscóban létesített, az 1848-as magyar szabadságharc menekült tagjaival (Csapkay, Uznay)), és tenném azt annak bizonyítására is, hogy Haraszthy más magyarokkal is együtt működött. Meg szólnék az egyik fiáról, aki az első pezsgőgyáros lett Kaliforniában. Ezek képeit szerencsére részben közöltem a fentebb említett könyvem egyik fejezetében, de azok az egész életéről szóló könyvemből sajnos kimaradtak. Odaadtam azokat az említett múzeumnak, és biztos vagyok benne, hogy jól reprodukálva be lesznek mutatva a meghirdetett előadáson.

Nem tudom, miért hangzik fel ismétlődően mostanában az emlékezetemben az, amit Mikszáthtól olvastam, valami olyasmi, hogy nem az a róka, amelyik rókának látszik, hanem az az igazi és veszedelmes róka, amelyik báránynak látszik, de mégis róka.

No, de várjuk meg az előadást, mert annak mikénti elhangzásáról valószínűleg hallani fogok, és utána nyilván vissza is térek még erre a témára. Egyelőre ideje azt lezárni azzal a megállapítással, hogy a sikeres embereknek mindig is voltak irigyei. Mivel ő nagyon is sikeres volt, ő sem lehetett kivétel. A régi angol mondás ezt fejezi ki „The mediocre always throw stones at the brilliant”, de ennél egyszerűbb, a lényegre vonatkozóan ugyanazt kifejező magyar változat: „a siker érmének irigység a másik oldala”. No, de ideje most már másról vallani.

Amikor amerikai utazgatásaim során annak idején magyar vonatkozású érdekességként Kaliforniában Haraszthy nyomára leltem, más helyeken számos érdekességet találtam. Ilyenek voltak például azok a magyar templomok, melyeket az újvilágba került honfitársaink hoztak létre, lényegében azért, hogy a távolba kerülve is magyarok maradhassanak. Ezek meglátogatása minden esetben nagy élményt jelentettek számomra, és ahogy az már a szokásom volt, ezt az élményt igyekeztem megosztani az azután érdeklődést mutató itthoniakkal is. Erről vallanék most egy írásom felidézésével, amely a Vigília 1989. 11. számában jelent meg „Magyar templomok Amerikában” címen.

A XIX. század egyik legérdekesebb jelensége társadalmi vonatkozásban az a hatalmas méretű népvándorlás volt, amelynek során Európában milliók hagyták el hazájukat, hogy az óceán másik oldalán telepedjenek le. A kivándorlás hatalmas hulláma a század utolsó harmadában érte el

Magyarországot, hogy területéről is százezreket sodorjon magával, elsősorban az Egyesült Államokba.

Az így létrejött amerikai magyarságnak jó része egymással összetartva, magyar közösségekben, az anyanyelvét használva, a régi hagyományok szerint élt, tehát megtartotta és ápolta magyarságtudatát. Hogy ez így lett, abban jelentős szerepet játszottak az általuk épített magyar templomok. Ezek lettek a kialakult magyar szigetvilág őrhelyei, és lényegében azok is maradtak napjainkig.

Ezeknek a templomoknak az egész földrészre kiterjedő területi megoszlása jól mutatja az amerikai magyarság szétszórtságát, és az idő múlásával eltűnőben lévő régi magyar szigetek nyomait. Jelenlegi állapotukból megállapítható a közösségek hajdani és mai helyzete, a zsúfolt nagyvárosokban ugyanúgy, mint a viszonylag néptelen prérin vagy a hegyek közötti völgyekben.

Csupán a római katolikus templomok száma is valamivel száz fölött van, az összes felekezeti templomok száma pedig körülbelül kétszázra becsülhető. A „nyolcadik törzs” emlékei ezek, zömében azoké a szegényparasztoké, akik az idegenbeli új környezetükben verejtékes munkával megkeresett pénzüket, és sok esetben a munkaerejüket is adták arra a célra, hogy templomaik legyenek.

Ezeknek a templomoknak az építéséről, a bennük zajló életről, sok esetben pusztulásáról idehaza nagyon keveset tudunk. Pedig olyanok is vannak közöttük, amelyek létrejöttében a magyar állam is közreműködött, részben pénzbeli segélynyújtással, részben papok küldésével, a költségeket a hajótársaságok jövedelemadójából származó Kivándorlási Alapból fedezve. De még az amerikai magyarság ismeretei is hiányosak, hiszen pontos nyilvántartás sem készült e templomokról, és nem egy már nyomtalanul eltűnt. Elég sokban azonban még ma is zajlik az élet, sőt még újak is épülnek.

Az amerikai magyar emlékek kutatása során sok ilyen amerikai magyar templomban jártam. Közülük megemlítek néhányat. A kanadai prérin például egyszer egy jeltelenül egyedülálló épületre bukkantam. Csak akkor vettem észre, hogy templomban vagyok, amikor beléptem, és hogy magyar templomban járok, amikor a padokban magyar énekes-és imakönyveket találtam, és a falakról ismerős szentképek tekintenek le rám. Mivel az oltárkép Szent Erzsébetet ábrázolta, gondolom, az volt a templom neve is. Ez után már nem volt meglepetés, hogy a kis templom mögötti fűvel benőtt temetőben a sírköveken magyar feliratok voltak olvashatók.

Ezzel kirajzolódott előttem a múlt: ott pihennek a templom építői, akik a századforduló táján ideérkezve a templom körüli tanyáikon éltek azon a földön,

amelyet ők törtek fel, hogy a fű helyére gabonát vessenek. Verejtékes munkájuk után vasárnap a templomba mentek, amelyet nemcsak azért emeltek, hogy benne magyarul imádkozzanak, hanem azért is, hogy összejöhessenek egymást erősíteni. Az idő teltével aztán a korai kis farmok megszűntek, az azokon lévő kis házak kiürültek és végül eltűntek. A templom így egyedül maradt, és a távolba került utódok már egyre ritkábban látogatták.

Egy hasonló kis fatemplomra több száz kilométerrel délebbre, Virginia állam hegyes vidékének Pocahontas nevű városkájában találtam. Oda magyar bányászok kerültek, akik már 1896-ban építettek egy templomot, amelyet ugyancsak Szent Erzsébetről neveztek el. A nagy gazdasági válság idején azonban ezeket a bányákat bezárták, és a munkások kénytelenek voltak elköltözni, így az idegen kezekre került templom neve Saint Elisabethre változott, és eredetét ma már csak a magyar szenteket ábrázoló szép freskói mutatják.

Pár száz kilométerre onnan még délebbre North Carolina állam egy kisvárosában, Raefordban soha nem élt magyar csoport, mégis van egy szép magyar templom. Ezt egy angol feliratú bronz táblácska jelzi: „Magyarországi Szent Erzsébet temploma, Elisabeth Black, Walter Black, Sue Gorman, Geneviève Carter, Marie D’Augustino, Therese Contour adományából épült”. Aki ezt a templomot építtette Walter Black egy New York-i üzletember volt, aki elhunyt magyar felesége emlékére létesítette. (Mivel nyilván lesz olyan, akinek feltűnt, megjegyzem, hogy Amerika szerte a legtöbb magyar templom Szent Erzsébet nevét viselte.)

Kétségtelen, hogy Amerika talán legszebb és leggazdagabb magyar temploma, a Szent Kereszt templom az autóiparáról híres Detroitban áll, és léte szoros összefüggésben is van ezzel az iparággal. Az első magyarok itt a századforduló évében telepedtek le. Összefogásukat mutatja, hogy már 1902-ben létrehozták a Katolikus Egyletet, és négy évvel később templomépítésbe kezdtek. Bár akkor még csak 150 magyar család élt itt, a templom olyan gyorsan felépült, hogy Detroit püspöke még abban az évben fel is szentelte, és magyar papot is adott a részére. A kolozsvári születésű Klenner Hubert olyan lelkesen látott munkához, hogy a következő évben a templom iskoláját is beindította, a tanítást magyar apácákra bízva.

Aztán már olyan tömegesen érkeztek a magyarok az óhazából is, hogy 1920-ra számuk 22 ezerre növekedett, és bár közben görög katolikus, református, baptista magyar templomok is épültek a Szent Kereszt közelében, az mégis kicsinek bizonyult, és helyette nagyobbakat kellett építeni. Ez a szép templom két tornyával már messziről kiemelkedik a körülötte lévő lakóházak és más templomok közül. A belépőt elbűvöli a hatalmas szentély, a gyönyörű oltár,

a festett ablakok, a tető freskói, a falak festményei. A templom teljes berendezése is a magyar hívek támogatásával, az ő összefogásával készült el. Az orgona megépítésére a harmincas években került sor, amikor a közismert gazdasági válság ínsége és nyomora ellenére adakoztak a magyarok, miközben a templom konyhájában ingyen ételmezt osztottak azok számára, akiknek még a napi eledel is gondot okozott. A templomhoz hatalmas méretű iskola tartozik, amely vele egy időben épült. Az iskola nyolc osztályában már az első évben 622 magyar diák tanult, és sokat el is kellett utasítani helyhiány miatt. A tanítást magyar szerzetesnővérek, az Isteni Szeretet Leányai végezték, akik gondot fordítottak a magyarságtudat ápolására is.

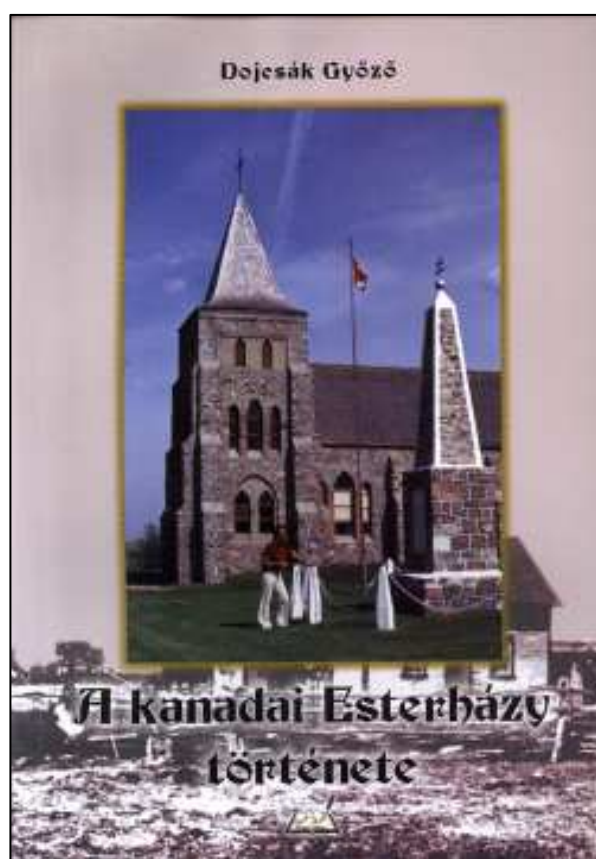
Ez az egységes, szép létesítmény a harmincas évek végén élte fénykorát. Azután elkezdődött a hanyatlás időszaka. A templom maga ugyan még tovább szépült, de közben a közösség bomlásnak indult, mert az ipari ártrendeződés miatt a romlásnak indult környezetből növekvő számban költöztek el a jobb módra jutott magyar családok. Az elköltözők helyére (színes bőrű) idegenek érkeztek, akik csak használni akarták az iskolát, de a fenntartásához nem járultak hozzá, s így az egyre nehezebb helyzetbe került, míg végül is 1970-ben bezárták. A templom azonban továbbra is tartotta magát, mivel az elköltözők közül sokan visszajártak legalább a vasárnapi misére.

A másik templom, amelyről még szólni akarok, Kanada Saskatchewan nevű tartományában azon a kolónián épült, amelyet egy 150 fős csoport érkezésével, száz évvel ezelőtt, 1886-ban hoztak létre a magyarok, akik kolóniájához később sokan csatlakoztak. Ezek a magyarok a vallási összejöveteleiket kezdetben az egyik, általuk épített nagyobb házban, majd egy fakápolnában tartották, amelyet a Magyarok Nagyasszonya oltalmába ajánlottak. A századforduló utáni években ezer fölé emelkedett a számuk, ami már egy igazi templom építését tette szükségessé, amely 1906-ban el is készült. Ez lett a Kaposvár templom, amely aztán az egész kanadai magyarság büszkeségévé vált.

Ennek a templomnak az értékelésénél figyelembe kell vennünk, hogy építői nem bérmunkások voltak, akik erre a célra félre tudtak tenni a fizetésükből, hanem kezdő telepesek, akik a többlettermékeik eladásából jutottak némi jövedelemhez, így pénzük nem lévén, maguknak kellett építkezniük. Mivel a vidéken ehhez használható faanyag nem volt, így a jégkorszak alatt odakerült szétszóródott szikladarabokat hordták össze, és ezekből épült nemcsak a templom, de mellé a tekintélyes méretű parókia is. Később, amikor már ebbe a templomba sem fért be mindenki, annak közelében, egy „lourdes”-i kápolnát építettek, ugyancsak kőből. Innen évtizedeken át messzire hangzott a préin élő magyarok éneke.

Amikor 1936-ban a kolónia alapításának 50. évfordulóját ünnepelték nagy pompával, a templom mellé egy emlékoszlopot emeltek, melynek márványlapján az első telepesek nevei olvashatók. Ők ott nyugszanak a templom mellett lévő temetőben.

Kanada ezt a helyet védetté nyilvánította, így az történelmi emlékhely lett, melyről annyit azért itt is meg kell említenem, hogy a húszas évek alatt a magyar püspökök küldöttsége, a kanadai kormánytól kapott különvonaton látogatta meg. Akkoriban a többi magyar egyház képviselői is fölkeresték az amerikai magyarság nagyobb központjait. Később az óhazával való kapcsolat a háborúval teljesen megszakadt, ami jó harminc év után éledt valamelyest újra, elsősorban az anyanyelvi konferenciák révén.

31. A kaposvári templom az emlékoszloppal (az egyik könyvem címlapján)

Ennek a ma már történelmi emlékhelyként ismert katolikus templomnak a közelében (ez a kanadai méretek szerinti „közelében”, légvonalban talán olyan 50 kilométer jelent), van egy másik, számomra nagyon kedves templom, amelynek ötven évvel ezelőtti képét kicsit lentebb ugyancsak megmutatom. Ennek az a fő érdekessége, hogy az ottani eredeti település a Békevár nevet kapta, és innen maradt meg a templom neve, bár a kis település már régen nem csak megszűnt, de teljesen el is tűnt. Ám ez a templom már nem katolikus, hanem protestáns, és itt van az érdekesség. Amikor már túl sok magyar kezdett

Kaposvár (Esterhazy) környékén letelepedni, a hivatalos szervek úgy döntöttek, hogy azután oda csak a katolikusok telepedhetnek, míg a protestánsoknak egy távolabbi szűzföld területet jelöltek ki.

Ha ismerősnek tűnik ez a lényegében már politikai módszer, nem csodálkozom, hiszen azt már a Római Birodalomban is használták. Ez volt a „Divide et impera”, vagyis az „oszd meg és uralkodj” módszer. Ez mindig bevált mindenhol, így Kanadában is.

32. A békevári templom bejáratánál állok, amikor először írtam róla

Az utolsó, Békevárra vonatkozó soraimon kívül nagyjából ezt írtam jó harminc évvel ezelőtt az amerikai magyar templomokról szóló közleményemben, érzékelte azok fokozatosan romló helyzetét. Ezt azonban az élet elkerülhetetlen velejárójaként el kell fogadnunk, így nem bocsátkozom bele semmilyen efölötti siránkozásba.

Következőnek inkább lássunk egy másik érdekességet, ami ugyan csak közvetetten magyar vonatkozású, de nagyon is közel áll ahhoz a templomhoz, amit fentebb Kaposvár néven említettem. Ez a templom közvetlenül az Esterhazy nevű városka szomszédságában áll, Esterhazy pedig sokak számára már régóta úgy ismert, mint a világ kálisó fővárosa. Mivel a kálisó az angol nyelvben potash néven ismeretes, már elég régóta vannak olyanok, akik örömmel látnák, ha a helység nevét Esterhazyról Potsahvillre cserélnék.

Gondolom ebből már sejthető, hogy következőnek a kálisóról fogok vallani egy olyan írásom felidézésével, amely a Természet Világa, 1968. 10. számában jelent meg „Kanadai kálisótelepek” címen. (Istenem, de nehéz elhinni, ezt már közel 50 évvel ezelőtt írtam.)

„A kálisó az emberi szervezet egyik nélkülözhetetlen elemét, a káliumot tartalmazza. Jelentősége különösen a mezőgazdaságban nagy, mivel a műtrágyagyártás egyik alapanyaga. Többféle kémiai összetételű káliumsó ismeretes, mint a beszáradó őskori tengerek üledékes kőzetei. Ezek a kálisók vízben igen jól oldódnak, és ezért általában a konyhasó fedősójaként találhatók. Leggyakoribb a szilvin (KCl).

Kálisót először Olaszországban bányásztak 1816-ban, majd Lengyelországban 1854 körül fedezték fel Kalsz környékén, de csak 1920-ban kezdték bányászni. A németországi bányák 1861-ben kezdték meg működésüket. Spanyolország 1925, a Szovjetunió 1930-ban, az USA pedig 1931-ben nyitotta meg bányáit.

A kanadai felhalmozódást a préri közepén 1943-ban fedezték fel, olaj kutatása közben. Ez a nyugat-kanadai síkság része annak a hatalmas kiterjedésű sík vidéknek, amely az Északi-Jeges-tengertől a Mexikói-öbölíig terjed. E síkság középső részén – a Rabszolga-tótól Észak-Dakota államig – a felszín alatt a geológiai ókor folyamán nagy mennyiségben különböző összetételű sók halmozódtak fel. Becslések szerint a legjobb minőségű és a legnagyobb mennyiségben előforduló káliumsó-felhalmozódások a Ny-kanadai középdevon-kori medencében találhatók.

33. Kálisó felhalmozódás a kanadai préri térségében

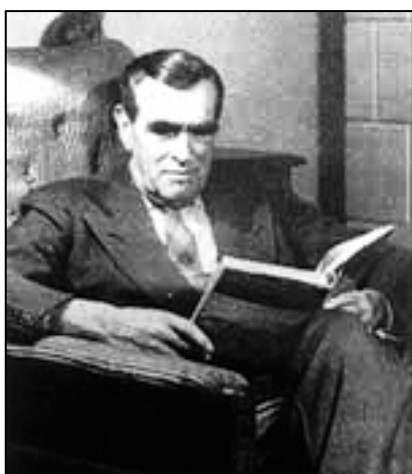
Ez a térképünkön látható „só-medence” átlagosan mintegy 2000 km hosszúságú és 300 km szélességű és ÉNY- DK-i irányban húzódik. A bányák legnagyobb része Saskatchewan tartomány területén van, s belőlük a felmérések alapján kb. 20 milliárd tonna kálisó nyerhető. A sóréteg felszín alatti mélysége a terület északi részén kb. 700 m, déli irányban pedig a síkság felszín alatti lejtése miatt már 2500 m mélységben található. A rétegvastagsága a 10–20 m-től a helyenkénti 200 m-ig változik.

A kálisó bányászata a mélységtől függően kétféleképpen történik: aknasüllyesztéssel vagy a kioldással. Gyakoribb és a jelenlegi viszonyok között gazdaságosabb módszer az aknasüllyesztés. Saskatchewan magyar nevű településén, Esterhazyn két ilyen rendszerű bánya működik, ahol az akna mélyén bányászott sót felvonóval az akna fölött elhelyezett finomítóba emelik. További feldolgozása már más üzemekben történik.

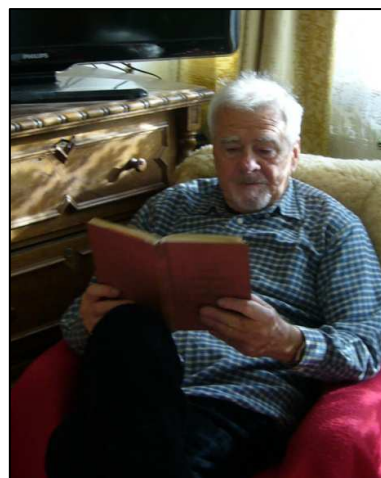
A kioldásos módszert a mélyebben fekvő sós rétegek termelésénél alkalmazzák. Ebben az esetben a sós rétegbe az ellenáramlás elvén működő csőrendszert helyeznek el, s az ebben áramló folyadék oldatba viszi a sót. A felszínen ezt az oldatot betöményítik. Ez a módszer nagyon költséges, fejlesztésre szorul még, éppen ezért jelenleg csak egy ilyen bánya működik Regina közelében. E telepek nagy hátránya, hogy a rétegek viszonylag nagy mélysége, valamint a geológiai nehézségek miatt az aknasüllyesztéses módszer is nagy befektetést igényel. A bányák geográfiai elhelyezkedése miatt a só szárazföldi szállítása is költséges.

E nehézségek ellenére a kanadai kálisóbányászatnak igen nagy jövője van. A tartomány fővárosa Regina máris a világ kálisóiparának központja lett, ahol nemzetközi tudományos és üzleti csoportok találkoznak és dolgoznak.

A templomok és a kálisó múltbeli kitérője után most visszatérek a jelen idejű vallomásomhoz, egy nagyon más témához, kissé irodalmias vonatkozásban. Korábban említettem, hogy az egyik kedvenc íróm – és vadászíróként messzemenően a legkedvesebb – Széchenyi Zsigmond. Azt is mondtam, hogy az ő írói stílusának a sokszínűsége annyira lenyűgözött, hogy azt követni soha nem volt bátorságom. Persze, hogy kit mi, miként, miért nyűgöz le, vagy hagy hidegen, azt nem lehet és nem is kell most kifejteni, arra azonban tudok példákat felhozni, hogy engem mi ragadott meg.

34. Széchenyi Zsigmond 60 évesen

35. Én 80 fölött

Nyilván ezek egyben rögtön képet is adnak rólam, hasonlóan ahhoz a megállapításhoz, hogy mondd el kedvenc vicceidet, és én megmondom, ki vagy. No, az ő esetében a rokonlelkűséget szívesen vállalom, különösen vadászvonatkozásban, hiszen hozzá hasonlóan én is vadásztam Alaszkában, Afrikában, Európában (ő Indiában is vadászott, de ott, bár én többször jártam, soha nem vadásztam).

Sokszínű stílusára két könyvéből idézek példákat, kezdve az „Alaszkában vadásztam”-mal. Az odautazásánál probléma merült fel a hajóra szállással, mert annak indulásakor már nem jutott hely a számára. (Ez 1935-ben volt, amikor még nagyon kevés hajó közlekedett arrafelé.) Mivel sokan próbáltak a segítségére lenni, a legmagasabb szintig, erről azt írta, hogy „Állami ügy lett hajójegyünk ügyéből”. Így aztán végül is társával együtt valahogy feljutott a hajóra, amikor egy viharos napon egyebek között azt írta, hogy „A Csendes-óceán nevéhez méltatlan módon viselkedett”, majd egy szép reggelen a napkeltéről így áradozik: „aranyfürdőből kél a Nap”.

Alaszkába érkezve rossz időt fogott ki. „Úgy nekiborult az idő, mintha örökre lemondott volna a kiderülésről”. Meg is kérdezett valakit, hogy „vajon itt sose áll el az eső?” Mire az illető azt válaszolta, hogy „sajnos nem tudnám megmondani, mert még csak húsz éve, hogy itt lakom”. Majd máshol így ír „az eső belefárad a szüntelen hullásba”. Aztán észreveszi, hogy „virágkalap van a házak tetején” (a földdel fedett háztetőkön – saját megjegyzés). Majd felülve a félelmetes vad hegyek között „hangosan suttogó” vonatra, azt írja, hogy „rossz kinézni az ablakon... (azután) „még rosszabb kinézni az ablakon”, (végül) „egyáltalán nem szabad kinézni az ablakon”.

36. Vad hegyek között kanyargó vonat

Egy félelmes helyzetben így ír: „a hajam a kalapomat emelgeti, olyan ijesztő a látvány”. Majd máshol: a „prémvadász csak akkor haragszik a földrengésre, ha az a söröspoharát dönti fel”. Később: „Csodás az ősz. Valóságos festékláda a tarkán lángoló erdő”. „Késő ősszel foszladozik az erdő

lombruhája”. „Kultúr vademberként élhet itt az ember”. Aztán egy vízparti helyzetben így ír: „A hódok közt nevetség tárgya lennék”. Azután „a szarka itt is cserreg, de bár az alaszkai szarka farka is tarka, nem magyarul cserreg”.

Itt meg kell jegyeznem, hogy ő 1935 nyarán járt Alaszkában, én viszont az ottani olaj-felhalmozódások felfedezése után, tehát az 1960-as évek végén, és míg ő a tenger felől érkezett, én viszont a II. világháború alatt az amerikai hadsereg által nagyon gyorsan megépített, akkor még igen poros műúton. Ő, mint vadász ember egy könyvet írt róla, én, mint geográfus egy tanulmányt, amit a Föld és Ég, 1969. évi 3. számából idézek.

Belépési sorrendben Alaszka az Egyesült Államok 49. állama, de területileg messze a legnagyobb. Több, mint kétszer akkora, mint az utána következő Texas. A köztudatban az eszkimók, a totem fák, a kékes-fehér gleccserek hazája, aminek a zászlaján a Göncöl-szekér meg a Sark-csillag látható, és jelképes virága a Nefelejcs. Ez az a föld, amiről egészen a közelmúltig a legtöbben azt gondolták, hogy a világon semmire sem jó, a jövőre nézve talán a legfontosabb állama Észak-Amerikának. Ezt az óriás területet valójában az oroszok fedezték fel 1741-ben, és adták el több, mint kétszáz éves birtoklás után az Egyesült Államoknak potom 7 millió 200.000 dolláros áron, vagyis kb. 1 cent hektáronként. A következőkben ezt az eladást véve vezérfonalnak tárgyalunk Alaszkáról.

Neve az Aleuta szóból Al-A-ASKA származik, ami „nagy Föld”-et jelent. Ezzel a Nagy Földdel az emberiség talán 60.000 évvel ezelőtt került kapcsolatba, amikor az észak felé vándorlás során az őslakók a Bering-szoroson át Észak-Amerika földjére értek. Ezen az útvonalon érkeztek újabb és újabb hullámokban az indiánok és eszkimók ősei. Az eszkimók a legkésőbbben érkezettek közé tartoznak, akiknek nagy része kelet felé vándorolt a Hudson öböl irányába egészen Grönlandig. Az indián törzsek viszont Alaszkán délfelé fordulva terjeszkedtek le Dél-Amerikáig.

Az európaiak részéről a kelet felé való terjeszkedés során, Szibérián keresztül az oroszok értek Alaszkába először. A terjeszkedés fő oka a prémvadászat és prémkereskedelem volt. A Csendes-óceáni partjára az oroszok 1644 körül értek. Alaszka felfedezése az orosz tengerészet szolgálatában álló Bering (Vitus) nevéhez fűződik, aki Okhotskból indult el, Kamcsatka megkerülésével fordult északkelet felé és találta meg a róla elnevezett tengerszorost, ami elválasztja Ázsiát Észak-Amerikától. Bering a következő útján 1741-ben a Szent Péter nevű hajóján jutott el Alaszka déli részéig, látta meg és nevezte el a Szent Elias hegységet. Útjáról visszatérve azonban hajótörést szenvedett a Komandorskiye szigetcsoportnál, ahol ő és legénységének egy része a róla elnevezett szigeten lett eltemetve. A legénység

másik része a Szent Péter maradványaiból épített bárkán tért vissza Petropavlovskba. Ezek között volt egy Steller nevű német hajóorvos, aki írásban számolt be a „keletre fekvő föld” rendkívül gazdag prémes állatvilágáról.

Ennek nyomán az ezt követő évtizedek alatt egyre több prémvadász és kereskedő ment kelet felé. Az első helyi prémfelvásárló központ 1784-ben nyílt meg Kodiak-szigetén, és ugyanabban az évben Piribilof felfedezte a róla elnevezett szigetet, ami a fókavadászat paradicsomának bizonyult. Ám a prémkereskedők között gyorsan megindult a versengés és a velejáró viszálykodás – ezért 1799-ben egy monopólium alakult, az „Orosz-Amerikai Társaság”, ami ugyan magán kézben volt, de irányítása a kormány révén, az orosz fővárosból, St. Petersburgból történt. A helyi igazgatás székhelye Sitkába került, ahol egy orosz kulturális központ alakult ki. A kegyetlen prémkizsákmányolás következtében a Társaság jövedelme rövidesen azonban gyorsan csökkent, és Sitka fokozatosan csupán e területnek az orosz államhoz való tartozásának a szimbólumává vált.

Mielőtt erről bővebben szólnék, úgy érzem, tisztáznom szükséges, hogy az itt felsorolt érvek, valamint az egész tanulmány amerikai irodalomra támaszkodva készült. Sajnos, nem állott módomban a Szovjet Unió idevonatkozó irodalmának a tanulmányozása, ezért valószínű, hogy hiányosságok, esetleg tévedések is lehetségesek. De az nyilvánvaló, hogy Oroszország politikája a XIX. század közepe táján, a távolra eső területekre nézve megváltozott. Alaszka esetében a következő szempontokat lehet talán kiemelni:

- 1, A távolság az európai piacokhoz végtelenül nagy volt.
- 2, A prémes állatok mennyisége egyre csökkent.
- 3, Orosz-Amerika központjától, Sitkatól Szentpétervárig, Oroszország fővárosáig a távolság kb. 10.000 km volt, ami az adminisztrációt nehezítette.
- 4, A költségek az Orosz-Amerikai főváros fenntartására nőttek, és ezt tovább komplikálta az „atyafiság” kialakulása.
- 5, A krími háború alatt (1853-1856, Oroszország–Anglia, Franciaország etc.) Alaszkában is támadástól lehetett tartani. Történtek is rajtaütések orosz kereskedelmi központokon. (Természetesen a krími háború befejezése után is fennállott a veszély, hogy Anglia esetleg háborút kezd újra Oroszországgal, hogy elfoglalja az oroszok által tartott területeket Észak-Amerikában.)

Ezekben az időkben már a nyugati befolyás egyre erősödött Ázsiában (pl. Hong-Kong az angol korona alá került), így St. Petersburgban az a nézet kezdett kialakulni, hogy a túlterjeszkedés csökkenti az orosz védelmi lehetőségeket, és erejüket az ázsiai és európai területekre kell koncentrálni.

Valószínű ezek figyelembevételével született az a döntés, hogy az Amerikában lévő orosz területeket jobb lesz eladni. Természetesen nem az angoloknak vagy Kanadának (ami gyakorlatilag ugyanazt jelentette), hanem lehetőleg az Egyesült Államoknak, mely abban az időben nem jelentett semmiféle veszélyt, és úgy Alaszka közbensőként szerepelne, mint szeparáló terület Szibéria és Angol Amerika között.

Az amerikaiakat érdekelte már a pénzzel vett terjeszkedés (lásd Louisiana vétele a franciáktól 1803-ban, 15 millió dollárért) – de a polgárháború miatt (1861-1865) egy ideig komolyabb tárgyalásokra nem került sor. A polgárháború befejezése után viszont adva lett egy eladni akaró, és egy vételre hajlamos fél. Az orosz cárt báró Stoeck L képviselte, aki állítólag olyan utasítást kapott, hogy semmilyen méltányolható ajánlatot ne utasítson vissza.

Amerika részéről az akkori államtitkár, Seward volt a vétel legnagyobb híve, és az ő részvételével született meg az egyezség, egy hosszú, az éjszakába belenyúló (kártyázás közbeni) tárgyalás után. A szerződés aláírása 1867. március 30-án történt meg, és a megállapodott 7.2 millió dolláros ár fantasztikusan alacsony volt, még az akkori földárakhoz viszonyítva is.

A szerződés értelmében Alaszka határai nagyon hiányosan voltak meghatározva, de mivel hosszú évekig egy pár katonai központ és több tudományos expedíción kívül a terület senkit nem érdekelt különösebben, az elégségesnek bizonyult. A kérdés akkor vált lényegessé, amikor Alaszkában, majd annak közvetlen közelében aranyat találtak. Különösen jelentős volt a felfedezés a Yukon (Kanada) területén, Klondike vidékén (1878), ami beindította a híres aranylázat, amiről többek között Jack London írásaiból tud talán a legtöbbet a világ.

Ennek révén a mostoha észak hirtelen az érdeklődés központjába került, és Klondike-ba özönlöttek az emberek tízezrei, természetesen főleg délről, a már aránylag népes USA-ból. A legjobb megközelítési lehetőség a tengerpart felől volt, és onnan a hegyi hágókon át be a vadonba. Kanada természetesen ezt a kijáratot az óceánhoz biztosítani akarta magának, de az USA ez ellen volt, és eltökélt szándékuk volt ezt katonailag is biztosítani maguknak. Az erre vonatkozó végső döntés a kiéleződött helyzetben 1903-ban született meg, és természetesen az még máig is nagyon népszerűtlen Kanadában.

Az aranyláz persze gyorsan elmúlt. Mivel csak nagyon keveseknek váltak be a reményei, az emberek özöne kiábrándultan ment vissza a nehézségek, szenvedések, rémes kalandok emlékeivel, maguk után hagyva Észak-Amerika történetének egyik legérdekesebb periódusát. Nem sokkal utánuk a helyüket lassan az ásványok után komolyan kutatók csoportjai töltötték be.

Alaszka 1912-ben kapott állami státust, de kapcsolata az USA-val egy ideig még mindig laza volt. Az első világháborúban pl. sok alaszka a kanadai haderőknél szolgált. Ők nem döbbsentek rá Alaszka igazi stratégiai jelentőségére egészen a második világháborúig, amikor a japánok megszállták a közelben lévő Attu és Kiska szigeteket 1942-ben, amiket csak nehéz harcok után tudtak visszafoglalni a következő évben.

Ez viszont megadta a szükséges lökést Alaszka fejlődéséhez. A két világháború között a rövid vasútvonal Seward és Faibanks között évekig épült, és az útépités is végtelenül lassan haladt. Ám a japán támadás hatására az Alaszka műút, aminek hossza (jó részben Kanadán át) közel 3.000 km, és rendkívül nehéz terepen vezet át, szinte hihetetlen gyorsasággal elkészült. 1942 februárjában kezdték építeni, és novemberre már készen is lett. Ugyanakkor repülőtereket, csővezetékeket építettek, és a katonai szempontok mellett Alaszka üzletileg is a figyelem központjába került.

A hatalmas terület fővárosa 1906 óta Juneau lett, és az állam népességi adatai a következőképpen foglalhatók össze:

Év	Népesség
1800	33.426
1900	63.592
1950	128.643
1960	226.168
1968	kb. 265.000
1960-ban a népesség összetétele a következő volt:	
Fehér:	174.646 (férfi: 101.194, nő: 73.352)
Indián eszkimó, aleutai:	38.332
Néger:	6.771
Japán, kínai etc.:	1.769

Ezek az unalmasnak látszó adatok szükségesek, mert nagyon sok mindenről tudósítást adnak annak, aki elgondolkozik rajtuk egy kicsit.

Ez tehát a rövid története Alaszkának – így került 1.52 millió négyzetkilométernyi terület az oroszoktól az amerikaiak kezére, és így válik ez a korábban semmibe vett földrész Észak-Amerika talán legértékesebb részévé. Nem régen volt az az idő, amikor azt mondták Amerikában, hogy „Go west young man” – vagyis a fiataloknak Nyugaton van a jövőjük. Ma a mondás az lett: Go North, mert északon van a jövő.

Ezt írtam tehát 1969-ben, amit Széchenyi Zsigmond ott jártanak emlékeként iktattam ide, mivel az Alaszkai vadászatairól szóló könyvéből idéztem egy pár nekem nagyon tetsző mondatát. Mivel imádója vagyok a szép

kifejezéseknek, most az Afrikával kapcsolatos „Csui” című könyvéből idézek pár nagyon tetsző mondatát. Íme: „A besötétedés a trópusokon lámpaoltásszerű hirtelenséggel történik...” „Szerettük volna tartóztatni a lenyugvó napot...” „Az éjszakát hallgattam reggelig...” „A nap ébren volt már, de még ott vesztegelt valahol a hegy mögött...” „Annyi féle itt a lúd, a réce, a gém meg a gólya, mintha csak nemzetközi nagygyűlésre sereglettek volna össze”. „Hórihorgas zsiráfok – ingó hajó-árbocok a délibábban úszó láthatár tengerén”.

Meg kell jegyezmem, hogy Afrikában ő háromszor is járt, míg én csak kétszer. Ő mindháromszor kimondottan vadászni ment, én csak egyszer e célból, és akkor is már csak vadlesre, puska helyett fényképezőgéppel.

Ennyi gondolom elég is Széchenyiből... talán túl sok is, ha nem vagy vadász ember, de remélem legalább, mint természetkedvelő annyit csak megérzel ezekből a gondolatokból, hogy megérts valamit a rajongásomból. Ez a grófnak született, falun nevelkedett, majd német, angol egyetemeken végzett természetimádó, kiváló vadászíró a kommunista időkben mellőzött, majd börtönöket is megjárt, hányatott életű, sokat látott és tapasztalt kiváló magyar ember, élete során nagyon sok jó és rosszban részesült. Ennek tárgyalására most nem térek ki, de gondolatban összegezve az életét, szerintem a legnagyobb szerencséje végül is az volt, hogy még láthatta a Föld különböző részeit, abban a természetes állapotban, amely azóta a legtöbb helyen már megszűnt. Az engem valaha ért egyik legnagyobb megtiszteltetés az volt, hogy többek szerint nemcsak kinézésileg, de több más szempontból is hasonlítottam rá.

Szerencsémre személyesen is találkoztunk. Igaz, csak nagyon futólagosan, amikor Keszthelyen a legmegalázóbb helyzetében (állományon kívüli munkaerő volt) a már nagyon megkopott teniszcipőjét árulta. Sírja a Farkasréti temetőben közel van az én családom sírjához, így gyakran megállok ott, és ősszel mindig teszek egy pár lehullott gesztenyét a fejfájához.

37-38. Széchenyi egy lapátszarvú jávorszarvas trófeával, én egy szerényebb példánnyal

Emlékére most olyan állatról írok, amely kiemelten szerepelt azon a listán, amely miatt Alaszkába utazott. Ezek pedig a medvék, és közülük is a grizzly, melyről viszonylag elég keveset írt. Mivel ezekkel a csodás állatokkal annak idején én is nagy érdeklődéssel foglalkoztam, és közleményeim jelentek róluk, az ő munkájának ezt az apró hiányosságát most kiegészítem egy olyan írással, amely a Fiúk évkönyvében jelent meg 1973-ban, „Az amerikai vadon ura: a grizzly medve” címen.

39. Termetes grizzly a sziklán

A grizzly medvére ráillik tudományos neve: *Ursus horribilis* (rettenetes medve), hiszen ez a félelmetes ragadozó hazájának, az amerikai vadonnak korlátlan ura. Hatalmas termete (400 kg és 1.5 méter marmagasság), nagy ereje miatt a kontinens őslakói, az indiánok rettegték és tisztelték. Bátor, óriás lényében természetfölötti jelenséget láttak (a bölényt is képes megölni és kilométereken át hurcolni az övéénél több mint száz kilóval súlyosabb testet), amit hangsúlyozott a számukra idegennek tűnő ringatózó járása, ahogy egyszerre lép az egy oldalon lévő lábaival (mint a tevék), és hogy úgy is rendkívül gyorsan tud futni. Még az elejtett állat testének is megadták a tiszteletet: az indiánok között a grizzly karmaiból és fogaiból készített nyaklánc viselőjének a legnagyobb tekintélyt biztosította, mert csak olyanok viselhették, akik a saját erejükkel szerezték azt meg. Még a fehérek iránt is tiszteletet éreztek, ha megtudták, hogy a „sápadt arcú” harcot vívott ősi ellenségük ellen. (Az első fehérek Kaliforniában karámba zárva, bikával engedték össze, a küzdelemben általában mindkét állat elpusztult. Ezt a kegyetlen „szórakozást” 1860-ban betiltották.)

Az állat az amerikai kontinens nyugati részének két nagy kutatójától (Lewis és Clark) kapta a nevét. Lewis azt írta, hogy „inkább verekszem meg két indiánnal egyszerre, mint egy grizzly medvével”. Az ő idejünkben még sok volt belőlük és a két kutató egynapi útja alatt átlagban egy tucatot látott. Nyomukban azonban sokan mentek a grizzlyk földjére, a civilizáció benyomult a

„vadnyugatra”, így a félelmetes ragadozó közvetlen kapcsolatba került az emberrel és háziállataival. Természetesen a grizzlyk is „védték” természetes jogaikat, de életmódjuk szembeállította őket az emberrel, akinek nemcsak útjában voltak, de számára és állataira közvetlen veszélyt is jelentettek. Végül is az ismétlőpuskával felszerelt ember erősebbnek bizonyult, és kiirtotta őket a terület nagy részéről.

40. A grizzly elterjedési területe régen és mostanában

Mint térképünk is mutatja, elterjedési területük Észak-Amerika nyugati felének nagy részén volt, beleértve a Sziklás-hegységet és jó részt a préri-táblát is. Ma már a síkságról teljesen kipusztultak, és a hegység délebbi részein is csak elszórtan találhatók. Lényegében visszaszorultak a kontinens északnyugati részén azokra a területekre, amelyeket az ember még nem vett teljes mértékben a birtokába.

Sokan azt mondják, hogy nem is kár értük, mert a rémtörténetek tömege kering róluk, míg mások szerint ezek az állatok teljesen veszélytelenek az emberre. Amikor én is ennek a nézetemnek adtam egyszer kifejezést, az egyik alaszakai ismerősöm azt válaszolta: „a puskagolyó sem veszélyes addig, amíg az ember egynek az útjába nem kerül”. Minden ismerősöm, aki a vadonban él, határozottan ajánlotta, hogy jó golyóspuska nélkül ne tartózkodjon az ember grizzlys területen, és soha ne várja meg, amíg az megtámadja őt vagy a jószágát, különösen ne, ha kisgyerek is van a közelben. Megfogadtam a szavukat, mert ők élnek a grizzlyk földjén és ismerik, hogy milyen kiszámíthatatlan ennek az állatnak a természete. „Ha egyszer úgy dönt, hogy támadni fog, akkor nekimegy a kiszemelt áldozatnak, és csak egy puskagolyó állíthatja meg” – mondta egyszer egy olyan valaki, aki elszenvedett egy váratlan támadást, és – ha teljesen összetépve is –, de életben maradt. Érdekességgé elmesélte, hogy eszméletét

nem vesztette el, és a grizzly ugyanolyan váratlanul és megmagyarázhatatlanul hagyta abba támadást, ahogyan elkezdte.

Az alaszakai sajtóban bizony még ma is elég gyakran jelennek meg tragikus leírások, de még Kanadában is gyakoriak az olyan jelentések, amelyek megrázó eseményekről tudósítanak. Nem hihetetlen, hogy a medvék között vannak igazi „embergyűlölők” is, és voltak olyanok, amelyek bizony sok ember pusztulását okozták. Ezért nem is meglepő, hogy sokan azok közül, akik a területükön élnek, legszívesebben kiirtanák őket az utolsó szálig. De nem így van ez más ragadozókkal is? Jó példa erre a farkasok esete, azokat is kiirtotta az ember mindenhol, ahol útjába kerültek.

A medvék (Ursidae) családja a ragadozók (Carnivora) rendjébe tartozik. A tulajdonképpeni medvék a miocén időszakban, tehát mintegy 15–20 millió évvel ezelőtt alakultak ki, de akkor még csak rókanagyságúak voltak. Az amerikai kontinensre aránylag csak későn, valószínűleg a negyedkor vége felé érkeztek, a nagy állatvándorlások idején, amikor a mai Bering-szoros helyén szárazföldi összeköttetés létezett az Ó- és az Újvilág között. Akkoriban érkezett az ember is.

A megérkezésük óta eltelt idő alatt Észak-Amerikában a medvék sok faja alakult ki. Rendszerezésük igen nehéz, mert a különböző fajok vidékenként változó elnevezést kaptak, amit főleg az okozott, hogy ugyanazon faj sokféle színváltozatban is található. Egy régi mondás Alaszkában az, hogy „ha egy bárpultnál iszogatva valaki azt mondja a szomszédjának, hogy a fekete medve nem fekete, az nemcsak részeg, de igaza is van”. Tényleg van olyan fekete medve, amely sárgásbarna, ezüstvörös, vagy fahéj színű, sőt a Brit Kolumbia tartományban a tengerpart közelében olyan fekete medveváltozat is van, amely fehér színű. Nem csoda hát, ha azok a zoológusok, akik korábban megkísérelték az amerikai medvéket lelkiismeretesen rendszerezni, beleőszültek az osztályozásba, mert volt, aki nyolcvan változatot vélt felismerni, illetve megkülönböztetni. A legtöbben ma már megunták az alaptalan részletezést, és csak négy fajt különböztetnek meg: a jegesmedve (*Ursus maritimus*), a fekete medve (*U. americanus*), a kodiak vagy óriás barnamedve (*U. middendorfi*) és a grizzly medve (*U. horribilis*), de még ez is soknak tűnik, mert az utóbbi kettő valószínűleg kereszteződik. Alaszkában gyakran ejtenek el olyan példányokat, amelyekről nem sikerült bizonyossággal megállapítani, hogy az kodiak vagy talán grizzly medve-e, és ezek valószínűleg egy fajba sorolhatók.

Részletes elterjedésüket tanulmányozva nyilvánvalóvá válik, hogy kedvenc területük a nyitott, szabad térség. Az erdős területeket átengedték a fekete medvéknek és az északi tengerpartokat a jegesmedvéknek. Mivel az ember a vadon élő állatok létét egyre inkább veszélyezteti, így van ez a

medvékkel is, amelyek közül Amerikában az erdőben élő fekete medve van a legelőnyösebb helyzetben, míg a nyílt terepen élő grizzlyk és jegesmedvék a legelőnytelenebben. Ezt igazolja az is, hogy 1975 óta a veszélyeztetett állatok vörös listáján szerepelnek.

A veszély felismerése megtörtént, és a pusztulásra ítélt állatok tanulmányozása folyik, felhasználva a modern tudomány legújabb módszereit, amelyek az állatok magatartásáról közel teljes képet adnak. A medvék vizsgálata hasonló a nagyvadaknál általában használatos vizsgálatokhoz. Lényege, hogy a vadat puskából kilőtt kábítószerrel ideiglenesen mozgásképtelenné teszik, ezalatt megméri a testsúlyát, méreteit, esetleg kormeghatározáshoz kihúzzák az egyik fogát (amelyen a fatörzshöz hasonlóan gyűrűk jelzik az évek számát), vért vesznek, esetleg tejmintát, majd a testre – rendszerint a fülre – jelzéssel ellátott kis táblácskát akasztanak, az ajakba számjelzést tetoválnak, az állat hátára számot festenek, hogy mozgását meg lehessen figyelni. Hasonló célból egy kis rádiót is akasztanak a nyakába, ami esetleg a szívverést vagy a testhőmérséklet ingadozását is közvetíti.

Bundájuk általában sötétbarna színű, amely a test felső részén a szőrszálak végei felé szürkés árnyalatúvá válik: innen ered angol nevük is (grizzly= szürkés). Mivel tudjuk, hogy a szín nem jelent biztos bélyeget, ezért a következő ismertető jellegeket figyelhetjük meg rajtuk: az orruk homorú alakú, ellentétben a jegesmedve domború és a fekete medve inkább egyenes orrával; válluk között egy púpszerű kiugrás látható, amely mögött fehéres színű folt van. Karmaik általában hosszúak, ami miatt a fára mászás a számukra lehetetlenné válik, viszont ez teszi lehetővé, hogy szükség esetén ásni tudjanak élelem után. A tundrán figyelték meg, hogy ehető gyökereket vagy földi mókust (Citellust) ásott ki, de nem veti meg a rókahúst sem, sőt északon a lemmingeket is irtja, amelyeket szintén ki tud ásni járataikból.

Étrendjük nagy részét húsféleségek alkotják, bár mindenevők: emlősök, halak és rovarok mellett fogyasztanak még mézet, bogyókat és magvakat. Különösen a nyár vége felé esznek sokat, hogy felhizlalják magukat a hosszú téli pihenőkhöz.

A felnőtt állat súlya 330-380 kg között változik, hossza kb. 2 méter, a vállmagasság 100-115 cm; a nőstények általában kb. 50 kg-mal kisebbek. Brehm „Az állatok világa”-ban azt írta, hogy a „barnamedvéknél nagyobbak, otrombábbak és erősebbek”. Ez igaz az európai barnamedvére vonatkoztatva, de ki kell vonnunk a megállapítás alól az óriás barnamedvét, vagyis a kodiak medvét, amelyet Brehm valószínűleg még nem ismert. Ez az óriás barnamedve Alaszkában és a belőle kinyúló szigeteken él a tengerpart közelében, és a grizzlyknél jóval nagyobb, súlya a 700-900 kilogrammot is eléri. Erről említést

tesz Széchenyi Zsigmond is az „Alaszkában vadásztam” című könyvében és megállapítja, hogy „bőre 270-320 cm hosszú, míg a grizzlyknél a 270 cm-es már világrekordot jelent”.

41. Grizzly mama bocsával

A grizzly 3–5 éves korában válik ivaréretté, és 8–10 éves korában éri el a teljes nagyságát. Párzási időszaka a nyár közepe, és hat hónap múlva szül általában 1–3 rendkívül kicsi, meztelennek tűnő bocsot, amelyek kb. tíz napig vakok maradnak. Nagyon ritkán 10–12 is születik, de ezek megmaradása reménytelen. A medvebocsok születésük után a tél hátralévő részében szopnak, és az első szilárd táplálékukat a barlang elhagyása után veszik csak magukhoz.

Barlangjuk rendszerint egy domboldalba vájt 4–5 méter átmérőjű üreg, amelynek belsejét növényzettel bélelik ki. Itt húzzák meg magukat a télen át. Nyáron nincs állandó otthonuk, csak egy bizonyos területen vándorolnak, amelynek nagysága az azon lévő élelem mennyiségétől függ. Ha van rajta elég élelem, ez a terület kb. 10 km átmérőjű, viszont ha nincs, előfordul, hogy a vadászterületük átmérője a 40 km-t is eléri. Barátságtalan, nem társkereső állatok. Rendszerint egyedül vándorolnak, és ha esetleg valahol, mondjuk, egy málnás területen evés közben találkoznak, csak egy nem túl örömteli, vagy inkább haragos brummogással fejezik ki, hogy tudomást vettek egymásról. Természetesen kivételt képez a párzás időszaka.

Járás közben, mint a medvék általában, a teljes talpukra lépnek, egyszerre mozdítva az azonos oldalon lévő első és hátsó végtagjaikat. Más medvékkel összehasonlítva a grizzly aránylag gyenge úszó. Érzékszervei közül a szaglása a legfejlettebb.

A kanadai tundrán él az alaszkeinál kisebb változatuk, amelynek a tanulmányozása most van folyamatban. Ezeknél figyelték meg a gyökerek és rágcsálók utáni ásást. Kiegészítésként meg kell említenünk azt a megfigyelést, amit a Mackenzie folyó torkolatvidékén észleltek, ahol a költő vadlibák fészkeit

károsították meg, a tojások és a kislibák megevésével. A felmérés szerint a fészkek 35%-át tönkretették, amit a vadőrök nem nagy örömmel vettek tudomásul.

A tundrán természetesen kisebb veszélyt jelentenek a grizzlyk az emberre, mert a lapos, nyílt, fátlan területen messzire el lehet látni, és az ember meg az állat kölcsönösen kikerülhetik egymást. Ott még az ember hiánya is védi őket, amint védte délebbre is 1-2 évszázaddal ezelőtt.

Jelenleg az ember terjeszkedési iránya az utolsó vadon területe, az amerikai Észak, ahová egyre nagyobb számban érkeznek az ásványkincsek után kutató csoportok. Mint ahogy a régebbi időben délen, most északon került összeütközésbe az ember és az állat. Az eredmény természetesen nyilvánvaló: a vadállománynak kell pusztulnia. Ezt felismerve hozták létre Amerikában a hatalmas kiterjedésű természetvédelmi parkokat, ahol az ember által kártékonnak minősített vadállatok is menedéket találnak. Ezek lényegében rezervációknak tekinthetők, így azt mondhatjuk, hogy az amerikai kontinens a rezervációk kontinensévé vált.

Sajnos, a grizzly még itt sincs biztonságban, mert természeténél fogva ez az állat megy a hússzag után, ezt pedig a kempingezők mérföldekre terjesztik a füstölő rostélyosaikkal. Tömeges pusztulásukat 1943 óta igyekeztek az állami szervek megakadályozni, és 1949 óta vadászati tilalmat rendeltek el. De természetesen ez alól kivételt képez az „önvédelem”, ez pedig jól kihasználható kibúvót jelent, amire mindig lehet hivatkozni. Ezt mutatja az a tény is, hogy még soha senkit sem ítélték el amiatt, hogy grizzlyt lőtt.

A hajdani több százezerről számuk 1970 környékére kb. 15.000-re csökkent. Ezekből mintegy 11.000 Alaszkában él, a többi szétszóródva a kanadai északon és a hegyekben. Mivel a kanadai Észak és Alaszka benépesülése folyamatban van, és a felállított természetvédelmi parkokat egyre nagyobb számú ember keresi fel, az eredmény sajnos, nem fog sokat várni magára. Nyugodtan kimondható, hogy a grizzly kipusztulásra van ítélve. Csak mutatóba fognak fennmaradni, mint történt az a kontinens több más állatával is már, mint például délen a bölények, északon pedig a pénzmatulok.

Továbbra is Széchenyinél maradva egy nagy vad után most egy olyan madárról szólok, amely félékre itthon ugyan sokat vadászott, meg utazásai során, sok helyen látott különböző féléket is, de részletesebben sehol nem írt róluk. Ez pedig a vadlibák, amikről viszont én írtam az „Észak vándorai, a vadlibák” címen (Természet Világa, 1971. 4. szám), amit itt idézek.

Mindenkit, aki az indiánok földjén él, megragadott a kanadai Micmac indiánok egyik legendája. Ez arról szól, hogy nagyon régen, amikor a madarak még csak úgy maguktól vándoroltak őszelel északra, és tavasszal vissza északra, a kisebbek közül sokan pusztultak el viharokban és más okok miatt. Nagyon bántotta ez a Micmacok istenét Glooscapot, aki ezért magához hívatta a vadlibát – a madarak között a legnagyobb, aki tavasszal elsőnek érkezett vissza északra, és őszelel az utolsó volt, aki elment –, és megkérte őt, hogy vigyázzon a kisebbekre. A vadliba elvállalta a megbízatást, és összehívta a madarakat, hogy közölje velük Glooscap utasítását. Minden madár egyetértett vele, és örömmel fogadta, hogy ezután a vadliba fog rájuk vigyázni, és ő vezeti őket minden őszelel dél felé és minden tavasszal északra. Azóta a vadliba a vezetője az összes kisebb madaraknak, amelyek a Micmacok földjén laknak.

42. Glooscap a lúddal. Indián ábrázolás nyomán

Az indiánok istene jól választotta ki a madarak vezérét, s ez nem is meglepő, mert tudjuk, hogy az indiánok jól ismerték a környezetüket és benne a madarakat is. A választás különösen nem meglepő az istenüktől, aki még ráadásul végtelenül bölcs is volt, mert – s ezt minden vadász tudja – a vadlibák óvatos, éber és okos állatok. Őröket állítanak ki, óvintézkedéseket tesznek biztonságuk érdekében, s ezért rendkívül nehéz túljárni az eszükön, és elejteni őket. Pedig mi – modern vadászok – nemcsak ravaszságunkat használjuk fel ellenük, hanem „messze hordó” sörétes puskánkat, terepszínű ruhákat és takarókat, különböző hangutánzó hívókat, gumiból készült vadliba-utánpótlásokat, szóval mindent, amivel megtéveszthetjük, és lőtávolon belülre tudjuk csábítani őket. Mégis a vadliba, mint a „legintelligensebb” madár, a legnagyobb próbára teszi a vadászt.

Tudnunk kell, hogy a vadlibák az egész Földön elterjedt madarak és fajokban gazdag csoportot alkotnak. Mivel minden földrésznek megvan a maga sajátos vadlibája, elég nehéz róluk általános képet adni, de azért összefoglalóan

jellemzőek rájuk a következők. Törzsük zömök, a szárnyuk hosszú, széles és hegyes, a farkuk rövid, a lábuk aránylag hosszú. Repülésük könnyed és szép; nagy távolságokat képesek megtenni egyhuzamban. Jól gyalogolnak és úsznak, bár úszásuk közel sem olyan jó, mint közvetlen rokonaiké: a kacsáké és a hattyúké. Ez azzal magyarázható, hogy életük jelentős részét a szárazföldön töltik.

Európában a legfontosabb nemzetség az Anser, és a legismertebb faj a nyári lúd (*Anser anser*), amely a házi lúd (*Anser anser domesticus*) őse.

Az é-amerikai nemzetség a Branta. A kanadai lúd (*Branta canadensis*) eredeti Észak-amerikai faj, amelynek számos alfaja (szerintem fajtája) van. A kanadai ludat a XVIII. század végén háziasították Anglia parkjaiban, és onnan kerültek át Svédországba, sőt ma már Franciaország, Németország és Hollandia vonaláig, jelezve, hogy területi elterjedésük növekszik.

Az összes kanadai lúdnak fő ismertetője a fekete nyak és fej, a fejen egy szembetűnő fehér folttal. Tollazatának nagy része szürke, kivéve a has tollait, amelyek fehérek. A tizenegy alfaj súly szerint három csoportba osztható: a könnyű, a közepes és a nehézsúlyúak csoportjába, ami nagyjából egy kilóstól közel kilenc kilós példányokat jelent. A könnyű és közepes nagyságúaknak rövidebb a nyakuk, és magas, sikító hang jellemzi őket, míg a legnagyobbak hosszú nyakúak, s mély „Honk”-szerű hangot adnak. Emiatt Amerikában honkereknek is nevezik őket. Méretüket jól kifejezi, hogy a szárnytávolságuk elérheti a két métert is.

Ez a nagyságrendi megkülönböztetés sok érdekes tény is jelez. Ezek közül megemlíthetjük, hogy az óriás lúd (*B. c. maxima*) az, amely a legkisebb távolságra költözik, mivel aránylag délen van fészkelő területe, míg a legkisebb, a *B. c. minima* a legtávolabbi északról egész Mexikóig repül minden ősszel, és tavasszal vissza. Ez azt jelenti, hogy csak télen érvényes a „Bergmann-törvény” a kanadai vadlibánál (mert akkor északon találjuk a legnagyobb termetűeket), de nyáron fordított a helyzet. Ez azért van így, mert nyáron a hőmérséklet az irányadó, amennyiben észak felé rövidül a nyár hossza és ez által rövidül az új nemzedék növekedés időszaka. Így az óriás lúd kelési ideje 30, növekedése 80 nap, s 40 nap kell a repülőképesség eléréséhez; a kis lúd pedig csak 25, 42, ill. 24 napot igényel ugyanehhez.

Ezek a számok azt mutatják, hogy északon a rövid nyár miatt csak kevés idő áll rendelkezésre, míg délen minden periódus hosszabb ideig tart, s ennek eredménye a nagyságbeli különbség is.

43-44. Kanadai ludak a földön és a légben

Ragadjuk most ki a honkereket, és rajtuk keresztül ismerkedjünk meg egy kicsit részletesebben a kanadai ludak életével. Ezek a madarak a Hudson-és a James-öböl alacsony fekvésű vidékén fészkelnek, ahova általában április végén érkeznek, amely az ott élő cree indiánok szerint a „liba hónapja”. Ez a megnevezés is kifejezi, hogy érkezésük – jelezve a tél és sokszor az éhezés végét – mennyire jelentős eseménynek számít. Ekkor a bokrok között helyenként még méteres a hó, de a tisztásokon már kezd elolvadni. Nyáron ez a vidék egy végtelen mocsárvilággá válik, ami egyben magyarázatul is szolgál arra, hogy miért kedvelik a vadlibák. Fűfélék itt bőven állnak a rendelkezésükre, a hosszú nappalokon bőven van fény, viszont kevés a ragadozó és kevés az ember is, tehát minimális a zavarásuk.

Megérkezésük után röviddel már fészkelnek, ami 5–9 tojás lerakását jelenti. A liba (ellentétben a kacsával) olyan helyen rakja a fészket, ahonnan jó a kilátás, mint például kis szigetekre és hód-vagy pézsmapatkány várakra. A költést a tojó végzi, de általában ott van a közelben a gúnár is. Veszély esetén a tojó a fészkekre lapul, míg a gúnár riasztja a környéket, és megpróbálja elijeszteni a támadót. Ismételt zavarások esetén aránylag könnyen otthagyják a fészkeket. Fő ellenségeik a coyotok, a rókák és az árvíz. A tojások kikelése után rövidesen vízre vonul a család. Mindannyiunk számára talán az egyik legkedvesebb természeti kép az ilyen családnak a „libasorban” való vonulása: elől a tojó, utána a kislibák és hátul a gúnár. Ugyanez látható a vízen is; veszély esetén a gúnár védi a menekülő családot.

Általában ragaszkodnak saját területükhöz, és ha más liba család is ezen a területen akar legelni, akkor a két gúnár megverekszik a családi jogért. Érdekes, hogy nagyságától függetlenül ilyenkor általában a nagyobb családdal rendelkező gúnár győz. Az is érdekes jelenség, hogy ha a kikelt kisliba a száradási periódusa alatt az anyja helyett valamely más állatot lát meg először, akkor azt követi, ahhoz tartozónak érzi magát, azt tekinti az anyjának, ahhoz ragaszkodik. Különösen mély lehet ez a kapcsolat, ha a másik állat is fiatal. Ennél a furcsa találkozásnál is egy kölcsönös ragaszkodás alakul ki, ami a természetben nem

tarthat sokáig, de állatkertben vagy fogságban igen, pl. egy kiskutya és a kisliba között.

A kotlás ideje alatt és utána egy pár hétig a szülők repülésképtelenek, mert ez alatt cserélik repülőtollaikat. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy a libacsalád együtt marad. A fiatalok augusztus elején kezdik az első próbarepüléseket, ami felemelkedés nélküli szárnypróbálgatással kezdődik, majd rövid távú futással, repülésekkel folytatódik, hogy fokozatosan felerősödjének. A hónap végén a tengerpart közelébe repülnek, ahol testükön zsírréteget halmoznak fel tartalékként a hosszú vándorláshoz. Ezalatt tízezrével csatlakoznak hozzájuk a még északabbról érkező, már vonuló vadludak, és szeptember legvégén vagy október elején elindulnak dél felé.

Az indulásuk kiváltója nem a táplálék hiánya, hanem a hirtelen lehűlés, amikor a szárazföldön a sekély vizek gyorsan befagynak. A vizeknek ez a gyors befagyása a vadász számára sokszor nagyon érdekes, nevetésre készítő látványt produkál. A csendes időben befagyott víztükör ugyanis a teljes simaságával megtéveszti a nyílt vízhez szokott libát, így a szokásos módon „landoló” hatalmas madár a jégen feltartóztathatatlanul hosszú métereken át „nadrágfékkel” csúszik... értetlenül, zavartan jobbra-balra kapkodott fejfel hangosan gágogva.

Az utóbbi évek kutatásai azt igazolják, hogy viszonylag sok madár a vadászat következményeként nem csak közvetlen, de közvetett úton is elpusztul a vízbe vagy a mezőre hullott sörétektől, amelyek a táplálékukkal a zúzába kerülnek, és ott esetleg évek alatt felhalmozódnak. Téli tartózkodási helyeik szerencsére általában védett területek, ahol biztonságban várhatják a tavasz érkezését, amikor megkezdik az északra való visszarepülésüket.

A gyűrűzéssel végzett vizsgálatok azt mutatják, hogy a vándorlásuk során nagyjából azonos útvonalakat követnek. Ez egyben azt is jelenti, hogy ha valamilyen oknál fogva egy területről kipusztulnak, vagy számuk nagymértékben csökken, a természetes pótlás rendkívül lassú. Ilyen esetekben ma már mesterségesen szaporítottakkal pótolják őket.

Hogy a vándorlásnak főleg a vizek befagyása az oka, azt az a megfigyelés is igazolja, hogy ahol a vízfelszín a télen át nyitott marad (rendszerint egy erőmű közelében), onnan sok nem költözik el télen sem, és jól kibírják a legnagyobb hidegeket is. Az ottmaradók nagy része az első évben valószínűleg azokból a madarakból tevődik össze, amelyek nem tudtak a hosszú útnak nekiindulni, mert esetleg késői kelésből származtak, vagy megsebesültek. Ezek átvészelik a telet, tavasszal szaporodnak, és a következő télen már ott is maradnak. Ilyen libáknak a százait lehet látni telente az egyik prérítartomány fővárosában, Reginában –

ahol e sorok írója is él –, és nem akar az ember hinni a szemének, amikor -40°C -os könyörtelen hideg napon vadlibacsapatot lát legelni a parkban a fűvön, a kinti mezőn, vagy gágogni a léghőben. Ennek a megfigyelésnek az alapján történik ma már a helyi szaporításuk is, ami évente sok ezer példányt eredményez.

A kanadai lúd kétéves koráig nem szaporodik, de elélhet 40, sőt 60 évig is. Az ilyen hosszú élet azonban számukra csak fogságban lehetséges, a természetben az átlagos koruk nemigen több négy-öt évnél.

A vadászatuk meglehetősen korlátozott. Egy-egy vadásznak a szezonra szóló kvótája 10–15 liba lehet, de nagyon kevés az olyan vadász, aki ezt meg is tudja lőni. Ennek a nehézségét korábban már említettük, és e sorok írója is igazolni tudja sok-sok sikertelenség birtokában.

A „libázásnak” különben kétféle vadászati módja terjedt el. A prérin legnépszerűbb a tarlón való próbálkozás, amikor a madarak kijárnak a vízről a learatott gabonaföldekre az elhullott kalászsokat és búzaszemeket szedegetni. Ez esetben estefelé a vadászok megfigyelik, hogy hol szállnak le a libák a tarlón, és később, amikor azok visszaszállnak a vízre, ott megássák a gödröket, amelyeket gondosan fedni kell, és minden áruló jelet el kell tüntetni. Másnap hajnalban ott várják a fagyoskodó vadászok a visszatérő libacsapatot, ami, ha szerencsésük van, visszatér. De ha vissza is térnek a libák, a legkisebb gyanús jel miatt már máshol szállnak le, és hiábavaló volt a sok munka. Ha azonban sikeres a rejtőzés, akkor egy életre szóló élmény lehet a vadászat, amikor a gyanútlan libák közelednek a hajnali fényben. A másik módja a vadászatnak a tóparti lövés, ami nagyon ritkán eredményes, még ha van is megfelelő búvóhely.

A kanadai lúd – jövőjét tekintve – előnyben van a legtöbb más madárral szemben. Ennek a főbb okai, hogy a fészkelő területeik északon vannak, ahová az ember még alig nyomult be; vadászatuk korlátozott, és a telet délebbre, védett rezervátumokban töltik. A kanadai vadvédelem általában szigorú és hatásos. Ezt igazolja az óriás kanadai lúd is, amelyek száma az 1920-as években riasztó mértékben csökkent. Azóta a kormány és magánvállalkozók révén a számuk rendkívül megnövekedett; a mai állomány közel jár az egymillióhoz.

Az ékalakban vonuló csapataik minden ősszel és tavasszal jellegzetes tartozékai a kanadai léghőnek. Húzásuk derült éjeken is látható, és hangos zajuk a házakba is behallatszik. Ez a zaj jelezte az indián kunyhókban a tavasz közeledtét évezredek óta, és ez a zaj jelentett sok helyen friss húst az első fehér telepeseeknek is. Jól esik hallani ezt a zajt ma is, sőt egyre jobban a gépektől zúgó emberi fejnek, és látásuknál semmi sem lehet kedvesebb a vadászó ember szemének. Örömdetes volt hallanom a múlt ősszel az egyik cree indián

ismerősömtől, hogy „több van belőlük, mint valaha”, és ez remélhetőleg így tűnik Glooscapnak, a Micmac-indiánok bölcs istenének is.

Széchenyiről megemlékezve, a természetszeretete meg a csodálatos stílusú szép kifejezései révén nem tudok ellenállni annak, hogy ha nagyon röviden is, de ne emlékezzem meg a másik, ugyancsak tragikus sorsú, kedvenc arisztokrata származású íróról, Wass Albertről. Ő is gróf volt, ősi erdélyi múlttal, amit méltóan képviselt azután is, hogy mindenétől megfosztva kellett élnie a messzi idegenben, ahová csak az emlékeit vihette magával. Szülőföldje idegen kézre került, és ott távollétében halálra ítélték. Ahol végül is befogadták, ott meg elég méltatlan sorsra jutott.

Ez az egyik, talán legigazabb magyar érzésű ember, akinek úgy indult az élete, hogy az sikeres és boldog lesz, amit aztán pontosan ellenkezőleg fejezett be. Hazája elfelejtette, új hazája megtűrtként kezelte. A minden idők egyik legrbriliánsabb magyar irodalmi elméje napközben egy amerikai egyetemen technikai személyzet beosztásban kereste kenyerét, hogy aztán hazamenve az emlékei közé, úgy írjon, mintha minden a legnagyobb rendben lenne. És írta a csodás magyar szavakat, kifejezéseket, amelyekből idézek egy párat, természetesen a Széchenyiéhez hasonlóan a természetre vonatkozó leírásából.

„Patakok, melyek vize olyan tiszta, mint a napsütötte levegő, és környékén még törpék és tündérek élnek...” „Denevér ciccent a levegőben...” „Szú rágta a gerendát kis percegő hangot adva”... „Csattogott a fejsze, az eldőlő fenyők ropogásaitól volt hangos a levegő... olyan lett az erdő, mintha hernyók rágták volna le a hegyoldalt...” „Gyöngyház-kék volt napközben az ég a hidegtől, s éjszaka vacogtak még a csillagok is...”.

Különösen ezt az utolsónak idézett mondatát éreztem igazán mélyen át, mert ahhoz hasonlót gyakran éltem át a kanadai prérin, amikor a hőmérséklet gyakran –40 fok alatt volt. De különben az olyan szavak, mint pl. a denevér „ciccent”, a szú „percegve” rág vagy, hogy „vacogtak a csillagok”... lehet, hogy azért érintettek olyan mélyen, mert hozzá hasonlóan én is évtizedeken át éltem nyelvi idegenségben, és őszintén csodálom az ő tisztán megőrzött anyanyelvi tökéletességét. Meg csodálom azt a hihetetlen hely-és történelmi ismeretét, amit a messzi távolban papírra vetett írásai őriznek. Milyen szomorú, hogy politikai okokból itthon csak a halála után fedezték fel, és hön szeretett szülőföldjére még a hamvait sem akarták beengedni.

No, de közben telt-múlt az idő, és tegnap este megvolt a „kalandor” Haraszthyról szóló előadás, amiről örömmel jelentették számomra, hogy a

„kalandor” jelző használata elmaradt. Hogy abban nekem volt-e valamicske részem, nem tudom. Előzőleg megtettem tiltakozásomat az előadónak címezve, annál többet én nem tehettem. Azt azért feltételezem, hogy az elég erőteljesen hatott, de ez lényegtelen, mert csak a végeredmény a fontos. Ez a „siker” azonban csak részleges, hiszen az előadás hirdetését sokkal többen látták, olvasták, mint akik az előadást hallották.

Ez nagy részben hasonlít ahhoz az esethez, amikor Haraszthy életéről szóló könyvem megjelenése után, Kaliforniába, egy vendégfellépésre kiutazó, igen népszerű színházi ember hazatérésekor az élményeiről szóló, rádióban tartott beszámolójában (akkoriban csak két adó volt), amit véletlenül hallottam, pontosan úgy beszélt híres hazánkfiáról, mint ahogy én írtam a könyvemben, vagyis hogy Kaliforniában jártában ő fedezte fel a Haraszthy emlékeket.

Kis országunkban persze előbb-utóbb minden turpisság kiderül, így én is kifejeztem (a különben személyesen is jól ismert, nagyon népszerű embernek) a véleményemet, aki aztán nagy bocsánatkéréssel és ajándékokkal az elnézésemet kérte. De ez már nem változtatott azon, hogy míg a szenzációt keltő előadását ezrek hallották, az azt követő mea culpáját csak én.

De különben is lényeges ez egy olyan országban, ahol a plágium mindennapos, bevett szokás lett? Nem csak az irodalomban, de a tudományban is. Erről mindenki tud, például arról a főiskolai szakdolgozat esetről vagy az egyetemi doktori disszertációról, amikor mindkét esetben magas rangú politikusokról derült ki a turpisság. Az előző esetben (miniszterelnök) következmény nélkül, az utóbbiban (köztársasági elnök) a tisztségéről való lemondással. A sok más esetnél a lényeg csak az, hogy lehetőleg ne derüljön ki.

Ne derüljön ki, mert ma már kellemetlen következményei lehetnek. Pár évtizeddel ezelőtt még annak lett volna visszaütő következménye, ha valaki számon kérni merészel, vagy vádolni mer, mert a párt apparátusnak megvolt rá a módja, hogy alaposan a fejére koppintson az illetőnek. Ma már lehet vádolni... legfeljebb nem bizonyosodik be a vád, vagy az illető talál kikaput a kimagyarázkodásra. Itt még mindig szabadtere van az ügyeskedésnek (korábban ilyesmikre használtam a „magyar módra” kifejezést). Itt még mindig majdnem ott tartunk, ahol „testvér a testvért, barát a barátot” vádol vagy árul el, nem csak köznapi, közemberi szinten, de a társadalom legmagasabb fokán is. Itt még mindig érvényesül az évtizedeken át megszokott elv, hogy mindent szabad, amit nem tilt a törvény. Ezt mondják még mindig az ügyeskedők, akik ezt kihasználva egyre sikeresebbek, így egyre jobban gazdagodnak. Hogy erkölcsi törvények is vannak? Ugyan már?! Továbbra is lehet ügyesen plagizálni, csak úgy kell csinálni, hogy ne tűnjön annak. Lehet lopni, csalni, csak arra kell

vigyázni, hogy az elég nagy tételben legyen, hogy szükség esetén a mentést intéző sztárügypédek méltón részesülhessenek belőle.

Az utóbbi jó félszázad során sajnos megszokottá, sőt majd hogy nem elfogadottá vált, hogy az igazság szóból eltűnt az „i” betű. Aki jó klikkhez tartozik, legyen az politikai, vallási, tudományos, bármi, annak szabad a gazda. Mindent lehet csinálni, mert ha nagyon kell, azt ügyesen el lehet bagatellizálni, sőt abból lehet még viccet is csinálni. Az ügy körül legfeljebb csak egy kisebb hullámvész történik, aztán az is lecsendesedik, megszűnik, és minden megy tovább. De meddig?

Akit sárral megdobnak, az már sáros lesz azután is, hogy lehullik róla a sár. Az előadást meghirdető plakát Haraszthy kalandornak nevezte. Aki azt olvasta, úgy emlékezik rá, függetlenül attól, hogy az előadáson azt kimondták rá vagy nem. Az előadás címében – gondolom az érdeklődés felkeltéséhez vagy annak fokozásához – kellett a kalandor jelző. Az ilyen szó pedig kell a sikerhez(?).

Siker... micsoda vonzó dolog. Sokak szerint ez az élet sója. A baj csak az, hogy aki abban részesül, könnyen úgy jár, mint az, aki kipróbálja az ópiumot... mert utána egyre többet akar belőle. Mivel nagyon sok ilyen példát ismerünk, itt elég csak egyre utalnom. Arra a politikusra gondolok, aki közismerten egy boldogtalan, nyomorgó családból indulva, a letűnt pártrendszer ugródeszkaként használva, gyors sikere révén az ország egyik leggazdagabb embere lett. Ám, az nem bizonyult elégnek számára, a rengeteg pénzhez még politikai hatalom is kellett. Az is gyorsan meglett, de még az sem lett elég. De az életben a siker sem tart örökké, így az elért legnagyobb politikai hatalomból kibukott, de ebbe nem tud belenyugodni. Így tovább kapaszkodik, mert még több „morfin” adagra vágyik, amiért mindenre képes.

Ez a siker utáni vágy persze nem csak pénzre és politikára korlátozódik. Kiterjed az élet szinte minden más vonalára, beleértve még a tudományos, vagy legalább is annak tűnő népszerűséget. És ha ott is beindul a gépezet, újabb és újabb sikeradag kell, így az adódó felkéréseknek nem lehet ellenállni. Vagy legalább is nagyon nehéz, és a siker fokozása érdekében be „kell dobnia” minden lehetőséget. Mint például kalandornak nevezni egy olyan embert, aki már annyira kiváló, hogy ezért szinte annak tekinthető.

Gondolom, helytelen lenne itt teljesen figyelmen kívül hagyni még egy másik – nem is olyan nagyon lényegtelen – szempontot, az anyagiakat. Ez természetesen együttjárónak tekinthető a sikerrel, részben közvetlenül, részben közvetetten. Közvetlenül, ha az előadás stipendiumus, vagyis honoráriumot kap érte az ember. Valljuk be, a viszonylag kisfizetésű emberek esetében ez nem

lényegtelen (valószínűsíthető, hogy egy tudományos területen dolgozó esete idetartozik). A siker közvetett eredménye a jutalék, előléptetés, kinevezés, kitüntetés és hasonlók esetében érvényesül.

No, de felejtsük el végre ezt a „kalandor” ügyet, amit lehet, hogy már így is túlreagáltam. Tekintsük úgy, hogy ez is csak egy kis hullám... (volt), ami gyorsan elmúlik, mint ahogy megszűnt a taps is a sikeres előadás után, amit jó vacsora követett.

A sikerrel kapcsolatosan megemlítek röviden egy esetet, amely most jutott az eszembe. Ez akkoriban történt, amikor én is sikeres voltam, különösen a kozmikus ütközési-elmélet révén, annak hirdetésével. Ezt az esetet az juttatja az eszembe, hogy az egyik újságban, a hajdani népszerű riporterről, Déry Jánosról olvastam egy megemlékezést, valamilyen évforduló kapcsán.

Nos, ez a kedves, kellemes ember egyszer felhívott, mondván, hogy az Élet és Tudományban olvasott az elképzeléseimről, hogy időnként az égitestek összeütközhetnek, ami gyakran rettenetes katasztrófákkal jár, és például a Föld esetében valami ilyesmi okozta a dinoszauruszok kipusztulását is. Akkoriban ez még nagyon merész gondolatnak számított, és megkérdezte, hogy a televízióban az általa vezetett „Ablak” című műsorban beszélgetnék-e erről vele?

A kérésére természetesen boldogan mondtam igent, be is ültünk a kamerák elé, amikor az ő közvetlen természetességével, azzal kezdte a beszélgetést, hogy „ugye, te ezt az egész kozmikus katasztrófa dolgot nem gondolod komolyan? Így kettőnk között, nekem bevallhatod...” és vidáman zajlott le a beszélgetésünk, amit ő azzal fejezett be, hogy még több minden másról is szeretne majd beszélgetni velem. Azokra a beszélgetésekre sajnos már nem került sor, mert a súlyosbodó, végzetes betegsége miatt azok elmaradtak, de nem maradhat el itt viszont az, amit vele kapcsolatban később hallottam.

Közismert volt, hogy a rendszeresen ismétlődő műsorába ő mindig beiktatott egy kínai bölcs mondást. Ez aztán annyira népszerű lett, hogy még a kínai követségről is dicséretet kapott az ősi kínai kultúra terjesztéséért. Történt aztán, hogy egy vele készült interjúban a riporter megkérdezte, hogy János mondd, honnan idézted te azokat a bölcs kínai mondásokat? Mire ő azt válaszolta, hogy sehonnan. Azokat én találtam ki!

Déry Jánosra emlékezve eszembe villant, hogy korábban már többször is jártam az akkor még egyetlen televízió épületében, készülő műsorok szereplőjeként. Az még a szép emlékü Rockenbauer Pál időszakával kezdődött, amikor ő, a hazánkban első természetjáró televíziós műsor, a Natura szerkesztője volt. Nos, Pali egy évvel utánam végzett az egyetemen, még onnan

ismert, és vállalva a felelősséget (akkor én „disszidens” voltam) őszintén érdeklődött az utazásaim és munkásságom iránt, így többször is meghívott. Végtelenül sajnálatos, hogy ő is oly korán, mindössze 54 évesen távozott az élők sorából.

De én a „siker” kapcsán most inkább Déry Jánosról beszéltem, aki köztudottan egy rendkívül sikeres ember volt. Olyannyira sikeres, hogy vele kapcsolatban lehetőség adódik annak a kérdésnek a felvetésére, hogy lényegében mi is a siker titka? Az ilyen kérdésre persze nehéz, sőt egyáltalán nem lehetséges rövid választ adni, de ha mégis kell, talán az mondható, hogy a titok: a bizalom felkeltése az emberekben.

Ezt a képességet vagy adottságot születéskor kapja az ember, és akinek ez a bűvös kincs megadatott, annak minden könnyebb az életben. Az ilyen ember ért ahhoz, hogy a maga boldogságát akaratlanul is másokra átvigye, ezzel magát szimpatikussá tegye. Azt hiszem, az ilyenekre mondják, hogy kedvező aurája van. Hogy az kinek adatik meg, az nyilván szerencse kérdése, mint az is, hogy hova születik az ember, és milyen más adottságokat kap, mind genetikailag, mind például anyagilag.

Ezt a rövidke eszmefuttatást talán azzal zárhatom, hogy én viszonylag szerencsésnek mondhatom magam, mert általában bizalmat keltettem az emberekben. Ennek betudhatóan az életemnek volt több sikeres szakasza. Ilyen volt például az olajkutatáshoz kerülésem, de maga a kanadai egyetemre való kinevezésem is. Ezeknek következményeként alakult ki aztán az egyik sikeres időszakom a Magyar Rádiónál is, ami akkor kulminált, amikor 1969. augusztus 31. és 1974. február 1. közötti időszakban 17 előadásom hangzott el (legalább is ennyiről találtam feljegyzést).

Akkoriban Pataki Béla Pál volt az ismeretterjesztő írásaim felelős műsor szerkesztője, aki a TIT lapoknak is dolgozott, így sok munkám ment át a keze között. Béla nagyon lelkiismeretes, jó szakember volt, csak szerintem egy kissé száraz, kedélytelen természetű. Azokat az írásaimat, amelyeket olyankor tűzött műsorra, amikor nem voltam idehaza, mindig ugyanazzal a színésszel olvastatta be, akit én is kedveltem. Szóval... jól működött a szakmai kapcsolatunk.

45. Rádió-riport készítés közben

És ha már a hajdani sikereim emlékeinél tartok, hadd valljam be, milyen jóleső érzés volt, amikor a rádió-és tv újságot nézegetve, egyszer csak azt látom a műsorban, hogy „Dojcsák Győző Amerikai magyar történetek című könyvéről beszélget Szentmihályi Szabó Péterrel Kulcsár Katalin” (Petőfi adó, 1986. március 15.). Az a népszerű, kedves szerkesztő-műsorvezetőnő, akinek a műsorait, amikor csak tudtam, mindig szívesen hallgattam.

És ha már ilyen érdekes neveket említettem, nem hagyhatok ki a sorból legalább még egy nevet, Dr. Vasváry Artúrét. Ő a Föld és Ég című folyóirat főszerkesztője volt, és így utólag nézve úgy tűnik, hogy ő volt az első, aki idehaza írást közölt tőlem. Nem is akármilyet, és ha megnézzük a dátumot, látni fogjuk miért. Ez volt a „A vulkánok földje, Hawaii” (a lap 1967. 6. számában). Tehát Hawaii, akkor, amikor itthonról nyugatra utazni nem volt könnyű, de Hawaii-ba majdnem lehetetlen volt.

Artúr, mint a TIT (Tudományos Ismeretterjesztő Társaság) főtitkára (is) szervezte szerte az országban az előadásaimat, így a Bródy Sándor utcában lévő irodájában gyakran megfordultam. Ott találkoztam például az akkor még nagyon fiatal, de ma már professzor emeritus, és a Magyar Földrajzi Társaság tiszteletbeli elnöke címet viselő Papp-Váry Árpáddal, aki már akkor a lap szerkesztőbizottságának volt a tagja. Vagy ott ismertem meg, az akkoriban végző nagyon vékony, de tehetségesnek látszó Kubassek Jánost, aki közben nem csak testesedett, de szakmailag is rendkívüli módon kiemelkedett.

Így, utólag összeszámolva úgy látom, Artúr 1988-ig 38 írásomat közölte népszerű folyóiratában, messze meghaladva akkoriban bárki más szerzői teljesítményét. Korai halálával nagy veszteség érte az egész szakmánkat.

Vele kapcsolatban röviden megemlítek egy tőle kapott emléket, ami ott van a dolgozó szobámban, tehát minden nap látom. Az történt, hogy mint TIT-küldött Mongóliában részt vett egy nemzetközi konferencián, ahol jó „szocialista szokás” szerint a külföldi résztvevőket valamilyen emléktárggyal ajándékozták meg. Ez az ajándék ez esetben egy kőszáli kecske trófea volt (védeett állat!), amit hazahozva, kis pesti lakásában nem nagyon tudott hova tenni. Azt viszont tudta, hogy én vadász ember vagyok, és Kanadában sok ilyen állattal találkoztam, így a szép trófeát nekem ajándékozta, amit nekem valahogy illett viszonznom.

Mivel ezt az esetet csupán kortünetként említem, arra gondolva, hogy talán olyan fiatal olvasóm is lesz, aki esetleg el sem hiszi – elárulom – hogy a viszonzás dollárban történt, ami nekem mint (akkor) külföldinek, lehetett. Ez a dollár arra kellett, hogy azzal a „dolláros boltban” megvegyünk valamit, az akkor még nagyon fiatal kislányának a születésnapjára.

Ez a kislány ma már egy másik kislánynak az anyukája, aki kiváló tanárként egyik büszkesége a szakmánknak, és nagyon remélem nem haragszik, hogy elmondtam ezt a történetet. De talán már ő sem emlékszik arra az időre, amikor az átlagos magyar apukáknak nem lehetett valutájuk, viszont voltak olyan üzletek, ahol csak azzal lehetett vásárolni.

Ezzel az akkori kislánnyal én csak egyszer találkoztam, de azt azóta sem felejtettem el. Ez akkor történt, amikor a Bocskay úti TIT-stúdióban tartottam az első előadásomat Kanadáról, valamikor 1967-ben, és ő, az apukája mellett ott ült az első sorban. Ült, és tágra nyílt szemekkel hallgatott, ahogy meséltem a kanadai prériről, a bölényekről, indiánokról.

Egy gyakorlott előadóval előfordul, hogy a hallgatói közül megragadja egy tekintet, amiről érzi, hogy nagyon egy hullámhosszon van vele, és onnantól kezdve főleg annak beszél. Engem akkor két hatalmasra tágult, szép fekete gyerekszem fogott meg, amelyek hirtelen egy nevető arcba kerültek. Akkor, mikor azt próbáltam bemutatni, hogy a fátlan prérin a kemény tél hidege ellen védelemként felhalmozott szőrmebundájuktól hogyan próbáltak megszabadulni a bölények, a diaképen bemutatott „vándorkőhöz” dörgölődve. Ez a hirtelen, őszintén kibuggyanó kislányos kacaj, azóta is a fülemben cseng, és talán a legőszintébb, legnagyobb elismerés, jutalom volt, amit valaha kaptam a sok előadói igyekezetemért.

Fentebb említettem a kőszáli kecskeszarvval kapcsolatban, hogy akkoriban a vendéglátók – jó szocialista szokás szerint – megajándékozták a nemzetközi konferenciák külföldi résztvevőit. Ez nyilvánvalóan annak az ősi mondásnak megfelelően történt, hogy „az ajándékok erősítik a barátságot”. Artúr, mint magyar küldött Mongóliában kecskeszarvat kapott, amikor én kanadai küldötként (Debrecenben, az 1962-ben megjelent) nagyméretű, hatkötetes Új Magyar Lexikont kaptam, ami súlyban jelentősebb volt, mint minőségben, és a hazacipelése emlékezetes maradt. Ennek a legsötétebb kommunista időszakbeli terméknek a minőségére jellemző, hogy mindazt, ami nem felelt meg a korabeli ideológiának, azt egyszerűen kihagyták. Így például a korábban emlegetett Haraszthy, nyilvánvalóan életének amerikai vonatkozásai miatt nem szerepel benne, míg például a fél évszázaddal korábban kiadott, kitűnő minőségű Révai Lexikonban igen.

Itt most könnyű lenne megint ideológiai síkra csúsznunk, és a kommunista rendszer fonákságairól értekezni, de ezúttal nem engedek a csábításnak. Az idevonatkozó nézeteimet már úgy is ismered kedves Olvasóm, és tudod a véleményemet, hogy a kommunizmus csak szavakban tetszetős, de gyakorlatban (legalább is az eddigiek szerint) egy borzalom. Így jobb lesz, ha inkább a jelennél maradok, és egy tegnapi eseményt emlétek meg.

Meglátogatott az a barátom, aki a mostanában írogatott munkásságom első termékét, a Vallomásokat elolvasva, elvállalta hozzá az Előszó megírását. Bevallom örültem neki, mert ő az a volt egyetemi évfolyamtárs, akiből hozzám hasonlóan (sőt még inkább) egy geográfus-geológus lett, aki már hallgatóként prominensnek bizonyult, és azzá vált a szakmában is, tehát kíváncsian vártam, hogy miként vélekedik. Az általa megírt Előszóra azonban eddig még nem tudtam helyet keríteni. Azért mondom ezt, mert amikor ő megkapta a kéziratot, és arra reagált, akkor már a kéziratba való beillesztésre nem volt lehetőség, mert azzal megváltozott volna az oldalszámozás, ami a képek jegyzékét is érintette volna, sőt akkor már a Magyar Földrajzi Társaság honlapján meg is jelent, így az én amatőr módon készülő munkámból sajnos kimaradt. De itt most alkalom nyílik rá, hogy azt pótoljam.

„Nem mindennapi élményben lesz része azoknak, akik elolvassák Dojcsák Győző geográfus-geológus Vallomásait. Ugyanis a vallomás egy mély értelmű szó, mi több, irodalmi műfaj: az a megnyilatkozás, melyben valaki feltárja gondolatait, érzelmeit, szándékait. Utóbbi három szónak itt különös jelentősége van. Ugyanis a Szerző megosztja velünk, mint Kedves Olvasóival (többször is használja e fordulatot elbeszélése során) gondolatait az életről, az elmúlásról, a családról, a szerelemről, a munkáról, embertársairól, szakmájáról, munkatársairól, sorsfordító eseményekről, s ennek kapcsán, kimondottan ugyan nem politizál, de kifejtí gondolatait a politikáról is. S feltárja érzelmeit is. Bár nem „érzelmes” írás Vallomása, mégis egy-egy esemény kapcsán az érzelmek felülírják az értelem vezérelt gondolatokat. S ez így van jól. Így lesz egyéni, személyes, mondhatjuk dojcsáki az emlékirat. Szándékai is előjönnek, különösen azon részeknél, melyekben magyarázatot kíván adni arra: miért írja le emlékeit?! Maga öröme, mások okulására, de mindenképpen azért, hogy kanyargós, de sikerekben gazdag életútját bemutassa, élete sorsfordító helyzeteiben tett döntéseit megindokolja. Döntései többnyire jók voltak, ezt igazolja még amerikai viszonylatban is gyorsan kiteljesedő karrierje (10 év alatt elérte az egyetemi tanári pozíciót!). Az ilyen esetekben használatos sablont (jókor voltam jó helyen) nem alkalmazza, de azt hangsúlyozza, hogy mikor válaszut elé ért, akkor bátran élt az adott lehetőséggel. Esetében igazolást nyert a híres mondás: „Bátraké a szerencse!”

De térjünk vissza a nem mindennapi életpályához. Egy kicsiny Nógrád megyei faluból, Magyargécről indult Vallomástevőnknek életútja. Kántortanító édesapja iskolájában kezdte, majd különböző környékbeli iskolákban végezte középfokú tanulmányait. Pártunk (ő írja így!) káderpolitikájának köszönhetően felvették a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem (csak 1950 januárjától vette fel az Eötvös Loránd nevet) földrajz-biológia szakára. Itt főként a geográfia, annak is a természeti földrajz diszciplínája vonzotta. Bár tanári diplomát kapott, tudására nem az oktatásban, hanem a kutatásban volt szüksége az országnak. Az akkor még MASZOLAJ szénhidrogén-kutató vállalat észak-alföldi területén végzett geológusi munkát. Itt érte 1956. Az akkor már „Pártunk” sok minden tetteivel egyet nem értő fiatal geológus úgy döntött, jobb, ha elmegy... S elkezdődött a kalandos élet. Ausztriai menekülttábor lakója, angliai kórház udvarosa, majd a National Coal Board geológusa, s végül a Szürke Bagoly Két kicsi hód c. könyv által keltett indián romantika, életforma megismerésének vágya Kanadába vezérelte.

Szerencséjére az akkoriban fellendülőben levő olajkutatásban szinte azonnal álláshoz jutott. Az egyik legnagyobb amerikai olajvállalatnál végzett geológusi munka mellett megtanult angolul, s jó alkalmazkodóképessége révén (ezt főerényének tartja!) elfogadtatta magát nemcsak a szakmában, de a tágabb

közösségben is. S jön a váratlan lehetőség! A tartomány fővárosában, Reginában akkoriban alapított Egyetem a geográfiai tanszék létrehozásához embert keres, és ő sikeresen jelentkezik. A kiváló hazai geográfus iskolán nevelkedett Dojcsák Győző professzori kinevezéssel remek előadásokat tart, hallgatói kedvelik. S utazik. Tanári, kutatói minőségében bejárta a világot, az Antarktisz kivételével minden kontinensen járt. A kisportolt, stramm fiatalembernek az utazás, a terepjárás élvezet. Olyan hatalmas geográfiai ismeretanyaggal rendelkezik, mint nagyon kevesek.

S hogy teljes legyen a professzúrája, ledoktorált az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, sőt akadémiai fokozatot is szerzett egy olyan tudományos témával, mely nemcsak hazai, de nemzetközi viszonylatban is jelentős. Egyre többet jön haza. Itt tartózkodásai alatt könyveket ír a kanadai és amerikai magyarok különböző generációinak honfoglalásáról, küzdelmes életéről, meggyökeresedéséről, különös eseményeiről, az amerikai magyar emlékekről, és érdekességekről, sportokról. Rövid cikkeiben pedig világjárásairól, különböző geográfiai-geológiai érdekességekről, emberekről, állatokról... Jó tolla van, remekül fogalmaz, közleményeit szívesen fogadják a kiadók, a különböző szak- és ismeretterjesztő lapok.

Egyre többet van itthon, s a 70-es évek végétől végleg hazatér. Persze hozza magával élményeit, kutatási eredményeit, gazdag tudását. De az utazásról, világjárásról nem mond le. Meg a sportról sem. Megismerteti, megkedvelteti itthon a golfot (ő írta az első magyar nyelvű könyvet erről a sportról!), rendszeresen teniszezik, úszik, (de már nem vadászik.) Újabban ugyan „betűcsömörrel” beszél, s kevesebbet ír a nyilvánosságnak. De ez minden bizonnyal csak átmeneti állapot, amit e közel 200 oldalas kézirat elkészítése is valószínűsít.

A Vallomások felépítése rendkívül érdekes, nem szokványos. Nem időrendi sorrendben halad. Van ugyan egy kronológiai gerince a műnek, hiszen az időben előrehalad, de gyermekkoráról, szülőfalujáról például csak a kötet vége felé ír, ugyanakkor szinte mai események a mű elején vannak. Erre a kronológiai gerincre, mondhatni életút-fővonalra „kiágazásként” helyenként epizódokat, egyszer kellemes, másszor meghökkentő vagy bosszantó, netán megrázó eseményeket fűz fel. E kiágazások tematikailag rendkívül változatosak, derűsek s borúsak egyaránt vannak közte. Szerepel benne családjáról számos adat, baráti köre, házasságai, személyes konfliktusok, bürokrata-típusok jellemzése, tájak, népek, emberek, szokások bemutatása, sütés-főzés, receptek, italok és ivászat, sport, vadászat, olvasmány és zenei élmények, s a szexet sem kerüli el. Helyenként medítál az élet nagy problémáiról, többnyire pozitív kicsengéssel (talán csak az öregedéssel nincs megelégedve). Nagyszerűen fűszerezi mondandóját egy-egy odaillő irodalmi idézettel (ezek a Szerző széles

irodalmi tájékozottságról tanúskodnak), többször találó viccel. Érdeme, hogy évszámokkal, egyéb számszerű adatokkal nem terheli olvasóját (annyira nem, hogy ha nem lettünk volna évfolyamtársak az egyetemen, az írásból nem tudhattam volna meg, hogy hány éves!). Stílusa nagyszerű, a könyv szinte olvastatja magát.

A Vallomások őszinte szép emlékirat. Kiderül belőle, hogy hogyan lesz egy nyelvtudás, kapcsolatok nélkül külföldre szakadt hazánkfiából tudása, jó helyzetfelismerése, talpraesettsége és kiemelkedő munkája nyomán Kanadában egyetemi tanár, itthon a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Tanulságos olvasmány, ajánlom mindenkinek, aki szereti a kalandos és sikeres életutakat!”

46. Az Előszó írója, Kecskeméti Tibor egy kitüntetés átvételekor, 2015-ben

Aztán telt-múlt az idő, és amikor Tibor megtudta, hogy „Kiegészítések” alcímmel elkészült a Vallomások folytatása, közölte, hogy szeretné azt is mielőbb látni és olvasni. Én persze szívesen adtam oda neki annak a kéziratnak is kinyomtatott példányát, mert ha valakié, akkor leginkább az ő véleménye érdekelt. Én ugyanis őt tartom kis hazánk talán legnagyobb geo-vonatkozású természettudományos ismeretekkel rendelkező szakemberének, akinek nevét: Kecskeméti Tibor, itt is tisztelettel és szeretettel említem.

Nos, amikor Tibor egy kis késéssel megjött az általa elolvasott „Kiegészítések” kéziratával, elnézést kért, hogy nem tudott előbb jönni, mert be kellett fejeznie egy szakmai tanulmányt, aminek leadását már nagyon várta a kiadója. Ezt azért említem, mert erre a tanulmányára egy kicsit később majd még visszatérek, de egyelőre maradok az én munkámnál, amiről vártam a tisztelt kollegám és barátom véleményét. Ő, a jól ismert alaposságával elővette a

jegyzeteit, aminek részletes ismertetésétől eltekintek, mert azok számomra jólesően kedvezőek voltak. De meg kell mondanom, hogy más részben azok valamelyest hiányérzetet keltőnek, és részben meglepőnek bizonyultak. Meglepő volt, hogy tulajdonképpen nem tért ki az írásom lényegét jelentő szakmai mondanivalóimra. Én azt vártam, hogy kritikus szemmel, elismerően vagy bírálóan szól például néhány hajdani meglátásomról vagy valamikori számára érdekességet, esetleg újat jelentő ismertetéseimről.

Az ilyen jellegű hiányérzetemet egy helyütt már az általa írt Előszóból is hiányoltam, és azt a második kötetemben (Kiegészítések I.) ki is fejtettem, amikor például azt írtam, hogy a 300 körüli megjelent írásomat mintha soha nem látta volna, meg sem említette. Meg azt is írtam, hogy fordított esetben én rendkívül érdeklődéssel olvastam, és véleményeztem volna az ő tudósításait. Most, hogy ezt szóban is megemlítettem neki, elnevette magát, és az aktatáskájából elővette a hajdani szaklapokból annak idején kivágott írásaimnak egy egész gyűjteményét, és azt felmutatva jelezte, hogy nem csak olvasta, de meg őrizte, sőt részben fel is használta őket. Odapillantva meg is ismertem némelyik címét, mint például a dinoszaurusz lelőhelyről, a megkövesedett lábnyomokról, vagy a kátránytóban talált fosszíliákról szólót (jelezve az ő elsődlegesen őslénytani érdeklődését), és számos, a korábbi időben itthonról szinte megközelíthetetlen országokról írott ismertetéseimet.

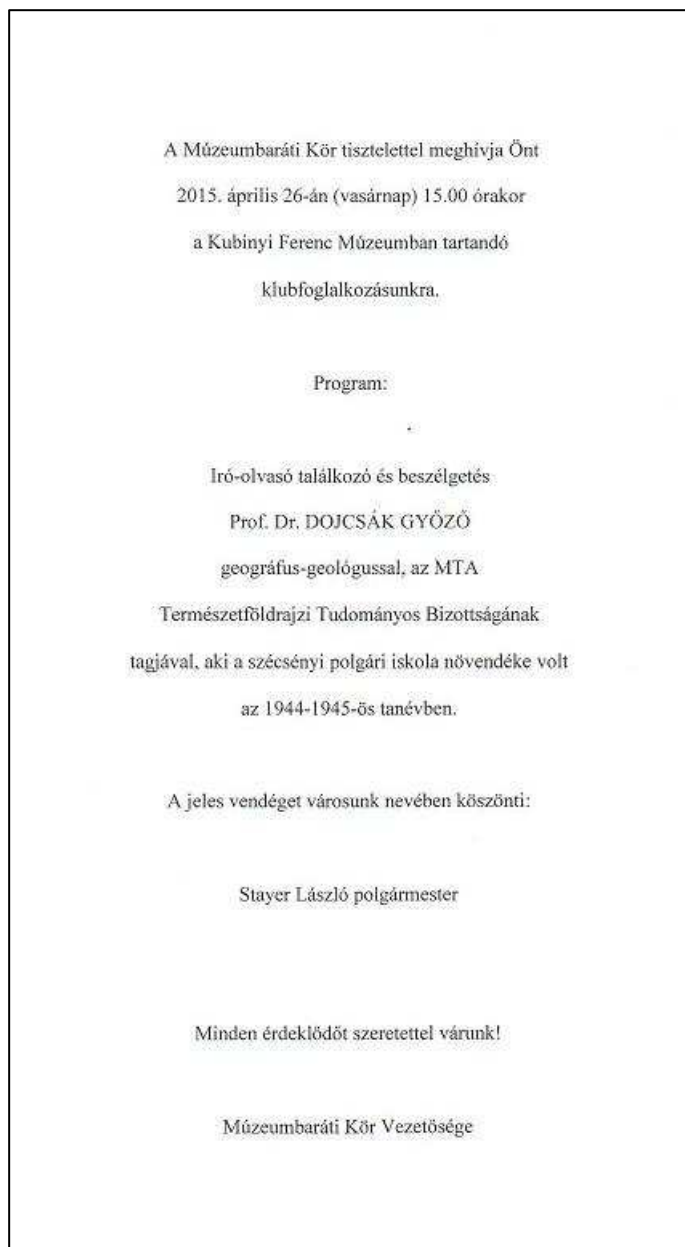
Hát igen, 30, 40–50 évvel ezelőtt az ilyen témák érdekesek lehettek a számára, különösen, amikor ő már a Természettudományi Múzeum főigazgató helyettese, és az országos múzeumok szakfelügyelője volt. De hogy-hogy ezt meg sem említetted az Előszóként írott szövegben? – kérdeztem, mire ő mosolyogva azt válaszolta, hogy nem tartottam fontosnak. Hát igen! Más a szemléletünk.

Kicsit korábban említettem, hogy visszatérek Tibor jöveteléhez, amikor egy tanulmány leadása miatt kicsit késett. Nos, mint kiderült, ez a tanulmány a magyar földtudomány egyik nagy öregje, a hazai paleontológia megteremtője és legkorábbi művelőjének egy fontos évfordulójára készült, amit azért említék, mert van egy kis vele kapcsolatos érdekességem.

Ez a neves tudósunk, Kubinyi Ferenc (1796-1874), akinek családja már a losonci kúriájukban is jelentős ásvány- és őslénygyűjteménnyel rendelkezett, majd 1848-ban a Magyarhoni Földtani Társaság megalapítója lett. (Meg kell itt jegyezni, hogy én Losoncon voltam kisdiák, Tibor pedig egy időben ennek a tiszteletreméltó társaságnak az elnöki tisztségét töltötte be.) Ez a kiváló tudósember egyebek között azzal tette ismertté magát, hogy első volt az országban, aki hivatalos ásatásokat végzett, és ő fedezte fel az ipolytarnóci megkövesedett óriásfenyőket. Ő lett Nógrád vármegye leghíresebb

természettudósa, és gondolom ennek tudható be, hogy amikor 1979-ben Szécsényben létrehoztak egy múzeumot, azt mint a megye egykori kiválóságáról, róla nevezték el.

Érdekesség számomra, hogy Tibornak a tanulmánya egybeesik az én Kubinyi Múzeumba való meghívásommal.

47. A Múzeumbaráti Kör meghívója

A párhuzamra felfigyelve koccintottunk, hiszen jó 60 évvel ezelőtt, mint egyetemi évfolyamtársak nem hittük volna, hogy az életben adódni fog majd egy ilyen „egybeesés” két megöregedett geográfus-geológus között, akik valójában nagyon különböznek egymástól.

Tibor zárkózott, irodista típusú tudósember, aki lehetőleg nem kötelezi el magát semmilyen vonatkozásban. Ilyen volt már egyetemista korunkban is, olyan csendes, magának való, jó tanuló, mert például még azt sem tudtam róla, hogy komolyan sportol is.

Az előző kötetemben, ahol egyszer már írtam róla röviden, ezt meg is említettem, amire ő olyannyira felfigyelt, hogy most, amikor megint eljött hozzám, nevetve mondta, hogy dehogyis nem sportolt, egészen jól focizott, de sajnos korán lesérült. A játék ugyan abba maradt, de nem teljesen, és elővette a futballbírói, vagyis a játékvezetői igazolványát, azt bizonyítandó, hogy hajdanában még NB I- es meccset is vezetett.

Ezt látva meglepődtem, és kicsit átgondolva a dolgot, beláttam, hogy ez bizony lehetséges, mert akkoriban kollégista voltam, és így része egy „menő” (káder) csoportnak, míg ő kívülállóként egészen más életet élt. Az előadásokat együtt hallgattuk, az évfolyam kirándulásokra együtt jártunk, de a magánéletéről szinte semmit nem tudtam. A végzés után meg más utakon indultunk, és csak távolról figyeltük egymást, mert én messzire kerülve még az évfolyam találkozókból is sokáig kimaradtam.

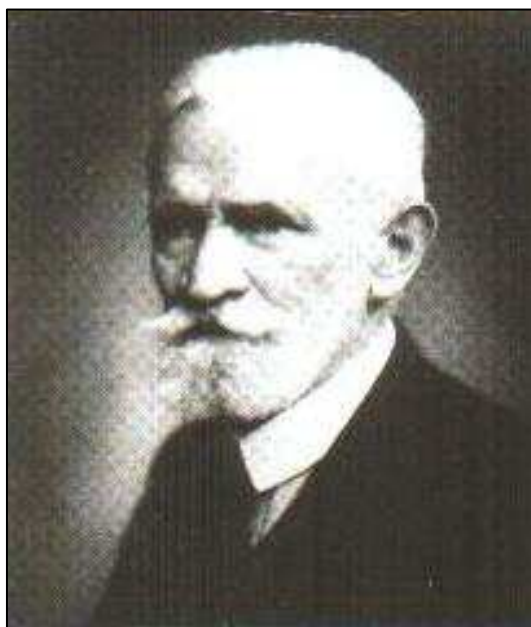
Ő egy non committal (el nem kötelezett) típusú ember, ami megmutatkozott például 1956-ban is. Annak emlékéből neki leginkább annyi maradt meg, hogy tevékenyen részt vett a szovjet tankok által szétlőtt Természettudományi Múzeum őslénytani részlege romjainak a takarításában, míg én akkor menekülésre kényszerültem. Ő élete során, mint tipikus apolitikus ember, a „ne szólj szám, nem fáj fejem” elvnek megfelelően élt, és sikeresen kerülte a politikailag (és szakmailag?) „kényes” témákat.

Bevallom, szakmailag ezzel nekem kiábrándulást okozott, mivel a Vallomásokhoz írt előszavában (mint már céloztam rá), hiányoltam, hogy a munkámban szereplő leglényegesebb dolgokat említés nélkül, észrevétlenül hagyta. Azóta is érthetetlen számomra, hogy egy olyan nagyszerű szakember, mint amilyennek én őt tartom, megjegyzés nélkül hagyjon olyan nagyon is lényeges dolgokat, mint például a hajdani megállapításom, hogy a földtudományokban addig uralkodó nézet, miszerint a Föld felszínének az alakításában nem csak két erő (külső és belső) játszik szerepet, de van egy harmadik erő is, ami extraterresztrikus. Vagy, hogy a gyémánt keletkezésére volt egy új, és azóta nagyon is helyesnek bizonyult elméletem, amit kifejtettem az akadémiai értekezésemén kívül az egyik TIT folyóiratban is. (Hogyan keletkezett a gyémánt, Élet és Tudomány, 1985. 25. szám.) Nem értem, hogy ezek ugyanúgy semmi reakciót sem váltottak ki nála, mint a soktucat más jellegű publikációm.

Szóval, ahogy mondtam Tibor szerintem a non committal ember par excellence példája. Valószínű élete során nem is voltak konfliktusai, nagyobb vitái, és szerintem jó részben ennek tudható be nagyszerű szakmai előrehaladása (ami tudása alapján lehetett volna még eredményesebb is, de az olyan magas szintű kinevezéshez már kellett volna egy kis politikai elkötelezettség is, ami ilyesmiknél rendszerint szükséges).

Biztos vagyok abban, hogy a nagyon alapos ismeretanyaga birtokában, tanulmányában méltó emléket állít Kubinyi Ferencnek, akire én is nagy tisztelettel tekintek, nem csak, mint paleontológusra, de mint jeles magyar emberre, akinek még a testvére is közismert tudós ember volt. Öröm számomra, hogy szűkebb pátriám megtisztelő meghívásának Szécsényben, az ő nevét viselő múzeumban tehetek eleget.

Tiborhoz tehát egy geográfus-geológus (vagy fordítva) szakmai múlt fűz, ami nem túl gyakori, de azért néha előforduló eset, és a kettősség mindenképpen jelzi a geográfia azon ágának a dominanciáját, amely a Föld fizikai részére irányul. Ezt nem árt tisztázni, mert mindkét tudományágnak bőven vannak megosztottságai. A geográfiára kezdettől fogva jellemző a fizikai és emberföldrajz kettősség, aminek legprominensebb képviselői a múlt század elején Cholnoky Jenő és Teleki Pál, annak közepén Bulla Béla és Mendöl Tibor, a század vége felé Pécsi Márton és Enyedi György voltak.

48. Cholnoky Jenő

Ezek közül geológus-geográfusnak Cholnoky, Bulla, Pécsi nevezhető, és ha nagyképp lennék, most azt mondhatnám, hogy ezen kettősség prominens képviselői közé tartozunk most mi is Tiborral, de azt nem mondom. Nem

mondom, mert szerintem ez a disztinkció csak ő rá vonatkozik. Én csak egy ilyesfajta érdekesség vagyok, aki mostanában eljutott Szécsénybe, abba a városba, amely kis gyerekkoromban számomra egy olyan igazi nagy helységet jelentett, ahol villany világít, és ahol vonat jár. Amikor kisdíákként a viszonylag közeli, de akkor még nagyon távolinak tűnő Losoncra kerültem iskolába, oda az onnan induló vonattal kellett utaznom, aminek állomásához kisfalumból fogadott lovas kocsival szállítottak a szüleim. Akkor még nem volt, de most már van gimnáziuma is a városnak, ami azért úgy igazában azonkívül, hogy sokkal tisztább, rendezettebb lett, nem nagyon változott.

Valójában csak én változtam a messzi távolba vezető kanyargósra alakult életutam során. Meg – gondolom – változtak azon kevesek is, akik helyben maradván még életben vannak, abból a régi időből. Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy örömmel megyek a „jó palócok”, honfitársaim közé, akik remélhetőleg megállapítják, hogy bár sokfelé jártam, sok mindent láttam, meg valamicskét talán tanultam is, de lényegében alig lettem más, mint amilyen lettem volna, ha itthon maradok.

Megöregedve ugyanis rájöttem, hogy az ember a legszűkebb otthoni körben lényegében ugyanúgy kielégítheti hajlamait, mint a legtágabb, legtávolabbi területen. Megtapasztaltam, hogy sok embernek mindig ott jó, ahol éppen nincsen, és keresheti a boldogságot a világ legtávolabbi zugaiban, mert az mindenkor a fejünk búbja és a talpuk között lakozik, függetlenül attól, hogy akár száz aranyba kerül, akár semmibe, mert a lelki életünkre gyakorolt belső hatása ugyanaz. Ennek a belátása azonban sok fáradozást, sok igyekezetet, csalódást, kiábrándulást igényelt. Én ezt eléggé átéltem, ezért titkon remélem, hogy a közben (kissé) mássá válásommal tudni fogok majd valamelyes élményt nyújtani azoknak, akik megtisztelnek érdeklődésükkel.

Itt persze felvetődik a jogos kérdés, hogy tulajdonképpen miért megyek én Szécsénybe? Miért nem maradok megöregedve, megroggyanva, 84 évesen a fenekemen? Vagy még bővebben rákérdezve a lényegre, miért írogatok még mindig, most már harmadszor is nekiveselkedve a Vallomásoknak?

A két kérdésre a válasz természetesen egybehangzóan összefügg és az meglehetősen egyszerű. Egyszerű, mert némileg hasonló ahhoz a kérdéshez, hogy miért énekel a pacsirta vagy a rigó? Miért? Nem tudják, csak énekelnek. Mert úgy érzik, énekelniük kell, úgy érzik jól magukat. Lehet, hogy a közelben lévő fészken költő társuknak jelzik, hogy figyelnek, vigyáznak rájuk, de ebben nem vagyok biztos. Én is írogatok, mert úgy érzem, ezt kell tennem, mert az talán többeknek szól. Nem tudom, mindenesetre én így érzem jól magam.

Szécsénybe is azért megyek. Nincsen belőle semmi hasznom, nem kérek, tehát nem kapok tiszteletdíjat, nem akarok ott könyveket eladni, nem törekszem népszerűsége... és az út bizony fáradtsággal jár. De megyek, mert megtiszteltek azzal, hogy meghívtak, és jól esik ennek eleget tenni. Biztos vagyok benne, hogy nekem jól fog esni, beszélgetni a Szécsénnyel összefüggő múltamról, és az érdeklődőknek remélhetőleg érdekes lesz arról, és az onnan nagyon távolra került életem részleteiről is hallani.

Korábban említettem, hogy hajdanában (amíg „kanadai” voltam), a gyakori itthonléteim alatt nagyon sok meghívásnak tettem eleget. Nemcsak a fővárosban, de szinte minden megyei központban voltak előadásaim, kivéve Nógrád megyét, a szülőföldemet. Az ezzel kapcsolatos érthetlenségemről korábban már szóltam, így azt nem ismétlem meg, csak megjegyzem, hogy ez a meghívás nekem most azt is jelzi, hogy a korábbi, jórészen politikai akadály végre elhárult.

Igaz, korábban egyszer már azt hittem, hogy ez megtörtént. Akkor, amikor vagy tíz évvel ezelőtt a szülőfalumba meghívtak egy találkozóra, és nekem akkor úgy tűnt, hogy az nagyon jól sikerült, de aztán mégsem lett folytatás. Mint később (súgva) meghallottam azért, mert az akkori meghívóim enyhe „letolásban” részesültek egy volt disszidens vendéglátásáért (a falumbeli származású, volt megyei párttitkár eszmei követőitől).

Szécsény mindössze tíz kilométerre van falumtól, így amikor ennek a meghívásomnak a gondolata felmerült, a biztonság kedvéért elküldtem a szervezőknek az életrajzomat, nehogy a korábbi eset megismétlődjön. A félreértést jobb elkerülni – gondoltam –, és ne fecséreljük egymás idejét. Azután örömmel láttam, hogy a politikai légkör Nógrádban is kedvezően megváltozott. Ezért is megyek szívesen, és az ott történeletről később még biztosan teszek említést.

Azért is írok most erről ilyen részletesen, mert van egy olyan érzésem, hogy ez a látogatásom most már a végét jelenti az eddigi nyilvános szereplésvállalásaimnak. Hogy ez már egy újabb végállomás lesz a sok más korábbi aktivitásom abbahagyása mellett. Pedig ez már nem is egy előadás, hanem inkább csak egy beszélgetés jellegű találkozó lesz. Ez azonban talán még belefér.

Hogy miért van ez az újabb „aktivitás abbahagyási” hangulatom? Mert be kell vallanom az igazat, egyre fáradékonyabbnak érzem magam. Eljött az idő, amikor már hosszabb ideig tart a pihenés, mint az elfáradás, és ez már az öregség biztos jele. Az öregkor, amikor a közhiedelem szerint az ember

hullajtja a haját, a fogát és haszontalan illúzióit. Amikor évről évre több a „rom” és egyre közelebb kerül a „vár állott s ma kőhalom” állapothoz.

Tudod mi az idős kor kezdte? Amikor a volt osztálytársak már olyan öregek, ráncosak, kopaszak, hogy nem ismerik fel egymást. Aztán megtudjuk, hogy minden idős emberen belül van egy fiatalabb, aki csodálkozik, hogy mi a csoda történt?

Amiben én most vagyok, az tulajdonképpen nem is egy olyan nagyon rossz állapot. Hála Istennek szerencsém van, nem hullott ki a hajam, megvannak a fogaim, nincsenek fájdalmaim, kivéve egy-két apróságot, mint például azt az elég gyakran jelentkező fájdalmat, amit a bal térdemben érzek. Ez azonban, mint izületi kopásjelenség érthető, de ha ez a régebben csúznak nevezett reumatikus jelenséggel párosul, az már betegségnek számít, ezért aggasztó. Ez a kettő együtt eredményezi azt, hogy a lépcsőkön kapaszkodni szükséges, különösen fölfelé menet, a lefele menéshez meg a biztonság kedvéért.

Igen, a biztonság... ez válik egyre fontosabbá, mert egy elesés, és az esetleg azzal járó combnyaktörés már végzetes lehet. Azért merem használni ezt a rettenetes végzetes szót, mert a családban ezt ketten is végig csinálták, ennek megfelelő „eredménnyel”. Ez most már az az időszak, amikor egyre gyakrabban hátatelt szívvel gondolok arra az időre, amikor volt erőm teljes adottságaim kifejtésére fizikai és szellemi téren. Amikor lefelé én is futottam a lépcsőn, felfelé pedig könnyedén vettem a két fokot is... Ma már kissé irigykedve nézem a mai fiatalokat, akik ugyanazt csinálják.

A fiatalokat, akik fizikailag – a jelentős különbségek dacára is – ma már inkább hasonlítanak ránk, mint egyébként. Ők már mások, modernek. Számukra például a zenében már nem annyira fontos a dallam, a szerelemben nem lényeges kellék a romantika, szinte ismeretlen fogalom a hazaszeretet, nem elsődleges a munka szeretete a foglalkozásban, a hűség a házasságban. A jelen helyzetre eléggé jellemző, amit Winston Churchill jó régen ezelőtt mondott, hogy „az ember időnként belebotlik az igazságba, de legtöbbször feltápáskodik és továbbmegy”. Én is öregesen feltápáskodom és továbbmegyek.

Mert zajlik körülöttünk a mindennapi élet, ahol az ügyeskedő, kapcsolataikat kihasználó, rendeleket megkerülő, „kéz kezet mos” alapon előrehaladó sikeremberek érvényesülnek, ahol bármit el lehet érni, ahol az erkölcsi nihilizmus elfogadott. Nem régen ezelőtt a kommunista időszak egyik jellemzője volt, hogy semmi sem lehetetlen annak, akinek vannak

összeköttetései. Ez úgy is folytatható, hogy minden elnézhető annak, akinek vannak összeköttetései.

A világ tele van igazságtalansággal, csalással, a bűnök felelősségre vonásának elkerülésével, és úgy tűnik nincs mit tenni. Látja az ember az igazságtalanságot, és szinte már „mosolyogva” figyeli, hogyan lesz elkenve a felelősségre vonás. Az ügyeskedők gazdagodnak, és ha valami „nem jön be”, újra próbálkoznak. Az ügyetlenek meg csak néznek... reménykednek, hogy egyszer majdcsak megszűnik ez a gazemberek részére kialakított világ, ahol olyan új szavak és kifejezések válnak mindennapossá, mint a „bedőlt”, „lenyúlt”, „posztolt”. Csak az utóbbira egy példa „ha nincs posztolva, meg sem történt...”, vagy kifejezések, mint „tolok egy neget” (negatív megjegyzést), „kattints a netre” és persze a mozaikszavak tömege.

Szerencsére posztolva van, amit Hofi mondott: „Tudod, a politikusok miért lopnak? Hagyománytiszteletből”. Hogy ezen nevet vagy sír valaki... nem tudom.

Ahol a fiatalokra jellemző az a szemlélet, hogy hazudni nem bűn, sőt ügyesen hazudni egyenesen érdem. Ahol, amikor megkérdezi az apa a fiától, hogy mi lesz belőled, ha állandóan hazudozol, azt a választ kapja, hogy ha ügyetlen leszek, börtöntöltelék, ha ügyesen meteorológus, ha nagyon ügyesen, akkor politikus.

Az eltelt évtizedek során kialakult egy olyan szemlélet, hogy mindenki jól akar élni, de azért sajnos nem mindenki akar dolgozni. Jó példa erre a falvak mai helyzete. Egy kedves ismerősöm például, aki még a régi világban, egy dolgos faluban módos gazdaként élt, de közben megöregedett, így a ház körüli nagy kertben, gyümölcsösben, amiből a család jólétben tudott élni, már nem képes kellőképpen tevékenykedni. Segítség kéne, de az nincsen. A faluban munkáskéz nem kapható. Munka lenne, de olyan nincs, aki dolgozni akar. Az emberek inkább a városba mennek, ahol viszont nincs munka. A falusi kertek műveletlenek, nincs, aki kapáljon, meg még olyan sem, aki a gyümölcsöt leszedje. Olyanok viszont bőven vannak, akik a kialakult helyzetért a kormányt szidják.

Régen a falu látta el a várost, ma ezt fordítva várják. Az a világ megszűnt, amikor a falusiak látástól vakulásig keményen dolgoztak. A falvakban ma már presszó van, és nem kocsmá, a régi templom még megvan, de a fiatalok nem oda, hanem szórakozóhelyekre járnak, a családok célja nem a mindennapi szükséglet megtermelése, hanem csak a megvétele lett, mintha városban élnének. Így aztán az eredmény az lett, hogy nincs miből fedezni a költségeket, növekszik az elszegényesedés. Amikor a politikailag megfertőzött

falusiak kapát fogva nem dolgozni mennek a kertbe, hanem tüntetni az utcára. Tüntetni a kormány ellen, amely nem ad nekik elég kenyeret, meg persze kolbászt és sört hozzá, amikből sok kell, mert tüntetés meg televíziózás közben megéhezik az ember. Hogy a kolbászhoz lehetne disznót nevelni? Ugyan már!

No, de kerüljük a politikát, maradjunk a sajnálatos öregségnél, ami engem is utóért. Nézzünk ezzel szembe, valahogy úgy, ahogy Sík Sándor tette valamikor régen, amikor így írt:

„A legnagyobb művészet tudod, mi?
Derűs szívvel megöregedni.
Pihenni ott, hol tenni vágyol...
Szó nélkül túrni, ha van, ki vádol.
Nem lenni bús, reményvesztett.
Csendben viselni a keresztet!

Ehhez én hozzáteszem Máraitól, hogy: „Tanulj szerénységet, örülj a szépségnek...”

Mint örültem én ma délután, amikor először az idén kint ültem a teraszon, és gyönyörködtem a szép kék égbolton hosszan húzódó egyenes fehér vonalakban, amelyeket a magasan száguldó légi járatok húznak maguk után, hogy aztán azok viszonylag gyorsan eltűnjenek. Ezeket látva jó érzés volt visszagondolni arra a rengeteg repülő utazásra, melyben bőségesen részesített az élet... gondolatban látni magamat, ahogy – mint oly sokszor tettem – a magasból lenézek az ablakon... és jól esett kissé elmerengeni a régi emlékeken.

Nos, ahogy így merengtem egyszer csak azt látom, hogy a közelben lévő (hajdani) TV antennára rászáll egy balkáni gerle. Ebben persze még nem volt semmi különös, hiszen szerencsére az ilyen szép madarakat gyakran látom a ház körül, de ezúttal feltűnt, hogy ez kicsit furcsán, olyan izgatottszerűen viselkedik. Aztán gyorsan kiderült, hogy miért. Rövidesen ugyanis egy másik, ugyanúgy izgatottnak tűnő társ csapódott mellé. Ezt látva nem kellett hozzá túl sok ornitológiai ismeret, hogy rájöjjek, miért van ez kölcsönösen izgatottnak tűnő viselkedés, hiszen tavasz van, és ez így van rendjén. Ők csak tették az egymással kapcsolatos dolgukat, ami abban kulminált, hogy hirtelen felröppentek, és egy olyan látványos szerelmi légi balettet produkáltak, hogy alig hittem a szememnek. Sajnos ez a vad, mámoros jelenet csak egy nagyon rövid ideig tartott, mert elröppentek... talán valami kevésbé látható helyre... bár nem hiszem, hogy ilyen állapotukban ez nagyon érdekelné őket.

Nem tudtam, hogy a balkáni gerléknek is vannak ilyen röpke násztáncaik, és gondolatban megköszönve a bemutatót, az íróasztalhoz ültem, hogy az internet segítségével utána nézzek jelenlegi helyzetüknek. Mert az utóbbi időkben kicsit aggódtam miattuk, mivel úgy tűnt, hogy egy másik, náluk jóval nagyobb termetű, de számomra kevésbé tetszetős, a galambok rendjének valami olyan tagja, amelyet eddig nem ismertem, tehát távoli rokonuk kiszorítja őket. Azokat az idén ugyan még nem láttam, de lehet, hogy csak azért nem, mert ők még nem érkeztek vissza délebbre, ahová télire vonultak? Mert, hogy ők is vonulnak, az nyilvánvaló. Mindenesetre érdekes lesz figyelni a fejleményeket, és szinte kedvem lenne jobban utána nézni a szokásaiknak, mint tettem azt valamikor az ugyancsak galambalakúak rendjébe tartozó rokonukkal, a fogollyal kapcsolatban, amiről korábban beszámoltam.

Most csak azért tértem ki rájuk, mert példaként jelezni akartam a nyilvánvalót, hogy az érdekességet, a szépséget a mindennapi életben észre kell venni. Ezek mindenki számára könnyen elérhetők, ismétlődőek és ingyen vannak. Mint a színes, csodás napkelték és napnyugták. Vagy, ahogy azt ma észrevettem, hogy az aranyesők már nagyon elvirágzóban vannak meg a legkorábban virágba boruló mandulafák is. Viszont már teljes pompájukban díszlegnek a cseresznyefák, szilvafák, és az összes között legszebbek a színes magnóliák. És várom, hogy kövessék őket az orgonák, akácok, hársak, hogy végül is átvegyék a lég illaturalmát egész nyárra szólóan a rózsák.

Engem megáldott a sors azzal a képességgel, hogy viszonylag könnyen meglássam, észrevegyem, élvezni tudjam a szépet. És talán ez is hozzájárul ahhoz, hogy könnyebben viseljem el a mindennapok nehézségeit, hogy viszonylag boldogan éljek. Hogy örülni tudjak annak, hogy elég soká élhettem ahhoz, hogy megöszülhessek, hogy nem kell azzal törődnöm, mit gondolnak mások, azt tehetek, mondhatok, amit akarok... nevetetek a tévedéseimen.

És ez nagyon fontos, nevetni kell tudni önmagunkon. Ha ügyetlenek vagyunk vagy rosszul csinálunk valamit, az kész kabaré, ingyen cirkusz... nevetni kell rajta. Úgy kell venni a dolgokat, hogy ha nem megy valami így, majd megy úgy, vagy ha nem megy valami ma, hát majd megy holnap. A lényeg, hogy ne bosszankodjunk (nagyon) és soha ne adja fel az ember. Lássuk be azt, hogy semmit nem kapunk az élettől, ha nem adunk, mert csak a Teremtő ajándékoz igazán, az emberek között csupán csere történik, és senki nem talál vigaszra, ha mást nem vigasztal.

Tehát... valahogy így próbálok gondolkozni, mert számolni kell a szomorú ténnyel, hogy elrepült fölöttem az idő. Ez viszont azzal jár, hogy öregségemmel egyben szabaddá lettem, és így békésen elfogadhatom azt, aki vagyok.

Szóval azt akartam mondani, hogy igyekeznünk kell örömet, sőt gyönyörűséget találni minden jóban, szépben. Valahogy úgy, mint tette azt a XVIII-XIX. század fordulója táján a világ talán legnagyobb elméje, J. Wolfgang von Goethe, akiről közhellyé vált a mondás, hogy a legnagyobb műalkotása az élete volt. Ő, a minden iránt való érdeklődésében gyönyörűséget talált minden természet adta szépségben, ezért végül úgy fejezhette ki az életére szóló örök igazságát, hogy „Történhet bármi, szép volt, csodaszép” (lásd „Goethe, a természettudós” című írásomat, Természet Világa, 1982. 1. szám).

Ez a Goethéről szóló írásom, halálának a 150-dik évfordulójára jelent meg, amit annak idején nagy szeretettel állítottam össze, mert őszinte tisztelője voltam ennek a világirodalom talán legnagyobb, legátfogóbb egyéniségének, akinek a zsenialitása a természettudományok mellett több más irányban is megmutatkozott. Most csak az egyik dolgozatát említem, aminek az volt a címe, hogy a „A jelen a múlt” és azt is csak azért, mert az annyira egybecseng a jóval korábban talán már többször is leírt mottómmal, hogy „Vagyok, aki voltam, és leszek, aki vagyok”.

Természetesen, mint minden sikeres embernek, neki is voltak irigyei. Az élet már ilyen... minden sikeres embernek vannak irigyei, mennél jobbra sikeredett valaki, annál több. Ő, az egyetemes érdeklődésű, nagy tudású, bölcs gondolkodó már akkor arról panaszkodott, hogy „keveset tudunk és nem a lényegét... pedig amit nem tudunk, épp arra volna szükség”. Élete vége felé egy vallomásában egyszer azt írta, hogy „művei egy nagy vallomás töredékei”. Ezekbe néha beleolvastatva, mi is megállapíthatjuk, hogy igazán irigylésre méltóan sikeres, teljes életet élt a valódi uomo universale (mindenoldalú, sokoldalú ember), és uomo dilettante (kedvét lelő ember) klasszikus értelmében.

Az ő szellemi nagyságának árnyékában, és annak szellemében, figyelembe véve az itt is említett írását, miszerint „a jelen a múlt”, a vallomásaimban én is felidézem két régebben írott tanulmányomat. Mindkettőt az amerikai kontinens nyugati részéről szólóan, melyet eddig meglehetősen elhanyagoltam. Az egyik, a kontinensnek talán leglátványosabb, legszebb részéről szól, a másik pedig annak egyik legérdekesebb pontjáról. Ezeket a tanulmányaimat közel fél évszázaddal ezelőtt írtam, és most, ahogy elővettem őket, a már nagyon öregedő Goethe jutott az eszembe, aki, amikor Faust utolsó sorain dolgozott, egy korábbi mondásának megfelelően, hogy minden emlékeztet valamire, azt írta, hogy az új csodálkozás emlékeztet a régi csodálkozásra. Én is, amikor valamilyen tanulmányomon dolgozni kezdtem, arra mindig valamilyen rácsodálkozás vezetett. Ennek a figyelemfelkeltésnek

az eredménye lett a részletek iránti érdeklődés, a felfedezett érdekességek megjegyzése, lejegyzése, és végül így állt össze az az anyag, ami nyomdába került, majd végül egy polcra vagy fiókba. Ezek közül aztán néha valamelyik előkerül, amikor újra rácsodálkozik az ember arra, amire régebben rácsodálkozott (zárójelben bevallom, hogy nagy megelégedettséggel tölt el maradandónak látni a hajdani igyekezeteimet).

Mielőtt azonban azokkal foglalkoznék, meg kell említenem valamit, ami már jó ideje zavar. Ez pedig az, hogy a Magyar Földrajzi Társaság honlapján most már a Vallomások második része (a Kiegészítések I.) is jó régóta olvasható, mégis az első részhez hasonlóan, még erre sem érkezett semmilyen jelzés. Semmilyen, se jó, se rossz.

Vagy talán a mondanivalóimat nem olvasta senki? Nem hiszem, különösen azután, amit a fentebb említett nagyra becsült kollégámtól, barátomtól tudok, hogy annak idején nem csak olvasta, de félretéve meg is őrizte a kezébe került írásaimat, melyekről később soha sehol semmilyen formában nem nyilatkozott. Nyilván ezt is olvassák, csak éppen nem véleményezik, amiről meg nekem van meg a véleményem. Annál is inkább, amit napjainkban meglepődve tapasztalok, az általam korábban elég elmarasztolólag emlegetett Széchenyi fürdőbeli intellektuális környezetre vonatkozóan. Ott ugyan is valahogy kiderült, hogy vallomásokat írogatok, és érdekes érdeklődést tapasztalok. Ez pedig számomra öröndetesen elgondolkodtató.

49. A Széchenyi fürdő

A fürdő meleg vizében ücsörögve, vidáman beszélgetve, azt szoktuk mondani, hogy itt mindenki azt mondhat, amit akar, ami jólesik. Valahogy olyan szokott lenni a helyzet, mint régen volt a kocsmában, ahol mindig akadt, aki meghallgatta az embert. Pláne, ha fizetett is neki, és aki többet fizetett, annak többet hittek el. Gondolom, a vízben néha én is mondogattam olyanokat,

amiket hittek is, meg nem is, de most szembesülve azzal, hogy ezeket írásban olvasni is lehet... ez enyhén szólva szokatlan, sőt meglepő, így érdekes lett.

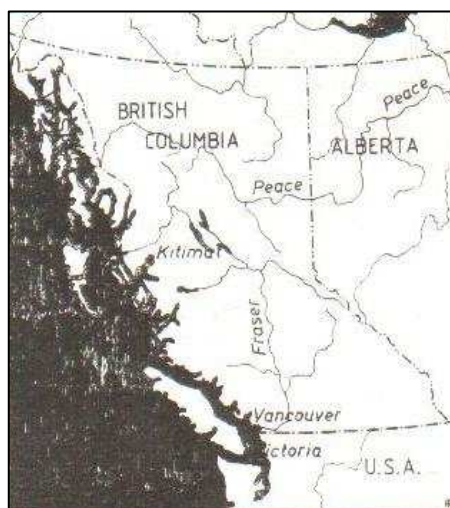
Ráadásul ezeken a teljes nevem szerepel, amit kíváncsiságból beütve az internet keresőjébe, sok mindent meg lehet tudni rólam. Már az is meglepő lehet, hogy a név szerepel, a „nyilvántartottak” között. Hogy aztán ami ott található rólam, az mennyire tetszetős vagy nem, az már egy külön téma.

Ugyanis előfordult már, hogy volt olyan, akivel a megismerkedés után futólagosan egy egészen normális, felszínes, könnyed beszélgető kapcsolat alakult ki, ami jól működött egészen addig, amíg a pontos név tisztázására nem került sor. Azután az internetről már sok minden kiderült, aminek eredményeként a kapcsolat vagy mélyebbé vált vagy megszűnt. Mivel korábban már említettem az ott fürdőzők jórészen a politikai hovatartozását, és az eddigiekből képet kaptál az enyémről is, gondolom, nem lep meg, ha azt mondom, hogy vannak, akik el kezdtek kerülni. Ezért is érdekes számomra mostanában ennek az ellenkezője.

Ez a meglepő, váratlan érdeklődés egyben azt is eredményezi, hogy a következőkben még inkább kerülni fogom az eredeti szándékomat, vagyis, hogy elsődlegesen szakmai orientációjú témákkal foglalkozzam. Megértettem, hogy a szakmabeliek látszólag nem mutatnak érdeklődést irántam, és gondolom ők is megértik, hogy én meg ezt értem meg, és így a szakmát jobban hanyagolva haladok tovább. Persze azt remélve, hogy megérted kedves Olvasóm, hogy azért mégis csak egy geológus-geográfus gondolatvilágába keverednél, akinek illik hűnek maradnia önmagához.

És akkor így már rátérhetek az amerikai kontinens általam eddig elhanyagolt nyugati része két témájának a tárgyalására. Ezek közül első a kontinens talán legszebb vidékének, Brit Columbiának részbeli ismertetése, egy olyan írásom alapján, amely 1986-ban jelent meg (Természet Világa, 5. szám).

Amikor az amerikai kontinens északkeleti részében 1867-ben létrejött a kanadai konföderáció, annak jelszava (a déli szomszéd példáját követve) „A mari usque ad mare” lett. Ennek a „tengertől tengerig” való terjeszkedésnek az eredményeként jött létre 1871-ben a Csendes-óceán mentén a British Columbia nevű tartomány, amelyet általában csak B. C (ejtsd: bí-szí)-ként emlegetnek.

50. Brit Columbia

Ez a 893.000 km² nagyságú szárazföldi terület nagyságrendileg a harmadik helyet foglalja el azon tíz tartomány között, amelyek az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig terjednek. Ez a harmadik hely Ontarió és Quebec után a területi kiterjedésre és a népesség számára vonatkozik, de a természeti szépség tekintetében – szerintem – az első helyen áll, talán egész Amerikában. Ezt a lakosok minden alkalmat megragadva hirdetik még az autók rendszámán is, mint „Beautiful British Columbia”. Ezzel a „szépséges” jelzővel általában egyetért minden odalátogató.

Ennek, a hazánkénál majdnem tízszer nagyobb területnek a természeti adottságait az óceánt szegélyező Kordillerák változatos vonulatai, a köztük lévő párhuzamos völgyekkel és fennsíkokkal uralják. Ezek azonban a szépség mellett a fejlődést nehezítő hatásokkal is járnak. A leglátványosabb részeit az örök hó fedte hegységek és a fjordokkal szegélyezett tengerpart alkotják, amelynek az óceán felőli előterében egy régi hegységvonulat maradványait jelző hosszú szigetlánc húzódik. Figyelmünket azonban ezúttal nem a természeti adottságokra, hanem az európai hatás történeti áttekintésére irányítjuk.

Amerika csendes-óceáni partvidékét kezdetben a spanyolok tekintették magukénak, akik a minket érdeklő területről csak azután mondtak le, amikor az alaszakai partok mentén megjelentek az oroszok, és a délebbi partok iránt Anglia kezdett komolyabb érdeklődést mutatni. Ez jó kétszáz évvel ezelőtt történt, amikor 1790-ben az angolok George Vancouver kapitányt küldték ki azzal az utasítással, hogy a part mentén részletes térképezést végezzen. Miközben Vancouver ezt teljesítette, honfitársai már a szárazföld felől, tehát a kontinensen átkelve is kijutottak a Csendes-óceán partjára.

Ez az utóbbi igen jelentős teljesítmény elsőnek a skót származású John MacKenzenek sikerült 1793-ban, aki a North-West Company szörmekereskedelmi társaságnak dolgozott. Ő azonban kissé északabbra kelt át a

Kordillerákon, mint az kívánatos lett volna, ezért a társaság Simon Frasert bízta meg egy délebbi út felderítésével. Ő a mai Vancouvernél torkolló, később róla elnevezett folyó mentét követve, 1808-ban azt meg is találta.

A skótok sikereinek elismeréseképpen a területet Skócia latin neve után New Caledoniának nevezték el, ahol azonban még csak egy kisszámú prémkereskedő képviselte a fehéreket, de a szomszédos nagy szigeten, amelyet Vancouver fedezett fel, és róla nevezték el, ugyancsak létrejött egy kis angol kolónia.

Ahhoz azonban, hogy a területen meginduljon a fejlődés, és a fehérek nagyobb számban megjelenjenek, a szörmekereskedelmen kívül valami másra is szükség volt. Végül is a legnagyobb vonzerő az arany lett. Kiderült ugyanis, hogy a Perun, Mexikón, Kalifornián áthúzódó Csendes-óceán menti „arany öv” az itteni hegyekben is folytatódik, és ez 1858-ban egy aranylázat eredményezett. Ekkor ezrével özönlöttek a szerencsevadászok, hogy a Fraser-folyó mentén levő lelőhelyet elérjék.

Ám, ahogy az már lenni szokott, az aranyláz itt is ugyanolyan gyorsan elmúlt, mint keletkezett, és az aranyásók elvonultak. Nyomukban azonban megindult a fejlődés, aminek első nyertese az aranylelőhelyek felé irányuló útvonal kezdetét jelentő, Victoria nevű kis település lett, amely Vancouver-sziget déli csücskében hirtelen várossá növekedett. Ugyanakkor az útvonal mentén is többen letelepedtek és a fejlődés megindulását látva Angliában megszületett a döntés: New Caledonia nevét British Columbiára változtatják gyarmati státusszal, és annak központjául a Fraser-folyó torkolatától délre kialakulóban levő New Westminstert jelölték ki. 1866-ban azután ebbe az egységbe vonták be a Vancouver-szigeti gyarmatukat is, amikor a fővárosi rangot az ottani Victoria kapta meg.

Ezt követően felgyorsultak az események: 1867-ben az amerikaiak Alaszkát megvásárolták az oroszoktól, és ugyanabban az évben a kontinens keleti részében lévő angol gyarmatok egyesülésével létrejött a Dominion of Canada. E két jelentős esemény nem volt független egymástól. Az oroszok ugyanis már régóta féltékeny szemmel nézték az angol birodalom amerikai terjeszkedését, és tudták, hogy azt csak úgy tudják megállítani, ha Alaszkát átadják az Egyesült Államoknak.

Ezzel British Columbia két oldalról is az Egyesült Államok közé került, és rövidesen nyilvánvalóvá vált, hogy magában nem lehet egy életképes egység. Két lehetőség között kellett választaniuk: az angol koronához hűnek maradván csatlakoznak Kanadához, vagy attól elszakadva belépnek a gyorsan növekvő és rohamosan erősödő Unióba, amely 1846-ban megszerezte magának Kaliforniát,

és ezzel a Csendes-óceán menti térségben is elindították a fejlődést. A döntés nem volt könnyű, hiszen a terület természetes orientációja a déli államok felé irányult, míg kelet felé tornyosultak a hegyvonulatok, amelyek másik oldalán, a prérin még a bölény csordák legelésztek, jelezve a szinte zavartalan ősállapotokat.

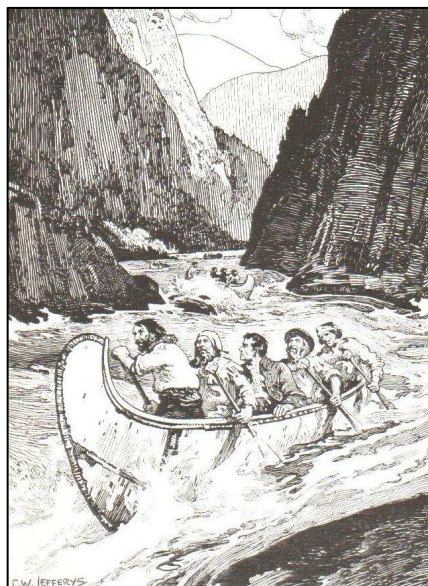
A kanadai kormány azonban okosan reagált a helyzetre: ígéretet tettek arra, hogy tíz éven belül megépítik a transzkontinentális vasútvonalat, amely összeköttetést jelent a keleti tartományokkal. Ezen ígéret alapján győzött a lojalitás, és 1871-ben British Columbia kanadai tartományi státuszt kapott.

A kanadai politikusok azonban úgy voltak a vasútra vonatkozó ígéretükkel, mint a jó pókerjátékosok, akik mernek hazardírozni, hiszen azt sem tudták, hogy a jórészben még teljesen ismeretlen Kordillerákon át lesz-e lehetőség az ígéretük beváltására, és ha igen, közben B. C. nem változtatja-e meg a csatlakozásra vonatkozó döntését, vagy az Egyesült Államok nem tesz-e ellenlépéseket.

Hogy az utóbbi miért volt érdekelt, azt jól láthatjuk, ha a térképre nézünk, hiszen a hozzájuk való csatlakozás esetén birodalmuk az egész Csendes-óceán mentét magába foglalta volna, Mexikótól Alaszkáig. Az amerikaiak azóta is bánkódnak, hogy elveszítették ezt a politikai pókerjátékát, amelyet – úgy érezve, hogy a legfontosabb lapok a kezükben vannak – nem vettek elég komolyan. A legerősebb ütőkártyának ők az ott élő lakosok gazdasági érdekeit tartották, ami a földrajzi orientáción alapult, de tévedtek. A politikai irányzat ez esetben erősebbnek bizonyult a gazdasági érdeknél, sőt annál is, amit a józanész diktál. Kétségtelen, hogy még a semleges megfigyelők sem jósoltak nagy jövőt a nehezen megszületett döntésnek.

Végül azonban, ha nem is tíz, de tizenöt év alatt óriási áldozatok árán elkészült a vasútvonal, amely elérte a célját és lehetővé tette a tartomány fejlődésének a beindulását. Az amerikaiak bánatukat már csak abban tudták kifejezésre juttatni, hogy a határvonal kijelölésénél szinte a fegyverek megszólalásáig feszítették a húrt, miközben elérték, hogy Alaszka dél felé lenyúló részével B. C. jelentős részét elzárták a tengertől.

A kényes politikai helyzetben a vasúttársaság is úgy látta jónak, ha az egész kontinensen haladó vonat, amely jó részben a 49. szélességi fok mentén húzódó nemzetközi határvonallal párhuzamosan fut, ne annak közelében, hanem attól jóval északabbra érje el a Csendes-óceánt. Végül azonban nem úgy történt. Az erre vonatkozó döntést úgyszólván az utolsó pillanatban hozták meg, amelynek értelmében a végállomás helyéül a Fraser-folyó torkolatát jelölték ki. Ez jelentette Vancouver megszületését.

51. Simon Fraser a később róla elnevezett folyón, 1808-ban

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a tartomány déli határának kijelölése sem bizonyult könnyű ügynek, hiszen az elvi megállapodást jelentő 49. szélességi fok áthalad Vancouver-sziget déli részén, és így a főváros, Victoria is amerikai területre esett volna. Az erre vonatkozó egyezkedésben még az európai diplomácia is közvetítő szerepet kapott, míg végül az békésen rendeződött. Hátra volt azonban még az északi és a keleti határ, amely akkor alakult ki, amikor 1895-ben kijelölték a Yukontól elválasztó vonalat, majd 1905-ben Alberta is tartományi rangra emelkedett a Sziklás-hegység keleti oldalán. Így alakult ki tehát a tartomány végleges formája.

Népességének növekedésével kapcsolatosan említésre érdemes, hogy a korai lakosság körében feltűnően magas volt a kínaiak arányszáma. Ez azzal függött össze, hogy a vasút építéséhez kb. 15.000 kínai munkást hozattak át az óceán másik oldaláról, akik jelentős része a munka befejezése után ott maradt. Ők lettek tehát az ősei a ma is szép számmal ott élő kína-kanadaiknak, akiknek jelenlétét Vancouverben még ma is egy egész városrész érzékelteti, bár beolvadásuk már ott is igen előrehaladott.

Egy másik fontos érdekesség az, hogy a tartomány tradicionálisan legjellemzőbb legrégebbi és legjövedelmezőbb iparágát, az erdőkitermelést nagyüzemi szinten a Skandináviából oda érkezett bevándorlók indították el. Ennek azonban már nem maradt látható nyoma, mert a skandinávok ugyanúgy beolvadtak a tartomány új népi közösségébe, mint a világ minden részéről érkezettek. Ezek között itt most hangsúlyozottan meg kell említenem az 1956-os forradalom után, a soproni egyetem erőmérnöki karáról érkezett 300 körüli hallgatót, tanáraikkal együtt, akikről korábban már részletesebben szoltam.

A tartomány mai három millió körüli népessége a terület nagyságához viszonyítva természetesen még igen csekély, a népsűrűség mindössze 2,9 fő/km². Ehhez azonban figyelembe kell vennünk, hogy a terület 90%-a túl magasan van a tenger szintje felett, a terep túl meredek lejtőjű a hegyek miatt, a föld túl sziklás földművelési és települési célokra, és az összterületnek mindössze 1%-a hasznosítható intenzív gazdálkodásra.

A rendkívül nehéz terep a fejlődést megnehezíti az összekötő útvonalak igen költséges építésével is. Előny viszont, hogy mindez lehetővé teszi a természetes állapot fennmaradását, s ez főleg a már ma is fejlett turizmusban lesz kifizetődő. Ugyancsak előny a kedvező adottságú tengerpart, amelynek mély vizű öblei kitűnő kikötők. Az előnyök között megemlíthetjük még a vízenenergia bőségét és a szinte korlátlanul tűnő ásványgazdagságot is. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a rövid múltra visszatekintő, de rendkívül gyorsan fejlődő British Columbiát joggal hívják az ott élők „beautiful”-nak.

Kanada legnyugatibb tartománya, a nagy részben vadonnak tekinthető Brit Columbia után következzen most az Egyesült Államok legnyugatibb állama, Kalifornia, illetve annak, legnagyobb városának, Los Angelesnek egy része, pontosabban az abban található híres őslénytemető, a La Brea megismerése, a Természet Világa, 1985. évi 2. számában megjelent írásom alapján.

Los Angeles látogatói közül sokan meglepetéssel figyelnek fel arra, hogy a belváros legforgalmasabb utcájának egyik szakaszán feltűnően erős olajszag érezhető. Többségük nyilván arra gondol, hogy ez a híres szmoggal kapcsolatos, míg mások a város több részén is látható olajkutakkal hozzák kapcsolatba. Ha közelebbről megvizsgáljuk az olajszag-jelenség helyét, azt látjuk, hogy a híres Wilshire Boulevard mentén egy kis park van, amelyet a vele párhuzamosan futó Hatodik utca, és az őket keresztező Ogden meg Curson utcák határolnak. Ez a magas, modern épületek között meghúzódó kis darabka zöld folt a Hancock Park, egy régi természetes táj erősen kozmetikázott maradványa. Ám, ha a turisták többsége el is kerüli ezt az olajszagú pálmás kis ligetet, azért így is sok látogatója van, köztük olyanokkal, akik pontosan az ott található érdekesség miatt utaznak ebbe a távoli Csendes-óceán-parti nagyvárosba.

Hogy mi ott az érdekesség? Az, hogy a park helyén valamikor egy terjedelmes aszfalttömb volt, amely a belekerült, és az idők során benne felhalmozódott élőlények tetemeit megőrizve, azok maradványainak tárháza, majd végül is valóságos kincsesbányája lett.

Ez tehát egy kettős érdekességet jelent, melyek közül már maga az aszfalttő is egy meglehetősen ritka természeti jelenség, hiszen létrejöttéhez szükség volt a mélyben keletkezett olajra, annak felszínre jutására, és annak ott egy mélyedésben való felhalmozódására.

Mint ismeretes, a földtörténet során meglehetősen sok olaj keletkezett a földkéregben, ám az olajcsapdákban felhalmozódva általában ott is maradt, hogy az utolsó évszázad során az olajkutatók megkeressék, és fúrt kutakkal termeljék ki. Tehát nem is az olaj ottléte az érdekes, hanem inkább az, hogy az olaj magától a felszínre tudott szivárogni. Ez pedig csak úgy volt lehetséges, hogy a csapdát jelentő záró réteg valamikor megtöredezett, és az így létrejött repedések utat biztosítottak az olajnak a felszínre jutására. Az ilyen töredezést a kéregmozgások okozzák, s mivel Los Angeles egy jól ismert kéregmozgási övezetbe esik, ez érthető és elképzelhető. Ám, az ilyen jelenség más helyeken is előfordul, s így olajtavak nyilvánvalóan máshol is létrejöhetnek.

Hajdani olajkutató geológus koromban az ilyen jelenségek különösen vonzottak, és így jutottam el például a Karib térségben levő trinidadi aszfalttőhöz is (lásd: A trinidadi aszfalttő, Élet és Tudomány, 1976. 27. szám), amely terjedelmileg ugyan nagyobb a Los Angelesben lévőnél, de tudományos jelentősége azt meg sem közelíti. Hogy miért, azt rövidesen látni fogjuk, egyelőre azonban tisztáznunk kell, hogy miért írok felváltva olaj-és aszfalttavat?

A magyarázat egyszerű, mivel a felszínre szivárgott olajból annak könnyebb frakciói gyorsan elszállnak, elillannak a levegőbe, és így az rövidesen úgy besűrűsödik, mint történik az a mesterséges lepárlás során a kőolaj finomítókban. Ami pedig visszamarad, az egy sötét színű amorf anyag (amely melegítésre viszkózus folyadékká lágyul), és ez az aszfalt. Ezek a felhalmozódások tehát olajtónak indulnak, de később aszfalttő lesz belőlük.

Mivel a felhalmozódás időbe kerül, könnyen elképzelhető, hogy ezekbe a természetes környezetben létrejövő aszfalttavakba mindig belekerültek és beleragadtak élőlények is, amelyek, mint kiváló konzerváló anyagban felhalmozódtak, tárolódtak és megőrződnek. De, és itt van a Hancock Park-i felhalmozódásnak a legfőbb érdekessége és jelentősége, hogy sehol még megközelítő mennyiségben sem halmozódott fel olyan tömegű őslény maradvány, mint itt. Ráadásul ezek között olyanok is akadnak, amelyek nemcsak hogy régen kihaltak, de máshonnan nem is ismertek.

Időben azonban nem túl nagy ennek az aszfalt felhalmozódásnak a kora, hiszen mindössze, talán ha 80.000 éves (tehát a jégkorszak utolsó szakaszából való), és érdekessége az, hogy ma már ugyan egy teljesen átalakított környezetben, de azért csökkent formában, még ma is működik. Ez a csökkent

forma azt jelenti, hogy a század első felében a közelében fúrt olajkutak miatt már inkább csak víz kerül a felszínre, és a hatalmas világváros közepén legfeljebb csak egy-egy madár esik bele.

Ennek az aszfalttónak a története az emberiség számára valamikor abban az időszakban kezdődött, amikor kb. 8.000 évvel ezelőtt a vidéknek az addig nedves klímája igen szárazra változott, és az olajjal együtt felszínre került víz az őslakosokat odavonzotta. Ezek az őslakók természetesen az indiánok voltak, akik azonban a víz mellett az aszfaltnak is nagyon megörültek, mert egyszerű életükben azt többféleképpen is hasznosítani tudták. Azzal ugyanis a fonott kosaraikat meg csónakjaikat víztartóvá tudták tenni, vagy például a házaik tetejét bekenve a kátránnyal megakadályozták a vízbeszivárgást.

Azután több ezer év pergett le a történelem folyamán, amíg 1769-ben megjelentek az első fehér emberek, hogy ezt a területet is a Csendes-óceán partja mentén akkoriban terjeszkedő spanyol birodalomhoz csatolják. Ezek természetesen azonnal felfigyeltek az érdekes jelenségre, és vezetőik: Gaspar de Portola (aki Kalifornia kormányzója volt) és Junipera Serra atya (aki a felfedezett területeken a hittérítő állomáslánc létesítését szervezte, és a közelben létesítettet Los Angelesnek nevezte), külön-külön megemlékeztek róla naplójukban, jelezve, hogy ott „buborékokkal fortyogóan aszfalt és víz együtt tör a felszínre”. Mivel az aszfalt spanyol neve „la brea”, innen ered a máig fennmaradt név is, amivel gyakran lehet találkozni a városban (az egyik leghosszabb utca is ezt a nevet viseli).

De míg ők csak említést tettek a felfedezésükről, a 33 évvel később odavetődő Jose L. Martinez már olyan részletes leírást közöl a naplójában, amelyet érdemes idéznünk: „A Pueblo (falu) de Los Angeles közelében... egy terjedelmes síkság közepén van egy nagyméretű aszfalttó, amelyben folyamatosan hólyagok és buborékok formálódnak és pukkannak széjjel. Ezek harang alakúra formálódnak, és amikor a tetejükön szétpattannak, jellegzetes hangot adnak. Megpróbáltam megvizsgálni az így keletkezett mélyedéseket, ám a folyamat ismétlődik, és így nem volt lehetőségem azok alját megvizsgálni. Az aszfalt változatossága, az állandó mozgás, a szag, az idegenszerű anyag látványa, az egész tünemény meglepő és félelmetes látványt nyújt, amely emlékeztet azokra a képekre, amelyeket a pokolbéli barlangokról festenek. Nagyon meleg napokon állatokat láttam belesüllyedni, mivel lábaik beleragadnak az anyagba, amely magával húzza őket. Évek múltán a megkövesedett csontjaik újra előtűnnek. Több ilyen példányt magammal vittem. Ennek az aszfalttónak a környékén nagy távolságra nem található víz, ezért amikor a hőség a madarakat szomjassá teszi, és azok vizet keresve a tavat víznek vélik, abba beleesnek, ott megragadnak, majd elpusztulnak. Ugyanez a kiábrándító sorsuk a nyulaknak, mókusoknak és más állatoknak. Ezen okból

kifolyólag az emberek nagyon óvatosak, hogy vadászati célból megközelítsék...”

Martinez ezzel megadta annak a magyarázatát is, hogy miként mehetett végbe az idők folyamán az állattetemek felhalmozódása, beleértve olyan nagyméretűeket is, mint pl. az amerikai oroszlán (*Felis atrox*), a kardfogú tigris (*Smilodon californicus*), az ősbölgény (*Bison antiquus*) és a nyugati ősló (*Equus occidentalis*).

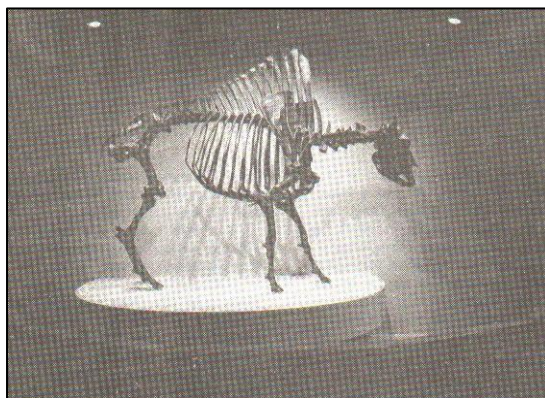
A területet a mexikói kormány 1828-ban „Rancho La Brea” néven egy Rocha nevű egyénnek adományozta, akit egyben köteleztek arra, hogy az aszfaltot mindazok rendelkezésére bocsássa, akik a házaik tetejét be akarják azzal kenni. Így a néhány évvel később arra utazó J. Pattie naplójában már a következő bejegyzés került: „Egy spanyolok által lakott Los Angeles nevű kis faluhoz értem, ahol a házak lapos tetejűek, amelyek aszfalttal vannak bevonva. Ezt négy mérföld távolságról szállítják, ahol az anyag a földből szivárog. Amikor a folyadék buborékszerűen felszínre ér, és azok szétpukkannak, az így keletkezett hang a faluban is hallható. Ezt az anyagot a megszilárdult részekből baltával vágják ki és elszállítva rákenik a földdel borított háztetőkre, amely nem tud átszivárogni, amikor a nap melegétől újra megolvad...”

1850-ben egy Henry Hancock nevű ügyvéd Bostonból Kaliforniába érkezve lóháton járva a vidéket végül is úgy döntött, hogy Los Angelesben letelepszik és irodát nyit magának. Tíz évvel később a Rancho La Brea az ő tulajdonába került. Mivel azonban ezzel a vásárlással egy kissé eladósodott, úgy döntött, hogy szerény ügyvédi jövedelmét azzal egészíti ki, hogy az aszfaltot tüzelési és egyéb célokra áruba bocsátja. Ezzel indult be a nagyobb méretű kitermelés, amely révén még a több száz kilométerre levő „arany-városba”, San Franciscóba is jutott belőle, ahol az utcák aszfaltozására is használták.

Ezekben az időkben még senki se figyelt fel a kitermelt aszfaltban talált csontmaradványok jelentőségére. Azok még azután is szétszóródtak, amikor egy W. Denton nevű látogató felismerte értéküket, és egy Bostonban közölt írásában felhívta rájuk a figyelmet. Azonban még így is majdnem három évtizednek kellett még eltelnie, hogy a kaliforniai olajlelőhelyek után kutatni kezdő szakemberek érdeklődése ezekre is kiterjedjen. Ezek megbízásából a Berkeley Egyetem paleontológusa, dr. J. C. Merriam is elkezdte vizsgálatait, amelyek az ott talált fosszíliák megőrzésére irányultak.

Ezzel egy időben azonban már egyre több amatőr érdeklődő kezdett a csontok után kutatni, akik szakértelem nélküli önző igyekezetükkel nagyon sok kárt okoztak. Ezért az érdeklődést látva, és a fosszíliák jelentőségét felismerve Henry Hancock fia, Allan az édesanyja buzdítására (aki a múlt századbeli

Kalifornia egyik leghíresebb emberének, az általam már sokszor emlegetett magyar származású Haraszthy Ágostonnak volt az Ida nevű lánya), az ásatások kizárólagos jogát a helyi múzeumnak adta. Az így védelem alá került területről a szakemberek a megtalált csontokat petróleumban való mosás után tanulmányozták, összeállították, kiállították, vagy más tudományos érdeklődésű intézmények részére elszállították.

52. A leggyakoribb növényevő, az ősbölgény csontváza a múzeumban

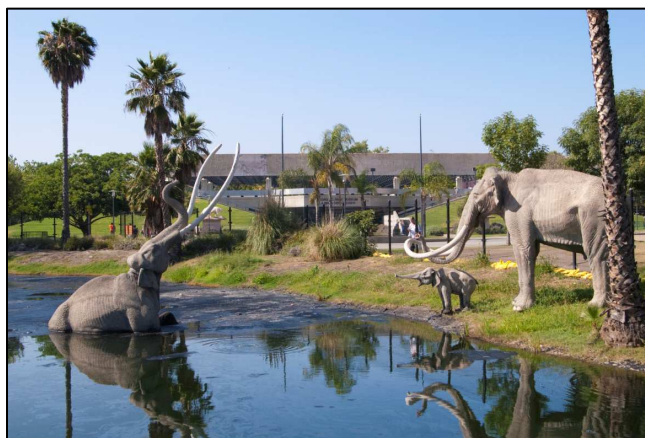
Később az innen származó fossziliák gyorsan világhírűvé lettek, és minden természettudományi múzeum igyekezett magának példányokat szerezni – köztük a budapesti is, sikerrel. Ennek jelentőségét látva a Hancock család 1923-ban az egész területet (a rajta levő családi házzal együtt) a megyének ajándékozta. Ezt könnyen megtehették, mert az olajból meggazdagodva, talán ők voltak a legvagyonosabbak az egész városban.

Ám a következő 45 év alatt az ásatások üteme lelassult, mert a gyorsan növekvő város üzletemberei nem nézték jó szemmel, hogy a kialakult kereskedelmi főutcán, a Wilshire Boulevardon létrejött „Miracle Mile” (Csoda mérföld) utca mentén „búzt árasztó” gödrök tátonganak. Ezért meggyőzték a város vezetőségét, hogy a még működő aszfalttó környékén létrejött gödröket feltöltsék, és az egész területet szépen parkosítsák. Az így létrehozott, sétányokkal ellátott, füvesített területen kilátópontot és múzeumot is létesítettek, majd az elkészült parknak természetesen az adományozó Hancock nevét adták. Később helyet biztosítottak itt egy szépművészeti múzeum számára is.

A fossziliák iránti tudományos érdeklődés 1969 körül robbant ki újra, amikor kiderült, hogy az egyes csontmaradványokon látható „furcsa nyomok” az őslakók faragványai. A különböző adományok ezután nemcsak még részletesebb vizsgálatokat eredményeztek, de azt is, hogy egyes betemetett lelőhelyeket újra megnyitottak. A fellángolt érdeklődés végül is azt eredményezte, hogy egy bizonyos G. Page nevű úr adománya és közreműködése

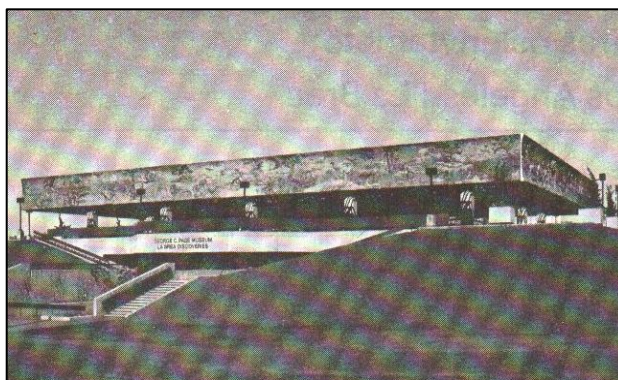
révén megépült a parkban egy olyan látványos modern múzeum, amely az egész tudományos világ büszkeségének tekinthető.

Ez a múzeum a meghagyott eredeti aszfalttó maradványának szomszédságában úgy épült meg, hogy az részben a földbe süllyesztve, részben egy füvesített dombbal körülvéve ideálisan illeszkedik a szépen rendezett park képébe. Az aszfalttónak a múzeum felé néző oldalán tágas kilátót építettek, amelyről jól látható annak ma is működő felszíne. Ez a felszín egy vékony olajréteggel borított vízfelületet jelent, amelynek helyenkénti lassú mozgását a felszálló víz és kevés gáz okozza, jelezve, hogy az olaj utánpótlása kimerült. A parklétesítők ügyesen elhelyeztek benne egy mammutszobrot, amely a süllyedésnek indult hatalmas állat kétségbeesett vergődését mutatja, miközben a biztonságot jelentő parton lévő társai reménytelenül próbálkoznak a segítségére lenni.

53. Az aszfalttóba süllyedő mammut, a partról figyelő társaival

A tragikus jelenet szemlélői így bepillantást kapnak a csontmaradványok felhalmozódásának módjára, s egyben megérthetik az érdekes természeti jelenség működését. A látogatók innen indulnak a múzeum megtekintésére, amelynek légkondicionált, tágas, jól rendezett termeiben a kiállított őslénymaradványok gyűjteményét látványos diorámák egészítik ki.

54. A Page Múzeum bejárat oldala

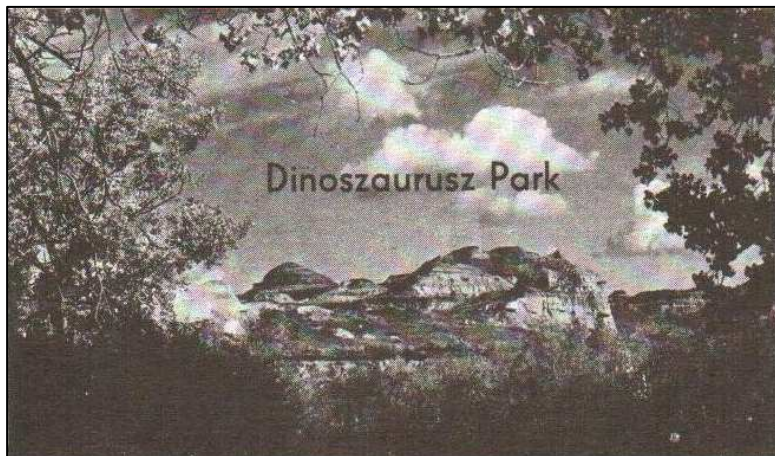

És ha már a híres amerikai őslénytemetőről ilyen részletesen szóltam, úgy érzem, illik legalább röviden szólnom a magyarországi híres őslélelőhely együtteséről is, amit fentebb futólag már említettem. Igen, Ipolytarnócra gondolok, amit egyesek „Ősvilági Pompei”-ként emlegetnek. Itt ugyanis vulkáni hamuval befedett, és az által megőrzött kb. 20 millió éves őslélelőhely található szubtrópusi fenyőerdő maradványokkal, „ősvilági szörnyek” lábnyomaival, különféle fossziliákkal, fogmaradványokkal... és mindez egy nagyon kulturáltan elkészített tanösvényen megcsodálható. Ez a rendkívül szépen rendezett emlékpark mindössze csak 140 kilométerre van a fővárostól, az Ipoly folyó mentén, szinte közvetlenül a Szlovák határnál, és nagyon javaslom mindenkinek a meglátogatását.

55. Az ősfenyő maradványok

Továbbra is maradvá ennél a paleontológiai témakörnél, következőnek egy másik, de tőlünk megint nagyon távolra eső érdekességről emlékezem meg, ahol viszont dinoszaurusz maradványok találhatóak. Ezek engem jó pár évtizeddel ezelőtt annyira megragadtak, hogy többszöri látogatás után, az itthoni érdeklődőknek is beszámoltam róla (Természet Világa, 1981. 8. szám) Dinoszaurusz Park címen, amit itt most (némileg kiegészítve) megismételek.

56. A park látképe

A több ezer kilométer hosszú transzkanada-műút prérin átvezető, majdnem nyílegyenesen futó nyugati szakaszán, egy Brooks nevű városkánál tábla jelzi, hogy ott kell letérni a „Dinosaur Provincial Park” felé. Azonban, bár a dinoszauruszok mindig is érdekelték az embereket, és ilyen nevű park nincs is máshol a világon, az arra utazó turisták nem sok figyelmet szentelnek ennek a felíratnak. Akik kelet felől érkeznek, azok erősen tapossák a gázpedált, hogy a viszonylag egyhangú prérin átvezető, közel 2000 km-es útjuk után minél előbb elérjék a láthatár szélén már jól látható céljukat, a Sziklás-hegységet. Akik viszont nyugat felől érkeznek, azok még annyira tele vannak a hegyekben átélt csodás látnivalókkal, hogy nem érznek hajlandóságot az érdektelennek tűnő, szinte félsivatagi tájbeli megállóhoz, ahol a fenyőfákat kaktuszok, a medvéket antilop kinézésű patások meg csörgőkígyók váltják fel. Ezért nagyon kevesen veszik a fáradságot, hogy az autópályáról letérjenek, és az egyre rosszabb minőségű, zötyögős úton elérjék a jelzett helyet.

Valahogy így voltam ezzel én is, több arra vezető utamon, míg az egyik nyáron elérkezett az alkalom, hogy végre meglátogassam ezt a parkot, amely 1979-ben az egyike lett a World Heritage (világörökségi) Parkoknak.

57. A parkra utaló jelzés

Ezeket a parkokat az UNESCO egy bizottsága választja ki, azon felismerés alapján, hogy a területnek az egész világra szóló tudományos, kulturális és művelődésügyi jelentősége van, és ennek megfelelő védelemre szorulnak. Ezeknek a parkoknak a száma abban az időben ötvenhét volt, közöttük olyanok, mint a Galapagos-szigetek, a Mount Everest nemzeti park vagy a volt auschwitz-i koncentrációs tábor.

A Dinosaur Provincial Park főleg azzal érdemelte ki az UNESCO figyelmét és elismerését, hogy ott található a Föld legnagyobb dinoszaurusz-csontmaradvány felhalmozódása. Itt, egy mindössze 37.000 négyzetméteres területen több mint 400 hatalmas állat maradványait találták meg, ami – ha figyelembe vesszük a dinoszauruszok méreteit – olyan, mint ha egy valóságos dinoszaurusz-temető lenne. Ilyen nagy számban és ilyen kis területen nagyállat-maradványok sehol máshol nem találhatók, ráadásul a felnőtt, kifejlett, hatalmas példányok mellett az egészen kicsiny, még fejletlen egyedek maradványaival.

58. A park egy részlete

59. Öcsontok a terepen

A dinoszauruszokról tudjuk, hogy a földtörténeti középkorban, tehát 100–200 millió évvel ezelőtt éltek virágkorukat, és a mindenkori állatvilág óriásai voltak. Csontmaradványaikat mindössze körülbelül kétszáz évvel ezelőtt ismerték fel, és ez alatt az idő alatt az őseletbúvárok lankadatlan érdeklődéssel foglalkoztak velük. Ez az érdeklődés kezdetben hihetetlennek tűnő méreteiknek, majd a szinte az egész Földön való elterjedésüknek szólt, amit azon felismerés fölötti csodálkozás váltott fel, hogy teljesen váratlanul és látszólag ok nélkül pusztultak ki.

Amíg a tudósok ennek a hirtelennek tűnő kipusztulásnak az okait keresik, az alatt is újabb és néha ellentmondó hírek jelennek meg róluk. Ilyen például az a közelmúltban történt nagy jelentőségű bejelentés, hogy Türkmenisztánban egy legenda alapján találták meg a lábnyomaik tömegét. Ugyancsak 2013-ban terjedt el az a nyilván alaptalan hír is, hogy Afrikában – ez esetben, Zairében – még élnek dinoszauruszok. A véget nem érő érdeklődés eredményeként a dinoszauruszok az állatirodalom legnépszerűbb tagjai lettek, annak ellenére, hogy kipusztulásuk már 65 millió évvel ezelőtt bekövetkezett.

Az állatóriások temetője nemcsak paleontológiai, de földrajzi és geológiai szempontból is figyelemre méltó, mivel egybeesik az amerikai kontinens legtipikusabb badlandjével. A „badland” rossz földet jelent, amely nevet az odaérkező telepesek adták neki a XIX. század második felében, mert már ránézésre nyilvánvaló volt, hogy az sem növénytermesztésre, sem állattenyésztésre nem használható. Kietlen, egyenetlen, száraz vidék ez, éles lejtőjű magaslatokkal, meredek falú mélyedésekkel, völgyekkel, szakadékokkal, titokzatos lyukakkal. Kinézésre kopár, agyagos, homokos táj, amely nyáron forró, télen nagyon hideg és mindig száraz, szóval egyáltalán nem olyan, mint amilyen földeket a telepesek kerestek maguknak, vagy amilyen vidéket a turisták szeretnek meglátogatni. Viszont már az első odaérkező fehéreknek feltűnt, hogy ezen a badlanden a szétszóródott és fehérre aszott bölénycsontokon kívül azoknál sokkal nagyobb méretű és jóval idősebbnek tűnő csontmaradványok is találhatók a felszínen vagy a lejtők oldalából kibújva.

Hogyan kerültek ezek az óriási, ismeretlen állatoktól származó csontok oda, és hogyan alakulhatott ki ez az érdekes, de barátságtalan vidék? A válasz keresésére már 1889-ben megérkezett az első expedíció a Kanadai Geológiai Szolgálat szakembereivel.

Az azóta eltelt évek alatt az amatőrök és szakemberek tonnaszámra gyűjtötték és szállították el a hatalmas csontokat. Ennek eredményeként szerte a nagyvilág múzeumaiban és egyetemein több mint 300 dinoszaurusz-csontvázat állítottak ki, míg közben igen sok maradvány ment veszendőbe, mert a környékeliek felhasználták őket kerti díszeknek, kerítések építéséhez, kandallókba beépítve stb. A szabad rablás időszaka 1958-ig tartott, amikor mint „Provincial Park”-ot védett területnek nyilvánították. (Kanada 10 province, vagyis tartományból áll, és minden tartománynak van néhány Provincial Parkja. Ezeken kívül vannak a National, vagyis Nemzeti Parkok, amelyek a központi kormány felügyelete alá tartoznak.)

Két dolognak köszönhető, hogy a szabad rablás okozta pusztítás nem lett nagyobb méretű: egyrészt, hogy ez a terület elég messze esik a forgalmasabb műúttól, és az oda vezető mellékút utolsó szakasza már inkább csak egy cikkcakkban kanyargó csapásnak nevezhető, másrészt pedig azért, mert hasonló dinoszaurusz-fossziliák máshol is találhatók a tartományban. Ilyen például a Dinosaur Provincial Parktól kb. 100 km-re északnyugatra levő Drumheller környéke, ami könnyebben megközelíthető.

Az elsődleges kérdés vele kapcsolatban természetesen az, hogy hogyan kerültek a dinoszauruszok ilyen nagy mennyiségben erre a barátságtalan vidékre? Erre a kérdésre a választ nyilvánvalóan a régmúlt idők földtani viszonyaiban kell keresnünk. Vissza kell mennünk ahhoz az időhöz, amikor a

Sziklás-hegység nyugati része már kiemelkedett, de a kontinens belső részét még tenger borította. Ez a terület abban az időben egy tengerparti sáv volt, ahol a hegyekből érkező folyók az üledékeiket lerakták, szétterítették. A meleg éghajlatú, dús növényzetű, mocsaras környezet ideális otthont nyújtott az akkori állatvilágnak, a krokodiloknak, teknősöknek, csigáknak, halaknak és főleg a dinoszauruszoknak.

A dinoszauruszok között természetesen voltak növényevők és ragadozók. A növényevőkből fejlődtek ki a legnagyobb testű példányok, amelyek között voltak olyan tankszerű monstrumok is, mint például a hatalmas védőpajzsokkal ellátott Styracosaurusok. Ezek a pajzsok védték őket az olyan ragadozók támadásai ellen, mint például a tartomány nevét viselő albertosaurusok és rokonaik.

Az eddig elfogadott magyarázat szerint, ha egy példány elhullott ezen állatok közül, és valamelyik folyó sodrába került, a víz elvitte a tetemet a deltáig, ahol az megakadt, és iszappal betemetődött. Közben a hegyekben működő vulkánok ömlesztették a hamut, amely vastag rétegekben felhalmozódva, ugyancsak elősegítette az elhullott állatok betemetődését. Így kerültek tehát az állatok a viszonylag puha rétegekbe, amelyek a dinoszauruszok kipusztulása után tovább is növekedtek, miközben a tetemek egyre mélyebbre kerültek. Azonban körülbelül 68 millió évvel ezelőtt a terület kiemelkedett, a tengervíz lefolyt, és az egész térség szárazföldre változott, amin megindult az erózió, vagyis a lepusztulás, amely még ma is tart.

De kb. 10.000 évvel ezelőtt ez a terület még egy viszonylag lapos, jégpáncéllal borított síkság volt, amelyet a jég többször is letarolt. Amikor az utolsó jégfelhalmozódás is elolvadt, a felgyülemlett olvadékvíz mély völgyet vágott magának, amelyben ma a jelentős méretű Red Deer folyó folyik. Ez gyűjti össze a környékre lehullott kevéske csapadékot, a kisebb méretű vízfolyásokon keresztül, amelyek egyre mélyebbre vágódnak a laz szerkezetű kőzetekbe. Ezek a kőzetek százszor puhábbak, mint a Sziklás-hegységet alkotók, így az onnan eredő (főleg olvadékból) a víz és szél eróziós tevékenysége révén létrejöttek azok a tipikus és bizarr formák, amelyek a badlandekre oly jellemzőek. Így aztán, ahogy a mélyedések elérték a dinoszaurusz-maradványokat tartalmazó rétegeket, azok fokozatosan a felszínre kerültek.

Ez így leegyszerűsítve, elfogathatóan tükrözi a régebben kialakult tudományos magyarázat lényegét, és még arra is elég jól hangzik, hogy eddig harmincféle dinoszaurusz-fajt (köztük centrosaurusokat) határoztak meg a maradványok között. A probléma ott van, hogy olyan ez a hely, mint egy dinoszaurusz-temető, amelyből csontbánya lett, és valahogy nehéz elképzelni, hogy ezeket a tetemeket a víz hordta össze, és külön-külön temetődtek el.

Ráadásul idős és fiatal állatok maradványai vegyesen találhatóak, és így az ember inkább hajlik arra a következtetésre, hogy ezek az állatóriások csordában éltek és valahogyan egyszerre pusztultak el.

A dinoszauruszok csoportos együttélését a szakemberek nagyon valószínűtlennek tartották, és bizonyíték híján tagadták. Úgy tűnik azonban, hogy az itteni lelet annak tekinthető, és ezt támogatja az újabb bejelentés, amely szerint Türkmenisztán egyik mészkőfennsíkján, mintegy fél négyzetkilométeres területen csaknem ötezer dinoszaurusz-lábnyomot találtak, amelyek nagysága 45-80 cm között változó. Ezek szerint ott is különböző nagyságú állatcsoportosulásról lehet szó, és esetleg egy csorda vonulási irányában megmaradt nyomokról.

Visszatérve a zárójelben említett centrosaurus-maradványokhoz, nyilvánvaló, hogy ezek a hatalmas állatok rendkívül nagy mennyiségű növényzetet igényeltek, és mivel szaporodó stádiumban pusztultak el, jó kondícióban kellett lenniük, ami viszont azt a feltételezést vonja maga után, hogy pusztulásuk hirtelen következhetett be.

Lehet, hogy egy hirtelen támadt, gyors lefolyású, pusztító betegség áldozatai lettek? Vagy talán egy hatalmas árvíz végzett velük? Esetleg valamilyen más, gyorsan pusztító ok játszott közre? Mindez lehetséges, és az első két okot különösen gyakran latolgatták már régóta. A harmadik lehetőséggel viszont már jóval kevesebbet foglalkoztak, pedig ez több mindent is tartalmazhat.

A legérdekesebb és legújabb (amely a közben eltelt idő alatt a legelfogadottabb lett) az 1968. évi fizikai Nobel-díj nyertesének (L. Alvarel) az elgondolása, amelyet 1980 januárjában jelentett be. Ennek az a lényege, hogy a dinoszauruszok kipusztulását a Földön egy hatalmas méretű kozmikus test 65 millió évvel ezelőtti becsapódásából származó robbanás következményei okozták. (Előtte már mások is gondoltak erre, de azoknak a neve nem volt eléggé tiszteletet parancsoló ahhoz, hogy a merész gondolatot komolyan vegyék.)

Azonban ezúttal minket nem kimondottan a kipusztulás mikéntje érdekel, hanem inkább az, hogy az itteni leletek alapján arra kell gondolnunk, hogy a dinoszauruszok csoportosan élők lehettek, amelyek együtt vándoroltak, és a vég is úgy érthette őket (lásd: „Miért verődtek csordába a dinoszauruszok” és „Lábnyomok ezerszámra a kőzetekben” című írásomat, Élet és Tudomány, 1981. 23. számában). Azt ugyan nehéz elképzelni, hogy a legelésző emlősökhöz hasonlóan éltek, mégis ez volt a következtetése annak a szakember-összejövetelnek, akik az egész világból érkezve, a helyszínen tanulmányozták ezt a Dinoszaurusz Parkot.

60. A park térképe

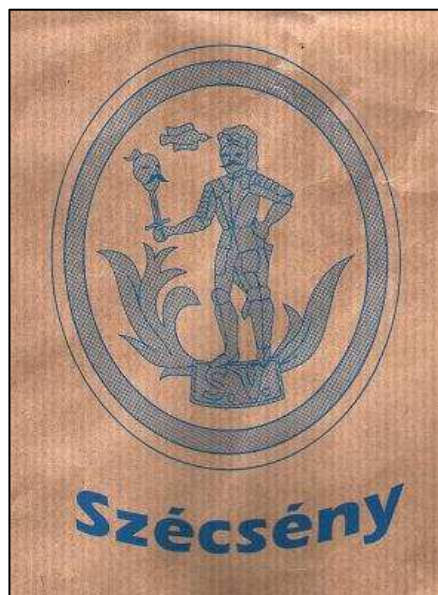
A park egész területe különben 24 km hosszúságban nyúlik el a Red Deer folyó mentén, és jelenlegi tengerszint feletti magassága 735 méter. Ez a folyó a prérítáblába mára már 120 m mély völgyet vágott, és a Sziklás-hegységből táplálkozva, gyorsan mélyül tovább. Ez azt jelenti, hogy kb. 10.000 év múlva a víz és a szél együttes eróziója révén a mai badland és vele együtt a „dinoszaurusz temetője” is valószínűleg teljes egészében le fog pusztulni, vagyis eltűnik.

Egyelőre azonban még sok állat csontjai várnak kiásásra, és addig van rá idő, hogy sokan felkeressék ezt a több szempontból is rendkívül érdekes területet, ahol az őslakó indiánok 8000 éven át tengették szegényes életüket. Ennek a területnek az őslakó maradványai archeológiai szempontból jelentősek, ám azonkívül érdekes még a mai jellegzetes állat-és növényvilága is, hiszen a vidék nem csak száraz, de a hőmérséklet a nyári plusz 50, és téli mínusz 40 fok között változik, ami igen jelentős. Mindezek talán érthetővé teszik, amiért az albertai Dinosaur Provincial Parkot World Heritage Parknak nyilvánították.

61. Kiállított dinoszaurusz példány, az egyik múzeumban

Erre az őslénytanos kitérőre azért került sor, mert az ipolytarnóci ősmaradványok kapcsán felmerült a neves őslénykutató, Kubinyi Ferenc neve, aki most azért érdekes a számunkra – mert mint korábban említettem – róla neveztek el Szécsényben egy múzeumot, ahova a közelmúltban egy nagyon megtisztelő meghívást kaptam. Nos, amíg ezzel a „kitérővel” foglalkoztam, közben megtörtént a korábban beharangozott szécsényi látogatásom, amiről jeleztem, hogy később még szólni fogok. Ezt teszem most nagy örömmel, mert ez a szülőföldemen tett látogatásom nem csak, hogy jól sikerült, de többféle kellemes meglepetéssel is szolgált.

62. A város címere

Először is meglepett maga a kisváros, melynek első okleveles említése még 1229-ből való, és egy száz évvel későbbi feljegyzésben már két utca, két „szeg” és 6 kúria szerepel. Bevallom, ennek a nagy múlttal rendelkező városnak a történetéről én nem sokat tudtam, és róla jóformán csak némi gyerekkori, pontosabban közvetlen háború utáni emlékeim voltak, amelyek bizony nem tartoztak a legszebbek közé.

A meghívásom alapjául az szolgált, hogy egy lelkes helytörténész a helyi Múzeumbaráti Körben tartott egy előadást a szécsényi írókról, ahol az egyik hallgató (aki osztálytársam volt), megemlítette a nevemet, és azt, hogy én is abba az írói körbe tartozom. Az előadó a szécsényi múltamról nem tudott, de ismerve a munkásságomat, az interneten elkezdett utánam nyomozni, és meggyőződött arról, hogy az ottani polgári iskola 1944/45 tanév IV. osztályának tanulója voltam.

63. A szécsényi polgári iskola

Ez a polgári iskola egy kitűnő intézmény volt, de hajdani hallgatói közül nem sokan jutottak el a tudományos akadémiai tagsághoz, ráadásul úgy, hogy más, egyéb vonatkozásokban is érdekességnek számítanak. Így került sor a meghívásra, amit örömmel fogadtam el.

És itt kezdődött a további kellemes meglepetések egész sorozata. Erről az úrról, akivel internetes kapcsolatba kerültem, először azt hittem, hogy egy egyszerű lelkes helyi amatőr lokálpatrióta. Olyan, amilyen hála Istennek, nagyon sok helyen található, és igyekezetükkel igen hasznos, eredményes munkát tudnak végezni. Nos, mint kiderült, ez az ember, nemhogy nem amatőr, de a legprofibb helyismereti, helytörténeti szakember nem csak Szécsény, de egész Nógrád megye vonatkozásában. Ráadásul ismert irodalmárként is, így nevét tisztelettel és elismeréssel jegyeztem meg. Ő Galcsik Zsolt, Nógrád megyei levéltáros, és mint szécsényi lakos, a helyi Múzeumbaráti Kör vezetője. Ahogy

én őt az együtt töltött pár óra alatt megismertem, csak őszintén kívánni tudom, hogy minden megyének és városnak legyen ilyen kiváló szakembere.

A következő meglepetésem Zsolt volt, akit rögvest annyira a szívembe zártam, hogy már a helyi polgármester által rendezett ebéd közben tegezésre fordítottuk a szót, így ezután már csak a keresztnévén említem. Mint korábban írtam, kellemes meglepetést okozott a város. Az a város, amelyet én alig ismertem, és mint említettem, lényegében a szomorú emlékű háborús időszakból voltak róla emlékeim, és most, a Zsolt által vezetett rövid városnéző séta alatt egy mintaszerűen tiszta és szép, rendezett kisvárost láttam, ami felkeltette az érdeklődésemet.

Egy kicsit utána is néztem a múltjának, és – őszintén szólva – nem sokkal tudtam többet, mint azt, hogy a törökök, ha nehezen is, de kétszer is elfoglalták, majd 1705-ben II. Rákóczi Ferenc ott tartott egy országgyűlést. Meg, hogy már a XIV. században városi rangot kapott, amit a XIX század végén elveszített, majd a II. világháborúban az ország egyik legjobban elpusztított helysége lett. Az én ifjúságom idején tehát nem is város, hanem egy nagyközség volt, de napjainkban már újra az, és a 6300 körüli lakosával olyan lett, amelyhez úgy érzem, hogy nekem is van némi kötődésem.

Ennek a kötődésnek az eredete (mint azt már mondtam), a közvetlen háború utáni időszakra datálódik emlékeimben, amikor az addigi losonci diákból (mivel a front után a város Szlovákiához került) hirtelen, hogy évet ne veszítsek, szécsényi diák lettem. Időben ez 1945 kora tavaszát jelenti, amikor a háború heves harcai után kezdett beindulni a lassan normalizálódó élet. Ez az iskolára is vonatkozott, ahol az elsődleges romeltakarítás után, a tanári testület tagjai, az istállóknak használt földszinti tantermekből, az állati-és emberi trágya tömegének a kitakarítását és a fertőtlenítést úgy-ahogy elvégezték. Az orosz katonaság azonban véglegesen csak április elején vonult ki az épületből, és igazából csak a másodszori nagytakarítás után kezdődött meg valahogy az ablaktalan tantermekben a tanítás. A kifosztott, megrongált iskolában csak két tanteremre elegendő rossz padok maradtak, az eső beesett... és idejártam be kerékpáron akkor (amikor tudtam), hogy év végi bizonyítványt kapjak, aminek hiteles másolatával és más akkori iskolai dokumentumokkal ajándékozott meg Zsolt.

Hogy hogyan bányászta azokat elő, és főleg hogyan készültek azok olyan mintaszerű precizitással, és hogyan maradt mindez meg azokban a rendkívül nehéz időkben, az számomra szinte hihetetlen. Most, a másolatokat kézben tartva, csak elragadtatással tudom elismerésemet kifejezni az azokat készítő, volt tanárainknak, akik közül őszinte, igaz tisztelettel adózom elsősorban az akkori igazgatónőnek, Herkovits Ilonának.

Nos, mint ennek az iskolának volt diákját hívott meg Zsolt, hogy a rendkívül impozáns Forgách kastélyban lévő Kubinyi Ferenc Múzeumban megrendezett találkozón a Baráti Kör tagjaival az életéről beszéljünk. Az időpont vasárnap kora délután volt, amikor Zsolt bemutató beszéde, a polgármester úr üdvözlése, és a múzeumigazgató úr kedves vendéglátó szavai után egy közel két órás, lényegében az életútáról szóló beszélgetés következett.

Ennek az volt a lényege, hogy ez az út nagyon kanyargósan messze vezetett szerte a nagyvilágba, míg végül is visszaért oda, ahonnan elindult. Ehhez az úthoz, a front utáni nagyon rövid ideig tartó szécsényi iskolába járástól ugyan tudományosan nem sokat kaptam, de az akkori körülmények közötti helytállásból, emberi igyekezetből nagyon is sokat, ami biztosan segített az életben később előadódó nehézségek leküzdésében. A beszélgetés során természetesen nagyon szerettem volna megfelelni az irántam tanúsított várakozásnak, ami remélem legalább valamelyest sikerült, és azt megpróbáltam némileg alátámasztani egy pár korábban írott könyvem közreadásával.

64. A múzeumban tartott beszélgetés, melyet Galcsik Zsolt vezetett

Kedves meglepetés volt számomra, hogy az érdeklődők között volt olyan is, aki az én közeli kislelőből (lehet, hogy küldötként?) Magyargécből érkezett. Ráadásul egy tanítónő, aki szintén nagyon hosszú ideig tanított az ottani iskolában (persze már nem az egytantermesben), mint hajdan az édesapám. Kedves emlékként mesélte el, hogy nemcsak őt meg a férjét, hanem még mindkettőjük szüleit is apám tanította. Megható volt ezt hallani, és látni azt a nekem hozott fényképet, amelyet édesapámról kedves emlékként őrzött a családja annyi éven át. Ezt a képet mellékelem is, mert az ötvenes évek legelején készült, amikor a kommunizmus legnehezebb időszakában, a kötelező

beszolgáltatások idején édesapám „ellenőrként” volt kirendelve a gabonacsépléshez.

65. Édesapám mint ellenőr

Az együttlét befejezéseként Zsolt az iskolai emlékiratokon kívül megajándékozott három olyan könyvvel, amelyeket ő írt vagy szerkesztett, és természetesen mind szécsényi vonatkozású. Ezeket azóta nagy élvezettel olvasgatom, tanulmányozgatom. Ennyi rengeteg kutatás és szorgalmas munka – szerintem – egy doktori fokozatot érdemelne.

A könyvei közül külön meg kell említenem Tóth Krisztinával közösen írt terjedelmes munkájukat, mely „Szécsény felekezeteinek egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1332-1950)” címen jelent meg. Aki ezt végig tanulmányozza, alapos képet kap a felekezeti történetek révén Szécsény egész történelméről, amiből engem különösen a ferences rendiekre vonatkozó rész ragadott meg leginkább. Valószínűleg azért, mert még kisgyerekkoromból emlékszem a barnacsuhás, szandálos barátokra, akik kolostorukból a mi falunkat is gyakran meglátogatták (leginkább valamilyen adományokat gyűjteni).

Ám még inkább megragadott a könyv fedőlapján látható, velük kapcsolatos kép, ami rendkívüli módon felkeltette az érdeklődésemet. Hogy miért, azt hiszem a képet látva könnyen megérthető, hiszen az a kép egy „csodálatos égi jelenséget” mutat 1729-ből. Ez első ránézésre azonnal beindította a fantáziámat, hiszen tudományos kutatásaim legérdekesebb része az „égi jelenségek”, és azok egyikével, a kozmikus ütközésekkel, pontosabban extraterresztrikus (földönkívüli) eseményekkel, vagyis a világűrből érkező kozmikus testek földünkbe való becsapódásaival kapcsolatos, és a kép bizonyos mértékig, számomra egy ilyen jelenségre utalt.

66. Az „égi jelenség”

Te Jóisten, csak nem valami ilyesmit észleltek a szécsényi ferences rendi barátok 1729-ben? Megdöbbenve láttam, hogy ezt a jelenséget az 1332-ben alapított kolostorban nemcsak, hogy észlelték, de meg is örökítették. Hogy lehet, hogy erről eddig én soha nem hallottam? Ennek gyorsan utána kell néznem – gondoltam – amit könnyen meg is tehettem, mert maga a könyv részletesen foglalkozik vele. Így, ahogy tehettem, rögtön hozzá is kezdtem, hogy aztán számomra egy kissé kiábrándító magyarázatra találjak.

A képen ábrázolt jelenség esetében ugyanis szó sincs semmilyen kozmikus eseményről, mert a jó szerzetes atyák csupán csak egy olyan érdekes légköri jelenségnek voltak a tanúi, ami a hazai földrajzi helyzetben sem ritka, de ez esetben az nyilván olyan látványosnak mutatkozott, hogy az nagy eseménynek számított. Máshol azonban ez a jelenség, ahol a légköri viszonyok a létrejöttét inkább lehetővé teszik, gyakran látható, mint például Kanadában, ahol jó magam is őszinte csodálattal, számos alkalommal láttam. Azonban, hogy lényegében miről van szó, az azért itt is egy kissé részletesebb magyarázatot érdemel.

Az ilyen légköri esemény előfordulhat a Holddal vagy a Nappal kapcsolatosan is, és lényegében az történik, hogy ezen égitestek fénye a magas légkörben lévő finom szemcséjű jégkristályokon megtörve, azok körül egy nagyméretű gyűrűt (halo) alkot, ami halványabb formában elég gyakori jelenség, de az már nem, hogy azon kétoldalt mellékholdak vagy melléknápok

láthatók. A szécsényi esetben mellékhold (paraszeln) tünetről volt szó, ami a kora esti órában (január 16-án, 18 órakor) volt észlelhető.

Ám, az ezt ábrázoló kép nem ott, hanem onnan messze, valahol Németországban, és így nyilván csak jóval később készülhetett. Ezen lényegében csak a mellékholdak (fura formájú, ütközésre, töredezésre utaló) megjelenítése látható, de a kör alakú halo-gyűrű már ki sem vehető. Azon kívül a képnek más „szépséghibái” is vannak, mint például, hogy az épületek inkább egy német városra, mint Szécsényre emlékeztetnek (bár a központi épületegyüttesben van valamelyes hasonlóság), vagy hibás a csillagok állása, de ezekkel nem kell foglalkoznunk. Minket ezúttal csak annyi érdekel, hogy Szécsényben közel háromszáz évvel ezelőtt, a ferences kolostorban, olyan ismeretekkel rendelkező barátok voltak, akik az ilyen természeti jelenséget nem csak megfigyelték, de azt leírták, és annak történetét messze földön híresztelték.

Tehát ez is azt mutatja, hogy az akkori mezőváros olyan jelentős helységnek számított, ahol a kolostor fontos szerepet töltött be. És ezt a szerepét be is töltötte egészen 1950-ig, amikor a több mint 600 éven át hasznosan működő kolostort a kommunisták feloszlatták, és a szerzeteseket világgá küldték (mint tették azt nagyon sok helyen szerte az országban az egyéb vonatkozású kegyetlen intézkedéseikkel, mint például az ország akkori egyetlen golfpályájának a bezárásával, vagy szakmámon belül, a kiváló tudósok: Bulla Béla és Cholnoky Jenő akadémiai tagsága megvonása esetében is).

Különben Szécsény város korabeli jelentőségére utal az ugyancsak nagyon is említést érdemlő Forgách-kastély, amely a Grassalkovich-kastélyok stílusával Nógrád megye egyik legszebb barokk kastélya, tulajdonosai között olyan neveket említhetünk, mint Forgách, Pulszky, Gross, Lipthay.

67. A Kubinyi Ferenc Múzeumnak helyet adó Forgách kastély

Ez a szép épület hozzá méltó múltra tekinthet vissza, és szerencsére a II. világháború alatt – meglepő módon – alig károsodott. Ám azután (sajnos az egész ország kastélyaira jellemző primitív barbárságnak betudhatóan) annál inkább tönkretették. A hetvenes évekre azonban gyönyörűen felújították, és a Kubinyi Ferenc Múzeumnak ad otthont. Itt láttak engem vendégül.

Nagyon remélem, hogy az illetékesek megbocsátják nekem érthetlenségem megemléését, hogy miért kapta ez a nagyszerű létesítmény a Kubinyi és miért nem a Pulszky nevet? A kastélyt ugyanis Pulszky Ferenc még 1846-ban megvásárolta (halála után a fia örökölte), őt Szécsényben országgyűlési képviselőnek választották, és az egész ország legnagyobb múzeumát, a Nemzeti Múzeumot huszonöt éven át példamutatóan vezette, de múzeum sehol nincsen róla elnevezve, míg Kubinyinek valójában nem volt különösebben köze sem a kastélyhoz, sem a városhoz. Mellette szerintem csak annyi szól, hogy ő fedezte fel a viszonylag közelben lévő ipolytarnóci leleteket, meg ő is igazgatta egy időben a Nemzeti Múzeumot, de még így is az én „mérlegemben” Pulszkynak jóval nagyobb súlya van. De ez nem lényeges, és véleményemet csak a vallomásaim őszinte jellegének megőrzése miatt nem rejtem véka alá.

Fontosabb viszont megemlítenem egy nagyon érdekes kis könyvet, amit egy kiváló lokálpatrióta, Kékkői László írt, Galcsik Zsolt szerkesztett, és a Szécsényi Honismereti Könyvtár sorozatban jelent meg „Szécsény vára épül, szívünk melegéből” címen. Ez a könyv egy ott élő, idősödő úr nagyszerű vallomása, rendkívül közvetlen stílusban egy letűnt korról, egy városról, és egy példaszerűnek tűnő életről, amit nem csak, hogy élvezettel olvastam, de abból nagyon sokat tanultam. Felidézett bennem olyasmiket, amelyek az én emlékeim dossziéjából eddig még nem kerültek elő.

Az író természetesen elsődlegesen a szécsényi történelmi emlékekkel foglalkozik, melyeket nem részletezek, mert nem tartoznak ide, de szerencsére ír az ő gyerekkori emlékeiről is, amelyek hasonlóak az én emlékeimmel. Mint például a játékok közül a pigézés, a métázás vagy a snúrozás, amiket a mai gyerekek már nem ismernek. Valószínű te sem ismered őket, kedves Olvasóm, mert ezek a – valljuk be őszintén – régimódi, főleg falusi játékok már évtizedekkel ezelőtt kimentek a divatból. Nekünk, öregeknek azonban életünk fontos részei voltak. Az egyiknek az emlékét azóta is a homlokomon viselem. Ez egy forradásheg, mely a méta játék emléke, amit röviden vázolok.

Ehhez két csapat kell, egy gumilabda meg egy ütő (ez leggyakrabban seprűnyél vagy baltanyél volt) és az a lényege, hogy az egyik csapat kapitánya által feldobott labdát a másik csapat egyik játékosának meg kell próbálnia mennél messzebbre elütni, és amíg a labda repül, a csapat többi tagja

megpróbálja körbefutnia a kijelölt pályát. Ám, ha a repülő labdát a másik csapatból valaki elkapja, és azzal eltalálja valamelyik futójátékost, akkor fuccs, helycsere következik. Szóval... izgalmas játék, és egyszer, amikor az ütőjátékosnak túlzottan a közelében állva, izgatottan készültem a futásra, a meglendített ütő úgy fejen talált, hogy összeestem... és ölben vittek be a legközelebbi házba.

A pigézés lényege egy 8–10 centiméter hosszú, és 3–4 cm körüli vastagságú hengeres fadarab, aminek a két végét bicskával ki kellett hegyezni. A játékhoz kellett egy nyeles ütő, amivel a földről felugratott pigét a levegőben eltalálva mennél messzebb kellett ütni, és ahány lépésre esett, annyi pontot kapott az illető.

A snúrozást valójában már az idősebbek játszották, mert az pénzre megy, és így lényegében hazard jellege miatt nem volt túl legális. Ennek lényege egy sík területen húzott egyenes vonal, ahova néhány lépésről lapjával dobják a pénzérmét, és akié a vonalhoz legközelebb esik, az nyer, és viszi az összes játékban levő pénzt. Nem csoda, hogy tilos volt játszani.

Persze volt az egyebek között még a rongyfoci is, de közel sem volt olyan népszerű, mint lett később a „bőrbogyós” változata, amiről gondolom nem szükséges részletesen szólnom. Azt azonban még megemlítem, hogy az élet fűszerének nevezett többféle játékokról is olvashat az érdeklődő a könyvben, meg például a palóc humorról. Érdekes, hogy a palócok észjárását az író a székelékéhez hasonlóan „csaváros”-nak tartja, és azt hiszem, van is benne valami.

Meg kell azonban még említenem azt a Zsolttól kapott másik könyvet is, amit Szécsény egyik legnagyobb hírességéről írt, „Ferenczy Teréz élete és költészete” címmel. Ez, a sajnos nagyon rövid ideig élt rendkívül tehetséges „fájdalmak leánya” 1853-ban önkezével vetett véget fiatal életének, melyet Zsolt rendkívül alaposággal ismertet, és szerény véleményem szerint ez egy kiváló munka.

Érdekes volt Szécsényről olvasgatva például azt is látni, hogy a „tugár” szó többször felmerül. Ráadásul olyan formában, mint az szerepel az én kis falumban is, ahol egy patak két részre osztja a falut. Szécsényben is a patakkal van összefüggésben, ami ugyanúgy, a településnek attól keletre eső részét jelöli. Ez esetben azonban a nyugati részét nem „falu”-nak, hanem Csikágónak nevezték. Ez számomra egy külön érdekességet jelent, mert már egi diákkoromban tudtam, hogy Egernek van egy olyan városrésze, amit Kanadának neveznek. Hogy ez miért érdekes a számomra? Mert ez is mutatja, hogy a főleg múlt század elején végbemenő tömeges kivándorlások iránya milyen nyomokat

hagyott. (A tugár szónak különben nem találtam semmilyen etimológiai jelentését, valószínű patakot, vagy azzal való összefüggést jelent, de az nem tartozik ide.)

Az viszont igen – amit megtudtam – hogy Szécsény utolsó török várkapitánya néger volt (a seregében többen is voltak négerek), és ennek nyomán a belső városrész neve Négerkeverék lett. Ehhez viszont nem kell etimológiai értelmezés, hiszen ez egyértelműen arra az időszakra utal, amikor a megszálló katonaság jóvoltából kialakult az úgynevezett várkeverék népség. (Hányszor is volt kis hazánkban megszálló katonaság?)

Ennyi. gondolom, elég is gyermekkorom korai városáról, mely 1334-1886 között viselte a mezővárosi címet, hogy azután száz évig csupán nagyközségként szerepeljen, hogy végül is 1986 óta újra városi rangot viselve, az ország egyik legszebb kisvárosa legyen. Büszke vagyok rá, hogy történetének én is egy parányi részecskéje lehettem, és hogy meghívásukkal a szécsényiek is kifejezésre juttatták, hogy ők is annak tekintenek.

No, de kerüljük a kényes témákat, és jobb lesz, ha áttérek most egy másik olyan témára, ami egy pár évtizeddel ezelőtt még ugyan kényesnek számított, de ma már nem az. Ez pedig a cserkészlet, amiről eddig még nem szóltam. Nem szóltam, főleg azért, mert ez a kiváló szervezet az én ifjúságom idején került az akkoriban kialakulóban levő kommunistarendszer tiltó listájára. Sajnos. Mert ez a múlt század elején beinduló, majd egész Európában nagy lendületet vevő angol eredetű nemzetközi cserkészmozgalom, amit a németek Pfadfinder (ösvénykereső)-nek, az angolok az ugyanazt jelentő Boy/Girl Scouts-nak neveznek, nálunk különösen fontos szerepet töltött be azzal, hogy célja az „emberebb ember, magyarabb magyar” nevelése volt.

Ennek a népszerű ifjúsági mozgalomnak, amelynek az egyik világtalálkozója itt nálunk, Gödöllőn volt 1933-ban, aktív résztvevőként engemet már csak a lecsengése érintett meg egri diákkoromban, de én még ezért is hálás vagyok a sorsnak.

Különben már kiskoromban nagy tisztelője lettem ennek a mozgalomnak, mert a nagybátyám nemcsak hogy tagja volt, de annyira az, hogy részt vett a gödöllői jamboreen. Így sokat láttam a széles karimájú, árvalányhajas kalappal tetőzött szép egyenruhájukat, megtanultam a köszönésüket, hogy „Jó munkát” meg „Légy résen”, és vele kapcsolatosan minden nagyon tetszett. Még a különleges kézfogásuk is imponált, ami bal kézzel történik, mert így a két szív közelebb kerül egymáshoz.

68. R. B. Powel, a mozgalom alapítója egyenruhában

Ezen és egyéb ismereteimet később kiegészítette az életüket átfogó tíz törvény, amit talán érdemes egy kissé átgondolni. Tehát a cserkész:

1. Egyenes lelkű és feltétlenül igazat mond
2. Híven teljesíti kötelességét
3. Ahol tud, segít
4. Minden cserkészt testvérének tekint
5. Másokkal szemben gyöngéd, magával szemben szigorú
6. Szereti a természetet, jó az állatokhoz, kíméli a növényeket
7. Feljebbvalóinak jólélekkel és készségesen engedelmeskedik
8. Vidám és meggondolt
9. Takarékos
10. Testben és lélekben tiszta

Ezek a törvények és a mozgalommal kapcsolatosan minden nagyon imponált az én zseni, jóra törekvő lelkemnek, ám sajnos azt nem sokáig élvezhettem, mert a légkörét felváltotta az ugyancsak szépen hangzó „szocialista ideológia”. Akkoriban kezdték ránk kényszeríteni a „szocializmus útján a kommunizmus felé haladás” eszméjét, ami aztán arra a tapasztalatra vezetett, hogy az egész csak elméletileg jó, de gyakorlatban nem. Abban ugyanis megtapasztaltuk az angol eredetű mondás lényegét, hogy a puding próbája az evés. Ez a puding ugyanis egy borzalmas diktatúrának bizonyult, amit sajnos alaposan kipróbáltunk.

Az én cserkészidőszakom idevonatkozó olvasmánya Tóth Tihamértól „A tiszta férfiúság” volt, és a mozgalom egyik imája így hangzott:

Ki ülsz az égben a vihar felett,
Én Istenem, hallgass meg engemet.

Hozzád megy szívem, ajkam csak dadog,
Hazámért reszketek, magyar vagyok.

A népekkel, ha haragod vagyon,
A magyarra nem haragudj nagyon.

Ne haragudj rá, bűnét ne keresd,
Bocsáss meg néki, sajnáld és szeresd.

(Szép Ernő: Imádság)

Az egész cserkészmozgalom célkitűzése az emberebb ember, magyarabb magyar kialakítás volt, és a köszönésnél a három ujj felmutatása: Isten, haza, embertárs eszméjét jelentette. Ezt a szépen hangzó múlt század eleji (Trianon utáni) hazafias gondolkodást sajnos elfújta az idő szele, de nem szabad elfelejteni, hogy volt. Amihez most hozzá tehetem, hogy jó, hogy volt akkor, mert tudtunk hinni benne, míg ma sajnos nem tudunk igazában hinni szinte semmiben.

Meg kell említenem, hogy ez a napjainkban itthon lassacskán újra éledő mozgalom a külföldre került magyaroknál is létezik. Ennek szellemét magukkal vitték a kivándorlók az emigrációba, és Amerikában nincsen olyan nagyobb város, ahol ne létezne magyar cserkészélet. Érdekes, hogy ez általában mindenütt valamilyen vallási, leginkább római katolikus összefonódásban van. Ezekben a tevékenységekben a hajdani itthoni idők kiscserkészei boldogan vesznek részt. Nyári táboraik is rendszeresen vannak, és az esti tábortűzek misztikus fényénél a megöregedett cserkész pajtások könnyezve tanítják a fiatalokat az otthoni régi szép dalainkra. Ezek közül különösen a fülembe cseng az egyik, és pedig az, hogy:

Szellő zúg távol, alszik a tábor.
Alszik a tábor, csak a tűz lángol.
Rakd meg, rakd meg cserkész pajtás, azt a tüzet,
Isten tudja, mikor látunk megint, ilyet.

Szellőzúgásnak fárad a hangja,
Kis falucskának szól a harangja.
Halkan, halkan szól a harang, bim-bam, bim-bam.
Lelkünk mélyén kél a visszhang, bim-bam, bim-bam...

És a kibuggyanó könnyek mögött úgy érzik, hogy nem a Sziklás-hegység erdejének egy tisztásán nézik a hamvadó tüzet, hanem valahol a Mátrában.

No, de mielőtt most én is elérzékenyülök, ezután a magyarországi szép kisvárossal, Szécsénnyel, meg a cserkészzel kapcsolatos vallomásom után, ugorjunk egy nagyot a most említett Sziklás-hegység felé. Ha nem is egészen odáig, de Amerika egyik nagy városáig, Clevelandig, ahol valamikor régen, amikor magyar emlékek után kutattam az újvilágban, nagyon sok magyar érdekességet találtam. Akkori kutatásaim részbeli eredményét az Élet és Tudomány (1981. 50. szám) „Az amerikai Debrecen Cleveland” címen közölte, és azt idézem most fel

Cleveland az amerikai Nagy-Tavak egyikének, az Erie-tónak a partján terül el. Ezt a háromnegyedmilliós várost leginkább úgy ismerjük, mint az acélgyártás, a kémiai üzemek, az olajfinomítók, a húsfeldolgozók és sok-sok más ipari létesítmény központját. Ám bizonyára azt is sokan tudják, hogy szép számú magyar került oda annak idején, amikor az itthoni kilátástalanságból évente tízezerrel kényszerültek kivándorolni a nincstelen tömegek.

69. A mai Cleveland

Arról azonban csak kevesen hallhattak, hogy Clevelandet sokáig úgy emlegették, mint az „amerikai Debrecen”-t. Hogy miért kapta éppen a Debrecen becenevet? Ki tudja? Hiszen egyáltalán nem debreceniek voltak azok, akik egykor odakerültek, s a hajdúságiak még látogatóba sem nagyon jártak arrafelé! A „civis” várossal legfeljebb annyi a közös vonása, hogy az 1902-ben Clevelandban felállított Kossuth-szobor hasonlít ahhoz, amelyik Debrecen főterén áll. Egy másik feltevés szerint, és ez a valószínűbb: talán azért született meg ez az „amerikai Debrecen” elnevezés, mert volt idő, amikor körülbelül annyi magyar élt Clevelandben, mint idehaza Debrecenben.

Az ilyenfajta elnevezések egyébként gyakoriak Amerikában. Például a kanadai Montrealt „Amerika Párizsá”-nak mondják – valószínűleg azért, mert egy időben Párizs után Montreal volt a világ második legnagyobb franciául beszélő városa. Az argentin Buenos Airest meg az „Újvilág Madridja”-nak nevezik, mivelhogy ott többen beszélték a spanyol nyelvet, mint Madridban.

Montreálban és Buenos Airesben nemcsak a francia és a spanyol nyelv használóinak száma igen nagy, hanem az ott lakó embereknek a szokásai is hasonlítanak Párizs és Madrid polgáraihoz. Clevelandben azonban merőben más a helyzet. Az igaz, hogy csakugyan sok magyar élt, és él ott még ma is, de azt azért nem mondhatjuk, hogy Cleveland lakóinak nagy része magyarul beszél, hiszen magyar nyelv legfeljebb a városnak egy kis részében, a „magyar negyedben” volt hallható két-három generációval ezelőtt, amikor ízes paraszti nyelven kérhetett az ember sok üzletben magyar árut.

A várost egyébként egy bizonyos Mozes Cleverlandról nevezték el, aki 1796-ban egy telepet létesített azon a területen, amely a függetlenségi háború után az angoloktól az amerikaiak kezére került. Az a földterület 1799-ben kapta meg az Ohio Territórium státust, és 1803-ban ebből lett Ohio állama. Az erdős vidéken, ott, ahol a Cuyahoga folyó az Erie-tóba ér, kedvezőek a földrajzi körülmények; az ott létrehozott település tehát gyorsan fejlődött. Különösen azután, hogy 1832-ben befejezték az Ohio-csatorna megépítését, majd még inkább akkor, amikor 1851-ben megépült a vasútvonal.

Kossuth Lajos ottjártakor, 1852-ben már tizennyolcezer lakosa volt a helységnek, de az egykori feljegyzések szerint magyar akkor még nem élt közöttük. Kossuth fogadására mégis megalakult a Hungarian Society of Cleveland, vagyis a Cleverlandi Magyar Társaság. Ennek létét azonban magyarok nélkül nehéz elképzelni, annál kevésbé, mert az Kossuth távozása után is megmaradt, s éveken át segítette népszerűsíteni az akkori magyar ügyet. Azonban sok német élt akkor már a városban, akik egyenruhába öltözve, fáklyás menettel vezették be az ünnepelt magyar vezért a nemrégén megnyílt vasútállomásra a városközpontba, ahol a feljegyzések szerint Kossuth beszédét nem kevesebb, mint huszonezer ember hallgatta, ami szinte hihetetlen.

Kossuth a kedves fogadtatástól meghatódva, és a szép „erdővárost” megkedvelve több beszédet is tartott. Ezek egyikét Jánossy Dénes feljegyzése nyomán ismerjük. Idézek belőle: „...A Mindenható gyakran írta az emberek s nemzetek sorsát a hegyekbe vagy a kanyargó folyókba. Azt hiszik önök, hogy tavaiknak fenséges lánc, mely az Atlanti-óceánhoz vezet, csak a természet egyszerű játéka? Nem, semmiképpen sem! Ez az Isten hatalmas ujja, mely az óceánra mutat, arra a szükségességre, mely önöket a vén Európához kapcsolja.

Ne felejtsek el, kérem az Isten ujját, mielőtt a késedelem helyrehozhatatlan károkat okozna!”

Kossuth eseményszámba menő látogatása után – úgy tudjuk – egy csécsi ember volt az első magyar, aki odatelepedett, s ahogy az már lenni szokott, az első fecskét követte a többi. Az első csoport Abaúj-Torna vármegye Csécs és Gönc(z) nevű falvaiból 1879-ben érkezett. Ezek már a beindulóban lévő tömeges kivándorlás révén nincstelen szegényparaszatok voltak, akik évente egyre növekvő számban érkeztek az Újvilág partjaira. A kilencvenes években Sáros és Szepes megyékből is mentek kivándorlók, s így a századforduló előtt csak a Bodroghözből is már hétezeren kerültek Clevelandbe meg annak környékére.

Ahogy szaporodott a népesség, úgy szaporodtak a csoportosulások. 1887-ben megalakult a gróf Batthyány Lajos Egylet, majd létrejött az első magyar katolikus egyházi szervezet, és 1890-ben ugyancsak ott tartották az első magyar nyelvű református(!) istentiszteletet Amerikában. Tehát nemcsak szaporodott, hanem kezdett szervezetté is válni a letelepülő magyarság.

Azokban az időkben – az egyre fokozódó bevándorlás ellenére – még igencsak kellett a munkáskéz Amerikában, hiszen a hatvanas évek elején lezajlott polgárháború óriási vérveszteséggel járt, a különben is emberhiánnyal küszködő fiatal országban, s utána még nagyobb lendületet vett az addig is erőteljes ipari fejlődés.

A gyorsan fejlődő városban – ahol az ötvenes években kezdtek dolgozni a vasgyárak – könnyen jutott munkához bárki. Az igénytelen kulik módjára élő bevándorlók, ha a Rockefeller-vagyont növelve és kizsákmányoltan dolgoztak is, mégis sokkal jobban kerestek, mint idehaza. A levélben közölt biztató hírek nyomán azután egyre többen érkeztek, főképp a felvidékről.

A clevelandi magyarok társasági élete 1896-ra már olyan eleven lett, hogy ekkor egy küldöttséget menesztettek haza Budapestre, az ezeréves ünnepekre. Ez a küldöttség megkoszorúzta Kossuth Lajos és Deák Ferenc sírját és Széchenyi szobrát.

1891-ben már magyar nyelvű napilapja is volt Clevelandnek, a Szabadság, ami az amerikai magyarság talán legnépszerűbb újságja volt. Ez a lap Kossuth eszméit hirdette, és szoros kapcsolatot tartott fenn a Kossuth Ferenc vezette itthoni 48-as Függetlenségi Párttal. Ez az újság az itthoni napilapokat megközelítő színvonalon íródott, s az Újvilágban sehol másutt nem volt akkor ilyen tartósan sikeres magyar nyelvű sajtótermék. A fennállásának huszadik évfordulóján rendezett ünnepségen maga W. H. Taft, az Egyesület Államok

akkori elnöke is megjelent. Magyarországról Gárdonyi Géza levélben köszöntötte a szerkesztőt. Akkoriban a lap már harmincezer olvasót tartott nyilván. Ez az újság különféle akciókat is szervezett. Ilyen volt például Vörösmarty Mihály budapesti szobrának a felállítására indított gyűjtés: aminek keretében csaknem ötezer koronát sikerült összegyűjteni. Ezt a szerkesztő, Kőhányi Tihamér hozta haza a clevelandi magyarok nagy-nagy büszkeségére, mert míg ugyanarra a célra a magyar király mindössze 400 koronát adományozott, ők ennek a többszörösét nyújtották át.

Az első nagyobb egységes szervezet, az Egyesült Magyar Egylet 1902-ben jött létre a városban, amely ugyancsak sokáig virult. Ennek tagjai adták ki a jelszót: kapjon a város Kossuth-szobrot! Az erre szolgáló gyűjtést is a Szabadság című napilap szervezte, s az Amerikába került egész magyarság lelkesedésének jeleként a szükséges pénz néhány hét alatt össze is gyűlt. A szobrot hatvanezer ember jelenlétében avatták fel, a nagy hazafi születésének századik évfordulóján.

Ezen a hatalmas ünnepségen vetődött fel egy másik szobor felállításának gondolata is, és pedig az, hogy álljon a nagy amerikai államelnök, George Washington szobra Budapesten! Az el is készült, és az 1906-ban tartott szoborleleplezésére több száz amerikai magyar utazott haza.

A clevelandi Kossuth-szobor avatásának ünnepségén ugyan pesti küldöttség nem volt jelen, ott volt azonban az akkori idők egyik népszerű magyar primadonnája, Pálmay Ilka. Az ő vendégszereplése igencsak hozzájárult a sikerhez. Az ő példáján felbuzdulva határozták el az ott élő magyarok, hogy ezután műkedvelő előadásokat is tartanak. Létre is hozták a Jókai-kört meg az önképzőkört, s ezek hosszú éveken át sikeres bemutatókat tartottak. Később megalakult a Munkás Dalárda, majd az Általános Munkás Dalkör. Ezek 1936 után közös épületben, de egymástól függetlenül tevékenykedtek.

70. Kossuth szobra Clevelandban

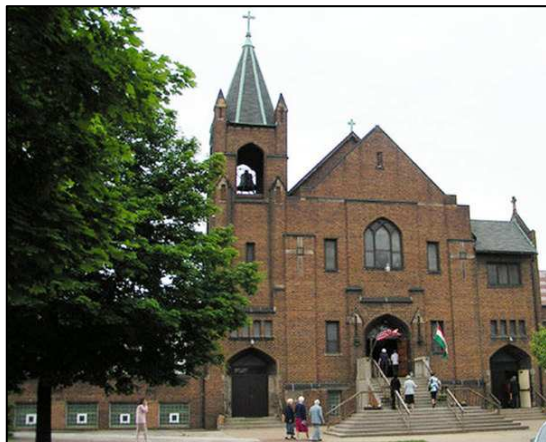
A művelődési egyletek mellé női, társadalmi és ifjúsági egyesületek és sportklubok is szerveződtek, s voltak Clevelandban még különféle magyar betegsegélyező és politikai csoportok is. Nem csoda hát, hogy 1906-ban, az akkoriban dúló alkotmányjogi harcok idején szintén ott alakult meg az Amerikai Magyar Szövetség, és még nem is említettem a vallási csoportosulásokat!

A negyvenes években már legalább kétszázezer magyar származású lakos élt ebben az amerikai nagyvárosban – tehát kétszer annyi, mint Magyarország második legnagyobb területű településén, Debrecenben. Így érthető, hogy a Szabadság sem maradt sokáig társ nélkül. Hamarosan követték azt a Clevelandi Magyar Újság, a Dongó (ami egy merész hangú élclap volt), az Új Előre, Az Újság, a Jó Pásztor, és még több, kevésbé fontos, és más-más irányzatú lap.

Az idők folyamán azonban – miközben újabb meg újabb nemzedékek születtek – elkerülhetetlenül végbement az amerikaizálódás. Ez a folyamat természetesen minden más Amerikába került nemzetiségre ugyanúgy jellemző és elkerülhetetlen lett. Lehet ellene küzdeni, de megállítani nem. Legfeljebb késleltetni lehet.

Van azonban egy vigasztaló tünet, amely ellentmondani látszik a „nyelvében él a nemzet” elvének. Az tapasztalható ugyanis, hogy a nyelv elvesztése után is tovább él a származáshoz való ragaszkodás. Ennek jele egyebek között, hogy a pionírként érkezett szülők emelte Kossuth-szobor közelében már ott áll Liszt Ferenc szobra is, és a városi könyvtár épületében Petőfi Sándor szobra látható.

Ezeket a harmadik vagy negyedik generációs magyar származású amerikaiakat egy újfajta patriotizmus tölti el, és a látogatóba odaérkező tapasztalhatja, hogy máig ott él bennük a származástudatból fakadó rokoni érzés.

71-72. A Szent Imre magyar katolikus templom

Érdekes, hogy ennek a régebben úgy emlegetett „Magyar Debrecen”-nevű városnak végül is nem Debrecen, hanem Miskolc lett a testvérvárosa. A száz évvel ezelőtti Cleveland magyar lakosainak a számát, ma már meghaladja a más nemzetiségűek száma. De a magyar múzeum azért még megvan, a templomok is működnek, a cserkész szövetség is, de az általános „jelenlét” szerepe erősen hanyatlóban van. Növekszik viszont a színes bőrűek észrevehetősége olyannyira, hogy ma már a lakosság fele fekete bőrű.

Kétségtelen, hogy ez a város, melyet M. Cleveland tábornok 1796-ban az „erdők városa”-ként alapított, majd ahonnan J. D. Rockefeller irányította az olajbirodalmát, miközben a környék gazdag szén és vasérc telepei révén az ipara virágzott, napjainkra sokat veszített a hajdani fontosságából. Mint a magyarok szerepe is a városban. De azért még ott vannak a honfitársaink leszármazottai, akik a régi hagyományokhoz hűen ragaszkodnak, akik alkalmanként látványos műsorokat produkálnak. Mint például a képen láthatóan tették azt, ez év húsvétján.

73. A clevelandi Regős Csoport 2015-ben

Ennyi talán elég is Clevelelandról, és ugorjunk most a múltból vissza a jelenbe, és beszámolok arról, hogy nagyon kedves vendégeim voltak a minap. Zonda Baba és Pali „kislányai” látogattak meg Calgaryból. Ez a kislányai kifejezés persze úgy értendő, ahogy idős embereknél az már megszokott, hiszen azóta ismerem őket, hogy megszülettek, láttam növekedni őket, és nekem megmaradtak annak, noha már mindkettőjüknek unokái vannak. Enikő és Zsuzsika, akik 6-8 évesek voltak, amikor szüleikkel „disszidáltak”, így iskolába már Kanadában jártak. Tehát még nagyon kis gyerekkorukban elkerültek itthonról, idegenben nőttek fel, majd szültek gyerekeket, és most már nevelik az unokáikat. Mégis annyira magyarok maradtak, hogy mint ahogy a vándormadarak teszik, ők is visszajárnak oda, ahol „kikeltek”. Visszavisszatérnek, örömmel és várakozással.

Meg is mutatom őket még kislány korukból, egy nagyon kedves régi felvételen. Külön kedvessé teszi számomra a képet, hogy mellettük ott van a képen Magas Pista kislánya is, Mártika, aki persze már ugyanúgy nagymama, mint ők. És itt most végtelen örömmel jegyzem meg, hogy ez a három kanadai nagymamává lett hajdani magyar „kislány” azóta is szoros baráti kapcsolatban van. Mint voltak a szüleik is egy életen át, amin semmit nem változtatott az, hogy a kapcsolatuk során itthonról 12 ezer kilométerrel távolabb kerültek.

74. Reginában a Zonda és Magas családdal

Hozzátehetem, hogy a lányok beszédében sem történt változás, mind hárman úgy beszélnek magyarul, mintha soha nem mentek volna el. Ez persze egyben azt is jelenti, hogy egymás között kint is, amikor csak lehet, magyarul beszélnek. Amikor csak lehet – mondom – mert a férjeik viszont skót, német és lengyel származásúak. Hát oda bizony már kell egy közös nyelv, és az ugye – sajnos – mégsem lehet a magyar.

Természetesen közben azért ők is kanadaizálódtak, pontosabban kanadaiak lettek. Ez elkerülhetetlen, ezen nincs mit szépíteni. Jól mutatja ezt az anyukájuk példája, akit mi magyarok mindig csak Zonda Baba néven ismertünk, és mint az alábbi halotti értesítőjén látható, ott már nincs Baba, sem az eredeti név, Ilona. Így szinte biztos, hogy annak idején nem lesz majd Enikő és Zsuzsika név sem, és az unokáknak meg már semmilyen magyar név nem marad.

Zsuzsikáról azért még megjegyzem, hogy ő (mint korábban már mondtam) kanadai jégtánc bajnok lett, és az egyik fia (Steve) olyan geológus-geográfus feleség, aki az észak-kanadai természetvédelemben eredményesen tevékenykedik.

75. Zonda Ilona (Baba) Helene Mathild Zondaként halt meg 2014-ben

Ebből a rövidebb fogott közelmúltban történt találkozásról szóló beszámolómból, azért aki akar, levonhat egy-két tanulságot, az emigrációban élőkről különböző vonatkozásban is. Egyelőre azonban én most csak azt vonom le, hogy ezek a távolba került barátaim gyerekei, a szüleik eltávozását követően is megmaradtak barátnak, rendszeresen meglátogatnak, kifejezve, hogy nem csak hozzám, de a magyarságtudatukhoz is ragaszkodnak. Ennek fennmaradását (annak figyelembevételével, hogy a honvágy kérdése jórésztben a gyomor kérdése), igyekszem azzal is biztosítani, hogy elviszem őket egy éttermi lakomára.

76. A Trófea bejáratánál 2015 májusában

Úgy tűnik ez most megint egy olyan időszak az életemnek, amikor sorozatos említésre méltó dolgok történnek velem. No, nem olyan nagyon lényeges vagy érdeklegesek, de azért amit most említeni akarok, azt elég érdekesnek tartom.

Ez például azokban a napokban történt, amikor a Los Angelesben található La Brea aszfalttóról írogattam. És pedig úgy, hogy reggel, amikor – mint általában szoktam – elmentem a Széchenyi fürdőbe, ahol a megszokott kellemes környezetben egy velem közel egykorú házaspár valamit tudni akarván meglehetősen bizonytalankodva megszólított angolul. Mivel elég jól tudtam válaszolni, megörültek neki, és gyorsan kialakult közöttünk egy mosolygós, kedves beszélgetés. Ennek során, természetesen, ahogy az ilyenkor illik, megkérdeztem hová valósiak? Los Angeles, Kalifornia – hangzott a válasz. No, – mondom – ez érdekes, mert mint fentebb említettem, otthon éppen ennek a nagyvárosnak egy részéről írogattam, így megkérdeztem, hogy jártak-e már az ott levő La Brea aszfalttónál, a Hancock parkban? Hogy jártunk-e? Nevettek – ott lakunk közvetlen mellette, jött a meglepő válasz.

77. A Széchenyi fürdő

Hát igen, ilyen is van az életben. Ha keresni akartam volna valakit, aki Los Angelesben lakik, és tud a La Brea-ról, nyilván semmi esélyem sem lett volna olyat találni... és aztán véletlenül, a Széchenyi meleg vizében hirtelenül ott van. Csak nevetni tud rajta az ember, meg esetleg levonni a tanulságot, hogy néha érdemes beszédbe elegyedni az emberekkel, amely képességem, hála Istennek, a korommal arányosan növekszik.

Persze örömmel beszélgettem velük, már csak azért is, mert az utóbbi időben sajnos nincsen alkalmam a nyelv gyakorlására, ami bizony nagyon

szükséges lenne. Ők meg még szívesebben beszélgettek velem, idegenek lévén az országunkban, tele voltak kérdésekkel.

Én persze megkérdeztem tőlük, hogy hogyan kerültek ebbe, a tőlük nagyon messze lévő ország egyik fürdőjébe? Jókedvűen mesélték, hogy európai körutazáson vesznek részt, Budapestre három napjuk van (volt régebben egy film, valami olyasmi címen, hogy „Ha kedd, akkor Belgium” – emlékszel?) A buszos városnéző körutazásuk során a Parlament épülete, a Duna part, és a Széchenyi fürdő kiemelten szerepelt az ajánlott rövid programjukban. Rögtön hozzá is tették, hogy nagyon tetszik nekik ez a fürdő, és visszakérdeztek, hogy én gyakran járok ide? Erre meg én válaszoltam mosolyogva, hogy igen, szinte minden nap élvezem, ebben az Európa egyik legszebb fürdőjében a gyógyvizet, amikor nem tudok a rossz idő miatt golfozni vagy teniszezni menni (hadd irigykedjenek egy kicsit, hogy miként él itt egy nyugdíjas – gondoltam). És „what is it good for”? Vagyis mire jó ez a gyógyvíz? Hangzott a logikus további kérdésük, mire válaszként én kissé kiemelkedve a meleg vízből, kihúzva magam, azt mondtam: nézzék meg, nem régen múltam száz éves, és alig nézek ki többnek nyolcvannál!

Azután, kihasználva az alkalmat, hogy gyakorolhatom az angol nyelvet, meg kíváncsi is voltam, hogy az mennyire megy, még elmagyaráztam, hogy sajnos én nem vagyok híve a balneológia tudományának, de azt tudom, és elismerem, hogy a meleg víz lazítja az izmokat, így pihenteti az idegeket, és az jó az egészségnek. Hogy a termálvízben lévő oldott ásványi anyagok a bőrön át ozmóziszerűen behatolva a szervezetbe valamit is hassanak, abban kételkedem. Szerencséjükre őket sürgette a zsúfolt programjuk, így renitens nézetemet tovább nem részleteztem, és elbúcsúztunk.

De itt a kedvenc fürdőmről szólva, aminek szépségét ezek a kaliforniai látogatók is dicsérték, meg kell még említenem valamit. És pedig azt, hogy minden egyes alkalommal, amikor a kis földalattiból kilépve, látom a szép épületet, eszembe jut valami. Valószínű nem emlékszel rá kedves Olvasóm, hogy korábban egyszer, amikor a Karib-szigeteken tett utazásaimmal kapcsolatban röviden Haitiről is szóltam, említettem, hogy ott, annak idején az első néger császár építtetett magának egy palotát, a Berlin melletti Potsdamban levő Sans Souci hasonmásra. Annak látványa annak idején, abban a világ egyik legszegényebb országában, még az elhanyagolt romos állapotában is nagyon meglepett, és emléke annyira megmaradt, hogy a Széchenyi fürdő felé haladva, minden reggel nem csak az eredeti potsdami palota, de annak az a Haitiben látott mása is az eszembe jut, a formát kiegészítő jellegzetes sárga színével együtt.

78. A Sans Souci palota

79. A Széchenyi fürdő

Ezt azonban csak közbeszúrva említettem, mert különben a fürdővel kapcsolatosan az egészségről szólóan azért még megjegyeznék egy pár dolgot, amiket a napokban hallottam. Ilyen például, hogy ne aggódj az egészségedért. Elmúlik. Meg azt, hogy az átlagember 75 éves koráig 23 évet tölt alvással, mialatt észre sem veszi, hogy a Föld óránként több mint egy millió kilométert tesz meg a világűrben. Persze arról ébren sincsen tudomása senkinek, mert észre sem vesszük, mint magát a minket körülvevő és eltető levegőt sem. És ezt az utóbbit is csak akkor, ha nem kapunk belőle eleget.

De nem így vagyunk-e több minden mással is az életben? Amikre nem is gondolunk, és csak akkor figyelünk fel a jelentőségére, amikor nem kapunk belőle eleget vagy nincsen. Gondolok itt például a pénzre vagy a szexre.

No, ha az utolsó szóval már megint kényes témát érintettem, hadd idézzek most egy pár idős kori, szex előtti jó tanácsot, amit a napokban, e-mailben (nyilván a vicc kedvéért) küldött valaki.

- 1) Tedd fel a szemüved, hogy tudd, kivel bújsz ágyba
- 2) Írd fel a kézfejedre az illető nevét, akivel ágyba bújsz
- 3) Fokozd a hangulatvilágítást, minden lámpát olts le
- 4) Legyen közel a telefon, a mentők száma, biztonságból
- 5) Ne álmodj arról, hogy másodszor is...

Ezeket persze én is csak a vicc kedvéért mondtam el, mert különben ahogy Karinthy mondta, hogy a vicc az nem tréfa, úgy a szex sem az. Meg idős korban, sok esetben az talán már nem is téma. Nem tudom, lehet... de az biztos, hogy közel sem minden esetben. Szerintem ezzel legfeljebb csak élcelődni, jópofáskodni lehet, mert nincs igazán valódi alapja. Az én esetemben (84 évesen) bevallom, hogy szerintem úgy az 1-es, mint a 2-es pont legfeljebb

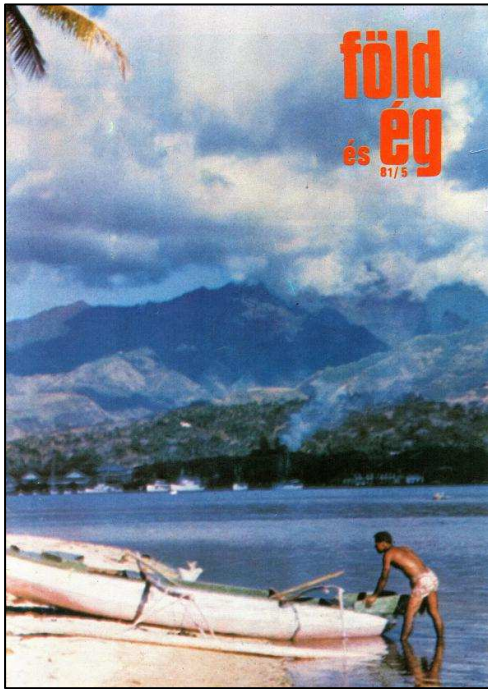

humoros, de inkább nevetséges. A harmadiknak meg egyenesen az ellenkezője igaz, mert látni és gyönyörködni a társban, az egésznek talán a leglényegesebb része. A 4. pontot azért részben talán elfogadom, mert nem árt az óvatosság. De ez a biztonság dolog inkább csak az erőltetett túlzásra vonatkozik, mert az örömet élvező idősök csak mosolyognak, sőt nevetnek az 5. ponton, hiszen lényegében már nem arra megy ki a játék. Különösen azért nem, mert ma már a könnyen elérhető segédlettel hosszan és sokszorosán élvezheti az ember azt a játékot, amiről az egyik angol poéta (Frank Harris) jó fél évszázaddal ezelőtt szellemesen azt írta, hogy a „...girls play it ten toes up, and the boys ten toes down”... (a fordításhoz segítségként csak annyit, hogy a „toes” lábujjakat jelent).

Szóval erről a témáról lehet szellemeskedni, pláne úgy Cyranó de Bergerac módra, hogy: „mert magamat kigúnyolom, ha kell, de hogy más mondja, azt nem tűröm el...”. Sőt, azzal kapcsolatosan mondhatnak pikáns dolgokat a fiatal okoskodók, akiknek bizonyos szempontokból nyilván igazuk is van. De ez egy veszélyes dolog, mert nagyon érzékeny téma, és talán jobb is nem viccelődni vele. Ezért én sem folytatom, de az idős kornál maradván, azért azt még megjegyzem, hogy természetesen a szex nyilván inkább a fiataloké, mint az egész jövő is, amiben aztán idővel ők is öregek lesznek. De nem vagyok benne biztos, hogy ez a jövő ebben a vonatkozásban olyan nagyon irigylésre méltó lesz számukra.

Persze én már nagyon is az idősökhöz tartozom, akik abból a világból, ami felé haladunk, egyre kilógóbbnak érezzük magunkat. Emiatt sokszor kesergünk is, mert elismerve sok érdemleges újdonságot, a letűnt időkből sok mindent sajnálattal hiányolunk. Így például hiányoljuk a zenéből a melódiát, az öltöztetésből eltűnt eleganciát, az autóvezetésből az eltűnt udvariasságot, a szerelemből az eltűnt romantikát, a családi összejövetelekből a meghittséget, a beszéd finomságát, a hazaszeretetet, a meggondolt takarékoságot... Ezek eltűnését nem mi, idősök okoztuk, és nem hiszem, hogy ez a minket követő generációk életminőségének a javára válik.

No, de már megint olyasmiről írok, amiről nem kéne, és jobban teszem, ha a múlt emlékeinek tárházából megint kinyitok egy dossziét, amiből olyan kellemes emlék bukkant elő, amiben vagy negyven évvel ezelőtt volt részem. Ezért meghívlak most egy nagyon távoli egzotikus szigetre, mely a Föld és Ég című folyóirat, 1981. 5. számában jelent meg, „Tahiti” címmel... kezdve azt, a címlap bemásolásával.

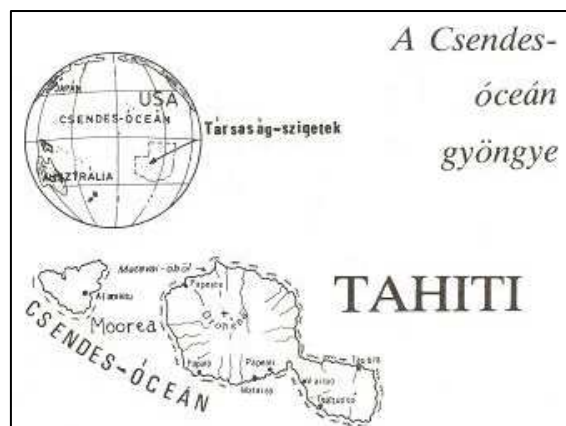
80. Tengerparton

81-82. Tahiti „csalogatás”

Tahiti szép csengésű nevét úgy emlegetik világszerte, mint az „álmok szigete”, „a Csendes-óceán gyöngye”, az „éden kertje”. Igazi romantikája van a névnek és nem alaptalanul. A világutazó Pallander már 1890-ben azt írta róla: „Hála legyen az égnek vagy a franciáknak, amiért tudjuk, hogy legalább egy olyan kis zug maradt még ebben a csúnya felnőttvilágban, ahol a civilizációval torkig lakott ember lehajthatja a fejét, és a trópusi képzelet örvénylő forgatagában álmodozhat...”

Jó száz év elteltével még mindig egyetérthetünk a regényes utazóval, bár közben a civilizáció nemcsak behatolt erre a távoli kis szigetre, de a tömegek számára is elérhető közelbe hozta. Ez pedig azzal jár, hogy az élet ott is megváltozik, ám azért még mindig illenek rá a régi jelzők. Nézzük csak, hol is van ez a varázslatos sziget?

83. Francia Polinézia legnagyobb szigete a Csendes-óceánban

Egy nagyobb, részletesebb térképről azt olvashatjuk le, hogy a déli szélesség 17. és nyugati hosszúság 149. fokának a találkozási pontja közelében található, ami nagyjából éppen a Csendes-óceán „közepét” jelenti. Ha a földgömbre tekintünk, akkor látjuk, hogy Európának pontosan az ellentétes pontján van. Így nem is csoda, hogy rejtve maradt az európaiak elől egészen a nagy felfedezések koráig. Akkor azonban az angolok és a franciák szinte egy időben bukkantak erre a végtelen óceánban megbúvó, mindössze 1037 km²-es kiterjedésű szigetekre.

Elsőnek az angol Wallis kapitány pillantotta meg, aki felfedezésének nem csinált propagandát, nem úgy, mint az őt követő francia kollégája, akinek révén a híre gyorsan bejárta az egész világot. Ez a jóval ismertebb nevű, Louis de Bougainville admirális volt, aki 1766 és 1768 között körülhajózta a Földet, és eközben jutott el Tahitira, nem is tudva arról, hogy Wallis már megelőzte.

A francia felvilágosodás századának ez a művelt képviselője könyvében leírta a felfedezéssel kapcsolatos kalandos emlékeit (neve leginkább a róla elnevezett gyönyörű virágú növényről vált közismertté). A kitűnő munkának azonban van egy nagy hibája. Neki ugyanis tudományos ambíciója is volt, így Tahitival kapcsolatban nem a teljes valóságot írta meg, hanem annak egy olyan változatát, amelyet tetszetősebbnek gondolt. Ez látható például abból, hogy a neki is nagyon tetsző szigetet Új-Cythera elnevezéssel illette, mivel a régebbi monda szerint Cythera az a sziget, ahol a szerelem istennője – Aphrodite – emelkedett ki a tenger habjaiból.

Szerencsére a vele utazó Commercon természettudósnak és Vivés hajóorvosnak nem volt szükségük alakoskodásra. Így az ő leírásaikból megtudhatjuk a történeteket, ami még a mai olvasónak is zamatos élménybeszámolót jelent.

Ezt követően az egész világon gyorsan elterjedt a hír, hogy a franciák Új-Cytherán megtalálták azt a helyet, ahol az emberek a maguk egyszerűségükben, hamisítatlan jóságukban, a civilizáció bűneitől mentesen élnek, ahol a természet készen nyújtja mindazt, ami a gondtalan élethez szükséges, ahol a lakosság viselkedésével alátámasztja mindazt, amit el lehet képzelni ideális természeti környezetben élő emberek ártatlanságáról és tisztaságáról.

Mindez érthetően zavarta az angolokat. Így, amikor a csillagászok 1769. június 3-ára egy ritka természeti jelenséget jövendöltek – a Vénusz bolygó átvonulását a Nap előtt, amit az angol Royal Society (Királyi Társaság) tudósai a Föld különböző pontjairól is meg akartak figyelni – az Admirális ajánlatára úgy döntöttek, hogy Tahitira is küldenek egy hajót. Ezzel biztosítani kívánták a Wallis által felfedezett szigethez való jogukat is. Az expedíció vezetésével egy

olyan embert bíztak meg, aki értett valamit a csillagászathoz, de leginkább haditengerész volt. Így került James Cook Tahitira. Több hetes ott-tartózkodása során ő körülhajózta a szigetet, és megismerte a körülötte található más szigeteket is. Ezeknek együttesen a Society-szigetek nevet adta, kifejezve hálóját a Társaságnak a megbízatásáért.

Ez után nem sokkal megint egy angol hajó érkezett Tahitira (1788-ban) Blight kapitány vezetésével, hogy a távoli Nyugat-Indiai-szigetek lakossága élelmezésének elősegítése céljából kenyérfapalántákat szállítson el onnan. (Ennek a történetét jól ismerjük a „Lázadás a Bountyn” című látványos filmből.)

84. Fletcher Christian, mint a lázadás vezére, a törzsfőnök lányával

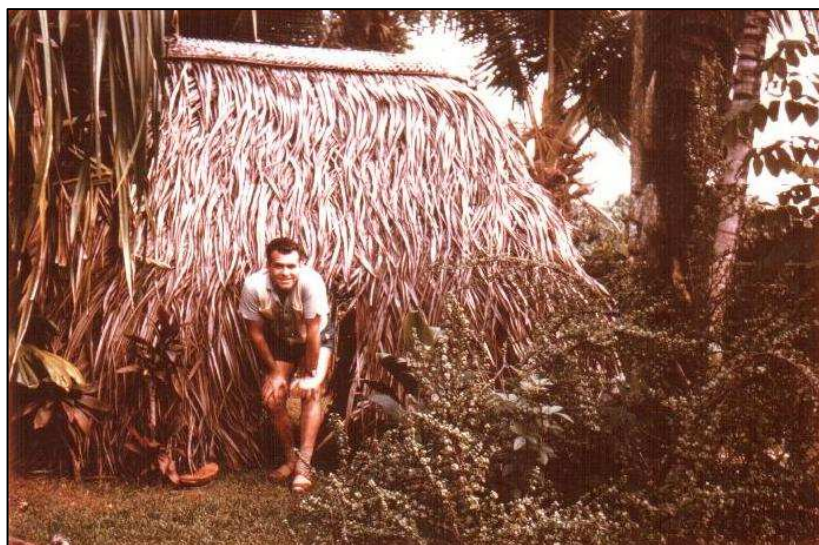
Blight után érkeztek az európai civilizációk fő terjesztői: a misszionáriusok, a kereskedők, a művészek és az írók. Az utóbbiak között Herman Melville, Robert Louis Stevenson, a művészek között elsősorban Paul Gauguin volt a legismertebb. Az utóbbival kapcsolatban meg is jegyezhetjük, hogy ember és sziget olyan szoros összekapcsolódására, szinte azonosítására, mint Gauguin és Tahiti, nem nagyon van példa.

A legfontosabb ezek közül természetesen a misszionáriusok érkezése volt, akik közül a református misszió kétszáz éve, a katolikus misszió százötven éve jelent meg a szigeten, és ez – ha kezdetben rejtett formában is – kifejezésre juttatta az angol és francia ellentétes érdekeltséget.

A hittérítők buzgalmát jól mutatta, hogy a felebaráti szeretet hirdetését például odáig vitték, hogy majdnem háborúskodás tört ki az általuk megtérített bennszülöttek között. A kezdődő véres zavargásoknak végül is a francia hadsereg beavatkozása vetett véget, és így került az egész szigetcsoport az ő kezükre. 1880-ban már formailag is francia gyarmattá vált a sziget, és 1903-tól lett Tahiti a Francia Óceániai Területek tagja és központja.

A misszionáriusok szerepe a hittérítésen kívül is jelentősnek bizonyult, mert segítségükkel a törzsfőnökök könnyebben tudták megvédeni a lakosságot különösen a bálnavadászok kegyetlen hadától. Ezek nemcsak kihasználták az őslakók jóhiszeműségét és szíves vendéglátását, de különböző betegségeket is elterjesztettek közöttük. Ez iszonyatos pusztítást eredményezett, és így a bennszülöttek már valóban segítségre szorultak. Ezt jól mutatja, hogy míg az 1700-as évek vége felé a lakosság száma még kb. 150 ezer körüli volt, ebből 1830-ra már csak 8000 fő maradt meg. Ezzel a létszámmal azután beállt az egyensúly, amit később szaporulat követett, és ez tart napjainkban is.

85. A szerző mint kíváncsiskodó turista

A Francia Polinézia központjává lett szigetre ma már tízezzrel jönnek a civilizáció menekültjei, de a franciák még az odalátogató turisták számát is igyekeznek korlátozni. Szükség is van erre, mert ezt a szigetet most kezdik a turisták látogatni, és nem kívánatos, hogy Tahiti is olyan helyzetbe kerüljön, mint pl. Hawaii, ahol évente több millió ember fordul meg.

A mai lakosság kialakulásához a franciákon és az angolokon kívül mások is hozzájárultak. Nyilván ez egy egészséges vérkeveredést eredményezett. Az eredeti őslakosság valószínűleg nem több, mint 2000 évvel ezelőtt, a kettős testű, tipikus polinéziai csónakokon Délkelet-Ázsia és Indonézia irányából érkezett.

Cook még 150 db nagyméretű csónakot számolt meg, amelyek mindegyike 30 méter hosszú volt, és körülbelül 120 utast tudott szállítani. Valószínűleg ezek voltak a szállítóeszközeik, melyeken hihetetlen tengerész-készséggel navigáltak. Mindenüvé magukkal vitték háziállataikat (a kutyát, a disznót) és egypár mezőgazdasági termék magjait. Ezek a halakkal és a

fák gyümölcseivel együtt elegendő élelmet jelentettek számukra, egy egyszerű élet megteremtéséhez.

A távolság megvédte e földi paradicsomot a túl sok látogatótól. Még a huszadik századforduló táján is az odairányuló forgalmat csupán néhány régi vitorlás hajó bonyolította le, melyek évente háromszor-négyszer futottak ki terhükkel Bordeauxból, és négy hónap múlva Dél-Afrika és Ausztrália megkerülésével érkeztek meg Papetee-be, a sziget kikötőjébe. Ezután hamarosan népszerű lett a Szuezi-csatornán átvezető rövidebb útvonal is.

Én már a légi közlekedés megindulásakor érkeztem oda. Szerencsére még abban a korai periódusban, amikor az új-zélandi hidroplánjárat csak kéthetente egyszer közlekedett. Akkor még az igazi Polinézia régi bája lengedezett a szigeten, mert kevés volt még a papaa (külföldi). Érkezésemkor mindenütt lehetett hallani, hogy tajo-tajo (barát), és őszinte szeretettel hívtak meg a tamara-ra (ünnepségre), ahol élvezhettem az upa-pát, a lányok táncát. Ma már azonban a szuperszónikus gépek hat óra alatt teszik meg Los Angelestől a 6000 km-es távolságot, és a korlátozás ellenére gyorsan növekszik a külföldiek száma.

A szigeten a kialakult nyugodt, boldog életet a korai franciák is élvezték. A változás a 60-as években következett be, két okból: az első a „Lázadás a Bountyn” című film forgatása, amely 1962-ben 18 millió dollárt jövedelmezett a szigetországnak, lakóinak pedig munkát adott, és növelte büszkeségüket.

86-87. Részletek a Lázadás a Bountyn című filmből

A második ok: a Mururoa-szigeten végzett francia atombomba kísérlet volt, amely 1962 és 1966 között 15 ezer francia katona Tahitibe érkezését jelentette.

Míg a film tovább fejlesztette és terjesztette a Tahiti-mítoszt, a bomba tudatosította a jelenkori kolonializmus és erőpolitika létét. A gazdag turisták

özöne, a pénzzel együtt anyagi érdekeltséget és elégedetlenséget hozott. Megérezték a pénz jelentőségét a bennszülöttek, és többé nem volt visszaút a régi életmódhoz. Ez ma már visszaszorult a Tahitihoz tartozó közeli Moorea-szigetre.

1963-ig a kopra és a foszfát alkotta a kivitelt, és ez fedezte a behozatalt. Később azonban a kopra ára leesett, a foszfátkészletek kifogytak, miközben a külföldi termékek utáni vágy megnövekedett. Ma az élelmiszer 65%-át importálják. A lakosság fele a főváros köré tömörült, melynek vásárlóközpontja olyan lett, mintha Párizst keresztezték volna Honoluluval. A régi, piszkos koprakikötőt felújították, és a szigeten körbevezető utat kijavították. Jobb lett az egészségügyi ellátás, és a magas születési arányszám következtében a népesség 60%-a 16 éven aluli.

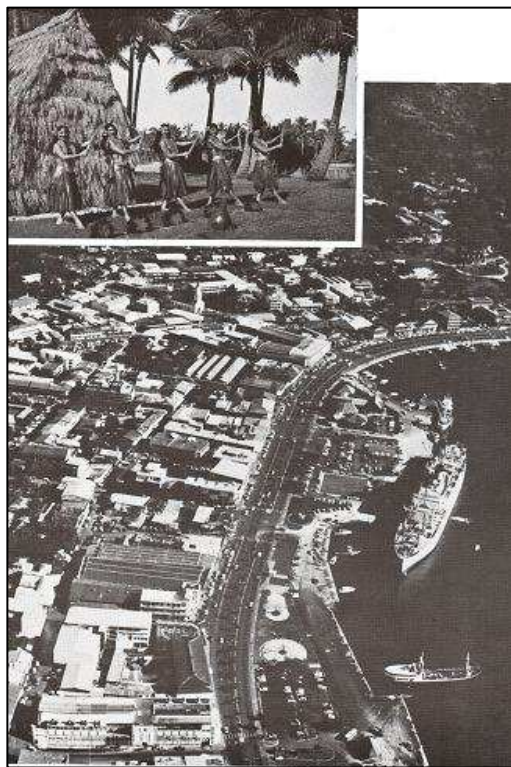
Közben a politikai helyzet is változott. 1977 óta a helyileg választott vezetők intézik a belügyeket, és a kinevezett kormányzó már csak egy nem szavazó elnöke a hét tagú helyi kormánynak. Viszont a legnagyobb francia ünnepet (július 14-e, a Bastille bevétele) itt ünneplik meg a legjobban. Ma azonban senki sem gondol a forradalomra, hanem csak a vidámságra és arra, hogy ismét alkalom van szórakozni, ünnepelni.

A szigeten igen kellemes az éghajlat, ami évi 26° C-os középhőmérsékletet biztosít úgy, hogy a melegebb és a hidegebb évszak között csupán néhány fok a különbség. Állandóan érezhető a délkelet irányú passzátszél, amely átlagosan évi 1900 mm csapadékkal látja el a szigetet. A vulkanikus eredetű talaj igen termékeny, és így szinte még a földbe szúrt kerítésoszlopok is kihajtanak.

A sziget belsejét egy fűrészfű élére emlékeztető hegyvonulat alkotja. A hegységben a meredek szakadékok és kimagasló kőszirtek között számtalan vízesésen át haladnak a folyók. Útközben, mielőtt a homokos partra kifutnának, egy-egy, fákkal szegélyezett kis medencében megpihennek.

Ahhoz, hogy a teljes fenségében táruljon szemünk elé a sziget, azt 15–20 km-es távolságból, hajóról kell megpillantani. Ekkor a lekopott vulkanikus hegyek (legmagasabb tagja a 2322 m magas Orohéna-csúcs) kékesszürke tónussal, szinte élettelen arculatot mutatnak. Ez a kép csak közelebb érve változik, a lassan kirajzolódó buja növényzet miatt sötétzöldre. Azután láthatóvá válnak a szélben ringó pálmafák, és érezni lehet a hibiszkuszok és az érő gyümölcsök illatával teli levegőt. Erre a bennszülötteknek külön szavuk is van: noa-noa.

A keskeny bejáratú öböl partján elterülő Papeete-t eltakarja a skarlátpiros virágú „lángfák” sűrű függőnye. Ezen áthatolva érkezünk meg a főváros közepét alkotó kikötőbe, melynek mólója egyben a túlszűfolt belváros is. Itt zajlik, vibrál az élet egész nap, de különösen este. A város képe európaias, mert 1884-ben, a bambuszból és pálmalevelekből épített akkori 3000 lakosú város fele leégett, és azóta nem engedélyezik ezt a fajta építkezést.

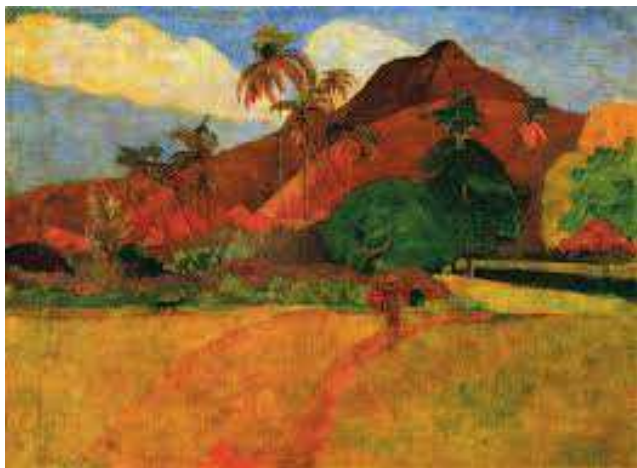
88. Papeete kikötője

Tahiti megismerésére a fővárosból kiinduló és a szigeten körbefutó 150 km-es utat a helyi busszal utazhatja be a látogató. Közben megtudja, hogy minden pataknak, medencének megvan a maga legendája. Láthatóak az isteneknek készült hatalmas fafaragások, az ún. „tikik”, a régmúlt világ zarándokhelyei. Ezek az istenek meglehetősen kegyetlenek voltak és gyakran emberáldozatokat követeltek a bennszülöttektől.

Az út áthalad az Iti (kicsi) és a Nui (nagy) Tahitin. Ez a megkülönböztetés azt jelzi, hogy a mai sziget két különálló sziget összekapcsolódásával keletkezett, és a kisebb, mint egy félsziget kapcsolódik a nagyobbhoz. Az egész szigetet egy korallzátony övezi, amely a keleti oldalon a passzátszél okozta hullámszél miatt nyugtalanabb. Az egyik olyan helyen, ahol ez a korallzátony hiányzik és a hullámok feltartóztatathatatlanul csapódnak a meredek sziklafalnak, egy lyukon át a sós víz – mint egy hatalmas gejzír – az ég felé lövell. Visszahullva alaposan bepermetezi az úton elragadtatottan bámult utazókat.

A szigeten körbefutó út eredetileg abból a célból készült, hogy a szigetlakók százai azon haladva köteleken vontassák a törzsfőnök hajóját, amikor az a sziget egyik oldaláról át akart menni a másikra. Ma ezen az úton haladva megtekinthető Gauguin egykori lakóhelye, Cook kapitány szobra, és jól látható, hogy az uralkodó tónust a zöld növényzet, az óceán kék vize, a színes virágok és a tündöklő ég adja.

A sziget leghíresebb embere kétségtelenül Paul Gauguin lett. Ez a nyugtalan természetű, tengerészből, majd banktisztviselőből lett festő akkor került a szigetre, amikor ott még a boldog semmittevés állapotában éltek az emberek, és szinte sohasem gondoltak a jövőre és még kevésbé a múltra. Gauguin nem a témák egzotikumát kereste Tahitin, hanem az itt élő nép életén keresztül a művészeti tisztaságot és az egyszerűséget. Emlékét a róla elnevezett múzeum őrzi, melyben azonban csak három eredeti képe található. Néhány éve halt meg a szigeten egyik unokája, aki érthetően igen népszerű volt a turisták között.

89-90. Gauguin festményei a szigetről

A vendégek egyre növekvő számban érkeznek a szigetre. 1978-ban már 100 ezer volt a számuk (hétszer annyi, mint 1963-ban). Ott aztán minden turistának azonnal feltűnik, hogy sok a „tinito”, a kínai. Ez azonban nem csoda, mert őseiket ezrével szállították oda, amikor az amerikai testvérháború alatt a szigeten gyapotültetvényeket létesítettek. Később ugyan visszaszállították őket hazájukba, de körülbelül 100 család ott maradt. Ezek leszármazottaiból alakult ki a mai kereskedőréteg nagy része, akik ugyan nem túl népszerűek, de a tahitiak elfogadják őket, mert tevékenységükre szükségük van.

Már említettem, hogy a régi életforma a közeli 6000 lakosú Moorea-szigeten még részben megtalálható, de szinte biztos, hogy már itt sem sokáig.

91. Moorea-sziget

Ez nyilvánvaló már abból is, hogy ha a szigeten körbevezető 60 km hosszú utat végigjárjuk, hét új szálloda található, és a kókuszpálmák törzsén mindenütt látható egy bádogggyűrű, amely az exportra termesztett gyümölcsöket védi a patkányok és a kókuszrákok (Birus) ellen. És a levegőben terjengő finom, átható, parfümszerű vaníliaillat is jelzi, hogy ezt a fűszert már nagyobb mennyiségben exportra termesztik.

92. Esküvő a szigeten

A Csendes-óceán gyöngyén, az álmok szigetén az ember könnyen belesüllyed abba a ringató, ellágyító boldogságba, amelyben fellazulnak a túlfeszített idegek, feloldódik az akarat. Jó belekóstolni, de rövidesen elvágunk onnan, s amikor visszanezünk, akkor már nem is vagyunk biztosak abban, hogy irigyeljük vagy szánjuk az ott lakókat eseménytelen boldogságukért. Bevallom, nekem most már az is jól esett, hogy felidézhettem és részben átélhettem az odafűződő szép emlékeimet. Rég volt... szép volt... talán igaz sem volt.

Gondolom, talán emlékszel, hogy a vallomásaim írásának kezdetén megígértem, hogy két dologról igyekszem keveset szólni. Ezekből az egyik az utazásaim, a másik a vadászataim voltak. Ezt az ígéretemet jórészt be is tartottam... ez idáig. A nagyon kevés kivétel közé tartozik a Tahitiről szóló megemlékezés, aminek az lett a következménye, hogy ígéretemet megint megszegve, most egy másik, némileg hasonló utazásom emlékeinek a felelevenítésével folytatom. Ennek okai közül kettőt említek. Az első a nevek egybecsengése, vagyis egy bizonyos fokú alliteráció. Tahiti és Haiti-ről van szó. Arról a Haitiről, amiről pár esetben már említést tettem, például akkor, amikor a Széchenyi fürdő épületével kapcsolatban, a hozzá hasonlító Sans Souchi kastélyt hoztam szóba, vagy amikor azt írtam, hogy Blight kapitány azért érkezett Tahitira, hogy hajóján kenyérfa palántákat szállítson a Karib-szigetekre, köztük tehát Haitire is.

A két hely között természetesen igen nagy a távolság, de ennek dacára természet-földrajzilag nem nagy a különbség, hiszen mindkettő csodás tropikus környezetben lévő sziget, bár egyik a déli, a másik az északi féltekén van a Földünknek. Ám emberföldrajzi szempontokból a kettő között rendkívül nagy a különbség. Az ezekre való emlékezést érdemlegesnek és érdekesnek tartom elmondani, ugyan csak egy korábbi írásom alapján, amely az Élet és Tudomány 1981. 23. számában jelent meg „Földi paradicsomból földi pokol” címen. (Tehát 34 évvel ezelőtt, amit azért érdemes lesz figyelembe venni.)

A felületesebb újságolvasók gyakran összetévesztik az Atlanti-óceán és a Karib-tenger közötti szigetországot, Haitit a Csendes-óceánban levő Tahitival. Pedig inkább csak a nevük hasonlít valamicskét, meg talán a földrajzi viszonyaik, de történelmük nem mutat azonosságot.

Míg Tahiti kellemes éghajlatával, dús növényzetével – no meg azzal a romantikával, amely leginkább az ott menedékre talált nagy francia festő, Gauguin nevéhez fűződik – elsősorban a turistákat vonzza, Haiti egészen más, ridegebb és riasztóbb képet mutat. Egyúttal pedig sokkal több alkalmat kínál annak az elemzésére, hogy miképpen is válhatott – a közkeletű mondás szerint – „földi pokollá” ez az egykori „földi paradicsom”. Az a föld, amelyről már felfedezője, Kolumbusz is azt írta, hogy „ott minden van, amit az ember csak kívánhat”, s ahol megszületett az Újvilág első szabad állama.

93. Haiti a térképen

A kicsi, alig 27.750 négyzetkilométernyi kiterjedésű ország a Hispaniola-sziget nyugati részét foglalja el, és neve azt jelenti, hogy „a hegyek földje”. Valóban – így mondják az ottaniak – „a hegyen túl újabb hegyek tornyosulnak”, amelyek természetesen folytatódnak a szomszédos Dominikai köztársaságban is. Nagyjából kelet-nyugati irányban három hegylánc fut rajta keresztül, s a neve az őslakosok nyelvéből származóan hegyekkel borított földet jelent, ahol a legmagasabb pont 2680 méter. A szigetet Kolumbusz az első útja során fedezte fel, amikor zászlós hajója, a Santa Maria a közelben el is süllyedt.

A sziget őslakosai a békés természetű arawak indiánok voltak, akiket az ugyancsak Dél-Amerikából később érkező harcias és nyugtalan karib törzsek irtották ki, akiket pedig az 1500-as évektől odaérkező spanyolok. Helyükre Afrikából – főleg a Guineai-öböl partvidékéről – körülbelül félmilliónyi néger rabszolgát szállítottak, s az ő munkájuk révén látványosan felvirágzott a szigetország. Ez a körülmény vonzotta oda a franciákat, akik 1630 táján, mint kalózok jelentek meg, majd az északi parton számos települést alapítottak. Később még tovább terjeszkedtek, és végül a sziget nyugati feléből teljesen kiszorították a spanyolokat, ahol kicsit később létrejött Haiti.

A nagy francia forradalom e távoli tájakon is éreztette hatását, s 1791-ben rabszolgalázadás tört ki Haitin. Ennek eredményeként 1793-ban eltörölték a rabszolgarendszert, de a felkelők nem elégedtek meg ezzel az intézkedéssel, hanem Toussaint L' Ouverture (ejtsd: tuszen luvertür) néger generális vezetésével kiűzték a rájuk támadó spanyol és angol erőket. Azután azoknak a francia csapatoknak is ellenálltak, amelyeket „megbüntetésükre” Napóleon küldött, akik közben Toussaint elfogták, Franciaországba szállították, s ott

börtönben pusztult el. Az új néger vezér Jean Dessalines (ejtsd: zsan deszalin) lett, aki folytatta a felszabadítási harcot, miközben 1801-ben kormányzóvá emelkedett, majd 1804-ben – a függetlenség kikiáltása után – császárrá kiáltotta ki magát. (Alattvalói „a néger Napóleon”-nak nevezték!) Ez a bizonyos Dessalines – akit egyébként, mint kegyetlen despotát 1806-ban megöltek, ám akit korábbi és elévülhetetlen érdemeiért máig annyira tisztelnek, hogy az ő nevével kezdődik az ország himnusza, és az ő napóleoni pózban megmintázott szobra díszíti Cap Haiti főterét. Ez, a végül is császárrá emelkedett diktátor úgy vélte, hogy a várható támadások ellen csak egy hatalmas citadella (fellegvár) nyújthat biztos védelmet. Meg is valósította az építkezést, miközben több mint húszezer ember pusztult bele ennek a nagyszabású építménynek az elkészítésébe, ahogy felvonszolták a magasba az ágyúkat és a köveket. A tizenöt éven át tartó építkezés eredménye egy akkora várrendszer lett, amelynek falai helyenként hatméternyi szélesek, s amelyben egy tízezres várőrség is elfért.

A nagy igyekezet azonban hiábavaló volt, mert az erődítményt soha senki sem támadta meg. A 45.000 ágyúgolyóval egyetemben felcipelt 375 ágyút egyszer sem kellett elsütni. Azt az egyetlen támadást, amely a citadellát érte s éri, csupán csak a természet indította olyképpen, hogy az ott növények gyökerei egyre jobban tágítják az építmény köveit, repesztve, pusztítva a falakat.

A nagyratörő Dessalines után Henry Christophe – egy másik felszabadult rabszolga – került az uralkodói székbe; aki előbb, mint elnök irányított, majd 1811-ben királlyá koronáztatta magát. A citadella építésének a befejezése az ő nevéhez fűződik, és a királyi palota végső képének kialakítása is.

Az erődrendszert azonban nehéz volt megközelíteni – magam is öszvérháton jutottam el oda, nem kis izgalmak közepette –, ezért Henry Christophe egy újabb uralkodói rezidenciát építtetett Cap Haiti közelében, ami II. Frigyes porosz király potsdami palotájának, a Sans Souci Palace-nak (ejtsd: szanszuszi palasz) a mása lett. Végül is ez a Henry Christophe szintén tragikus véget ért, túlkapásai miatt népszerűségét elvesztette, s amikor 1820-ban fellázadtak ellene, öngyilkos lett, és az általa építtetett palota ma már romokban hever.

94. A palota romjai

E két uralkodó működése után hosszú és zűrzavaros időszak következett. Főképpen mulatt (a négerék és a fehérek vegyes házasságából származó) uralkodók váltották egymást; javarészt olyanok, akik nemigen törődtek az akkor már nagyon eladósodott és elszegényedett országgal. A francia gyarmatosítók alapította – tulajdonosaik számára óriási vagyonokat szerző – cukornád, kávé, stb. ültetvények sorra tönkrementek, a felszabadult rabszolgák pedig nem tudtak hasonló értékeket termelni a kis parcelláikon. Mellesleg mondván a felszabadulást sokan úgy értelmezték, hogy a munka alól is felszabadultak, és a szabadság elnyerése után a mindennapi kötelességeiket sem kell teljesíteniük többé. (Ez némileg emlékeztet a szép hazánkban bekövetkezett változásokra a háború után, amikor a kommunisták jórészen megszüntették a magántulajdont, és a proletárdiktatúra nevében zajlott tevékenységük révén, a korábban prosperáló országunk alaposan elszegényedett.)

Haitiben ez a hányatott időszak eltartott mindaddig, amíg végül is az Amerikai Egyesült Államok tengerészei 1916-ban megszállták a szigetet, és létrehoztak egy katonai kormányt. Ám az USA ilyen irányú terjeszkedését a haiti nép ellenszenvvel fogadta, olyannyira, hogy tizenkilenc év eltelté után azt meg is kellett szüntetni. Azonban ez sem javított a szigetország állapotán, és 1950 meg 1956 között nem kevesebb, mint nyolc kormány váltotta egymást.

1957-ben végül is az a Duvalier (ejtsd: düvaljé) doktor – közismert nevén „Papa Doc” – ragadta magához a hatalmat, aki a múlt századi elődeihez

hasonlóan ismét bevezette a teljes diktatúrát. Halála után fia, Baby Doc ugyancsak a legdurvább erőszak eszközeivel igyekezett rendet tartani az országban.

Látogatásomkor, mivel hajónk a franciák alapította Cap Haitiben kötött ki, a hatalmas óceánjáró fedélzetén, a partra indulásra várva, a fedélzet korlátján kihajolva, messze lenn a vízben úszkáló emberekre lettem figyelmes. Kiáltoztak, hogy észrevegyük őket. Kissé értetlenül néztem, hogy hogyan kerültek ide, hiszen a kikötésre váró hajónk még több mint egy kilométerre vesztegelt a parttól, mert a kicsiny kikötő csak egy nagy hajót tud fogadni, s egy másik monstrum már ott horgonyzott.

A jelenet egyébként nem volt ismeretlen, hiszen korábban már a Földközi-tengeren is tapasztaltam azt a majdnem minden meleg tengeri kikötőben régóta meglévő szokást, hogy az úszkáló gyerekek kiabálásukkal pénzt igyekeznek kikönyörögni a hajón utazóktól. A bedobott pénzeket azután süllyedés közben kihalásszák a vízből, s mielőtt a szájukba dugják, felmutatják, újabb érmék bedobására serkentve az utasokat. Vidám szórakozás, kedves látvány ez, de Haitin nem gyerekek úszkáltak, hanem felnőttek, akik családjuk aznapi betevő falatját akarták így előteremteni. Míg a fedélzet benépesedett, a „búvárok” szorgosan végezték merüléseiket, egymással olyan versengést folytatva, amely számomra egyre elkeserítőbb látvánnyá vált.

A kikötőben partot érve egy kis rezesbanda fogadja a látogatókat. „De jó, hogy jöttök, mert szükségünk van a pénzetre...” harsogják (képletesen szólva) a hangszeresek. A vásárlásra rögtön alkalom is nyílik, mert a város közepe felé egyenesen húzódó utca mindét oldala telis-teli eladásra szánt áruval. A legtöbb közöttük a gyönyörű mahagóniból készült fafaragás, és mivel ezek szépek is, olcsók is, nagyon népszerűek a turisták körében. Ezen a vásári részen mennek végig a látogatók, ám a legtöbben gyorsan vissza is fordulnak, mert a beljebb látható szegénység elriasztja őket.

Akik azonban továbbmerészkednek, azoknak a sok-sok gyerek a nyomába szegődik. Pénzt kunyerálnak, vagy – ami még rosszabb – idegenvezetőnek ajánlkoznak. Nem lehet lerázni őket. A szegényes üzletekben ugyancsak kis zenekarok csábítják a vevőt, bár az eladásra kínált áru silány.

Magam a piacot kerestem meg, mert a piacok látványa – különösen a reggeli órákban – mindig érdekes és jellemző. Itt elszomorító élmény volt. Az asszonyok leverten ültek ott szegényes áruik mellett, amelyeket vidékről órákat gyalogolva a fejükön szállítottak eladásra: narancsot, banánt, cukornádat vagy néhány marék babot. A piacon tehát még jobban érződött az általános

szegénység. És nemcsak látható, hanem sajnos még – szagolható is volt a nyomor.

Érdekes, hogy a nagy nyomor ellenére Haitiben sehol sincs veszélyben a látogató, mert az emberek, bár semmijük sincs, mégis büszkék, s egyáltalán nem irigykednek azokra a turistákra, akiknek utazása egyetlen napon is többbe kerül, mint az ő egész havi keresetük. Öntudatuk szinte páratlan a Karib-szigeteken! Ez nyilván abból fakad, hogy országuk majd kétszáz éve független. Szegények ugyan, de van önálló múltjuk, nemzeti tudatuk, ami Kubán kívül más Karib-szigetekre nem jellemző.

Mind a szegényes piac, mind pedig a továbbutazó előtt feltáruló vidék látványa jól mutatja, hogy Haiti olyan elmaradott mezőgazdasági ország, amely nagy mennyiségű mezőgazdasági terméknek a behozatalára is rászorul (csak 17 százaléknyi a termékeny terület, 60 százalék az erdő, 23 pedig művelésre alkalmatlan egyéb föld).

Utam során láttam, hogy a földeken még mindig a kapa meg a machete (nagy, nehéz kés) a legfőbb szerszám, szinte ugyanúgy, mint egykor Afrikában, ahonnan az ősök származnak. Mindenütt szegénység. Ezt mutatják a szétszórtan látható, „ház”-nak nevezett viskók is, amelyekben tömegével élnek.

Ez a szegény parasztság, amely az ötmillió népesség java részét alkotja, szinte reménytelen jövőnek néz elébe. Tuberkulózis, malária és számos más betegség pusztít körükben. Orvosi ellátás alig van, és szerencsés az, aki megéli a negyvenedik életévét, míg a kisgyermek egyharmada az ötéves kort sem. Helyenként a gazdagabb földtulajdonosok házeit is látni, amelyek „rendesebbek”, de azokban is túlságosan sokan laknak, jobbára egészségtelen körülmények között. Az ablakokat például éjjel-nappal csukva tartják, hogy – úgymond – a „rossz szellemek be ne hatolhassanak”.

A leggazdagabb földtulajdonosok a városokban élnek, szinte elmenekülve a vidék nyomora elől. Maga a főváros, Port au Price, talán ötszázezer lakosú település.

A szegényparaszti tömegek tagjainak átlagosan 1,2 hektárnyi területük van. Ez legfeljebb arra elég, hogy életben tudják tartani magukat. Ezt a nyomorúságos életformát legjobban azok az országutakon és ösvényein gyalogló asszonyok (marchandes) jelképezik, akik szegényes árujukat a fejükön viszik a közeli város piacára. Ez a piacra járás jellemző jelenség, és eredete – szerintem – a rabszolga-forradalom korára nyúlik vissza. Akkor az addigi életforma hirtelen felborult, s a zavaros időkben a férfiak, hogy életüket mentse, bujkálásra kényszerültek. Ezért az asszonyokra hárult a feladat, hogy a kis

földeken termett nélkülözhető többletet piacra vigyék. Ez szokássá vált, s mint hagyomány fenn is maradt.

Úgy tetszik, az ország gazdasága ma még rosszabb helyzetben van, mint a francia gyarmatosítás idején. Akkor a mintegy tízezernyi telepes félmillió rabszolgájával annyi földet művelt meg, mint ma a tízszer népesebb lakosság. Az ültetvények kivitele akkor 75 millió dollár volt; ez a mostani export értékének a kétszerese.

Hogy miként jutottak ilyen helyzetbe? Nyilván azért, mert a régmúltban függetlenné vált ország gyorsan eladósodott, s a nehéz és hosszú kibontakozás idején nem tudott újabb kölcsönöket szerezni. Ásványi kincseit máig sem aknázzák ki, a régi ültetvények pedig – mert szinte teljesen elvadultak – kevés hasznot hoznak. A kávécserejéket sem gondozzák, így azok termése igen gyenge minőségű, bár így is még mindig a kávékivitel teszi ki az export háromnegyed részét.

Nyelvük a furcsa creole nyelv. Ez a francia, a spanyol, az angol, az indián és az afrikai nyelvek sajátos keveréke. A lakosok nagy többsége – 95 százaléka – ma is néger (a helyi szóhasználat szerint brun), s csak alig 5 százaléka mulatt (janne). Ez utóbbiak őrzik a francia „telepes” kultúrát. Szintén helyi sajátosság, hogy egy brun is lehet nagyon gazdag, s egy janne is lehet nagyon szegény.

Haiti legfőbb gondja a túlnépesedés. És ezen a kivándorlással sem segíthetnének, mert az ott élőknek – származásuk, sajátos nyelvük stb. miatt – egyszerűen nincs hová menniük. Így aztán túlszaporodva nyomorognak, de szerencséjükre nem valami keserű hangulatban, mert a lakosság eredendően vidám alaptermészete nem engedi meg a bánkódást. Készségesen és jókedvűen segítenek egymásnak, s míg épül a ház, vagy a növényeket ápolja a kapa, folytonosan szólnak a dobok, ritmust adva és az esti ünnepre (bamboches) hívogatva.

Haiti jövője? Nehéz ezt megjósolni. Ami biztos: ez az ország a hurrikánok útjában van, ezért időnként pusztító viharok söpörnek végig rajta, és időnként erős földrengések is érik (a 2010-es pusztítás nyomai ma is láthatók). A „társadalmi hurrikánok” azonban már nagyon régen elkerülik. Megeshet persze, hogy egyszer csak azok is megmozgatják.

Miközben én most ezekről a régi, nagyon távoli emlékeimről írogatok, a mindennapi életben itthon javában zajlik a közelmúltban beindult, és egyre erősödő tömegű emberáradat, ami menekültek érkezésének indult, de úgy tűnik, hogy valami más lesz. Olyan emberáradat beindulása zajlik, amely már szinte

népvándorlásnak minősül, és ami mellett szinte minden más esemény eltörpül. A televízió napi híreiben én is látom azokat az embereket, akik illegálisan átlépve a határokat, mint menekültek, tömegével érkeznek Európába és leginkább hozzánk. Mivel valaha én is voltam ilyen illegális határátlépő menekült, természetes, hogy ez a látvány emlékeket ébreszt. Szomorú, régi emlékeket, amelyeket soha nem lehet elfelejteni.

Úgy vélem, hogy az őszintének ígért vallomásaimban erről a témáról szólnom szinte kötelező. Érdekes, hogy erre pont ma került sor, 2015. június 20-án, ami a Menekültek Világnapja. Nézzük meg akkor, ha röviden is, hogy lényegében miről van szó, persze úgy, ahogy én látom ezt a nagyon komplikált ügyet.

Az én menekülésem ugye 1956-ban történt, a mostaniak meg 2015-ben érkeznek, így a kettő között 59 év az időbeli különbség. Ez természetesen látszólag nagyon jelentős, de a lényeget illetően ugyanarról van szó, mert a menekülés, az menekülés, függetlenül attól, hogy az mikor történik. Hogy az pontosan mit jelent, nem részletezem, mert az otthon elhagyása, az idegenbe kerülés, a teljes bizonytalanság etc. mindenki számára elképzelhető. Mint az is, hogy az senki számára nem lehet kellemes.

Akkor mégis miért szánják rá magukat az emberek? Lényegében két okból, ami vagy gazdasági, vagy politikai. Mindezekről nagyon hosszasan lehetne értekezni, lehet cikkeket, sőt könyveket írni, amit nyilván sokan meg is tesznek. Köztük talán olyanok is, akik maguk is végigcsinálták ezt a kálváriát, ezért vagy azért, így vagy úgy. Én itt most csak egy pár kiragadott szempontot említhetek azok közül, amelyek a jelen folyamatot látva most felmerülnek bennem.

A nagy általánosítással említett kétféle (politikai, gazdasági) menekültek közül nézzük először a politikait. Hazánk történetéből erre sajnos bőven van példánk, a Rákóczi-féle és az 1848-as szabadságharcosokon keresztül egészen 1956-ig, mikor az emberek az életük mentése miatt kényszerültek hazájuk elhagyására, tehát menekülésre. Ezek közé természetesen mindig kerültek olyanok is, akikre ez nem volt szó szerint értendő, de ez most nem lényeges.

A másik csoport a gazdasági, vagyis azok az emberek, akik azért válnak „menekültté”, mert úgy érzik máshol jobb élet vár rájuk, ott jobban tudnak boldogulni (értsük ide a kalandvágyóakat is). Így természetesen ezek nem menekülnek, hiszen az életük nincsen veszélyeztetve. Tehát ők önszántukból és önértékből távoznak, így kivándorlóknak tekintendők. Egyre nyilvánvalóbb, hogy nagytöbbségüknél erről van szó, és ezek egyre növekvő számával van a gond, mivel tranzitország lettünk.

Tehát azok, akik mostanában hozzánk érkeznek a „zöld határon” át, kivándorlók. Az ő megjelenésük készítet most ennek az írásnak a vállalására, aminek részletes, alapos tárgyalása legalább egy kötetnyi terjedelmet igényelne, így annak lerövidítésében sok veszély rejlik. Mégis úgy érzem, szólnom kell róla, látva, ahogy jönnek, leginkább csoportosan, tömegével. Jönnek, nem rohanva, félve, hiszen nem menekülnek, nem üldözi senki őket, nincsenek veszélyben. És jöhetnek át a határon nappal is, világosan zavartalanul, hiszen nincsen vasfüggönyös aknazár, amit a közvélemény a kommunista korszakból jól ismer.

Amikor én menekültem, lényegében már akkor sem volt meg a teljes vasfüggöny, mert előtte egy pár héttel (nappal?) azt a „függönyt” már sok helyen „felhúzták”, de hogy az aknamezőből hol maradt esetleg egy-két robbanószerkezet, amire lépve gyorsan befejeződhetett volna a menekülés... azt nem lehetett tudni. Meg azt sem, hogy esetleg egy túlbuzgó határőr nem dönt-e úgy, hogy célpontnak tekint. Vagy egyszerűen csak elfognak és bekísérnek egy olyan helyre, ahol kellő büntetésben részesíthetik a vétkezőt. Olyanba, ami esetleg az egész hátralevő életére végzetesen kihat.

Ez utóbbi szempontok miatt mi éjjel mentünk, és akkor az menekülés volt, míg a mostaniak érkezése ahhoz nem nagyon hasonlítható. Ezzel természetesen nincsen szándékomban csökkenteni az ő esetükben is elkerülhetetlenül vele járó nehézségeket, amelyek bizony sok esetben kellemetlenek, és rossz látni a sorsukat.

Az igaz, hogy a határzár elhagyása után engem, meg társaimat, az első osztrák faluban még éjjel is zsíros kenyérrel, meg meleg teával vendégül láttak, és a falu iskolájának tornatermében szalma volt leterítve, hogy azon pihenni, aludni tudjunk. Szóval vártak, fogadtak, vendégül láttak, és mivel mi is tízezzrel érkeztünk, a mentesítésükre a nyugati világ országai megnyitották előttünk a kapuikat.

A most hozzák érkezőkkel azonban egészen más a helyzet. Előttük egy jó ideig nem volt szögesdrótkerítés aknazárral, de nem volt szíves fogadtatás sem. Akiket menekülteknek hittünk, azoknak igen, de a nagy részük nem ilyennek bizonyult, és mi nem akartuk őket. Aztán kiderült, hogy rajtunk keresztül csak átvonulni akarnak, elvárva, hogy szállításukról, ellátásukról mi gondoskodjunk, letiport tulajdonokat, szeméthalmazokat hagyva maguk után. Így lett egy óriási nagy gond, mert özönlésük folyamata végeláthatatlannak tűnik, és egyelőre teljes a bizonytalanság.

A mi ötvenhatos távozó tömegünk jórészben képzett fiatal munkaerőből állott, amit szívesen fogadtak az egész világon. Minket olyan menekülő

szabadságharcosoknak láttak, akik elsőként mertek szembeszállni a kommunizmussal, így bárhová is vetett bennünket a sors, ott szívesen láttak. A mostanában hozzánk érkezőkről kezdetben úgy tűnt, sehol sem várják vagy látják szívesen őket. Aztán kiderült, hogy a németek igen. (Ismétlem, a nagyrészükről beszélek, mert akik esetleg valóban az életük mentése miatt menekülnek; és nyilván sok van ilyen, azokkal más a helyzet.) Én is csak egy bizonyos rokonszenvet érzek velük, mint hontalanná váltakkal, ami én is voltam, de a távozásukat eredményező döntésükkel nem tudok egyetérteni. Más nyakára menni, csak azért, hogy ott jobb legyen, azt sajnos nem tartom elfogadhatónak. Ügyük megoldása azonban halaszthatatlan, és nem elkerülhető. Megnehezíti ezt, hogy Európa számos más országának is kell hasonló gonddal foglalkozni, és nemcsak annak déli részén, de fel egész Angliáig.

Ahogy egy kicsit is elgondolkodik az ember ezen a beindult népvándorláson, meglepőnek tűnik, hogy ilyen kelet-nyugat irányban, száz kilométereken átnyúló, széles szárazföldi és tengeri sávban, több országból, közel egy időben erősödött meg ez az emberáradat. Szinte mintha egy tervezett, szervezett, időzített megmozdulásról lenne szó. Lehet, hogy az is? Ki tudja?

A mi forradalmunk idején bennünket nyugatról biztattak a kommunizmus elleni harcra, amihez segítséget ígérve, mi azt véresen komolyan is vettünk. De a nagyhatalmak nem segítettek. Ők nem velünk, hanem egészen mással törődtek. Mi, még a menekülésünk idején sem tudtunk arról, hogy csak egy része vagyunk egy nagy politikai játszmányának, mert közben zajlik egy kirobbantott másik válság is, a szuezi, és annak megoldása a játszma szervezői számára fontosabb. Elképzelhető, hogy ezeket a szerencsétleneket is valakik biztatják a tömeges távozásra, hogy az általuk megcélzott országokat, vagy talán egész Európát válságba juttassák? Lehet ez egy modernkori népvándorlás kezdete?

Mi, egyszerű emberek, nem tudhatjuk, hogy mi miért történik lényegében. A magam részéről én csak azt tudom, mert a környezetemben látom és tapasztalom, hogy sok ember egyre cinikusabbá válik. Mert ebben az internetes modern informatív világban több olyan, bizonyos mértékig részben hasonló, régi történésekre derül olyan fény, amitől megdöbbenünk. Mint például attól, hogy hogyan volt elindítva, irányítva a bolsevik forradalom? És kik finanszírozták azt és főleg Lenint? Vagy éppen kik támogatták, finanszírozták Hitler hatalomra jutását?

Ezekről eddig nem nagyon lehetett hallani, nem volt róla szó. Most már van, és nem lehet tudni, hogy ez a beindult népvándorlás ugyancsak nem irányított és pénzelt-e? És az vajon kinek az érdeke? Hogy emberek tíz és százazrei szenvednek ebben az esetleg ugyancsak manipulált politikai sakkjátszmában... az a manipulációt végzők számára valószínű ezúttal sem

lényeges. A régebbi nagypolitikai manipulációkban milliók és százmilliók szenvedtek, pusztultak el, lehet, hogy most is valami ilyesminek vagyunk a részesei? Lehet, hogy ajánlatos lenne minél több embernek elolvasnia Wass Albert A patkányok honfoglalása című prófétikus könyvét.

Szomorú, hogy egyelőre csak azt tudjuk mondani, hogy mi lesz, vagy azt, hogy hát sajnos, ilyen ez a politikai sakk játszma. Ahhoz azonban én nem nagyon értek, így nem is okoskodva tovább, jobb lesz, ha egyelőre egy tanulságos bölcselkedő történettel vidámabbra (tréfára) fordítom a szót.

A nagy görög filozófust, Socratest azzal látogatja meg a tanítványa, Platón, hogy el akar mondani neki valamit. Ám, mielőtt az belekezdhetne, azt mondja neki: Socrates, várj, mielőtt elmondanád, amit akarsz, először azt mondd meg, biztos vagy benne, hogy igaz, amit mondani akarsz? Mire Platón azt válaszolja, hogy nem vagyok biztos, mert nem láttam, csak hallottam, de jó lenne, ha tudnád. Rendben van, mondja a Bölcs, tehát nem biztos, hogy igaz, amit mondani akarsz. Akkor azt mondd meg, hogy jó lesz az nekem, ha elmondod, amit mondani akarsz? Mire a válasz: nem, nem hiszem, hogy az jó lesz neked. Tehát: nem tudod, hogy igaz-e, és úgy véled, hogy az nem lesz jó nekem – állapítja meg a Bölcs, és hozzáteszi, hogy van még egy harmadik kérdésem is hozzád. Lesz nekem hasznom abból, amit mondani akarsz? Nem, nem hiszem, hogy hasznod lenne belőle, szól a válasz. No, akkor összegezem az egészet, mondja a bölcs filozófus: te nekem el akarsz mondani valamit, amiről nem tudod, hogy igaz-e, és úgy véled, hogy az nem lesz jó nekem, ha elmondod, ráadásul hasznom sem lesz belőle. Nos, akkor mondd meg nekem kedves barátom, miért hallgassam meg, amit mondani akarsz? És Socrates így nem tudta meg, hogy kivel csalja meg a szép felesége.

Így járt tehát a bölcs Socrates az okos kérdéseivel, pedig egy ismert mondás szerint, az okos nem mindig bölcs, de a bölcs mindig okos. Mivel én sem okos, sem bölcs nem vagyok, talán jobb lesz, ha nem teszek fel semmilyen kérdést a fentebbi „menekült” ügyel kapcsolatban, mert úgy sem tudom meg, hogy mi az igazság. Az azonban nekem is úgy tűnik, hogy a további menekült tömegek érkezésének, ha nem is a megállítása, de legalább a korlátozása bizony egy valamilyen kerítést igényel. Ez sajnálatosan hangzik, de még inkább az, sőt egyenesen elszomorító, hogy sokan – a baloldal részéről – ezt a kerítést vasfüggönyként emlegetik. Arról pedig tudniuk kellene, hogy azon nemcsak egy drótkerítést, de egy velejáró aknazárat kell érteni. Ezek számára ajánlatos lenne figyelembe venni legalább annyit, hogy ha a terv valamilyen kerítést eredményez is, ez esetben aknazárról nincsen szó. Meg arra is kellene nekik emlékeznük, hogy az a szégyenletes kommunista aknazár régebben a kerítés belső oldalán volt, tehát nem a kívülről bejövők, hanem a belülről kimenni

szándékozók ellen védett. Tehát akkor nem a „szocialista paradicsomot” óvták vele az ide kívánczók tömegektől, hanem az innen való távozást tették lehetetlenné. Ami valójában azt jelentette, hogy az egy börtönkerítés volt. Az idősebbek ezt nagyon jól tudják, sőt még azt is, hogy akkoriban, amikor arra valamelyes lehetőség nyílt, szinte az egész ország lakossága (persze kivéve az uralkodó osztályt) gondolt a távozásra. Nagyon jól fejezi ki ezt az a jól ismert akkori mondás, hogy „az utolsó távozó kapcsolja le a villanyt”.

Persze a mai baloldaliak jó része ellenzi a kerítést, embertelennek nevezi, de hogy például Izraelben a palesztinok, vagy az Egyesült Államokban a mexikóiak ellen már régóta van ilyen, meg Spanyolországban, Görögországban, Egyiptom határán meg máshol is, azt szó nélkül hagyják. Mert nekik lényegében csak egy a fontos, hogy kritizálhassák, amit a kormány csinál. Ha valamit csinál, azért, ha nem csinál, azért. A lényeg csupán csak a zavarkeltés, meg persze, hogy hallatni tudják a hangjukat.

Annyit azért még hadd tegyek hozzá, hogy ennek a hatalmas migráns problémának nagy részben kétségtelenül a globális túlnépesedés a fő okozója. Jól tudjuk, hogy a múlt század hatvanas éveiben még csak 3 milliárd körül volt a Föld lakossága, és ma már 7 milliárd fölött van, ami azt jelenti, hogy 50 év alatt több mint megkétszereződött. Azt is tudjuk, hogy ez a hatalmas szaporulat főleg Afrikában, Ázsiában, Dél-Amerikában, tehát a legszegényebb országokban történt, míg a fejlett világban, Európában és Észak-Amerikában a népesség száma szinte stagnál. Érdekes tudni például, hogy az a London, ami nem régen még a világon első volt egy millió fölötti lakossal, mára közel a harmincadik. Vagy például a nem is olyan régen még nagyvárosnak számító Detroit, a tömeges elvándorlások miatt ma már csak árnyéka önmagának.

Nyilvánvaló, hogy ez a robbanásszerű népszaporulat előbb-utóbb meghaladja a bolygónk eltartó képességét, amihez hozzájárul, hogy közben az egészségügy fejlődésével, úgy a kisgyermekek, mint az idősek életben tartása jelentős mértékben (örvendetesen) növekedett. Hogy mindez végül is hova vezethet, az könnyen elképzelhető. A cinikusok szerint persze már megvan a radikális végleges megoldás lehetősége is, hiszen nem kell mást csinálni, mint kötelezővé tenni a fogamzásgátlószerek használatát. Úgy kevesebb, mint egy évszázadon belül lakatlanná lehet tenni az egész bolygónkat.

No, de még mindig nem tudom befejezni ezt a migrációról, elsősorban is bevándorlásról szóló fejezetet, mert sokszor felmerül az a szempont, hogy közben azért zajlik egy elég jelentős méretű kivándorlás is. A napi sajtóban olvasható ezzel kapcsolatban, hogy a múlt évben csaknem 4500 millió dollárnak megfelelő pénzüsszeget utaltak haza a külföldön dolgozó magyarok, főleg Németországból, az USA-ból, Kanadából. És hogy ez több mint kétszerese a tíz

évvvel ezelőtti összegnek, és a bruttó hazai termék 3.2 százalékát teszi ki. Ehhez nem árt tudni, hogy ez ugyan összehasonlítva a száz évvvel ezelőtti, hasonlóan hazaküldött összegnél jóval kevesebb, de azért így is elég jelentős.

No, erről, pontosabban a „menekült” ügyről egyelőre ennyit, mert most zajlik a dolog és nem tudható, hogyan fog alakulni. Hogy jól nem, az szinte biztos, mint az is, hogy valószínű növekvő gondot fog okozni, nem csak nálunk, de egész Európában is. Azonban mivel vallomásokat írok, és valaha én is menekült voltam, az ezzel kapcsolatos gondolataimat el kellett mondanom.

A rendkívül sokoldalú és nagy tudású B. Pascal szerint: az ember arra van ítélve, hogy gondolkozzék. Ehhez meg is van az adottságunk, mégis az erre szolgáló óriási agykapacitásunknak csak néhány százalék a kihasználtsága. Sőt, azt még alig ismerjük, mert még azt sem tudjuk, mi történik az agyban, amikor például újat tanulunk vagy emlékezünk. A vallomások írásához nekem is emlékeket kell felidézni, és persze fogalmam sincs, hogy ehhez mi történik az agyamban. De azt már tudom, hogy emlékezet nélkül csupán csak biológiai gépek lennénk.

Azt meg észrevettem, hogy a tudat egy piciny kis idővel mindig elmarad az agy tevékenysége mögött. Néha egészen megdöbbentő ezt észlelni, mint például rejtvény fejtés közben, amikor váratlanul megszületik a válasz, mielőtt lényegében még fel sem tette az ember a kérdést. Néha meg nem kis, hanem egészen sok idő telik el ahhoz, hogy a feltett kérdéshez az agyban megszülessen a válasz. Akkor, amikor már régen nem is gondolunk rá, de egyszer csak ott van, mert a tudat, mint egy ismeretlen komputer, egyszer csak kidobja a választ.

Ennek a csodálatos szervnek még majdnem annyira titokzatos a működése, mint az egész univerzumé. És itt idézhetjük Einstein mondását a nagy felfedezéséről: „Fogalmam sincs, hogy ez az egész hogyan működik, csak azt tudom, hogy igaz”. Mert annak, mármint az univerzumnak a megismerésében is csak lépésről lépésre lassan haladunk előre, miközben ott is megdöbbentő titkok tárulnak eléink. Annyit azonban már tudunk, hogy ezt a csodálatos szervet dolgoztatnunk kell, mert a pihent agy az ördög fészke, és az ördög neve: Alzheimer.

Én most leginkább az emlékek felidézésével dolgoztatom az agyamat, és néha azzal szórakoztatom magam, hogy a tudásként régebben elraktározott emlékeket újakkal egészítem ki, és egyeztetem azokkal, amiket újabban tanulok. Különösen olyan területeken, amelyek mindig vonzottak, de róluk elég keveset tudtam. Ilyen például a csillagászat.

Mert például azt ugyan már régóta tudom, hogy a Titán a Naprendszer második legnagyobb holdja, de azt nem tudtam, hogy felszínét egy nitrogén-

metán-etánatmoszféra takarja, rettenetes légköri körülményekkel, miközben azt egy szinte állandó metáneső veri. És azt sem tudtam, hogy ez az egyetlen másik olyan égitest a Naprendszeren belül, ahol folyók, tavak, tengerek vannak a felszínen, csak hogy ezekben nem víz, hanem metán-etán-propán keverék csobog.

Azt is tudtam, hogy a Jupiter bolygó holdja, az Európa csak valamivel kisebb a mi holdunknál, de azt nem, hogy a felszínét víz-jég borítja, belül pedig vas-nikkel magja van, és a kettő között valószínű, hogy egy vízóceán is létezik, ahol elképzelhető valamilyen élet.

És a Szaturnuszról régóta tudott, hogy a Naprendszer második legnagyobb bolygója, ám nincsen szilárd felszíne. Van viszont az néhány holdjának, amelyeken meteoritkráterek tömege található, köztük olyan is, amelyiknek az átmérője esetleg 140, és a mélysége 10 kilométer, tehát igen nagy. A meteoritkráter persze becsapódási krátereket jelent, olyanokat, amiknek a Földünkön való létével valaha (amikor ez a téma még nemzetközileg is elég ismeretlen volt) meglehetősen sokat foglalkoztam. Ezt mutatja például az is, hogy az akadémiai védésem címe „A meteoritkráterek morfogenezise...”, ami a kozmikus testek becsapódása által okozott felszíni forma létrejöttét és alakulását jelenti. Egy ilyen, a Szaturnusz egyik holdján látható hatalmas kráter persze egyben arra is utal, hogy bizony a jelentős méretű kráterek keletkezését okozó becsapódások sem voltak ritkák az égitesteken, és így persze a Földön sem. Ezek a kozmikus becsapódások által keletkezett robbanások néha olyan erejűek, voltak, hogy az összeütköző égitestek darabokra hullottak, és a Szaturnusz esetében az ilyen törmelék ott kering annak valamilyen gyűrűjében.

Ugyancsak a Szaturnusz egyik holdjával, az Enceladussal kapcsolatos az újabban kiderült érdekesség, hogy bár az az égboltunk legfényesebb égiteste, mert a jeges felszínéről a napsugarak visszaverődnek, aminek eredményeként a felszíni hőmérséklete rendkívül hideg, -261 Celsius fok, de a belsejében lehet, hogy folyékony víz van.

Ennek a rövidke kis kozmológiai eszmefuttatásnak a befejezése legyen az, hogy az általános hiedelem szerint – ugye – a Hold kering a Föld körül, ami persze csak látszólagos, hiszen – mint valószínű tudod – valójában a két égitest egymás körül, vagyis pontosabban a kettő együttes tömegének a központja körül kering, ami a Föld kérgén belülre esik. Innen van tehát az illúzió, hogy a Hold a Föld körül kering, miközben annak árnyéka a Napból érkező fényt rajta különböző mértékben kitakarja, az állandóan ismétlődő fázisváltozást eredményezve.

Erről a fázisváltozásról még meg kell jegyezmem, hogy engem gyerekkorom óta különösen vonz a telihold látványa. Arra is elég régen felfigyeltem, hogy az néha jóval nagyobbnak tűnik, mint máskor. Persze annak okával nem foglalkoztam, de aztán, amikor a dolgoknak – már nemcsak az érdekessége, de azok magyarázata is érdekelni kezdett –, világosodott meg, hogy ez a Föld körüli pályájával összefüggő jelenség természetesen rendszeresen ismétlődik, és egyszerűen csak annyi, hogy amikor a Földhöz van a legközelebb, akkor tűnik a legnagyobb. Ilyenkor van a „szuperhold” (legutóbb 1982-ben volt és legközelebb 2018 júliusában lesz). Ennek pedig a legnagyobb érdekessége, amikor ez a fázisváltozás során egybeesik a teljes holdfogyatkozással (a Föld árnyéka teljesen eltakarja a Holdat), ami viszont már egy nagyon ritka esemény. Erről most azért szólok ilyen részletesen, mert ilyen szuperholddal egybekötött holdfogyatkozás éppen most, ahogy ezeket a sorokat írom, 2015. szeptember 27-én lett volna látható, ha pechünkre nem lett volna borús az ég.

No, ha már így „okoskodom”, megkérdem: tudod-e mit jelent az a szó, hogy MENSA? Persze, ha az z-vel lenne írva, tudnád, de így „S”-el, talán már nem vagy annyira biztos. Ám, azért valószínűleg gyanús a dolog, mert emlékezel, hogy latinul a mensa asztalt jelent, és ez esetben jó is a sejtésed. Ha igen, talán tagja lehetnél annak a nemzetközi társaságnak, amely címében ezt a szót használja. Hogy miért, az nem fontos, mert jelenleg a lényeg az, hogy a legmagasabb intelligenciájú emberek nemzetközi klubját jelenti.

Ennek az elit klubnak ma kb. 130.000 tagja van, 100 különböző országból, akiknek az IQ-ja (intelligence quotient azaz intelligencia hányadosa) 130 fölötti (az emberiségnek talán csak kb. a 2%-a tartozik ide). Ennek számunkra most az adott említésre méltó érdekességet, hogy a társaság jelenlegi elnöke egy magyar hölgy, aki egyben a szervezet mindenkori legfiatalabb elnöke.

Így, hogy most az okoskodásnál tartunk, akkor azt is megkérdem, tudod-e hogy a NASA (ami mozaikszó) minek a rövidítése? Gondolom, tudod, hogy a National Aeronautics and Space Administration-é. De azt talán nem tudod, hogy ez a mozaik szó (NASA) azt is jelenthetné, hogy Not Always Scientifically Accurate, amit azért nem fordítok le, mert esetleg azt mondd, hogy az talán erre az én vallomásaimra is értelmezhető.

A MENSA tehát a szellemi elit, vagyis a magas intelligenciájú emberek társasága. Olyanoké, akiknek 130 fölött van az IQ-ja, vagyis a szellemi képessége. Ez ugye egy nagyon fontos valami, és jó tudni róla, hogy az átlagemberé 80–90 körüli, a legmagasabb ismert érték pedig 166. Persze elképzelhető, hogy van ennél magasabb is, de hát nem mindenkié ismert.

Természetesen ennek is van sok érdekessége, mint például az, hogy állítólag ez az érték az élet során a 17–18 éves kor körül alakul ki, és aztán nem, vagy alig változik, tehát nem fejleszthető. Hiába tanul valaki egyre többet, annyi és kész (én ezt nem hiszem). Majdnem az mondható, hogy vele születik az ember, tehát vagy van, vagy nincs. Vagyis lényegében egy adottság, mint oly sok minden más.

Állítólag a férfiak és nők között közel azonos az arány, a különbség inkább az, hogy a férfiak között többen vannak a nagyon alacsony meg a nagyon magas kategóriába tartozók, míg a nőknél inkább az átlagosság a jellemző. (Azt azért nem árt tudni, hogy Magyarország lakosságának 80%-a rendelkezik 80-as értékkel.)

De ki lehet ennek a világ legintelligensebb embereiből álló szervezetnek a vezetője? Talán akinek legmagasabb az IQ-ja? Ha automatikusan az lenne, az – gondolom – már magában megcáfolná a lényegét, mert egy nemzetközi szervezet vezetőjének nyilván többféle képességekkel is kell rendelkeznie. Mint például nyelvek tudásával, különböző társadalmi körülmények ismeretével. Az igaz, hogy a múltban általában idősebb urak töltötték be a tisztséget, de a felgyorsult világunkban a szuperintelligensek még intelligensebbek lettek, és így változott a helyzet. Ennek következtében büszkéek lehetünk rá, hogy napjainkban egy magyar hölgy (Nagykovácsiból) irányítja a MENSA világot.

Az ember testből és lélekből áll... tanultuk kiskorunkban (a rovarok meg fej, törzs és potrohból, ugye emlékszel?) Tehát, amikor megszületünk, már belénk van kódolva majdnem minden, amiknek csak ki kell fejlődniük. Aztán leszünk szépek vagy csúnyák, okosak vagy buták, magasak vagy alacsonyak, erősek vagy gyengék, és így tovább. Ahogy múlik az idő, sok minden fejleszthető, a jó pap például ugye holtig tanul, vagy aki sokat sportol erősebb lesz... csak éppen az IQ az nem, vagy csak alig változik. Lehet valaki tudós, 70 éves akadémiai tag, annyi maradt amennyi volt, mint amikor leérettségizett. És hiába van, valakinek mondjuk 130-as IQ-ja, az azért még lehet egy jellemtelen, megbízhatatlan, ronda fráter. Valahogy úgy, mint egy izomkolosszus, ami magában még nem jelent semmi minőségi megkülönböztetést. Az ideális tehát úgy tűnik itt is az arany középut: nem túl okos, nem túl nagy, nem túl szép, de kedves, jóindulatú etc. és úgy sikeres, népszerű, közkedvelt lehet.

Hogy én hogy állok ezzel az IQ -val, mennyi az enyém? Mivel Vallomásokat írok, amit őszintének ígértem, ha már kitértem rá, nem kerülhetem ki a jogos kérdést, tehát válaszolok. Nem tudom. Talán azért nem, mert sejtem, hogy jobb így. Soha nem próbáltam megtudni. Az biztos, hogy egy Rubik kockát órák alatt sem tudnék kirakni, vagy húsz felsorolt nevet sem tudok azonos sorrendben visszamondani. De azt is tudom, hogy nagyon sok nagy

tudású ember csak bizonyos vonatkozásokban volt nagy tudású, míg sok minden másban szinte tudatlan. Ezért nem foglalkozom vele... nem érdekel.

Nem, mert – szerintem – a méréshez használt tesztek nem megfelelőek. Persze, talán nem is lehetnek másmilyenek. De egy halat nem lehet elítélni azért, mert nem tud fára mászni, vagy egy elefántot, mert nem tud repülni. Engem se ítéljen el senki, mert gyenge vagyok valamiből.

Viszont tudom, hogy jó a képzelőerőm, és az ismereteimet jól tudom kombinálni. Példának említhetem a hajdani kedvenc tudományos témámat, a kozmikus testek összeütközését, és az azzal járó következményeket. Ez azzal kezdődött, amit az iskolában tanultam, vagyis, hogy a világűrben rend van, minden, mint egy olajozott gépezet zavartalanul működik úgy, ahogy megteremtődött. Hogy ez nem egészen igaz, illetve az csak látszólagos, az előttem már sokaknak gyanússá vált, és voltak, akik valótlanságának hangot is adtak, de az nem nagyon talált megértő fülekre.

Az én fülem azonban egyre jobban reagált ezekre a korabeli reinitens nézetekre, aminek következtében utánanéztem dolgoknak, és amit találtam, annak hangot is adtam. Ebből lett aztán az akadémiai védésem (is), ami azt bizonyította, hogy a világmindenségben uralkodó rend csak látszólagos, és a rend ellentétének a bizonyítékai az égitestek ütközése során, az égitesteken keletkezett robbanási formák, amiket meteoritkrátereknek hívunk. Erről korábban itt, a Vallomásokban is már többször beszéltem, de azzal kapcsolatban nem említettem még (amiről korábban több nyilvános publikációmban is részletesen szoltam), a tsunamik (szökőár) keletkezését.

Arról van szó – ami nekem nyilvánvalónak tűnt –, hogy ha a szárazföldet érik kozmikus becsapódások, amik révén meteoritkráterek keletkeznek, miért ne érnék azok a tengereket is? Ráadásul még jóval nagyobb számban is, hiszen a Föld felszínének jóval nagyobb részét borítják tengerek. És ha érik, ott mi történik?

Ez a nézet, és így az abból fakadó kérdés korábban ismeretlen volt, így amit én állítottam, az meglepett mindenkit. Én ugyanis azt mondtam, hogy a tengerekben, lévén az folyadék, a kráter ugyancsak létrejön, de az szinte azonnal meg is szűnik, és nyomában egy tengerár keletkezik (tsunami), ami extrém esetekben szárazföldre érve, szigeteken, hegyeken, sőt hegységeken is átsöpörhet. Ez a nézet akkoriban még teljesen hihetetlen, ismeretlen volt. Ezt bizonyítja, az Élet és Tudomány 1975. 33. számában olvasható, a „Tsunamit okozó meteorit?” című írásom.

Ebben a Földet érő kozmikus becsapódási témakörben több, más merész gondolatomat is közölték a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság lapjai. Ilyen volt például a „Hogyan keletkezett a Hold”, Élet és Tudomány, 1988. 46. szám, vagy ugyanott, az 1985. 25. számban a „Hogyan keletkezett a gyémánt?” című.

Ezeket a példákat most csak annak bizonyítására említettem, hogy ha valakinek az IQ-ja nem 130 fölötti, azért még lehet elég értelmes, és annak jelét adhatja többféle vonatkozásban is.

Az általam korán felismert, és akkoriban a gyémánt hihetetlen keletkezéséről szóló elgondolásomról korábban már szoltam, most azonban megemlítem még, hogy az úgy keletkezett gyémántoknak, már külön nevük is van. Ezek az impaktitok, amely névben az impakt, a becsapódást jelenti. A legjobb példa ezek lelőhelyére a Szibériában található Popigai-kráter, amely napjainkban a világ legnagyobb gyémánt bányája. Az ottani elképesztő mennyiségű kincset azonban csak visszafogottan termelik, hogy óvják a nemzetközi piacot. A közelmúltig titok is övezte ezt a több mint 100 kilométer átmérőjű, tehát a Föld egyik legnagyobb meteorit kráterét, amit egy aszteroida becsapódása okozott, és hogy a gyémántok annak az eseménynek köszönhetőek, azt csak mostanában ismertették.

Jó ezekre a meglátásaimra visszagondolni, és vallani róluk mosolyogva, annak tudatában, hogy aki olvassa, talán el sem hiszi. Bevallom, nekem is elég hihetetlen volt annak idején, például az óceánokban keletkezett tsunámikról írni, hiszen gyerekkoromban számomra az óriási nagy vizet a néha kiáradó Ipoly folyó árterének a látványa jelentette, és a gyémántról meg azt sem tudtam, hogy az létezik. Aztán, ahogy lassan múlik az idő, és az ember ilyesmikről értekezik, a végén odajut, hogy elkezd komolyan venni önmagát.

Az ember, mármint a többség, de persze nem én. Nálam nincsen semmilyen komolyan vevés. Ha annak idején az értekezésemet, mint azt, az opponenseim javasolták, könyv formában megjelentetik, akkor a nézeteim közismertekké váltak volna, és nem lehetett volna elhallgatni. De nem jelentették meg, így csak egy pár tudós kolléga tudott róluk, akik azóta vagy elhaláloztak, vagy most már úgy tesznek, hogy ők is elfelejtették. Nekem meg az maradt, hogy most, amikor szinte nincsen olyan nap, hogy a televízió valamelyik csatornáján ne lenne valamilyen látványos, félelmetes, tudományos bemutatója annak, amiről jó negyven évvel ezelőtt értekeztem, meg lehet az a kielégítő érzésem, hogy igazam volt.

Most már én is – mint majdnem mindenki – gyakran nézem a televíziót, főleg a csodás természetfilmes meg sportadásokat. Mint például a napokban,

amikor nézni akartam a Wimbledonban zajló teniszeverseny közvetítést, de bánatomra kiderült, hogy az egy olyan csatornán megy, ami nekem nincs. Így, valami más után kellett néznem, és megakadt a szemem, egy akkor kezdődő filmen, aminek az a címe, hogy „A temetetlen halott”. Mivel ismerősnek tűnt, mert valamit, valamikor már hallottam róla, így ott ragadtam.

Gondolom, talán Neked is ismerős ez a film, melyet Mészáros Márta még 2004-ben készített Nagy Imréről, a tragikus sorsú volt miniszterelnökről. Szóval ott ragadtam, elkezdtem nézni. Az azzal kapcsolatos élményemet nem részletezem, most az egésznek csak a számomra megdöbbentő konklúzióját említem. Azt, hogy ugyanaz a vád, aminek alapján őt felakasztották, ott szerepel a velem kapcsolatban korábban említett szolnoki bírósági ügyiratokon is, és pedig: „A Népköztársaság megdöntésére irányuló tevékenység”.

Mit mondjak – gondolom, elhiszed – a film után nem aludtam túl jól... hiszen engem is felkőthettek volna, ha éppen ahhoz lett volna kedvük (meg, ha akkoriban számukra elérhető lettem volna, mert ugyan a vádnak nem volt semmi alapja, de szerencsére akkor én már Kanadában éltem). De nem úgy döntöttek, sőt ellenkezőleg. Annak az ítéletnek az alapján megpróbáltak belőlem is egy Pelikánszerű elvtársat csinálni. Sokáig kedveztek, „futtattak”, hogy aztán, ha úgy tetszik, ők is kérjenek tőlem valamit, amire majd nem mondhatok nemet, mint látható az, a nagyszerű „A tanú” című filmből (melyet Bacsó Péter készített, és kilenc évig nem lehetett bemutatni).

No, de most már nem fogok politizálni. Sem túlzottan komolykodni. Legalább is egy ideig. Ezért inkább megkérdem, tudod-e melyik az a négy állat, amelyet a nők legjobban szeretnek? Nos: a nerc, a jaguár, a bika, és a marha (gondold ezt végig). És tudod, hogy miért tévednek kevesebbet az állatok? Mert tévedni emberi dolog. Vagy hallottad-e azt, hogy a férfi addig él, amíg kíván, a nő pedig addig, amíg kívánják?

És ide kívánczik egy eléggé új felfedezés az Oxitocin hormon, ami – egyebek között – például az orgazmus (vagy ölelés) hatására szabadul fel a szervezetben, és hatására kellemesen megnyugszunk. Vagy hallottál arról, hogy megjelent J. Blank könyve „A csajozás bibliája”, ami persze azonnal bestseller lett (elolvasva esélyed lehet a szenior csajozó művész címre).

A napi hírek nagy érdekessége, hogy a kilenc éve úton lévő New Horizons nevű űrszonda, a NASA eredeti tervének megfelelően, elérte a Naprendszer legtávolabbi bolygóját, a Plutót, és mellette olyan távolságra haladt el (12.5 ezer kilométer), hogy nagyon fontos felvételeket tudott készíteni róla. Ezek pontosabb értelmezéséhez persze még idő kell, ám az első kép, amit látok róla,

tudod, mit mutat? Egy hatalmas kozmikus becsapódási nyomot, egy asztroblémet, vagy még érthetőbben egy hatalmas meteoritkráter jól kivehető formáját. Ezt, mint a hajdani kedvenc témámat látva, szinte személyes kapcsolatot érzek vele, és fokozott érdeklődéssel várom erről a törpebolygóról nemsokára érkező részletesebb híreket.

Ugyancsak szinte napi érdekességnek számít, hogy Bertrand Piccard és André Borschberg, a napelemmel működő Solar Impulse nevű „zéró üzemanyag” géppel, a Föld megkerülése közben igen csak figyelemre méltó teljesítményt hajtottak végre. Persze, ha a Piccard nevet hallja az ember, akkor már sejti, hogy valami rendkívüli teljesítményről van szó, hiszen már nagyon régről ismert a nagyapja, Auguste hőlégballon magassági rekordja (16.2 km) meg az apja, Jacques mélytengeri rekordja (11 km, Marianna-árok), és hogy ő maga 1999-ben hőlégbalonnal megkerülte a Földet.

A mostani motor nélküli repülő úton, a Japánból Hawaiiiba tartó szakaszon egyhuzamban majdnem öt napot töltöttek, míg végül megérkeztek. Piccard a Föld hőlégbalonnal történő megkerülését 17 „szöcske ugrással” teljesítette korábban.

Ugyancsak érdekességgént olvasom, hogy Mexikóváros átlagosan 10 centimétert süllyed évente, és a Mount Everest meg 4 millimétert emelkedik évente. Ez természetesen azt jelzi, hogy a Föld kérge helyenként, le és felfelé is mozog. Ehhez, ha hozzávesszük, amit mindenki tud, hogy (a lemeztektonika révén) a kontinensek meg vízszintesen is állandó mozgásban vannak, akkor bizonyítékként láthatjuk, hogy a Föld egyáltalán nincs olyan nyugalmi állapotban, mint azt a régi teremtés-elmélet vallotta, vagyis, hogy rajta minden úgy van, ahogy a Teremtő megteremtette.

Erről a témáról korábban már elég részletesen szóltam, de akkor nem volt alkalom arra, hogy a földkéregnek a szinte állandóan létező le és felfele mozgó jelenségét egy kissé részletesebben is megvizsgáljuk. A felfele mozgást természetesen mindenki ismeri a hegyképződés folyamatából, amit orogenezis néven tanultunk, és leginkább a viszonylag gyorsan történő látványos vulkanizmus jelenségével képzelünk el, de tudjuk, hogy a vetődéssel és gyűrődéssel történő lassúbb mozgási folyamat legalább ugyanolyan jelentőségű.

Kevésbé ismert viszont az a jelenség, amikor nem hegy vagy hegység képződéséről van szó, hanem annál sokkal nagyobb területről, majd hogy nem egész kontinensnyi méretről, ráadásul nem csupán emelkedés, de süllyedés vonatkozásában is. Ezt a lassan lezajló földkéregmozgást, amikor az egymáson fekvő különböző rétegek egymáshoz való viszonya, tehát a kéreg szerkezete nem változik, az csak le vagy felfelé mozog, epirogenetikus mozgásnak hívjuk.

Ekkor a kiemelkedés során, tehát a szárazföldön erózió, a süllyedés során üledék-felhalmozódás történik.

Ez a jelenség engem annak idején elég sokat foglalkoztatott, mert az a terület, ahol sokáig éltem és dolgoztam, az amerikai kontinensnek ilyen részén volt. Hegységképződés ott (jelképesen szólva) soha nem történt, ezért a földkérgét alkotó rétegek vízszintesen egymásra rakódottan találhatók, szinte teljesen ahhoz hasonlóan, ahogy az a felszínen ma is látható száz és száz kilométereken át minden irányban. Volt helyette (és persze ma is van) az epirogenetikus mozgás, ráadásul kettős vonatkozásban is, amelyek közül az egyik viszonylag közelmúltú, míg a másik nagyon régi vonatkozású.

Ezúttal most inkább csak a közelmúltival foglalkozunk, mert annak eredménye lett az a földfelszíni rész is, ahol oly sokáig éltem, vagyis a kanadai préri. Ahhoz, hogy megértsük itt a lényegét, a Földet úgy kell elképzelni, mint egy nagyobb gumilabdát. Ezt a labdát, ha az ujjunkkal vagy öklünkkel megnyomjuk, akkor ott egy mélyedés keletkezik, ami a nyomás megszűntével eltűnik. A labda kérge tehát benyomódott, és a nyomás megszűntével a kéreg visszamozdult.

A földkéreg esetében most a nyomást egy rajta felhalmozódott súlytömeggel, egy több ezer méter vastag jégtömeg súlyával képzeljük el, ami a kéreg lefele mozgását (benyomódást) eredményezi, majd amikor ez a terhelés megszűnik (a jég elolvad), a kéreg visszaemelkedik. Ez egy viszonylag lassú, egyszerű természetes folyamat, ami a földtörténet során többször, és több területen is előfordult, és az utolsó eljegesedést követően még napjainkban is zajlik (például Észak-Amerikán kívül Skandináviában vagy Szibériában is).

Ez azonban csak a közvetlen akkori életteremet, a felszíni környezetet érintette, míg munkám során a másik kéregmozgással volt elég szoros indirekt kapcsolatom. Pontosabban nem is az epirogenetikus mozgás egészével, hanem annak csak egy belsőbb részletével. Az egész ugyanis szinte a kontinens teljes belső részét érinti, fel egészen az Arktikumig, ami felszín-alaktaniilag a prérihez hasonlóan többé-kevésbe lapos térség, északon kristályos ösközetekkel, délen pedig az azokra rakódott üledékes kőzetekkel. Mivel olajkutató voltam, és az olaj (meg a származékai) az üledékes kőzetekben található, én azzal foglalkoztam, és így kerültem kapcsolatba a hatalmas, nagy területekre kiterjedő kéregmozgásokkal, amiről most olyan jólesne bővebben értekezni, de az a gyanúm, hogy ezzel a szakmaiaskodással már így is túlzottan igénybevettem a figyelmedet.

Azt azért még megreszkírozom, hogy elmondok egy ezzel kapcsolatos (olajtól független) véleményemet. És pedig azt, hogy a kontinens északi részén,

ahol a hosszantartó epirogenetikus mozgásoknak köszönhetően a mostani felszínen az említett őskori kristályos kőzetek vannak, ott található a mindössze csak egy pár évtizeddel ezelőtt felfedezett gyémánt bányák is. Jól látod, gyémánt bányák, amelyek ráadásul (szerintem) kozmikus eredetűek.

Ugye emlékezel Szibériával kapcsolatban, hogy az ottani gyémántbányákról már meséltem. Nos, mivel „Kanada az amerikai kontinens Szibériája”, ott is megvannak a gyémántlelőhelyek, amire lényegében azt mondhatnám, hogy természetesen. Itt most azonban mást akarok hangsúlyozni, és pedig azt, hogy mivel ezek a gyémántlelőhelyek olyan kőzetekben találhatók, amelyek nagyon régi eredetűek, így a keletkezésüket okozó kozmikus becsapódások a nagyon távoli őskorban még olyan felszínbe történhettek, amelyek a mainál több száz (de talán több ezer) méterrel is magasabban voltak. Az azóta eltelt hosszú időszak alatt ez a magasság lassan, fokozatosan egyre jobban a mai szintig leerosdálódott, többek között például a fentebb említett jégtömegek mozgása révén. Ezért található ma a gyémántok viszonylag a felszín közelében. És ezzel egyben valószínűsítettem azt, hogy közben számos hajdani meteoritkráter, a benne keletkezett gyémántokkal lepusztult.

Itt most ajánlatos egy mély lélegzetet venni, mert (megint) olyasmit mondok, ami miatt többen is valószínű elmosolyodnak vagy esetleg a szívükhöz kapnak. Azzal ugyanis, ha egy hajdani meteoritkrátert az erózió szép lassacskán eltünteti a földfelszínről, az esetleg benne lévő gyémántok azért nem tűnnek el, csak áthelyeződnek, elszállítódnak, és valahol végül is lerakódnak. Hiszen itt azért mégiscsak a legkeményebb ásványról van szó, ami az átmozgatás révén ugyancsak erodálódhat, méretbelileg tehát megkophat, de sok azért megmarad, és akkor pedig valahol van. Gondold ezt tovább...

„A vér nem válik vízzé” szól a régi bölcs megállapítás, amit a fentebbi sorok igazolnak, mert megint kaptál kedves Olvasóm egy adag (ál?) tudományos okoskodást, ami elkerülhetetlen, mivel a szakma nem kiiktatható. De miért is lenne, hiszen ezek a vallomások egy geológus-geográfus életéről szólnak, és nem csoda, ha „a szög ki-kibújik a zsákból”, mert én csak próbálkozom, igyekszem ezt nem túlzásba vinni. Mert másból is áll a világ. Sőt, főleg másból.

Ahogy ezeket írogattam, rápillantottam az órára, és meglepetten láttam, hogy éjfél felé jár az idő. Mezítláb, félmeztelenül ültem itt a gépnél, a ventilátor diszkrét duruzsolása mellett, mert napközben 36 fok volt, és idebent a szobában még este sem volt nagyon 30 fok alatt a hőmérséklet. Ahogy pihenésképpen kiléptem a teraszra egyet nyújtózkodni, és felnéztem a csillagos égre, eszembe jutottak a „Sűrű csillagos az ég”, meg a „Csillagok, csillagok szépen

ragyogjatok” hangzású kedves régi dalok. Így aztán kedvem lett ledőlni a nyugágyra, hogy jobban belebámuljak a végtelen csodálatos látványba.

Ennek nyomán aztán az agyamban beindult a gondolatfolyam abba az irányba, hogy milyen kár is az emberiség kiokosodása. Mennyivel szebb lenne, ha maradt volna az ő régi hiedelem, miszerint amit ott fenn látunk, az az égbolt, afölött van Isten és az angyalok lakhelye, a Mennysország, és az égbolton látható pislákoló fényfoltok csak olyan lyukak, amelyeken átszivárognak annak fényei. A Mennysország, ahová Szent Mihály szállít minket, és melynek kapujában Szent Péter vár ránk, hogy amikor elé jutunk, az Úr nevében intézkedjen a további sorsunkról.

Ehelyett ma már tudjuk, hogy ott nincsen semmilyen égbolt, sem Mennysország. Csak egy végtelen űr van, ahol a látható fénypontok valami olyasfajta „csillagok”, mint a mi Napunk vagy a mi Tejútunkhoz hasonló csillagvárosok, gömbhalmazok, különféle asztrofizikai jelenségek, melyek körül zajlik a gravitáción alapuló végtelen kozmikus tánc; majd ezeken túl újabb és újabb ilyesmik léteznek, amikre már gondolni sem nagyon tudunk, mert lehetetlen számunkra követni a tér és időnek ezt a beláthatatlan viszonyát.

De azért én gyerekkori hittel néztem a csillagos eget, és ahogy mégis csak megpróbáltam érzékelni az egyes csillagok távolságát, tudva azt, hogy fényük az általunk ismert legnagyobb sebességgel év milliók óta utazik, hogy ideérjen, gondolatban fokozatosan egyre jobban távolodva az űrben, végül is oly annyira beleéltem magam a végtelenség elképzelhetetlenségébe, hogy szinte szédülni kezdtem... és végül elaludtam.

„Csillagok, csillagok szépen ragyogjatok, a szegény legénynek utat mutassatok... mutassatok utat a szegény legénynek” szól a régi dal, de a csillagok hallgatnak. Nem mutatnak utat, magunkra hagynak minket, hogy tévelyegjünk tovább, járva a számunkra kijelölt utat, hiszen ők is azt teszik. Minden járja a számára kijelölt utat, mi itt a Földön, ők a Világűrben. A különbség csak annyi, hogy a mi időnk gyorsan lejár, míg az övék nem. A mi időnk olyan gyorsan jár le, hogy az ő helyzetük közben változatlan marad. Úgy is mondjuk, hogy „álló csillagok”. Ők hozzánk viszonyítva öröktől fogva vannak, és örök időken át léteznek. Ám ez sem igaz, mert ha nagyon lassan is, de ők is változnak. Mint ahogy változunk mi is, csak az időskála nagyon különböző.

Porból vagyunk, porrá leszünk... szól a régi bölcs megállapítás, és közben mi csak „ad interim”, vagyis ideiglenesen létezünk. Csak a por az igazi valóság, a lényeg, hiszen jórészen abból vannak a csillagok is. Mi csak nagyon jelentéktelen, gyorsan múló, változó részei vagyunk a nagy törtéetésnek. „Isa pur

es homou vogymuk” mondja a nyolcszáz évvel ezelőtti Halotti beszéd, amiben szinte majdnem mindegy, hogy az ismeretlen „isa” szó alatt mit értett az a bencés rendi szerzetes, aki leírta. Lehet az „bizony” vagy „csak ” vagy valami más, mert a lényeg, a „porból lettünk és porrá leszünk”. Hogy közben valami folytán, valami révén a porból ideiglenesen összeáll egy olyan valami, amit mi, itt a Földön életnek hívunk, az valószínűleg csak egy érdekes természeti jelenség. A lényeg a por, az volt és marad. Hogy a közben szerepet játszó „valami” az micsoda, egyelőre nem tudjuk. Az a „valami” az egy csoda, és persze azért csoda, hogy az megmagyarázhatatlan legyen.

A nagy kérdés nyilvánvalóan most az, hogy ez a Földön létező „csoda” létezik-e máshol is a végtelen világűrben? A kézenfekvő válasz természetesen az, hogy igen, miért ne létezne? Ennek cinikus folytatásaként létük bizonyítékaként említhetjük azon okosságukat, hogy látszólag nem akarnak semmilyen kapcsolatot sem velünk. Talán páriáknak tekintenek bennünket, akiket jobb messzire elkerülni. Lehet, hogy hagyják járni az utunkat, annak tudatában, hogy az úgyis a pusztulásunkba vezet. Nem valami dicső gondolat... de sajnos lehetséges.

Nem valami dicső gondolat... írtam, és ez felidézett bennem valamit, amiről úgy érzem, beszélnem kell. Kell, mert mostanában gyakran találkozom azzal, hogy vannak dolgok, amikről sokat beszélünk, és vannak, amikről nem. Tudom, megígértem, hogy többet már nem politizálok, és szeretném leszögezni, hogy amiről most fogok szólni, azt nem politikai célzattal teszem. Persze, hogy mi a politika, és mi nem, azt nehéz megkülönböztetni. Van, aki azt vallja, hogy a világban minden politika, és ez talán igaz is. Hiszen annak világában élünk, élünk és fogunk élni. Korábban én magam is azt írtam itt a Vallomásokban, hogy az egész életemet jórészen nem én irányítottam, hanem a mindenkori politika.

Így aztán az mondható, hogy politika nem csupán a jelen, de az egész jövő is, egy olyan politika, amit mi csinálunk. De így nézve, a politika a múlt is, mert azt is mi csináljuk. És itt most nem az emberiségre gondolok, hanem a mi szűkebb kis világunkra, és persze az itt használt „mi” szóban inkább csak a jelen körülményei értendők. Mert például a magam részéről a jövő csinálásába nekem már nincsen semmi beleszólásom, de a múltéba (mert kis hazánkban ilyen is van) azért talán valamicske még van.

Mondom ezt azért, mert szomorúan tapasztalom, hogy az elmúlt több mint fél évszázad nyomán egy eszme, egy rendszer, egy bűnös ideológia révén végbement egy tudatos történelem-hamisítás, aminek nyomai sajnos még mindig erősen hatnak. Velünk vannak, mert azt tanították az iskolákban, kihangsúlyozva egyes, és elhallgatva más dolgokat. Erre gondoltam, amikor azt mondtam, hogy

„mi” csináljuk a múltunkat is. És ha ez a tudatos hamisítás rövid időn belül nem lesz korrigálva, akkor az úgy is marad. Mint láthatjuk azt napjaink fiatalságánál, akik szinte semmit, vagy legalább is nagyon keveset tudnak apáik és nagyapáik életének történelmi időszakáról. Nem tudnak, mert arról nagyon sokáig nem volt szabad beszélni. Különösen az iskolákban nem.

Más dolgokról viszont igen, nagyon is kihangsúlyozottan igen, olyannyira, hogy az már szinte bántóan túlzott. Nem azért, mintha nem lenne alapja, hanem azért, mert tudatában vagyunk annak, hogy más hozzá hasonló rémtettek legfeljebb csak nagyon elvétve kerülnek említésre. Annyira elvétve, vagyis ritkán, hogy a mai fiatalok már el sem hiszik... vagy csak nagyon kétkedve, élve a gyanúval, hogy az csak egy ellenpróbálkozás azok részéről, akik megkísérelték ellensúlyozni a fasizmus rémtetteivel a kommunizmusét. Nem csoda, hiszen még napjainkban is vannak, akik még a média révén is szinte azt sugallják, hogy az utóbbiban legfeljebb csak kisebb emberi tévelygések fordultak elő, de még azoknak is meg voltak az okai.

A közelmúltban két dolog is afelé irányított, hogy vallomásaimban ezekkel a „nem túl dicső gondolatokkal” foglalkozzam. Ráadásul mindkettő sportbaráti vonatkozású. Az egyik a tenisz, a másik a golf. Mivel a teniszé rövidebb, azzal kezdem, és ezt rövidebben tudom összefoglalni.

Ez a tenisz barátom velem közel egyidős tanárember, aki a budapesti Valéria-telepen négy gyerekes munkáscsaládba született, így el lehet képzelni, hogy szűkös körülmények között éltek. Mégis a szülei taníttatták, és azon az egyetemen, ahol én is végeztem, magyar-történelem szakos diplomát szerzett. Ezt követték a középiskolás tanári évek, majd 1998-ban a nyugdíjba menés, amit követett a kerületi díszpolgári kinevezése. Én csak jó tíz évvel ezelőtt találkoztam vele a tenispályán, és játék közben gyorsan kiderült, hogy a legtöbb játékosársainktól különbözve, azonos világnézetet vallunk, így barátok lettünk.

Ennek a barátságnak egyik közelmúlti kifejezése, hogy elhozta nekem a legutóbbi könyvének egy tiszteletpéldányát. Amikor azt készült átadni, és elővette a tollat, hogy dedikálja, megkértem, hogy ne tegye, mert láttam, hogy az olyan minőségi kiadású, amit kár részemre nevesíteni, mert egy rövid belelapozás után csak be fog kerülni a rengeteg egyéb könyvem közé, amikkel mostanában úgy is gondom van, mert nem tudom, hogy mit csináljak velük. Ő megérezhette, hogy mi fut át a generációnkra jellemző túl gondos agyamon, mert nevetve fogta a tollat, és írt, megjegyezve, hogy „a hagyatékodban ez majd az egyik legértékesebb darabja lesz a gyűjteményednek”.

Ez a könyv egy történelmi tanulmány Wekerle Sándorról, érintve az utóbbi két évszázadot, meglepően érdekes, egyszerű formában. Ami engem belőle leginkább megragadott, és ami miatt most említést teszek róla, az a következő. Ez a Valéria-telepi, négy gyerekes munkáscsaládból induló tanárember olyan valóságghű, és még a napjainkban is szokatlan józan hangon ír például a Kommün (Tanácsköztársaság) időszakáról, hogy az meglepő. Ez a hang közel 50 évig nem hangozhatott el, és még ma is csak ritkán hallható. Ennek tudható be, hogy a mai fiatalok nem is tudnak azokról a „borzalmakról, amit a népbiztosságot vezető Kun (Kohn) Béla alatt az Oroszországban, a bolsevizmus dogmáit elsajátított elvtársak végeztek”. Olyan emberek, mint Szamuely Tibor, akit forradalmi terror hevített, s aki „minden emberi érzésből kivetkőzött vérengző fenevadnak bizonyult”. Nem tudnak például a „Lenin-fiúkról”, akik magukat politikai terrorcsapatnak nevezték, „halál vonatot” működtettek (ami két szalonkocsi, négy első osztályú Pullmann kocsi, egy étkezőkocsiból állt), fegyverekkel megrakva, és kizárólag az ő részükre volt fenntartva. Ahol ez megjelent, ott a proletárdiktatúra csöcseléke válogatás nélküli népirtást végzett, és a kommün komisszárijainak a bűnei nem csak hogy nem lettek igazában számon kérve, de jórészt el lettek felejtve.

Később a II. világháború után hasonló módon megismétlődő kommunista borzalmakat, amelyeket a társadalom szennyéből újra uralomra kerültek, „proletárdiktatúra” név alatt műveltek, ráadásul akkor már nem heteken, de hosszú éveken át. Így megnevezve, kimondva eddig sajnos nagyon ritkán hangzottak el. Azok az ezrével elkövetett kegyetlenségek, rémtettek 50 évig nem lettek megnevezve, és azok, akik már 1919-ben hasonlóan cselekedtek 1945 után hősként, példaképként voltak emlegetve, és olyan brigantikról, mint Szamuely Tibor, Korvin Ottó vagy Sallai Imre, utcák, terek lettek elnevezve. Erről a témáról ilyen őszinteséggel írni, mint ez a munkásszármazású, jó magyar ember tette, csak azt tudom mondani, hogy nagyon a becsületére válik, és elismerést érdemel.

Korábban említettem, amit különben mindenki tud, hogy a bolsevizmus tetteiről olyan keveset hallottak, hogy már szinte semmit sem tudnak a mai fiatalok. Ha netán itt-ott hallanak is róla, valójában el sem hiszik, mivel bőven vannak, akik haszonélvezői voltak ennek a diktatúrának, és az elkövetett gáztetteket tagadják. Akiken pedig a gáztetteket elkövették, azokat megfélemlítették, fenyegették, megtiltották nekik, hogy a történekről valaha is beszéljenek.

Természetesen nem lehet feladatom, hogy a magyar történelemnek ezt a végzetes hiányát megpróbáljam legalább némileg kipótolni. De különben is lehet, hogy az már úgy is késő. Ám, azért mégis elmondok két (rém)történetet, amelyek ugyan nem kirívóak, és a hozzá hasonlókat számban nyugodtan

meglehet ezerszeresíteni, de tudom, hogy igazak, mivel személyes jellegűek. Az első ugyancsak egy sporttársammal kapcsolatos, csak hogy ő nem teniszező, hanem golfozó, és nem férfi, hanem egy hölgy, akivel a kora reggeli órákban a pályán szoktam találkozni, játszani és persze beszélgetni.

A valós név használatától itt is tekintsünk el (a szokott formulával, hogy az „a kiadónál”, tehát nálam megtalálható), mert nem az a lényeges... hanem az „eset”, ami csak egy a sok közül. A történetet persze rövidre fogva, ott kezdem el, hogy „Mária” egy „jó családból való” úrilány volt, aki mint „osztályidegen” valahogy (kitűnő érettségi, legtöbb felvételi pontszám) bekerült a budapesti orvosi egyetemre, amit sikeresen el is végzett, és a napokban kapta meg az Aranydiplomáját. Az ünnepség után a volt évfolyam, az ilyenkor szokásos módon összeült egy étteremben, és itt kezdődik a történet, ami miatt ezeket a sorokat írom, mert a különben nem közlékeny hölgy a következőket mondta.

Képzeld, a volt évfolyamtársam, aki mellém ült az étteremben, beszélgetés közben velem kapcsolatosan több olyasmit is mondott az egyetemi éveinkből, amiket én már régen elfelejtettem, meg az elszólásaiból az is feltűnt, hogy az egyetem utáni időszakból is sok mindent tud rólam. Ezen nagyon meglepődtem, hiszen soha nem volt szoros kapcsolatunk, és én még a nevére is alig emlékeztem. Meg is említettem neki, hogy ha te ilyen sok mindent tudsz rólam, én meg rólad szinte semmit, talán össze kéne jönnünk valamikor beszélgetni. Így aztán sor került az egymás címének a cseréjére, amiből a nagyszerű karrierje mellett, még az kiderült, hogy a Rózsadombon, az Alsó-Törökvész úton, egy villában lakik.

Ahogy ezt hallottam: a Törökvész úton, az agyamban hirtelen megvillant valami, és gyorsan „leesett a tantusz”. Ez a kolléga azért tud olyan sok mindent rólam, mert az egyetemi éveink alatt ő volt a megfigyelőm, akinek rendszeresen jelentést kellett írnia rólam, amit én nem sejtettem. Fejemben gyorsan összeállt a kép, hogy milyen érdekes, ez az ember, akit akkoriban középszerűnek ismertem, szakmailag egy kiváló karriert futott be, jutalmakat, kitüntetésekét kapott. Mindezt annak köszönhetően, hogy már egyetemi hallgatóként beszervezett ügynök lett, aki „jól végezte a dolgát”. Nyilván később is írta a jelentéseket utánam másokról is, és ki tudja még mikről, tehát „okosan viselkedett”... és ezekért meg is kapta a jutalmat, egyebek között a Rózsadombi villát.

Ez az eset eszembe juttatta, hogy én is befuthattam volna egy hasonlóan párttámogatott karriert, mert nekem is felajánlották a közreműködést, vagyis engem is be akartak szervezni a hálózatba. Itt most visszaveszem Máriától a szót, mert tulajdonképpen most következik az, amit el akarok mondani, és az ő beszédéből az arra vonatkozó lényegre akarok koncentrálni. Az eddigiekhez

most csak annyit jegyzek meg, hogy a vacsora után ő nem kívánta folytatni az ügynökként nagy karriert befutott nyugdíjas kollégájával a kapcsolatot.

A történet ott folytatódik/kezdődik?, hogy az egyetem elvégzése után Máriát a Salgótarjáni Megyei Kórházba helyezték, és a szakvizsgájának megfelelő osztályon dolgozhatott, aminél többre ő nem is nagyon vágyott. Jól indult minden, és egy ideig szépen dolgozgatott, míg egy napon, ott a folyosón munka közben két szürkeruhás férfi állt melléje, és felszólították, hogy szó nélkül kövesse őket. A kérdésére, hogy hová, azt a választ kapta, hogy csendben legyen, itt csak mi kérdezzünk. Amikor azt mondta, hogy ő itt munkában van, mégis csak szólania kell legalább a főnökének, közölték vele, hogy maga nem szól senkinek semmit. Úgy, ahogy volt, a fehér munkaköpenyében az udvaron álló fekete autóhoz vitték (akkoriban még nem volt sok autó), beültették és elindultak vele ki a városból, a Mátra felé.

Szótlanul autóztatták jó hosszú ideig a hegyi utakon, mialatt a teljes bizonytalanságban egyre fokozódó kérdések gyötörték, hogy mégis mi van, és tulajdonképpen mi történik? Hova visznek? Mit akarnak? Mi lesz velem? Megölnek, megerőszakolnak? Azt már sejtette, hogy kiknek a kezébe került, mert már elég sok rémtettéről lehetett sugdolózza, titokban hallani. Azokat az érzéseket, amiket akkor ő átélt, csak az tudja elképzelni, akinek már volt része ilyenben. Hasonló ez az érzés ahhoz, mintha kivégzésre vinnék az embert. És ő nem tudta elképzelni, hogy miért történik mindez vele.

Ez a szótlan, gyötrő bizonytalanság vagy másfél órán át tartott, amikor végül is megálltak egy vadászháznak tűnő épületnél, ahol hirtelen megváltozott a légkör. Leültették, innivalóval kínálták, és elmondták neki, hogy ők mindent tudnak róla, a múltjáról, a családjáról, és jól érthetően jelezték, hogy ott bizony vannak dolgok, különösen az apja vonatkozásában, amiket ajánlatos lenne nem firtatni, amitől ők el is tekintenek, ha jól és okosan viselkedik. Az esetben jutalomként majd esetleg választhat egy házat vagy egy berendezett belvárosi lakást (ahonnan a lakók disszidáltak). Mindössze csak annyit kell tennie, hogy rendszeresen jelentéseket tesz a kórházban tapasztaltakról, különösen a vele együtt dolgozókról. Ezt ő megértette, és tudta, felajánlották, hogy ügynökként működjön, amire természetesen ő nem mondhatott nemet. Aztán visszavitték a kórházba azzal a figyelmeztetéssel, hogy ha bárkinek valaha egy szót is szól a történeteikről, akkor azt nagyon meg fogja bánni. Gondolja át azt a lehetőséget, amit az együttműködés biztosít neki.

Tehát – mint ma már tudjuk – az ügynökök beszerzésénél szokásos módon megfenyegették, megfélemlítették, de ugyanakkor felmutatták a mézesmadzagot is. Itt most természetesen azt kell tudni, hogy Mária esetében mi volt az, ami miatt kényszert alkalmazhattak.

Az ő történetét korábban azzal kezdtem, hogy „jó családból való” volt. Az államvédelmi hatóság szemében akkoriban már ez magában is elég volt ahhoz, hogy azt csináljanak az ilyen családokkal, amit akarnak. Kitelepítés, munkatábor, bármilyen mondván csinált ügy alapján, esetleg verés és börtön, hiszen bármit megtehettek. Neki már a nagyapja is ismert és tisztelt ember volt, aki kultúrvonalon jelentős szerepet játszott a Wekerle-kormány idején. Az apja pedig törvényszéki bíró lett, aki elé az évek során természetesen olyan ügyek is kerültek, amelyekben a hozott ítélete több esetben nem felelt meg a proletárdiktatúra hatalmasai elvárásainak. Ezekre nem lényeges most itt kitérni, elég csak annyit mondanom, hogy a család megfigyelés alatt állt, és amikor ürügy kellett, a megszervezett házkutatás során – az akkoriban szokásos aljas módok egyikén – lent a pincében, a poros szén tetején egy teljesen tiszta pisztolyt „találtak”, ami már magában elégséges volt bármihez (kitelepítés, kivégzés, stb.) Az ő esetében a nagyapját börtönbe csukták, és a család többi tagjai olyan rettegetésben éltek, mert bármikor, bármi történhetett.

Ezen emlékek tudatában Mária természetesen nem is szólt az esetről senkinek, látva, hogy kikkel van dolga. Végezte tovább kórházi munkáját, és közben írogatta a kért jelentéseket, amikért kéthetente mindig jött valaki. Egy idő után aztán jött egy olyan valaki, aki közölte, hogy a jelentései nagyon kiábrándítóan semmitmondóak, egyáltalán nincsenek megelégedve vele, és jobban tenné, ha igyekezne, mert ennek így nem lesz jó vége.

Tehát a belügyeseknek nem tetszett a dolog, neki pedig egyenesen rossz volt a helyzete, amikor kapóra jött neki egy német mérnök házassági ajánlata, amire ő nagyon szívesen mondott igent, így külföldre távozhatott.

Mint jó szakorvos természetesen gyorsan kapott munkát, és hosszú éveken át rendben is volt minden. A kinti biztonságban, jólétben, az itthon korábban átélt borzalmak nagyrészt elfelejtődtek. Hogy azokkal volt-e valami összefüggés vagy nem, azt nem lehet tudni, de a lényeg az, hogy a boldog házasságból gyerek nem született. Amikor az élettársa meghalt, egyedül maradván, miután biztos lehetett abban, hogy a közben végbement itthoni változások révén az a karhatalom, amely tönkretette az életét, több kárt már nem okozhat neki, hazajött. Építettett magának egy szép házat, és megnyugvással gondol arra, hogy jobb ez így, mintha annak idején elvállalja az ügynökösködést, azért, hogy majd ajándékba kapjon egy valószínű értékesebbet a Rózsadombon.

Most már időnként együtt golfozgatunk, és ahogy ezt a történetét elmondta, hozzátette, hogy Győző, talán nem hiszed el, de erről én soha senkinek nem beszéltem, de most kirobbant belőlem annak kapcsán, hogy az

aranydiploma-átadó vacsorán megtudtam, hogy nemcsak egy volt ügynök ül mellettem, de olyan, aki rólam jelentett.

Mire én azt mondtam neki, hogy minden szavadat elhiszem, olyannyira, hogy amit te évtizedeken át nem mondhattál el senkinek, azt én el fogom mondani mindenkinek. És amikor megmagyaráztam, hogy miért, ő azzal teljesen egyetértett.

Így, hogy ő annyi megfélemlített év után bennem megbízva kiöntötte a lelkét, újból rádöbbsentem arra, hogy milyen hatásos volt az akkori megfélemlítés. És milyen sok ember járt ugyanígy, hogy az évtizedeken át tartott fájdalmas titkukról még azután sem beszéltek, amikor már lehetett volna. Ez a szomorú felismerés most felpattintotta a lelkemben egy családi titokláda fedelét, megvilágítva benne annak az átkozott korszaknak egy olyan történetét, amely az én családomat közvetlenül érintette. Igazán szólva én ezt már nagyon régen el is felejtettem, pedig nagyon valószínű, hogy annak megtörténte tudat alatt szerepet játszott az egész életem alakulásában. Ezért úgy érzem, most, ha nagyon röviden is, de idekíváncozik.

Ez a történet régebbre nyúlik vissza. Röviddel azutánra, hogy a háborúban a front átvonult a falunkon, és a falu emberszemetéből elfoglalták helyüket az új urak, akik azt csinálhattak, amit akartak, mert a hasonlókból létrejött országos karhatalom meg a megszálló szovjet katonaság is védte őket. Mivel kis falumban nem volt se jegyző, se orvos, se pap, de még postamester sem, apám, mint tanító egyedül képviselte az „értelmiséget”. Ám, ő nem csak tanító volt, de kántor is, így tehát klerikális, ami még megbízhatatlanabbá tette.

Hogy aztán mi játszott szerepet, és mi miért történt, azt én nem tudom, csak arra emlékszem, hogy egyszer egy autó megállt a házunk előtt, és apámat elvitték, mondván, hogy Szécsényben szükség van rá valamilyen falunkat érintő ügy tárgyalásánál. Ez volt reggel, és a délutáni órákban arra lettünk figyelmesek, hogy egy lovas kocsi áll meg a ház előtt, aminek saroglyájából az emberek leemelték az ájult, mozgásképtelen apámat, hogy bevigyék a házba. Csak annyit mondtak, hogy a szomszéd faluszélen (Bencúrfalva), az árokparton találtak rá, ahol felismerték, és hazahozták. Amikor a másik faluból (Nógrádmegyer) érkező orvos megvizsgálta, a verésnyomok mellett, az orra alatt dűnnyögve azt is megállapította, hogy valószínűleg a gerince is törést szenvedett. Azért dűnnyögve, mert akkorra már valamilyen „illetékes” elterjesztette a hírt, hogy autóbaleset volt.

Hogy-hogyan, ha életre szólóan nyomorékon is, de életben maradt. És amiért ezt, így röviden megemlítettem, annak az az oka, hogy soha erről nem beszélt, így valójában soha sem tudtuk meg, hogy mi történt vele.

Ezt csak példának szántam, annak megerősítésére, hogy Mária a megfélemlítés hatására 40 évig hallgatott... és apám még a halálos ágyán sem beszélt, pedig az öcsémmel együtt ott voltunk mellette az utolsó órájában, amikor teljesen a tudatánál volt.

Ilyen ereje volt tehát a megfélemlítésnek, és nyilván ezért nem hallottunk sokkal többet az önkényuralom által elkövetett rémtettekről, amiket persze a média sem igyekezett közzétenni, hiszen amint a lapok, úgy a rádió vagy a televízió kontrollálva voltak.

No, de el tőlem, te keserű pohár, hiszen valószínű úgy is hiába locsogok, mivel aki idős az tudja, hogy mik történtek, aki meg nagyon fiatal, az nem olvas ilyen vallomásokat, vagy ha ne tán mégis, akkor úgy sem hiszi el. Ezért hadd zárjam le ezt a témát.

Visszatérek oda, hogy Máriával kapcsolatban említettem az aranydiplomát, amiről biztosan tudod, hogy az lényegében első formalitása egy sorozatnak. Mivel mindezekről sokáig nem sokat tudtam, elmondom, hogy az aranydiploma az első, amit 50 évvel az egyetem elvégzése után kap az ember. 60 év után gyémánt, 65 év után vas, 70 év után rubin, 75 év után platinadiploma jár. Utóbbi már nagyjából 100 éves kort jelent, így arra bizony nagyon ritkán kerül sor.

95. Az Aranydiploma átvétele

Mivel ezek a diplomák semmilyen munkásságnak, érdemnek nem kifejezői, csupán csak az élet hosszúságát, tehát a túlélést jelölik, bevallom, én semmilyen tiszteletet nem érzek irántuk. Az elsőre azért (hosszas hezitálás után) még elmentem, főleg talán azért, hogy lássam azokat, akik még élnek.

Ennek megfelelően az ünnepélyes átadás után persze mi is (mint Máriáék) egy étteremben összejöttünk, és nem törődtünk azzal, hogy ki volt ügynök (besúgó), ki nem. Az azonban feltűnt, hogy azok (páran), akik annak idején közöttünk a pártvonalat képviselték, különösképpen kedvesek voltak mindenkivel. Talán attól a tudattól hajtva, hogy az egyetemi éveink alatt és az utána eltelt hosszú évek során, végig ők voltak a kedvezményezettek (ösztöndíjak, tudományos fokozatok, kinevezések, prémiumok etc.), de ez most nem lényeges. Viszont annyi a javukra írandó, hogy talán tudatában vannak a volt privilegizált helyzetüknek.

Aztán a diploma bekerült a többi lom közé (nevettem, amikor mostanában ezek között kotorászva, azt közvetlenül az első diplomám mellett leltem meg, ami a kántori oklevél volt). A gyémántdiplomát már nem mentem el átvenni, mert szerintem a hosszú élet, a túlélés nem érdem. Az egyetemnek a kor mellett valami mást kellene díjaznia, valami olyasmit, ami valahogy mégis csak kötődik legalább egy átlagon felüli szellemi tevékenységhez.

Időben egy kissé visszaugorva, soha nem felejttem el az ötvenéves érettségi találkozónkat, amire természetesen még elmentem. Főleg azért, mert előtte, a távolban élésem miatt, elég sok találkozót kihagytam, és őszintén kíváncsi voltam látni, hogy kiből mi, és főleg milyen ember lett. Mondhatom, nagy élmény volt. Az általános szokásnak megfelelően először nevetve mi is megválasztottuk a találkozó levezető elnökét, aki általában – gondolom mindenütt – a régi idők valamelyik prominens diákja szokott lenni. A mi esetünk a még életben lévő legprominensebb diák, a kopott zakójára (szovjet módra) kirakott érdemjeleivel ez esetben háttérbe szorult, és az elnöki tisztséget a volt legjobb sportolónk szerezte meg, akiből tornatanár lett. Utána névsorban mindenkinek mondania kellett magáról valamit röviden, amit arra érdemesnek tartott.

Ez pontosan megegyezett azzal, amit vártam. Sorban láthattam mindenkit, hogy testileg milyenné váltak, és hallgathattam, hogy az életben mire vitték, mit értek el, mire büszkék. Mit mondjak... a megöregedett fiúk között többen is értek el egészen komoly eredményeket, de a hölgyek zöme csak az unokákról beszélt. Közben azonban azt láttam, hogy valójában senkit nem az érdekel, amit az éppen beszélő mond, hanem mindenki arra koncentrál, hogy ő mit fog majd mondani. Amikor rám került a sor, én azt mondtam, hogy mivel egy eléggé eseménytelen, eredménytelen életet éltem, azzal nem untatlak benneteket,

inkább átadom a szót a volt osztályfőnökünk lányának, aki körünkben van, hogy beszéljen a sajnos már elhalálozott, de minket annak idején nagyon szerető édesapjáról. Úgy láttam, hogy azok, akik már túl voltak a beszéden, azok meghallgatták, akik még vártak a sorra kerülésükre, nem nagyon, mert gondolatban arra készültek, hogy mit fognak majd mondani. Bevallom, nem fájt, hogy az életem különösebben nem érdekelte azokat, akik annak idején kikerültek valahová egy faluba tanítani, ahonnan aztán nyugdíjba mentek.

Hát nem nevetséges, hogy erről az eseménytelen, eredménytelen életről vallok most már több száz oldalon keresztül? Mintha semmit sem tanultam volna a hajdani megfigyelésemből, amit talán figyelmeztetésnek kellene vennem. De nem, én most már szinte makacsul ragaszkodom ahhoz, hogy valljak magamról, és lehet, hogy ez egyik jele a szenilitásomnak.

Itt jut eszembe a gyerek kérdése, hogy apu, mit jelent a díszdoktori titulus? Nos, kisfiam, pontosan ugyanazt, mint amikor anyukád engem úgy mutat be valakinek, mint a ház urát. Vagy egy „tudományosabb” megközelítés: tudod mi a cukrászinas vizsgadolgozta? Desszertáció.

És most ott folytatom, ahol az érettségi találkozási szólóan azt mondtam, hogy a fiúk közül többen is értek el sikereket. Az egyikről már írtam, aki a legjobb barátom volt, hogy velem együtt a TTK-ra került, ahol biológus lett, majd adjunktus a Kertészeti Egyetemen, míg négy másik osztálytársam az Agrár Egyetemre került, amit sikeresen elvégeztek. Régebben ezek közül azzal, aki akkoriban a minisztériumban dolgozott, valahol összetalálkoztam, és beszélgetés közben nevetve mondta, hogy holnap éppen megyek le ellenőrzésre az egyik Eger közeli TSZ-be, ahol az egyik volt osztálytársunk, Pista a nagyfőnök, gyere le velem, ha van kedved. Persze, hogy volt.

Másnap meg is érkeztünk a minisztérium autójával és kezdetét vette a hivatalos látogatási program, ami lényegében egy egész napos evésből, ivásból állt. Ez lényegében nem lepett meg, mert egy jól funkcionáló állami gazdaságnál nincs sok ellenőrizni való, és hogy ott minden rendben van, azt felfelé illik is mutatni. Hát, ők mutatták. Közben számomra a fő látványosság az lett, hogy miközben odabent mi a gyomrunkat tömtük, észrevettem, hogy azalatt odakint tömték az autót is, jó falusi ajándékokkal, amiből később még nekem is jutott.

Jóval ezután, egy véletlen során a Széchenyi fürdőben megismerkedtem egy úrral, akit már korábban is gyakran láttam ott, és némileg ismerősnek tűnt. Egyszer úgy alakult a helyzet, hogy szót váltottunk, és elkezdtünk beszélgetni. Én rögtön rá is tértem, hogy ismerősnek tűnsz, így gyorsan kiderült, hogy egyáltalán nem alaptalanul, mivel ő is egri diák volt, egy évben érettségiztünk,

és ő az Agrár Egyetemre került. Nofene, mondom én, nem ismerted véletlenül – és megnevezetem az előbb említett két barátomat. Hogyne ismertem volna – jött a válasz, és megemlített még másik két volt osztálytársamat is, akik ugyancsak évfolyamtársai lettek. Innentől kezdve aztán már volt miről beszélni, és elkezdődött egy hosszantartó, szinte már barátságnak nevezhető kapcsolat.

Ő nemcsak egri diák, de egri származású is volt, a híres fürdővárosban nőtt fel. Megszokva a vizet, nem meglepő, hogy nyugdíjazása után mindennapos Széchenyi fürdőbe járó lett. Reggel, a 6 órás nyitásra mindig pontosan megjelent, és a délelőtti nagy részét ott is töltötte, ismerve szinte mindenkit a rendszeresen odajárók közül. Így azután én is, bár kicsit később érkezve, de rendszeres beszélgetőtársává váltam, és megismertem az egész élettörténetét. Erről kívánok most röviden szólni, természetesen név nélkül, mert, ahogy mondani szoktam, és most még hangsúlyozom is, hogy nem a személy, hanem a vele kapcsolatos kortűnet a lényeges.

Ő tehát Egerben nőtt fel, egy többgyerekes családban, és mivel mozgonyvezető volt az édesapja, munkáskáderként került az egyetemre 1949-ben, amikor ez a származás bizony nagyon privilegizált volt. Végzés után odakerült vissza dolgozni egy jó pár évig, amikor egyszer az egyik volt évfolyamtársam az ország kormányában miniszteri kinevezést kapott. Ezzel beindult az ő karrierje is, állást kapott a minisztériumban, ahol a miniszter barát rögtön megkérdezte, hogy mit kérsz, mire van szükséged? Ő szerényen csak egy pesti lakást, meg egy autót kért, amit természetesen meg is kapott. Ezután a jól végzett munka mellett nemcsak ledoktorált, de sikeresen végigcsinálta a kandidátúrát is, tehát a Tudományos Akadémia tagjává vált. Így lett aztán a minisztérium főosztályvezetője, azzal a feladattal, hogy az ország szarvasmarha állományának minőségi állapotára ügyeljen, és azt javítsa.

Ez a feladat természetesen megkívánta, hogy a világ minőségi állatállományát meglehetősen ismerje, annak szakembereivel és a szakirodalommal kapcsolatot tartson, és amit a hazai szempontból szükségesnek lát, azt beszerezze. Gyönyörű feladat, ami széles látókörű, nagy tudású ismeretanyagot és kapcsolatrendszerrel igényel, amihez természetesen nyelvismeret szükséges. Ez elvileg nem lehetett gond, hiszem már a doktorátus, majd pláne a kandidátusi fokozat megszerzéséhez két világnyelv ismerete is hozzátartozott. Papíron tehát minden rendben volt, de gyakorlatilag sajnos nem, mert a magyaron kívül ő más nyelven nem beszélt.

Ez a sajnálatos tény azonban nem befolyásolta a fejleményeket, éveken át beutazta a nagyvilágot, Új-Zélandtól Amerikáig, és például amikor megtudta, hogy én Kanadában, Reginában éltem, nevetve mondta, hogy találkozhattunk volna ott is, mert ott is jártam Charolais szarvasmarha (fehérszörű, kiváló

minőségű húsállat) sperma beszerzése ügyben, mesterséges megtermékenyítéshez (inseminatio).

Gondolom, nagyrészt azért, mert elég sokáig éltem nyugaton, ő mindig, néha teljesen szükségtelenül is, hangsúlyozta, hogy soha nem volt pártag. Ezen én csak mosolyogtam, mert a beszélgetések elszólásaiból megtudtam például, hogy egészségügyileg a pártkórházhoz, a Kútvölgyibe tartozik, hogy vásárolni járhatott a dolláros boltba. Ezek a privilégiumok nem hogy pártagoknak, de azok közül is csak a magasabb pozíciójú pártemberek részére voltak lehetségesek, mint a kiemelten magas nyugdíj is, amit ugyancsak gyakran és büszkén említett.

Az eddigiekből tehát az elsődleges tanulság a nyelvtudás nélküli szakmai előrehaladás, értve ezalatt, hogy anélkül nem lehet ismerni a szakirodalmat, ami nélkül nem lehet elfogadható disszertációt írni, ami nélkül nincs tudományos minősítés. Legalább is elvileg nincs, de gyakorlatilag nagyon is lehetett. Mint ahogy lehetett világot járni (természetesen tolmáccsal, államköltségen), és itthon lehetett a társadalmi előnyöket élvezni. Erre mondható, hogy az életben nem a tudás számít, hanem az ismeretségi kör. Aki egy menő klikkbe tartozik, az sikeresen haladhat, aki nem.... hát az nem.

Őt annak idején, mint munkáskádert „sínre tették”, és mint olyan, jól futott abban a rendszerben, ahol arra csak így volt lehetőség. És ez még a nyugdíjazással sem változott sokat, mert a kiemelten magas nyugdíj, és az egyéb hivatalból kijáró előnyök tovább élnek. Olyannyira, hogy a dolláros bolt megszűnése már fel sem tűnt, hiszen ma már bármit, bárhol megvehet, és azt megengedheti magának.

De a hivatalba járás megszűntével keletkezett hiányt azért valahogy pótolni kellett. Mi lett az ő esetében a pótlás? A szakmájától teljesen távolálló üzleti vállalkozásban ügynökösködés. És az őt kielégítette, sőt büszke is volt rá, mert jól jövedelmezett.

A szinte naponkénti együttlétünk során folytatott beszélgetéseinkben soha nem szerepelt semmilyen intellektualitásra utaló téma, egy jó könyv, egy film, vagy valamilyen megnyilatkozás, csak a napi élet apró-cseprő ügyeiről beszélgettünk. Még a találkozásunk legelején, bemutatkozásképpen, mint agrárszakembernek az egyik olyan könyvemet adtam, ami ahhoz némileg közel állt (szőlőtermesztés), és természetesen vártam valamilyen reagálást pro vagy kontra, de semmi. Azt hiszem el sem olvasta. Egyszer egy többünk között zajló beszélgetésben például szóba került a világhírű énekes és karmester Plácido Domingo neve, mire ő megkérdezte, hogy az meg kicsoda?

Ha az eddig elmondottakból azt a következtetést vonnád le kedves Olvasóm, hogy bántani vagy megszólalni akarom – bár elismerem, biztosan úgy tűnik – de ne hidd. Nem, egyáltalán nem az a szándékom. Én őt nagyon is kedvelem, alapjában véve jó embernek tartom, és ezért tisztelem. De az én számomra ő egy kortünet, egy kiemelt káderjelenség, amiből nagyon sok volt, és van még ma is. A fiatalok ezt nem nagyon tudják. Csak ezért szóltam róla.

Nagyon sokan kerültek be annak idején hozzá hasonlóan munkáskáderként az egyetemekre. Közülük többen azon a szinten is jól megállták a helyüket. De még többen voltak azok, akiket jórészt csak a párt futtatott, akik annak révén lettek „eredményesek”, de intellektuálisan inkább maradtak abban a szellemi miliőben, ahonnan származtak és elindultak. Az én tapasztalatom szerint az az orvos, aki orvos családból lett az, vagy az a jogász, aki az apja ügyvédi irodájában praktizál, vagy az a szabó... és így tovább folytathatnám. Tehát aki „von Hause” örökli a mesterséget, az inkább jobb lesz azon a vonalon, mint aki nem. Az ő esetében nem mondom, hogy a mozdonyvezetőség jobban illett volna hozzá, de hogy intellektuálisan inkább ahhoz a társadalmi réteghez maradt hű, mint az akadémiai színvonalhoz, azt igen.

Ő több mint egy évtized óta minden reggel már kapunyitáskor ott volt a fürdőben és leúszta az ezer méterét, majd a délutánjait a nyaralójában töltötte. Az utóbbi 2–3 évben azonban fokozatosan csökkent az úszótávolság, késett a reggeli érkezés, majd a szép nyaralóját is eladta. Viszonylag gyorsan annyira megöregedett, hogy idén az úszás már teljesen el is maradt, és amikor a meleg vízben ücsörögve az egészségügyi bajainkról beszélgettünk, az ő mottója mindig az volt, hogy „de azért még itt vagyunk”. Egy pár hónappal ezelőtt azonban már néha akkor láttam jönni, amikor én mentem el, és most meg sajnos már hetek óta nem is látom. Félek, hogy ez rosszat jelent.

Ez a felgyorsuló leromlása akkor kezdődött el igazában, amikor a felesége (ugyancsak kiemelt nyugdíjas) váratlanul, TV nézés közben meghalt. Hatvan év együttélés után az ilyen eset gyakran hasonló szomorú véggel jár. Sajnos. A fürdőben őt mindenki szerette, hiszen mindig mindenkit meghallgatott, mindenkivel elbeszélgetett válogatás nélkül. Mindenkinek mindig igazat adott, ellenvéleménye sohasem volt. Aki esetleg zavarta, attól csak elhúzódott.

Gondolom, valahogy így volt annak idején, a munkahelyén is; amit kellett megcsinált, amit mondtak neki elhitte, hagyta magát sodorni... felfelé. Az ő szempontjából nézve valószínű igaza volt, és jól tette. Remélem, ha a fürdőből már egyre jobban el is marad, még jó ideig élvezni tudja mindazt, amit az életben elért, az Egerből induló hosszú útján. És ahogy ezeket a viszonylag szomorú sorokat írom, elkerülhetetlen számomra a gondolat, hogy nagyon is a

nyomában járok. Jó lenne tudni, hogy vajon rólam is megemlékezik-e majd valaki az emlékiratában, és vajon hogyan?

A Széchenyi fürdő... szinte hihetetlen, hogy milyen jelentős mindennapi szerepet tölt be az életemben. Soha nem hittem volna, hogy erre sor kerülhet, és persze azt sem, hogy valaha én is megöregszem. De bevallom, egy kissé túl monoton lett az az életforma, amibe belekerültem, és az a fürdőbejárást eredményezte. Ennek lényege, hogy mégis lehessen valahova menni, mert az egész napos otthonlevés kibírhatatlan lenne. Így aztán hetenként egyszer-kétszer, a változatosság kedvéért kimegyek még golfozni, amit nagyon élvezek. Oda is korán megyek, hogy a lassú játékkal ne legyek útjában senkinek, no meg azért, mert mindig is nagyon szerettem a hajnalt. Amikor harmatos a fű, a bokorban cserreg a fácánkakas, és néha átfut a pályán egy nyúl vagy őz, amire rálehet fogni az ütőt, mintha puska lenne.

De azt nem értem, hogy azok az 50–60 körüli „fiatalok”, akik ugyancsak minden nap a fürdőbe járnak, hogy-hogy nem kötik le mással magukat. Ezek közül különösen érthetetlenek számomra a fegyveres (karhatalmi?) alakulatok volt tagjai. Ők ugyebár már 25 éves munkaviszony után nyugdíj jogosultak, tehát ha 20–25 évesen belügyes (rendőr) vagy katona lett, az nagyon korai nyugdíjat jelent, és ezekre kissé jobban odafigyeltem. Az egyik ilyen például az, aki mint magas rangú katonatiszt fejezte be a karrierjét. Nem tudom, hogy az milyen vonalon lehetett, de a kinézése, modora, beszéde alapján szerintem nem volt dísz a szakmájának. Biztosan „nagyon fontos” ember volt, mert, ahogy reggel a feleségével együtt (aki szintén tiszt volt), megérkezik, lefoglalja a főhelyet a medence mellett lévő fa alatti asztalnál, lekeni magát olajjal, sörözget, és egész nap úgy jár-ke, mintha a fürdő főfelügyelője lenne, közben olyan karmozdulattal üdvözölve az ismerőseit, mint hajdanában Ferencz József császár tette a hivatalos látogatásain. Akivel tud, szóba áll, és elbeszélget. Szóval egy figyelemre méltó jelenség, sötétbarna bőrkomplexumával, magabiztos öntudatot sugárzó lényével, és a hangoztatott politikai ellenzéki véleményével, amihez mindig vannak társai. Gondolom, mindent kifejez vele kapcsolatosan az, hogy gyakran hivatkozik a „kiemelt” magas nyugdíjára, ami valószínű nem igaz, de ha az is lenne, azt inkább illene elhallgatni.

Az idősebb volt pártfunkcionáriusok magas nyugdíjat élvező népes csapatát korábban már említettem. Ők mindennap szorgalmasan szapulják, amit a kormány csinál, annak megfelelően, ahogy előző este az ATV adásban hallották, és évek óta készülnek a mielőbbi kormányváltásra. Hogy az egyre jobban eltolódik, az már nem nagyon zavarja őket, hiszen ők jól megvannak, és anyagilag még az unokáik jövője is biztosított.

Még egy velem kapcsolatos fürdőbeli érdekességről megemlékezem, aminek már nincsen politikai felhangja, csak egyszerű emberi eset, ami bárkivel előfordulhat. Az úgynevezett élménymedencében egyszer felfigyeltem egy jó kinézésű, sportos, fiatalos emberre, aki szinte mindig egyedül van. Ahogy elkezdtem figyelni, egy idő után észrevettem, hogy ő is figyel engem. Ebből aztán az lett, hogy egy fejbólintásos mosollyal kezdtük egymást üdvözölni, majd óvatosan beszélgetni.

Ez eddig valószínű úgy tűnik, mintha két szexuálisan aberrált, egymáshoz vonzó egyén létesítene kapcsolatot, de remélem, annyit már tudsz rólam kedves Olvasóm, hogy nyilván valami másról van szó. Erről az úrról ugyanis már a szóváltásunk legelején megtudtam, hogy élsportoló volt, de a versenyzést már elég régen abbahagyta, és most már inkább csak szórakozásból edzősködik. Aztán megtudtam, hogy az egyetem elvégzése után egy meglehetősen színes politikai jellegű karriert futott be, olyan vonalon, amiről „nem nagyon tud beszélni”, és ahol 25 éves szolgálat után életbe lép az a bizonyos nyugdíjjogosultság.

Nagyjából ez a magyarázata fiatalos kinézésének, de annak, hogy a viszonylag sok ember között mi volt a mozgatója az egymásra felfigyelésnek, még mindig nincsen magyarázat. Ha a társadalmi körülmények hasonlóak lennének a 30–40 évvel ezelőttihez, nyilvánvalóan feltételezném, hogy egy olyan emberről van szó, aki a belügy részéről ki van jelölve a megfigyelésemre, tehát akar tőlem valamit. Vagy információt, vagy valamire vonatkozó titkot, vagy ki tudja mit... de egy ilyen öregembertől? Szóval ez is nyugodtan kizártnak tekinthető, és marad az, ami egy eléggé ismert jelenség, hogy szinte kortól és nemtől is függetlenül kialakulhat és érvényesülhet egy szimpátián alapuló kapcsolat.

Korábban valahol már mondtam, hogy viszonylag újabban, ha bármilyen vonatkozásban úgy néz ki a dolog, hogy alakulóban kezd lenni egy valamilyen kapcsolatom, ösztönösen, szinte azonnal tisztázni szeretem az ideológiai alapállást, aminek ha van különbözősége, az előbb-utóbb negatív formában kiütözik. Ezt én jobbnak látom ma már nem megvárni; nem kell üres köröket futni, tudva, hogy a világnézet nem megváltoztatható. Így, hogy nála az a korai nyugdíjjogosultság bennem egy kis bizonytalanságot eredményezett, ezért miután megtudtuk egymás nevét, figyelmeztettem, hogy azt beütve a komputerébe, megtudhatja rólam a leglényegesebbeket, és ha esetleg több is érdekli, ott elolvashatja a sokkal részletesebb Vallomásokat is. Miután beütötte, elolvasta... és közölte, hogy nagyon élvezte az egészet, de hozzátette, hogy viszonzásul nem tud hasonlóval szolgálni, mert hát, hogy is mondja, az nem publikus.

Végül is a kapcsolatunk már egészen barátiává vált. Függetlenül attól, hogy az internet révén ő szinte mindent tud rólam, míg én róla nagyon keveset, azonkívül, hogy szegénysorból jutott oda, ahol most van. Az azonban nem tűnik rossznak, mert egy nagy kertes házban lakik, ahol azzal kezdődik a napja, hogy reggelként a konditermében egy órát súlyozzik, ami után a kertben fut, majd reggelire főleg magvakat eszik. Hogy eddigi élete során idáig jutott, valószínű azt jelenti, hogy világnézeti kérdésekben nem nagyon egyezünk, de azt elkerülve, annak dacára, hogy én jó 20 évvel idősebb vagyok, jókat beszélgetünk, érdekes, sőt néha izgalmas témáink vannak, olyannyira, hogy szinte már várjuk az alkalmat, hogy találkozzunk.

Én nem nagyon hiszek az ezoterikus dolgokban, de ő igen, és meggyőződéssel vallja, hogy az előző életünkben mi már valahogy találkoztunk, sőt rokon lelkek vagyunk. Azt azonban én is elfogadom, hogy minden embernek (élőlénynak) van egy bizonyos kisugárzása (aura), ami a lelki kiegyensúlyozottságból árad ki a testre, és az egész emberre. A mi esetünkben ez a kisugárzás egymás számára kellemes hatású, jóleső, tehát kívánatos. Szerinte nekem pozitív kisugárzásom van. Milyen kár, hogy ezt csak most, 84 éves koromban tudom meg. Mennyivel magabiztosabb, nyugodtabb lett volna az életem, ha ezt kezdettől tudom.

Hogy vannak azonnal rokonszenvet keltő emberek, azt persze már én is régóta tapasztalom. Mindannyian ismerünk ilyen embereket, (meg az ellentétüket is). A napokban meg is figyeltem egyet. Az egyik fürdőbeli ismerősöm elhozta az unokáját, egy 4 éves aranyos kis kölyköt, aki mindenkit az ujjá köré csavart a nyílt tekintetével, mosolyával, kedvességével. Különösen a nőket (érdekes), a dédnagymama korúakat, akiket azelőtt sohasem látott. Az egyik 80 év körüli hölgy például annyira élvezte a vele való játékot (mi megdöbbenve figyeltük), hogy elkezdte tanítani fejest ugrani. Ő maga azelőtt már vagy 30 éve biztosan nem csinált ilyet, most a gyerkőc kedvéért megfeledkezett magáról... aki a kis gumiöve biztonságából nagyon élvezte a mutatványt. Ez a kis szerencsés flótás talán soha nem fogja megtudni, hogy milyen aurája van, csak éppen egy életen át élvezni fogja az abból származó előnyöket.

A nagyapjáról is szólnom kell, legalább csak annyit, hogy egy viszonylag fiatal nagypapa, akit évek óta ismerek a fürdőből, hiszen mindennap ott van a reggeli nyitástól, általában 10-ig, kivéve, amikor horgászni vagy vadászni megy. Ebből már kissejlik, hogy nem szokványos nyugdíjas, meg abból is, hogy soha nem is volt normális munkaviszonya. Ismereteim persze korlátozottak, de a lényegre vonatkozóan úgy tudom, hogy anyagilag még abban az időszakban alapozta meg magát, amikor létezett a „kötös” fogalom. Akkoriban nagy tételben vette (azt hiszem a lengyelektől) a fonalat, amit itt „bedolgozókkal”

főleg pulóverekké varázsoltak, amihez a gépeket Németországból szerezte be. Hogy hogyan, és hogy az egész hogyan működött azt csak ő tudja. Maradjunk annyiban, hogy „ügyesen” és az ily módon előállított árut azután itt-ott nagy haszonnal értékesítette.

Ő ugyan nem beszél sem németül, sem lengyelül, de „seftül” nagyon jól, olyannyira, hogy lehetővé vált a korai nyugdíjba menése, ami után már főleg csak az ősi mesterségeket folytatta, vagyis halászott, vadászott. És közben azért kihasználva a „szocialista összeköttetések” adta lehetőséget – üzletelt, például ingatlanokkal a Balatonnál, és oly eredményesen, hogy fiatal nyugdíjasként élvezni tudja a nagypapáskodást.

Kétségtelenül egy szorgalmas, tehetséges, ügyes ember, aki bár még csak 60 év körüli, most már inkább csak kisebb vállalkozásokba kezd, csak úgy, saját örömeire. Tenyésztett már fürjeket (amikor a tojásaik divatosak voltak), nevelt pulykákat, nyulakat, persze főleg saját fogyasztásra. Hogy jól él, az meg is látszik rajta. Sokat beszélgetek vele, politikáról is, és lényegében egy oldalon állunk.

Nos, ha már őt említettem, szólnom kell még egy másik mindennapos beszélgetőpartneremről is, aki szintén már évtizedek óta Széchenyis. Ha esik, ha fúj, ő nyitáskor ott van, leússza az ezer méterét, majd szauna, meleg víz... szóval fürdözik, no meg persze beszélget. És ez utóbbi szempont az, ami miatt emlitem, mert számomra egy érdekes jelenség.

Őt ugyanis a szakmája tette olyanná, hogy jó beszélgető vagy inkább jó hallgató partner legyen. Nála ez szerencséjére azzal párosult, hogy a sok meghallgatott beszédből ki tudta szűrni azt, ami megjegyzésre érdemes. És ezt a jó tulajdonságát nagyon jól hasznosítja a fürdőben is.

A meleg vízben ücsörögve ugyanis bőven van lehetőség beszélgetésre, ahol a legkülönbözőbb dolgok kerülnek szóba, a napi eseményektől a napi politikán át, a sporton keresztül, mindenre kiterjedően. Ő mindenkit mindig meghallgat, mindenkitől megjegyez, esetleg megtanul valamit, és végül is a sok kicsi sokra megy elvnek megfelelően – jó pestiesen szólva – nagyon jól kikupálódott. Róla az jut mindig az eszembe, amit a múlt század talán legnagyobb filmmágusa, Sir Alexander Korda, vagyis Korda Sándor mondott magáról, hogy „nekem a kávéházak voltak az egyetemeim”. Ő, ugyanis talán ha leérettségizett, és ugyancsak ő maga mondta, hogy mindig „kitűnő dumája volt”, és jó érzéke a társaság megválogatásához, akiktől rengeteget tanult. Így aztán egyre jobb körökbe került, olyannyira, hogy közeli kapcsolatokat tudott létesíteni még a világ legrangosabb, legfontosabb embereivel is, mint például Sir Winston Churchill-lel.

Ennek az ismerősömnek az egyik érdekessége, hogy bár alapjaiban véve baloldali érzelmű, ott a fürdőben nem a baloldaliak társaságát keresi. Sőt, inkább kerüli őket. Ő tudja miért, nyilván így érdekesebb neki az élet. Az egyik kedves mondása, amit megjegyeztem tőle, hogy „itt mindenki azt mond, amit akar” – ezzel kifejezve azt a közismert régi bölcsességet, hogy „nagyot mondani a kicsi is tud”.

Valóban a meleg gyógyvízben ellazulva könnyen lehet élni ezzel a lehetőséggel, de mint ismeretes, az igazság azért előbb-utóbb kiderül. Ő is azt mondja magáról, hogy soha nem volt párttag, míg van, aki azt állítja, hogy nem csak tag, de ráadásul párttitkár volt. Ennek alátámasztására mondják, hogy egy egyszerű, átlag nyugdíjasnak nincsen éves Széchenyi bérlete, ahová mindennap márkás autóval jár a kertes házából.

Nem tudom, és ezzel én nem is foglalkozom. Nekem elég, hogy kellemes, rendes ember, akivel szívesen találkozom bármikor. Nekem különben is meg kellett szoknom, hogy ne problematizáljak olyan dolgokon, amiket esetleg nem is egészen értek. Azon kívül, hogy mindannyian mások vagyunk, én ráadásul még másabb, mint az itthoni környezetben élt legtöbb fürdőtársam, mivel évtizedekig más kultúrkörben, más viszonyok, más körülmények között éltem.

Jó példa erre talán az egyik, szinte már barátom ebből a fürdős ismerős körből, aki az ország egyik legnagyobb vállalatánál volt főosztályvezető, és az egyik beszélgetésünk során azzal lepett meg, hogy még életében soha nem ült repülőgépen. Ezt hallva, én csak néztem, nem mintha ez túl lényeges lenne, vagy sokat jelentene, de azért ez mégis sok mindent kifejez. Én nem tudom hányszor repültem, biztosan több mint ötször, de talán kevesebb, mint százszor, beleértve egy jó (pár?) tucatnyi transz-óceáni utat. Persze lényegében mindegy, hogy milyen magasból, hányszor látjuk a Földet, a Világot, az lényegében végül is ugyanolyan, mintha autóban utazva nézzük. De azért a látószög mégis különböző, és nehezen képzelhető, hogy ilyen különböző szemlélettel mindent azonosan lássunk. De ebből persze nem kell ügyet csinálni.

Most, hogy már oldalakon keresztül a Széchenyibeli dolgaimekről vallok, belegondolva, szinte hihetetlen számomra, hogy lényegében ez a fürdő lett az a hely, ahová a társadalmi életem beszűkült. Reggel odamegyek, aztán hazafelé elintézem a mindennapos ügyeimet (posta, vásárlás, orvos... etc.) és azután bezáródik mögöttem a lakás ajtaja. Ez valójában már azt jelenti, hogy még ugyan poroszkálok az életutamon, de igazában már csak a múltban élek, miközben az agysejtek folyamatosan elhalnak (bezzeg a zsírsejtek?) és azt észlelem, hogy a legjobb gondolataim általában a múltból és másoktól származnak.

De hát nincsen semmi új a nap alatt. „Ez mind én voltam egykor” – írta Füst Milán, az Ezeregyéjszaka fűszeres meséit idézve, Hábi-Szádi bölcs öreg mágus élete küzdelmei tanulságán keresztül. És ezt írhatom én is, most már a Vallomások befejezése felé közeledve, amikor visszatekintve úgy tűnik, hogy ez az egész élet nem volt más, mint egy nagy utazás. Egy olyan csodálatos, érdekes utazás, amelyben nem a cél volt az érdekes, ahová megérkezik az ember, hanem az út, amelyen eljutott odáig.

Hála a Jóistennek, elég sokat utaztam szerte a nagyvilágban, annak minden módját igénybe véve, és azt kellőképpen kiélvezve. Ezekről végül is megállapíthatom, hogy nekem soha nem volt romantikusabb, szebb utazási eszköz a vonatnál. Persze nem az itthoni régi mellékvonalakra gondolok, vagy a háború utáni állapotokra, hanem a modern járatok kényelmére, eleganciájára, az életérzésre, amit keltenek, ahogy az ablaknál ülve tágra nyílt szemekkel a különböző csodás helyeken végighalad az ember.

Mert nagyon sok, igazán csodás hely van a nagyvilágban, melyeket a vasútvonalak különböző járatain beutazhat az ember. Ha választanom kéne, nem is tudom, melyik vonalat nevezném meg a legemlékezetesebbnek. Mivel eléggé hegyimádó vagyok, talán a svájci Jungfrau vasutat vagy a Canadian Pacific Railwaynek, a Sziklás-hegységen át vezető szakaszát (amit már 60 évvel ezelőtt a vasútikocsi felső, teljes panorámát nyújtó részében, az ülésen hátradőlve élveztem) vagy esetleg az Északi-sarkkör Expressz Stockholm-Kiruna vonalat.

96. Északi-sarkkör Expressz

Mert ma már nagyon lehet válogatni, hiszen sokan vagyunk „vonat-szerelmesek” és a turistaipar kellőképpen ki is használja ezt a lehetőséget. Így, ha akar valaki, akkor felülhet például a dél-amerikai Andok csodálatos, Perun át vezető járatára, útba ejtve a világhírű inka csodát, a Machu Picchut. Ez a vonal Limából indul, a kecsua indiánok földjén, 66 alagúton és 61 viadukton át, cikk-cakkban haladva, olyan magasságba szállítva az utasokat (4818 méter a

legmagasabb pont), ahol a mozdonyvezetőnél és kalauznál külön oxigénpalack van a biztonság kedvéért. Ezt a vonalat a XIX. században eredetileg a hegycsúcsok között létrejött ércbányák elérése céljából építették, és mostanáig napi egy járattal működött úgy, hogy egy vonat oda, egy vissza, átlagban óránkénti 30 kilométeres sebességgel, tíz órán át. Persze, ma már nem ércet, hanem főleg turistákat szállít, akik Cuscoig repülve leginkább csak az onnan mindössze 80 km-re található Machu Picchuig utaznak, mely a Perut 1536 körül elfoglalók leszármazottai elől 300 éven át rejtve maradt. Az ma már közsímet, hogy ezen a tájon a bennszülöttek háziállatai a lámafélék, a kedvenc ételcsemege a tengerimalac, és népszerű szórakozásforma a rézből készült békaszobor szájába egy dobással beletalálni.

Ez egy érdekes, kalandos, szép, de viszonylag rövid út, ám, ha valaki egy igazán hosszú utazást óhajt, és esetleg nem elég neki a Moszkvától Vlagyivosztokig nyúló 9288 kilométeres Transzszibériai Expressz (Rosszija), akkor felülhet már Angliában a Golden Eagle Trans-Siberian Express vonatra, és egész Európát és Ázsiát átutazva juthat el a kamcsatkai végállomásig.

97. Transzszibériai Expressz

Ezekről a látványos vasútvonalakról már színes filmek készültek, melyek karosszékben ülve, az otthonunk kényelmében élvezhetők. A film azonban csak film, és persze a személyes élmény varázsát nem helyettesíti. Mint ahogy az olvasás sem, ezért nem is folytatom a vasúton tett utazásimról szóló vallomásomat, de azért még két rövid megjegyzést teszek.

Az egyik, hogy semmi vágyat nem érzek arra, hogy például a japán Golyó vonaton (Bullet Train) utazzam. Amikor Goethe annak idején, postakocsin

utazott át az Alpokon, egy helyen kiszállt, hogy gyalog menjen, mert a lovas kocsi túl gyorsan haladt vele ott, ahol neki rengeteg érdekes és fontos látnivalója volt. A japán vonat 300 km/órás sebessége, és a hozzá hasonlók száguldása számomra nem kívánatos. Akkor már inkább legyenek a légi járatok, ahonnan átfogó képeket élvezhet és értelmezhet az utazó ember.

A másik, hogy egyedül utazni ugyan élmény, de az egy bizonyos mértékű kínos, feszengő érzést okoz. Kétségtelen, hogy mint az idő, a tér is bizonyos mértékű feledést szül, mert a távolodás szabadabb állapotba helyezi az embert, és egy bizonyos mértékig a pedánsból könnyedebb csavargófélét csinál. De az igazi azért az, ha utazáskor egy okos társa van az embernek, akivel meg tudja osztani az élményt, hogy csillapítani tudja azt a lázas nyugtalanságot, amivel különösen a fiatalos vándorévek időszaka jár.

Fiatalos vándorévek időszaka... Istenem, de régen is volt, az a szinte kielégíthetetlen érdeklődés, vágy a megismerés után, ami egy bizonyos mértékig valami olyasfajta érzés volt, mint például a pénzszerzés, „a gazdagodás”, ami ha egyszer beindul, és mód van rá, izgalmasan megy, szinte feltartóztathatatlanul. Aztán egy idő után rájön az ember, hogy az csak egy ideiglenes jóleső élményt okoz, de kielégülést, boldogságot nem.

Persze, hogy jóleső érzés volt mindig nekiindulni a világ különböző részeibe vezető utaknak, aztán megírni az azokról szóló beszámolókat, majd később látni azokat megjelenni tiszteletre méltó kiadványokban. Most meg kétségtelenül jóleső érzés beleolvasni azokba, amelyek kézbe kerülnek. Beleolvasni abba, amit például Thaiföldről írtam (Föld és Ég, 1982. 12. szám), vagy amit Nicaraguáról (Élet és Tudomány, 1981. 13. szám). De bevallom, a legtöbb esetben sajnos nagyon hiányos az emlékezés, és nem is olyan egyszerű dolog megpróbálni újra átélni azt az akkori kalandot. Istenem, hogy is volt az? Kérdezem rendszerint magamtól, és gyakran olyan, mintha nem is én írtam volna azt, amit olvasok, ami igazolja, hogy a tér is olyan, mint az idő... feledésbe vezet. Sajnos olyannyira, hogy néha azt kérdem magamtól: tényleg jártam én ott?

Közben persze nagyot változott a világ is. Ma már egy országban (pl. India) annyian élnek, mint ahányan az egész Földön éltek, amikor én megszülettem. Akkoriban még főleg Európában voltak a világ legnagyobb városai, míg ma már európai város nincs is a világ 12 legnépesebb városa között.

Az emberi szaporulat minden elképzelést felülmúlt, és bizonyos, hogy ha az tovább is így folytatódik, a Föld életfenntartó készletei fokozatosan kimerülnek. Akkor majd létrejön a tömegek helyenkénti életben maradás utáni

vágyakozása, amikor harcolni kell majd az enni és innivalóért. A napjainkban végbemenő népvándorlás fő mozgatója egyelőre még csak a szegény országok lakóinak a jobb életkörülmények utáni vágyakozása, ami bár némileg érthető, de félelmetes is. Már el lehet képzelni, hogy mi lehet majd később.

A fiatalkoromban olvasott „Szép Újvilág” nem erről szólt. Huxley nem erről fantáziált. De tette azt jóval előtte valaki más, név szerint T. R. Malthus, aki a több mint kétszáz évvel ezelőtt, az 1798-ban megjelent könyvében kifejtette a lényegét. És pedig azt, hogy míg a népesség exponenciálisan szaporodik, addig az élelemtermelés aritmetikusan, és ez végül is elkerülhetetlen katasztrófához vezet (az ivóvíz problémát nem is említve). Ezért javasolta a szaporodás kontrollálását, ami miatt súlyos kritikában részesült, és tulajdonképpen nem hallgattak rá. Most, amikor már kezd mutatkozni az eredmény, már tudjuk, hogy igaza volt, és csak reméljük, hogy még nem túl késő.

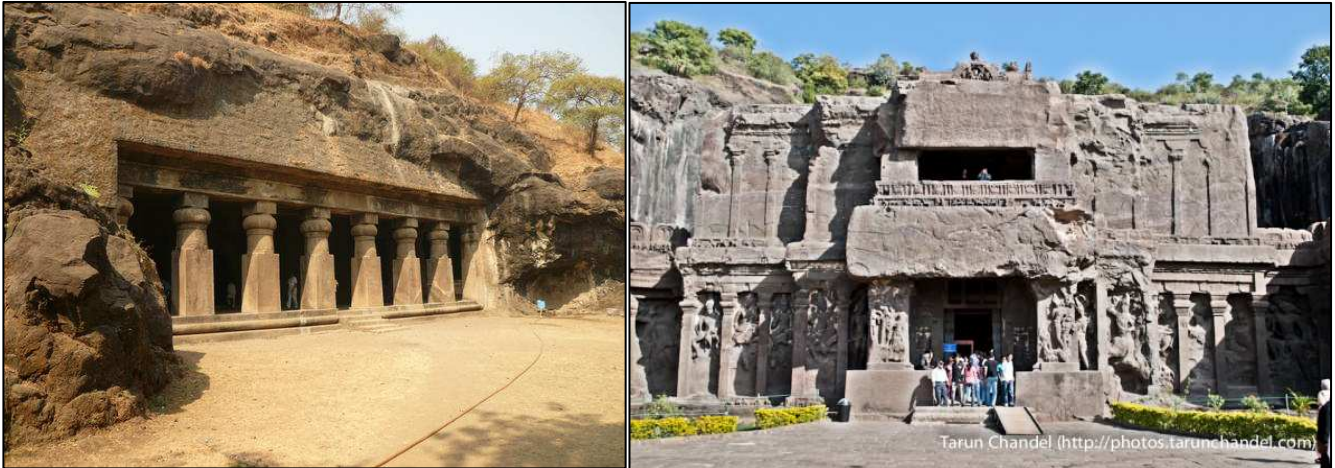
Erről a most zajló népvándorlásról kezdetben azt hittük, hogy ez egy menekült áradat, és mivel valaha én is menekült voltam, úgy véltem, elvárható, hogy hozzászóljak. Azóta kiderült, hogy ez bizony nem menekült áradat, hanem lényegében egy migráns invázió, amiben az igazi politikai menekültek csak egy kisebbséget alkotnak. Ráadásul ez nem is hozzánk irányul, mi csak egy tranzit ország lettünk. Így, ezzel a rendkívül sajnálatos, ártalmas, veszélyes kérdéssel nem nekem kell foglalkoznom.

De különben is én most nem erről az egyre aggasztóbbá váló kérdésről beszéltem, hanem az utazásokról. Az olyan érdekes utakról, amikor a világ valamilyen nagyon távoli részén szerzett benyomásoktól távra maradt a szám. Mint például, amikor Bombay kikötőjében partra szállva nem annyira a díszkapu (Gateway of India) ragadta meg a figyelmemet, hiszen azt képekről már jól ismertem, hanem inkább a közelben lévő hegy fölött keringő széles szárnyú madarak repülése. Keselyűk, kaptam a rögtön felvetődő kérdésekre a felvilágosítást azzal a magyarázattal, hogy ott zajlik az égbetemetkezés. Égbetemetkezés? Tudod mi az? Mert én nem tudtam, hogy az – az általam látott keselyűk részére kitett halottak elfogyasztásával kapcsolatos.

Bombay mai neve a múltjának jobban megfelelő Mumbai, aminek a 13 millió fölötti lakossága garantálja, hogy a keselyűk élelmezése a rituális vallásgyakorlatnak megfelelően biztosított legyen.

Mivel most a meglepetéstől távra maradó számot említettem, arra még egy példa. A Mumbai kikötő közelében van az Elefánt-sziget, ahol megcsodálhattam India egyik híres barlangtemplomát (Elephanta Caves), a benne lévő olyan termésköből kifaragott szobrokkal, amelyekhez hasonlókat később bőven

láthattam az onnan távolabb lévő, talán még csodálatosabb Ellora és Ajanta barlangtemplomokban (amelyekről korábban már elragadtatással szóltam). Elragadtatással, hiszen 1500–2000 évvel ezelőtt isten tudja hogyan vájták be őket a bazaltközet alkotta hegyoldalakba. És bennük remek szobrokat faragtak, meg színes freskókat festettek már akkor, amikor Európában még igencsak primitív állapotok uralkodtak.

98-99. Elephanta és az Ellora barlangok

Ezeket a barlangtemplomokat annak idején, egy tíz napig tartó csodálatos szakmai körutazás során láttam, ami egy különvonaton Delhiből indulva dél felé, le egészen Madrasig vezetett, majd onnan fel Calcuttáig, és vissza Delhibe, úgy, hogy a sok száz kilométeren át vezető úton a vonaton laktunk. Ez a geográfusok-geológusok számára rendelt különvonat csak ott állt meg, ahol volt valami különösebb szakmai érdekesség, aminek megismertetéséhez buszok szállítottak bennünket, és amelyet a helyi szakemberek mutattak meg. Még jó, hogy ez most eszembe jutott, amikor lényegében a legkedvesebb utazási módokról vallottam. Így, most visszagondolva rá, ez az emlék minden bizonnyal a vonatutazásaim legélménydúsabb emlékei közé tartozik.

De itt most megállok, mert a vallomásaim elején azt írtam, hogy igyekezni fogok az utazásaimról keveset szólani, és ezt az ígéretemet – elismerem – ebben a kötetemben egy kissé megszegtem. Meg különben is ideje, hogy elkezdjek, ennek az immáron harmadik résznek is valahogy a vége felé kanyarodni.

Teszem ezt most azzal, ami a Vallomások mottójaként szerepelt, hogy „Minden ember élete egy regény”. Ezúttal az én életem regényébe lapozgattunk bele, és idéztünk fel részleteket, mintegy igazolva, amit Wass Albert a „Non Inutilis VIXI” című versében írt:

Az életünk egy furcsa kis mese,
 szeszélyes játék, bús színész dolog,
 minden egy szürke váz körül forog,
 fénnel cifrázva, könnyel is tele...
 Az életünk egy furcsa kis mese.

Ami körülvesz, minden: színfalak,
 Nincs hang, nincs szellem, nincs szín, nincs alak,
 a fény, a rózsza, a dal, a babér,
 ha majd kilépünk, újra visszatér,
 s új élet-színészeknek itt marad.
 Ami körülvesz, minden: színfalak.

S vajon, ha majd, a halk függöny legördül,
 s érezzük már a Csend leheletét,
 elmondhatjuk a taps elé kiállva,
 hogy nem játszottuk mi sem el hiába
 e végzetes, csodálatos mesét?

Mielőtt pontot tennék ennek az elég hosszúra sikeredett Vallomások végére, bevallom, hogy azt elősegítette valami. Tudott dolog, hogy az életben könnyebb befejezni bármit, ha az ember már tudja, hogy mi lesz a folytatás. Ez esetben erről a folytatásról (megint) az élet gondoskodott.

Korábban említettem, hogy alkotó időszakomban, amikor látszólag jól ment minden, az volt az elképzelésem, hogy az amerikai magyarsággal kapcsolatos kutatásaim eredményét egy könyvsorozatban publikálom. Egy ideig egymás után jelent meg „A kanadai Esterhazy története”, az „Amerikai magyar történetek” meg az „Arany Kaliforniában”, és következőnek készülgetett „A korai amerikai-magyar kapcsolatok története”. Ez utóbbi azonban már nem lett befejezve.

Ennek az oka az volt, hogy a nagy lelkesedéssel készített munkáim közel sem részesültek olyan fogadtatásban, mint azt reméltem. Az első még csak-csak, hiszen a jó nevű Magvető Kiadó adta ki (még 1982-ben, tehát annak megfelelően lektorálva), és bár a példányok, amelyek az üzletekbe kerültek, napok alatt elfogytak, a további terjesztésre várók a raktárakban jórészt elakadtak. Makacsságomnak betudhatóan a következő kötet már a kevésbé rangos Ifjúsági Lap és Könyvkiadóhoz került, míg végül a harmadikat, több okból kifolyólag, végül magánkiadásban jelentettem meg.

Ez a folyamat bizony nagyon lehűtötte a lelkesedésemet, és egy olyan méretű elkeseredéshez is vezetett, hogy letettem a tollat. Azt hiszem annak idején Lenin elvtárstól csak azt az egyet tanultam, hogy „ami nem megy, azt nem kell erőltetni”. Hát, ezt én annyira a magamévá tettem, hogy fogtam a már majdnem befejezett kéziratot, és az összegyűjtött anyaggal együtt, minden további erőltetést, próbálkozást elkerülendő, kidobtam.

Szerencsére a társamnak azonban több esze volt, megmentette, és tárolta az egész anyagot, ami csak most, egy lomtanánítás során került újra a kezembe. Bevallom, ez nagyon kellemes meglepetés volt, hiszen azóta alaposan megváltozott a helyzet. Most már nem kell lektorok, kiadók, és terjesztők szeszélyeitől függnöm, mert (mint tettem azt az eddigi Vallomásokkal), komputeren dolgozva úgy csinálhatok mindent, ahogy jónak látom. Nem érdekel, hogy mit mondanának a lektorok, megjelenik-e valahol, mi lesz a sorsa. Nem akarok érte honoráriumot kapni, nem akarok semmit. Én csak el akarom mondani azt, amit jónak látok, bízva abban, hogy valaki, valamikor esetleg majd hasznát veszi. Így, következő írásként majd ennek látok neki, figyelembe véve az ismert mondást, hogy „Habent sua fata libelli” (A könyveknek is megvan a maguk sorsa), ami alatt a második századvégi római stiliszta, Terentianus Maurus azt értette, hogy a könyvek sorsa attól függ, hogyan érti őket az olvasó (persze, ha elé kerül valamilyen formában).

Igen. „Minden ember élete egy regény” volt – Shakespeare nyomán – a Vallomások elejének mottója, és befejezve Wass Albertet idézve, azzal a némileg hasonló gondolattal, hogy „Az életünk egy furcsa kis mese, szeszélyes játék, bús színész dolog...”, amely versében ő is megpendíti azt a szomorkás gondolatot, ami az irományomnak már a harmadik sorában szerepelt, hogy végül is „a függöny legördül”.

Igen, sajnos már számomra is nagyon közeledik a finálé, de általában úgy a „furcsa kis mesék”-nek, mint a regényeknek a befejező része szokott a legszebb lenni. Példaként, kedvenc színdarabomnak, a Cyranónak az utolsó jelenetbeli része jut eszembe, amikor ősszel, már halálosan sérülve, az utolsó látogatását teszi a kolostor kertjében titkolt szerelménél (Roxane), és beszélgetésükben így emlékeznek: „A levelek! Mily rendre hullanak... Hullásuk mennyi bájjal van teli!... Ámbár a sárra mind rettegve néz: Bukásuk bájos, mint egy röpülés!”

Szerintem a sár az elmúlást jelképezi, és bizony az gyakran jut az eszembe. Küzdök én is ellene, mint a nagy orrú hős, de én is tudom, hogy reménytelen, közeledik. Ma reggel még kint voltam golfozni, és a klubházban már be lehetett (kedvezményesen) fizetni a jövő évi tagdíjat, de már csak a kisebb, gyakorló pályára vonatkozót választottam, mert a teljes körbemenés az

egész pályán, számomra már nagyon fárasztó. Kijárok még, de már inkább csak ütogetni, egy kis mozgás, és a jó levegő, és a szép környezet kedvéért. Talán azért, hogy megmaradjak olyan állapotban, hogy a tervezett, utolsónak szánt munkámat még be tudjam fejezni.

„Az ember élete egy regény”. Igen, ezt a bölcs mondást választottam vallomásaim mottójául, és az én „regényembe” lapozgattunk bele, most már közel hatszáz oldalon át, és ideje, hogy ez is véget érjen. Talán emlékszel, hogy valamikor, a felnőtt életem kezdetén bányász voltam (pontosabban olajbányász). Akkoriban természetesen sokat énekeltük a szép dallamú bányász himnusz, amely Selmezbányán keletkezett valamikor 1880 körül, és úgy kezdődik, hogy „Szerencse fel! Szerencse le! Ilyen a bányász élete...” Hát, ilyen volt az enyém is, amely sok szerencsével inkább jó volt, és elég érdekes, főleg a magukkal sodró történelmi eseményeknek betudhatóan. Talán az mondható, hogy elég sikeres és eredményes is, de bevallhatom, hogy nem lett túl boldog.

Buddha szerint „Az egészség a legnagyobb ajándék, és az elégedettség a legnagyobb boldogság”. Koromhoz képest egészségileg elég jól vagyok, és az elégedettséggel is elég jól állok. Eltelt az idő, de nem nagyon sajnálom, hogy megöregedtem, mert tudom, hogy ez egy olyan ajándék, amiben nem mindenki részesül. Szerencsére mindig csak mosolyogni tudtam az egyik legnagyobb komikusunk, Hofi Géza mondásán, miszerint „Az élet olyan, mint a motor. Be kell rúgni, másként nem megy”. Nekem soha nem kellett berúgni.

A buddhizmus szerint az ember a korábbi karmája miatt jut a sorsára, és annak szempontjából a boldogságot nem a siker, a vagyon, a bőség, hanem elsősorban is a családi élet egyszerű örömei adják. Azt hiszem, igaza van. Nekem szinte minden más kijutott, de az nem. Nagycsaládba születtem, de az évek során mindenki itt hagyott, és pótlást nem adott a sors.

Panasz azonban nincs. Bányász koromban „Jó szerencsét” volt a köszönésünk. Ebből viszont bőven volt részem, és idetartozónak érzem azt is, hogy a Vallomásokat elkészíthettem.

100. Bányász címert

Ezzel a köszönéssel búcsúzom most tőled is kedves Olvasóm, és segítő társam (aki a hiányzó családot is pótolja számomra).
Dórikám képgyűjteményével kívánok hozzá jó egészséget, minden jót és szépet!
Sok-sok ilyen egyszerű boldog órával, mint a (tegnap készült) képen látható.

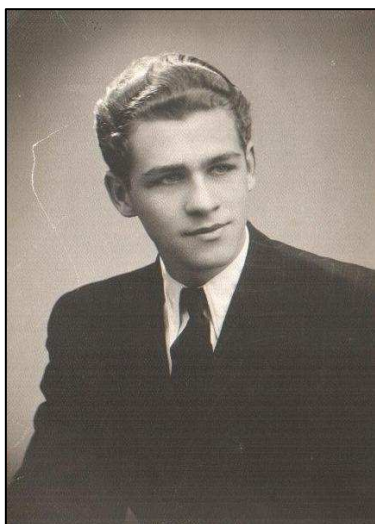
101. Szalonnasütés a kertben (2015. október)

Múlt és jelen

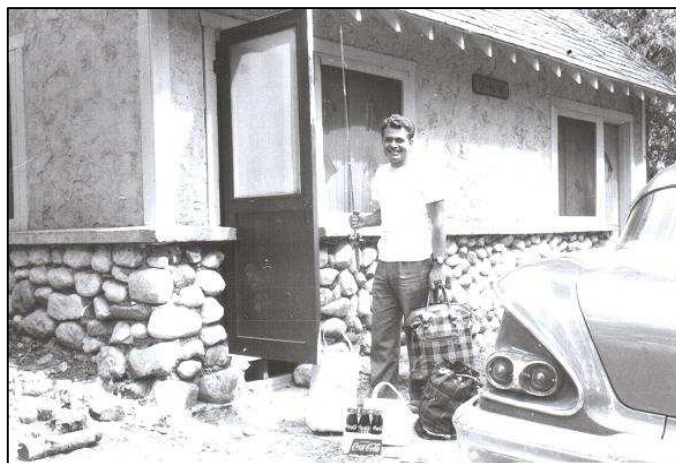
102. A 13 éves losonci diák

103. Érettségi kép (1949)

104. Tisztiiskolán (1953)

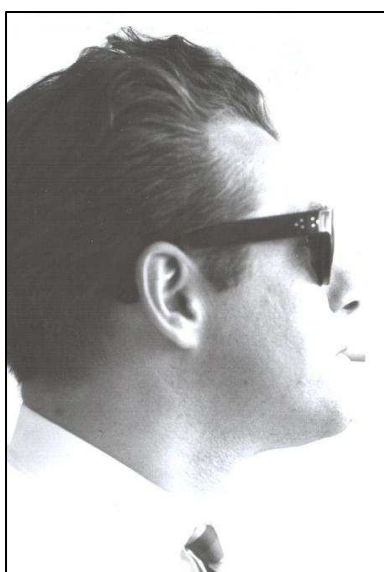
105. Nászúton (1959)

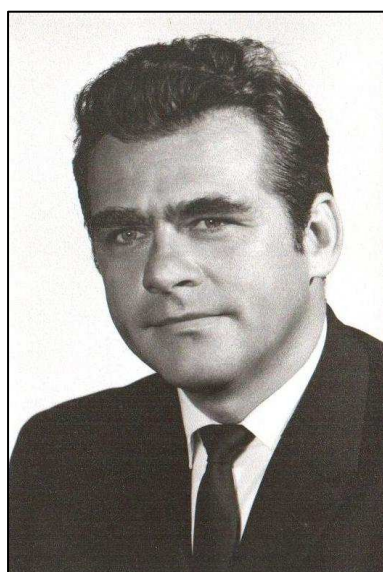
106. Anitával (1960)

107. Reginában, a parlament előtti parkban (1960)

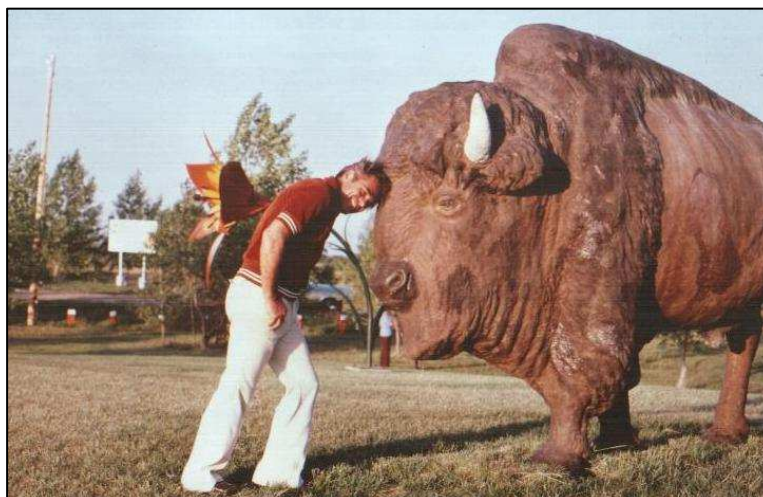

108. Amikor még cigiztem

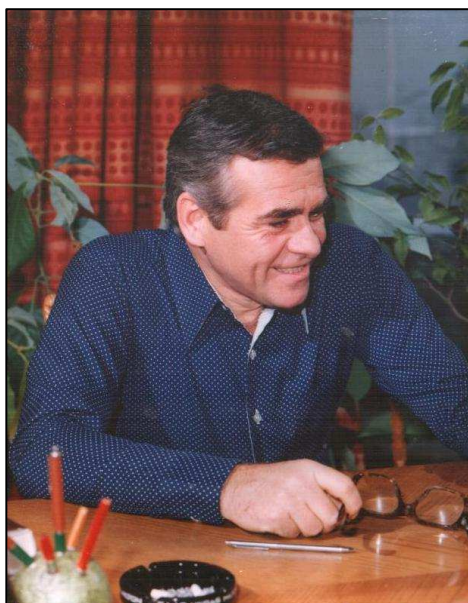

109. Doktorrá avatásom idején

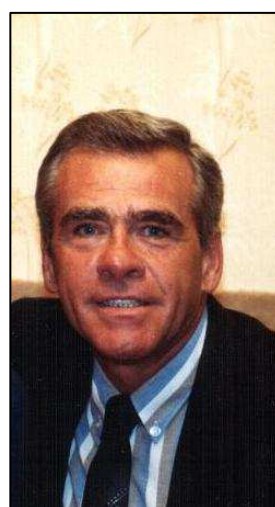
110. Keményfejű „bikák”

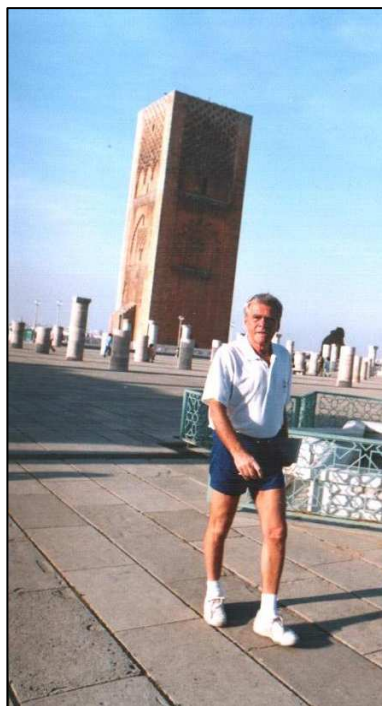
111. Íróasztalnál

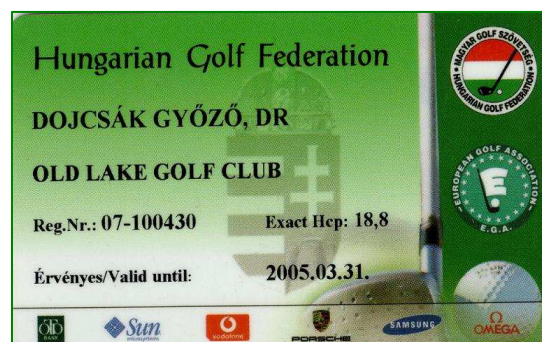
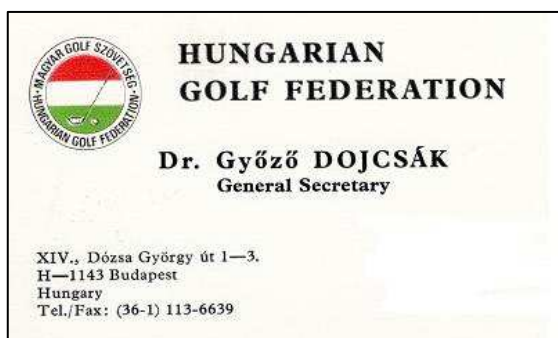
112. Városlátogatás

113. Öltönyben

114. Marokkóban

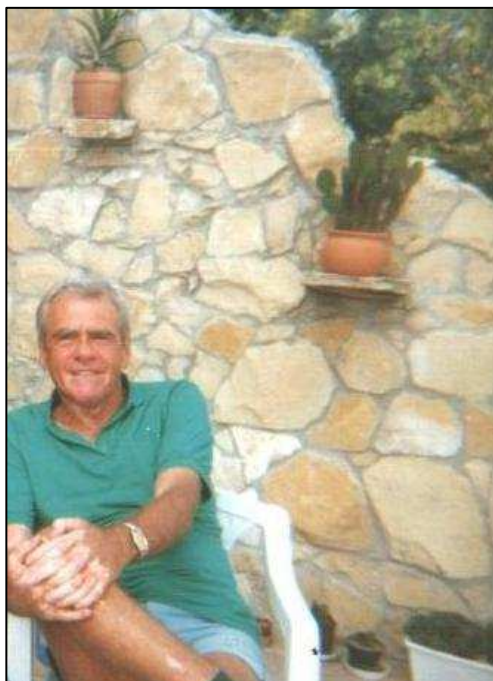

115–116. A golf szövetség főtitkári és klubtagsági kártya

117. Magyar szenior golf-bajnok (1996)

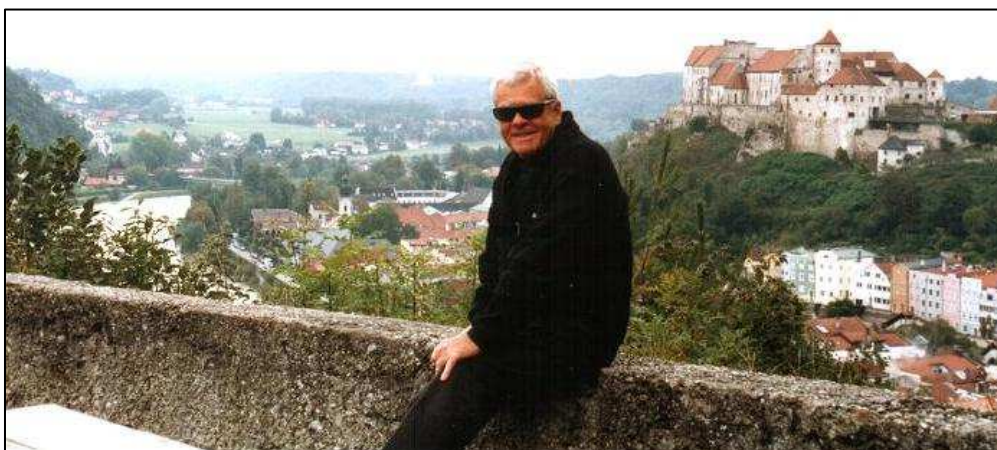

118. Egy kis pihenés

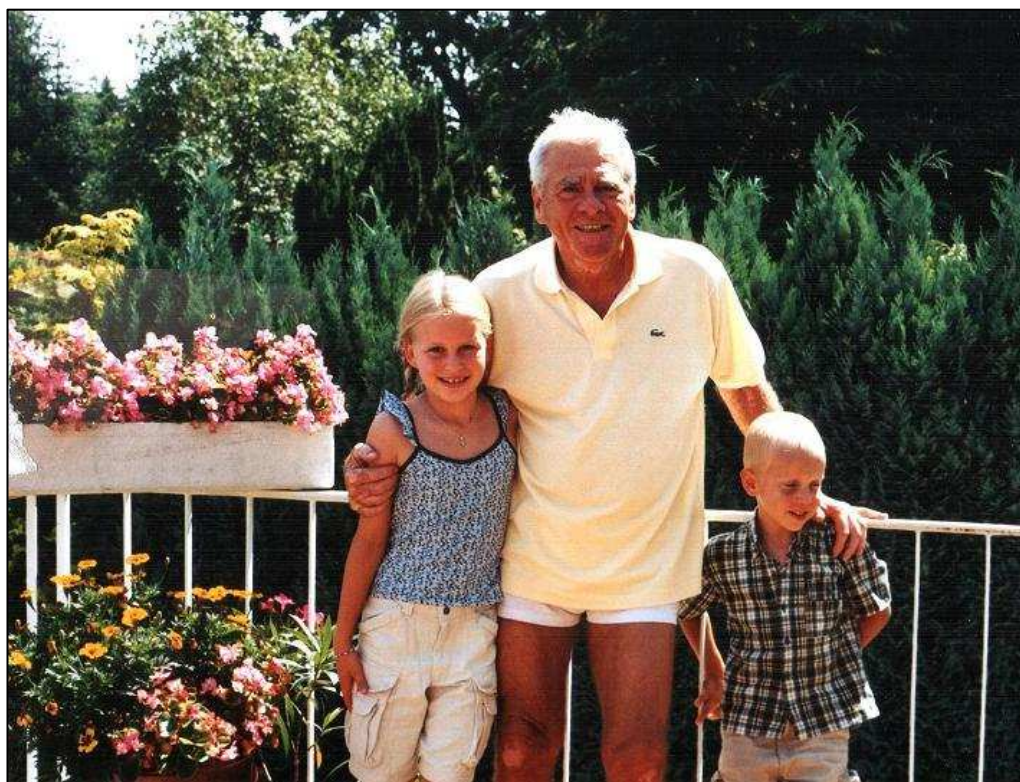
119. Balatoni nyaralás

120. Kiránduláson

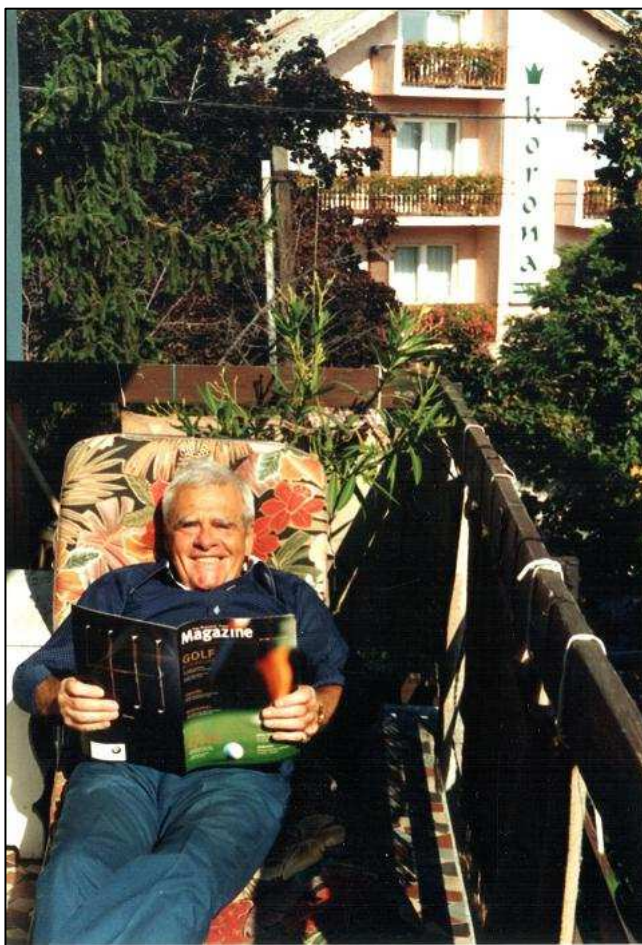

121. Sielés

122. Gyerekek társaságában

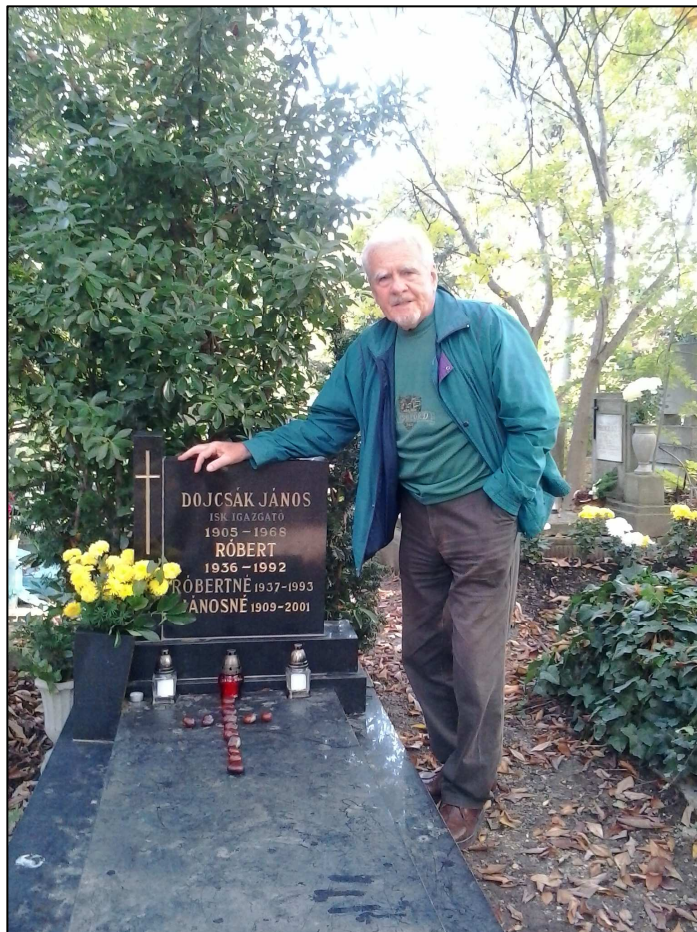

123. Kedvenc pihenőhelyemen

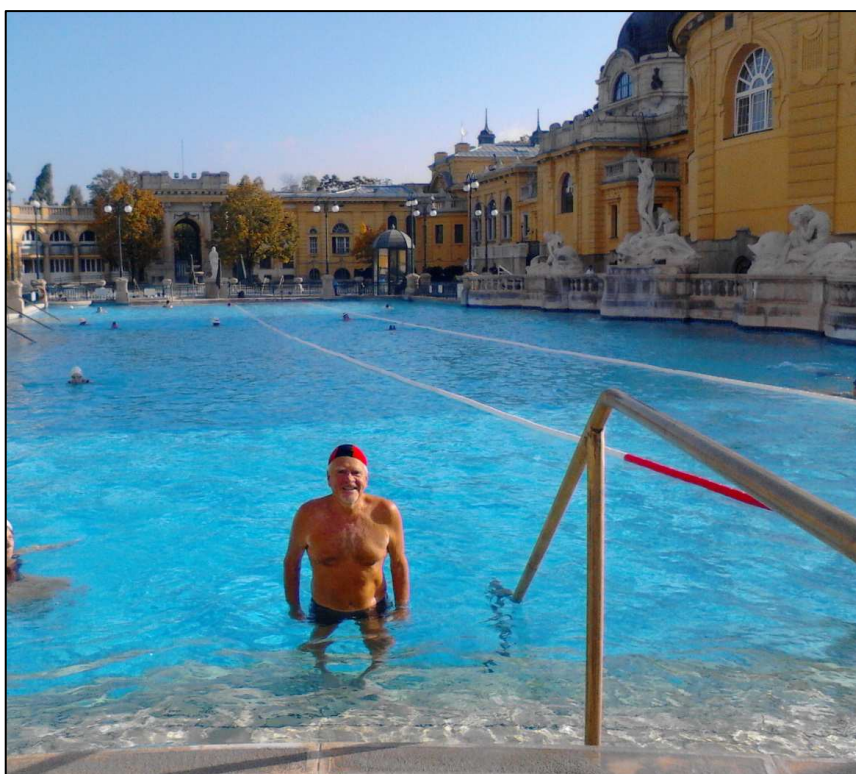

124. Teniszezés: Jobaházi Jenő, Farkas Tamás, én, Bőjhite Géza (2010)

125. Szeretteimnél (2015. október)

126. A Széchenyi fürdőben (2015. október)

„....Mindnyájunknak kötelességünk
– hacsak egy homokszemet is –
odavetni a nemzeti műveltségünk
pompás épületéhez.”

(Orbán Balázs, 1861.)

Utószó

Általánosan ismert az a megállapítás, hogy ha életet nem is, de életrajzot mindenki szabadon választhat. Azt ugyanis mindenki maga írja, úgy ahogy jónak látja, ezért azok általában olyan tükrök, amelyekből akkor is angyal néz ránk, ha ördög néz bele. Ennek tudatában választottam én a „vallomások” írását, megpróbálva odafigyelni arra, hogy ebben a tükörféleségben minél kisebb legyen az eltérés a valóságnál.

Persze az igyekezet az egy dolog, és hogy az mennyire sikerül, az már egy másik, hiszen annál sok minden játszik közre. Például már maga az írás mikéntje is, mert a magyar nyelv olyan, mint egy hangszer, aki igazán jól akar játszani rajta, annak minden nap gyakorolnia kell, már pedig a hosszantartó távolélés során nekem bizony ez a mindennapos gyakorlás nem volt lehetséges. Amikor pedig találtam rá lehetőséget, és írogattam magyarul, az valami olyasmi volt, mint amikor egy zongorista hangszer hiányában egy papír klaviatúrán gyakorol.

Én azért, ha kissé botladozva is, de írogattam a vallomásaimat az életem egyes részleteiről, amelyeket érdekesnek, arra érdemesnek tartottam. Éljen érdekes életet, mondják a kínaiak, ha rosszat kívánnak valakinek. Nem tudom, kívánta-e ezt nekem valaki, de ha tette, jól tette, mert hálás vagyok érte, hogy olyan lett, amilyen.

Winston Churchill a kiváló politikus és író egy kitűnő esszét írt arról, hogy milyen lenne az életünk, ha újra élhetnénk, és arra a megállapításra jutott, hogy az nem lenne se jobb, se rosszabb. Esetleg olyan hibákat javítanánk ki, amelyeknek később sikereinket köszönhetjük, és erre példával is szolgál a saját életéből. (Amikor háborús tudósítóként kettészakadt a páncélvonal, amelyen utazott, abból úgy ugrott ki, hogy a pisztolya bent maradt,... majd elfogták, és később megszökött. Ha a kiugrásakor vele van a pisztoly, és lelövi az elfogóját, nincsen sztori, aminek a sikerét köszönhetné.)

A vallomásaimat olvasva látható, hogy az életemben több ilyesféle eset is előfordult, amik függvényében lehetett volna a folytatás így is, meg úgy is.

Persze, hogy életünk melyik napja volt nagy fontosságú, azt csak évtizedek múlva vesszük észre, de ez a távlati rálátás az ilyen visszatekintő vallomásoknál biztosított. Az ember kutatgat az emlékei között, és amit érdemlegesnek tart azt megörökíti. Ennek a kutatásnak a legfőbb haszna, akár csak egy virágszálé, egy dalé vagy egy szép tájé az, hogy örömet okoz, amihez hozzá tehetem, hogy azt megírni dupla öröm.

Az életszimfóniámnak ebben a fináléjában elgondolkodtam az életről, az egyetlenről, ami osztályrészemül jutott, hogy mit csináltam vele, és hogy a tőlem független körülmények mit csináltak velem. Valaki régen azt a megállapítást tette, hogy minden ember annyit ér, amennyi a tapasztalataiból megmaradt, és tovább él benne. Hogy az mennyi, többé-kevésbé hitelesen azt csak mások tudják megállapítani, de nem hivatalosan azért mi magunkról is alkotunk véleményt. Annak tudatában, hogy kritikus időszakokban néha bizony nálam is beállt a vesztegzár, a pánikszerű leállás, amikor olyasmi történt, amire nem vagyok büszke. És talán emberileg jellemző, hogy ezekre – hála Istennek ritkán előforduló estekre – messze jobban emlékszem, mint az ellenkezőkre. Olyannyira, hogy ezeket bármikor idézni tudom, mert ott vannak a tudatomban, de amikre esetleg büszke lehetnék, nehezen tudnék példát mondani.

De mire lehet büszke az ember? Talán arra, amikor a pánikszerűen létrejövő pillanatnyi vesztegzárban botlást csinál az ember, esetleg egy hasonlóan beálló érdemleges megvillanásra? Vagy talán egy sugallat eredményeként létrejött megállapításra? Mint például amikor Jób azt a megállapítást tette, hogy a Föld a semmiség fölött függ (Biblia, Jób 26:7), és mondta ezt kétezer évvel ezelőtt, amikor még semmit sem tudtunk a világuorról. Ez nyilvánvalóan egy isteni sugallat volt, amire nem lehetett volna büszke

Milyen sokszor mondhattam volna az életemben, hogy sok mindent nem tudok, de ezt tudom a legkevésbé. Mondhattam volna, de félek nem eleget tettem. Nagyon sokszor sumák módra hallgattam. És az volt a jobbik megoldás, a diplomátikus, pedig alapjában nagyon gyengén fejlett a diplomáciai készségem. Életemben általában ösztönszerűen túl gyorsan cselekedtem, kellő átgondolás nélkül, de ezen nem lehet változtatni, aki olyan, az olyan. Mindannyian csak tévelygünk, botladozunk a számunkra kijelölt úton, és élünk, ahogy az a jellemünkből fakad. És ez történik a bölcsőtől a sírig.

Valójában az élet csak addig tart, amíg a csuklónkról lecsúszik a cédula a nagylábujjunkra, miközben mi legfeljebb csak arra törekedhetünk, hogy a köztes időszakban minél több időt töltsük tartalmasan. Lehetőleg az utolsó percig, nem gondolva arra, hogy az mikor lesz. Illyés Gyula írta a sztoikus megállapítást a halálról, hogy „ha lesz, nem leszek, míg leszek, nem lesz” Kháron ladikja). Milyen igaza van, tehát nem kell gondolni rá. Inkább arra kell gondolni, hogy a

bölcs Szokratesz az utolsó éveiben tanult meg hárfázni, és nagyapám az utolsó évében még diófát ültetett a kertjében, hogy az majd jó lesz nekem. (Szegény nem sejtette, hogy azt majd a kerttel, meg a házzal együtt a kommunisták majd elkommunizálják).

A mitológiából megtanulhattuk, hogy ingyen csoda nincs, mindenért fizettetnek az istenek. És mi fizetünk, belenyugodva, hogy ha így kell lennie, hát legyen. És ez a belenyugvás nagy áldás. Most már én is mondhatom (Vajda Jánossal), hogy

Mint a Montblanc csúcsán a jég,
Minek nem árt se nap, se szél,
Csöndes szívem, többé nem ég,
Nem bántja újabb szenvedély.

Nincsen több szenvedély.
Tettem, amit, és ahogy tudtam... eddig az utolsó betűig.

KÉPEK JEGYZÉKE

1. A szüleim esküvői képe (1929-ben) a ház előtt, melyben születtem anyai nagyszüleim otthonában (akik baloldalom ülnek). Az anyukám melletti menyasszony az ő testvére (kettős esküvő volt). A képen láthatók közül már senki nem él	4. oldal
2. Anyu, apu, Róbert öcsém	4.
3. Én 1951-ben, amikor a képet készítettem róluk	4.
4. Szerény baráti vadászaton, Dénes József és Nagy Emil professzorok vendégeként	10.
5. Tükör előtt az említett bundában	11.
6. Bundában Obersdorfbán, a híres síugrósáncnál	12.
7. Vadászpihenő – a képen látható hosszú füvű prérin – ahol fák csak az oszlopok mögött húzódó völgyben találhatók	13.
8. Vadászat közben	14.
9. Hungarian partridge	15.
10. A fogoly elterjedése Észak-Amerikában	18.
11. Egy kis ismertető a fogolyról	19.
12. Egy vadászaton, mellettem balra Nagy Emil és mellette Dénes Jóska	20.
13–14. A könyv és a filmet tartalmazó DVD fotója	21.
15. Koltay kamerája előtt, a stúdióban	24.
16. Magas Pista nevének megfelelően „magasan”, az esküvőm utáni házi ünnepségen. Anita és én előtte ülünk	28.
17. Magas Pista második feleségével, édesanyámnál (1997.)	28.
18. Füzesy Laci, amikor kijött velem a fúráshoz	31.
19. Egy kis sörözgetés Lepencén, a strandon	31.
20. Zonda Palival Calgaryban, 1990-ben	32.
21. Pali Gabival 2005-ben	32.
22. Amikor még én is Kanadában éltem, az egyik közös hazalátogatásunk alkalmából baráti látogatáson vagyunk Czike Gábornál, aki a termelésnek volt a főmérnöke (szenvedélyes vadász, mint a társaság elnöke többször meghívott nyúlra, kacsára vadászni)	33.
23. Tenisz-émlék Zonda Palival és Babával	34.
24. Z. Baba és Magas Pista Reginában, a lakásomon	34.
25. A Váci utcában Z. Babával és anyukámmal	34.
26. Papp Simon (1947.)	36.
27. A könyv címlapja	37.
28. Dr. Papp Simon és Irmí, a Queen Mary fedélzetén (1947.)	39.
29. Meghívó	41.
30. A városnév eredetének 125. évfordulójára készült Sauk City tálka, közepén Haraszthy képével	43.
31. A kaposvári templom az emlékoszloppal (az egyik könyvem címlapján)	53.
32. A békevári templom bejáratánál állok, amikor először írtam róla	54.
33. Kálisó felhalmozódás a kanadai préri térségében	55.
34. Széchenyi Zsigmond 60 évesen	56.
35. Én 80 fölött	56.
36. Vad hegyek között kanyargó vonat	57.
37–38. Széchenyi egy lapátszarvú jávorszarvas trófeával, én egy szerényebb példánnyal	62.

39. Termetes grizzly a sziklán	63.
40. A grizzly elterjedési területe régen és mostanában	64.
41. Grizzly mama bocsával	67.
42. Glooscap a lúddal. Indián ábrázolás nyomán	69.
43-44. Kanadai ludak a földön és a légben	71.
45. Rádió-riport készítés közben	79.
46. Az Előszó írója, Kecskeméti Tibor egy kitüntetés átvételekor, 2015-ben	84.
47. A Múzeumbaráti Kör meghívója	86.
48. Cholnoky Jenő	88.
49. A Széchenyi fürdő	96.
50. Brit Columbia	98.
51. Simon Fraser a később róla elnevezett folyón, 1808-ban	101.
52. A leggyakoribb növényevő, az ősbölgény csontváza a múzeumban	106.
53. Az aszfalttőbe süllyedő mammut, a partról figyelő társaival	107.
54. A Page Múzeum bejárati oldala	107.
55. Az ősfenyő maradványok	108.
56. A park látképe	108.
57. A parkra utaló jelzés	109.
58. A park egy részlete	110.
59. Őscentek a terepen	110.
60. A park térképe	114.
61. Kiállított dinoszaurusz példány, az egyik múzeumban	115.
62. A város címere	115.
63. A szécsényi polgári iskola	116.
64. A múzeumban tartott beszélgetés, melyet Galcsik Zsolt vezetett	118.
65. Édesapám mint ellenőr	119.
66. Az „égi jelenség”	120.
67. A Kubinyi Ferenc Múzeumnak helyet adó Forgách kastély	121.
68. R. B. Powel, a mozgalom alapítója egyenruhában	125.
69. A mai Cleveland	127.
70. Kossuth szobra Clevelandban	130.
71–72. A Szent Imre magyar katolikus templom	131.
73. A clevelandi Regős Csoport 2015-ben	132.
74. Reginában a Zonda és Magas családdal	133.
75. Zonda Ilona (Baba) Helene Mathild Zondaként halt meg 2014-ben	134.
76. A Trófea bejáratánál 2015 májusában	134.
77. A Széchenyi fürdő	135.
78. A Sans Souci palota	137.
79. A Széchenyi fürdő	137.
80. Tengerparton	139.
81–82. Tahiti „csalogatás”	139.
83. Francia Polinézia legnagyobb szigete a Csendes-óceánban	139.
84. Fletcher Christian, mint a lázadás vezére, a törzsfőnök lányával	141.
85. A szerző mint kíváncsiskodó turista	142.
86–87. Részletek a Lázadás a Bountyn című filmből	143.
88. Papetee kikötője	145.
89–90. Gauguin festményei a szigetről	146.
91. Moorea-sziget	147.
92. Esküvő a szigeten	147.
93. Haiti a térképen	149.

94. A palota romjai	151.
95. Az Aranydiploma átvétele	178.
96. Északi-sarkkör Expressz	189.
97. Transzsibériai Expressz	190.
98–99. Elephanta és az Ellora barlangok	193.
100. Bányász címer	196.
101. Szalonnasütés a kertben (2015. október)	197.
102. A 13 éves losonci diák	198.
103. Érettségi kép (1949)	198.
104. Tisztiiskolán (1953)	198.
105. Nászúton (1959)	198.
106. Anitával (1960)	199.
107. Reginában, a parlament előtti parkban (1960)	199.
108. Amikor még cigiztem	199.
109. Doktorrá avatásom idején	199.
110. Keményfejű „bikák”	200.
111. Íróasztalnál	200.
112. Városlátogatás	200.
113. Öltönyben	200.
114. Marokkóban	201.
115–116. A golf szövetség főtitkári és klubtagsági kártya	201.
117. Magyar szenior golf-bajnok (1996)	201.
118. Egy kis pihenés	202.
119. Balatoni nyaralás	202.
120. Kirándulás	202.
121. Síelés	203.
122. Gyerekek társaságában	203.
123. Kedvenc pihenőhelyemen	204.
124. Teniszezés: Jobaházi Jenő, Farkas Tamás, én, Bőjhte Géza (2010)	204.
125. Szeretteimnél (2015. október)	205.
126. A Széchenyi fürdőben (2015. október)	205.